

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Salih BÜLBÜL

LEHÇE-İ OSMANİ'DE FİİLLER

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Salih BÜLBÜL

LEHÇE-İ OSMANİ'DE FİİLLER

Danışman

Prof. Dr. Ali CİN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Salih BÜLBÜL'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Doç. Dr. Enfel DOĞAN	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Prof. Dr. Ali CİN	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Didem AKYILDIZ AY	(İmza)

Tez Başlığı:	Lehçe-i Osmani'de Fiiller

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 01/07/2021
Mezuniyet Tarihi : 08/07/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Lehçe-i Osmani’de Fiiller” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Salih BÜLBÜL

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	**Salih BÜLBÜL**
Öğrenci Numarası	**20175242009**
Enstitü Ana Bilim Dalı	**Türk Dili ve Edebiyatı**
Programı	**Tezli Yüksek Lisans**
Programın Türü	**(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans**
Danışmanının Unvanı, Adı Soyadı	**Prof. Dr. Ali CİN**
Tez Başlığı	**Lehçe-i Osmani'de Fiiller**
Turnitin Ödev Numarası	**1602028699**

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 330 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 06/07/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 3

alıntılar dahil % 7 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

06/07/2021

(imzası)
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Prof. Dr. Ali CİN

İ Ç İ N D E K İ L E R

BİRİNCİ BÖLÜM
_KÖK FİİLLER

İKİNCİ BÖLÜM
İSİMDEN FİİL YAPIM EKLERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FİİLDEN FİİL YAPIM EKLERİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİRLEŞİK FİİLLER

KISALTMALAR LİSTESİ

AH : Atabetü’l Hakayık
Akt. : Aktaran
Ar. : Arapça
AUT : Eski Uygur Türkçesi
bk. : Bakınız
Çev. : Çeviren
ÇT : Çağatay Türkçesi
Div. : Divan
DK : Dede Korkut
DLT : Divan-ı Lügati’t Türk
Dr. : Doktor
DS : Derleme Sözlüğü
EAT : Eski Anadolu Türkçesi
ETK. : Eski Türk Kitabeleri
EUT : Eski Uygur Türkçesi
Fars. : Farsça
HT : Harezm Türkçesi
KB : Kutadgu Bilig
KT : Kamus-ı Türkî
OT : Orhon Türkçesi
Prof. : Profesör
S : Sayı
s. : Sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
TS : Türkçe Sözlük
Vb. : Ve benzeri
Vs. : Vesaire
Yay. : Yayınlayan
YTS : Yeni Tarama Sözlüğü
Yy. : Yüzyıl

İŞARET LİSTESİ

+	: İsim kökü, isim köküne gelen ek
-	: fiil kökü, fiil köküne gelen ek
/	: Veya
~	: Değişir
<	: Bu şekilden gelir
>	: Bu şekle girer
*	: Belirsiz
(X)	: Diğer Ünlüler
=	: Denk, eşit

ÖZET

Dil, duygu ve düşüncelerin ifade edilmesini sağlayan, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış, kendine has kuralları olan, sosyal bir araçtır. Dilin şekillenmesinde yer şekilleri, iklim ve daha birçok faktör bulunmaktadır. Dil insandan ayrı düşünülemez. İnsan, dilin çeşitli fonksiyonlarını öğrenip dili sistematik bir hale getirmiştir.

Dil, bir kültür aktarım aracıdır. Toplumlar kendi gelenek ve göreneklerini dil aracığıyla bugüne kadar taşımayı başarmıştır. Bu haraketliliğin içerisinde dilin en önemli parçasını şüphesiz fiiller oluşturmaktadır.

Çalışmanın ana temasını "Lehçe-i Osmanî"de bulunan fiiller oluşturur. Lehçe-i Osmani'de bulunan fiil söz varlığının tespiti ve kapsamı ortaya konmuştur. Eserde bulunan fiillerin yapısı, kullanım biçimleri ve fonksiyonları hakkında bilgi verilmiş, bu bilgiler doğrultusunda fiillerin anlam ve önemi pekiştirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümde kök fiilleri; ses sayısına göre ve ünlü ile ünsüz harflerine dikkat edilerek alfabetik olarak sınıflandırılmıştır. İkinci bölümde; isimden fiil yapan ekleri, üçüncü bölümde ise fiilden fiil yapan eklerini türemiş fiiller kategorisinde tasnif edip yapı ve fonksiyonları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Devamında bu fiillerin anlamları verilmiş ve etimolojik tahlilleri yapılmıştır. İlgili fiiller çatıları bakımından uygun başlıklar altında değerlendirilmiştir. Son bölümde birleşik fiiller kuruluşları açısından ayrıştırılmış ve işlevleri bakımından tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fiil, Etimoloji, Fiil Yapım Ekleri, Anlam.

SUMMARY
VERBS AT LEHÇE-İ OSMANİ

Language is social tool that allows emotions and thoughts to be expressed, laid in not known times, with its own rules. There are landforms, climate and many other factors in the shaping of the language. Language is not be separated from human beings. Human has learned the various functions of the language has made language systematic.

Language is a means of cultural transmission. Societies have managed to carry their own traditions and customs through language up to now. Verbs are not doubtful the most important part of the language in this mobility.

The main them of the study was the verbs in the "Lehçe-i Osmani". The determination and scope of the verb vocabulary found in the "Lehçe-i Osmani" has been revealed. Information about the structure, usage and functions of the verbs in the work has been given, and the importance of the verbs has been confirmed once again in line with this information.

Study of part in first, root verbs are classified according to the number of sounds and alphabetical paying attention to the vowels and consonants. Second part, affixes of making verbs from nouns are classified in the category of verbs derived from verbs. Third part, their structure and functions are examined in detail. After meanings of these verbs were given and their etymology analyzes were made. Related verbs are evaluated under appropriate titles in terms of their works. Last chapter, compound verbs are separated in terms of their organizations and analyzed in terms of their functions.

Keywords: Verb, Etymology, Verb formation suffixes, Mean.

ÖNSÖZ

Dilin temel yapısını fiiller oluşturur. Nasıl ki her nesnenin bir adı varsa bu adların da yaptığı işi, eylemi, bulunduğu durumu ve etkilendiği alanları dile getirmek maksadıyla zorunlu olarak fiilleri ortaya koymuş ve önemini de ön plana çıkarmıştır.

Türk dili tarihine baktığımızda Köktürk döneminden itibaren yazılı olarak bu fiillerin edebi, siyasi vb. belgelerle günümüze kadar geldiği görülmektedir. Türk dünyası Asya, Avrupa, Afrika kıtalarına kadar çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş ve bu hüküm sürdüğü coğraflarda bulunan milletlere öncülük etmiştir; dolayısıyla bu milletlerden etkilenmiş ve bu milletleri etkilemiştir. Bu durum özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde zirveye ulaşmış olup Oğuzların hüküm sürdüğü Türkçenin Batı kolunu oluşturan Eski Anadolu Türkçesinin (13-15 yy.) şekillenmesini sağlamıştır.

Dil canlılığını en çok fiillerde gösterir. Bu canlılık coğrafya ve zamanla eş zamanlı bir gelişim içinde gösterir kendini, bunun da en güzel örneği iki yakın coğrafyada farklı ağız özelliklerinin görülebilmesidir. Ya da aynı bölgede bulunan insanların zamanla farklı ağız özeliklerine sahip olmalarıdır. Bu durumu göz önünde bulundurarak Osmanlı döneminde yazılmış Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmani eserindeki fiilleri çalışma sınırı olarak belirleyip bu fiilleri dilbilgisi kurallarına bağlı olarak ses ve şekil bilgisi açısından değerlendirildi. Eserin birinci bölümü Türkçe ve ikinci bölümü ise Arapça- Farsça'dan oluşmaktadır. Çalışma alanı olarak "fiiller" belirlendi. Bu çalışmanın en önemli sebeblerinden birisi, aynı kök ya da gövdeden türemiş fiilerin farklılıklar göstermesidir. Bununla birlikte TS'de yer almayan bazı fiillerin tespit edilmiş olup bu fiillerin Türk dilinde önemli bir yere sahip olduğunu ve bu değerin de anlaşılması açısından çalışma titizlikle sürdürülmüştür.

Konu belirlemede, tezin yazım sürecinde ve kaynak yardımında bulunan ve her zaman desteğini üstümde hissettiğim kıymetli Prof. Dr. Ali Cin'e ve aileme teşekkürlerimi iletiyorum.

GİRİŞ

İnsanlığın doğuşundan bu yana sürekli gelişim ve değişim içerisinde olan dilin en küçük yapı birimi olan seslerin bir araya gelmesiyle ekler ve kelimeler oluşur, bu sistematik yapı içinde kelimeler daha başlangıçta isimler ve fiiller olmak üzere iki bölüme ayrılır. Türkçede sözcükler isim soylu sözcükler ve fiiller olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilir.

Fiilleri Necmettin Hacıeminoğlu "Türk Dilinde Fiiller" adlı eserinde şöyle ele almaktadır:

A. Yapılarına göre fiiller:

1.Kök fiiller; ba- "bağlamak", u- "muktedir olmak" gibi,

2.Türemiş Fiiller,

a. fiillerden türeyen fiiller; çık-ar- gibi.

b. isimlerden türeyen fiiller; dil+e- gibi.

3. birleşik fiiller

a. fiil + fiil şeklinde olanlar; ala bil- gibi.

b. isim + fiil şeklinde olanlar ; yardım et- gibi.

B. Muhtevalarına göre fiiller:

1.Hareket bildiren fiiller; yürü-, vur- gibi.

2. İş bildiren fiiller; öğret-, pişir- gibi.

3. Oluş bildiren fiiller; büyü-, sarar- gibi.

4. Tavır bildiren fiiller; beğen-, sev- gibi.

C. Durumlarına göre fiiller:

1.Asıl fiiller; al-, ver- gibi.

2.Yardımcı fiiller; et-, ol-, yap- gibi.

Ç. Kullanışlarına göre fiiller:

1.Nihâi fiil olarak; gel-dim, gidi-yor-um gibi.

2. Masdar olarak; oku-mak, gör-mek gibi.

3. Fiil ismi olarak; oku-ma, gör-me gibi.

4. Sıfat olarak; oku-muş adam, geç-en yıl gibi.

5. Zarf olarak; koşa koşa gitmek, çalışarak kazanmak gibi.

D. Fâil ile ilgilerine göre fiiller:

1. Etken (faili belirli); kır-, sor- gibi.

2. Ettirgen (faili dolaylı); kırdır-, sordur- gibi.

3. Edilgen (faili meçhul); kırıl-, sorul-, gibi.

4. İşteş (faili fazla); koşuş- gibi.

E. Nesne ile ilgilerine göre fiiller:

1. Geçişli fiiller; sev-, tanı- gibi.

2. geçişsiz fiiller; doğ-, yat- gibi.

3. Dönüşlü Fiiller; dövün-, giyin- gibi.

F. Mahiyetlerine göre fiiller:

1. Olumlu (müsbet); tut-, ye- gibi.

2. olumsuz (Menfi); tutma-, yeme- gibi.

3. İktidârî; tutabil- tutama- gibi. (Hacıeminoğlu, 1991:13).

Fiil, kavramını ve kapsamını tanımak için şu tanım ve görüşlere bakalım.

“Eylem (fiil; verbe, verb) daha Aristo’nun saptadığı bir sözcük türüdür. Kimi dilbilimciler, insanların ilk söyledikleri sözcüklerin eylemler olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Eğer tanımlamak gerekirse, eylemlerin bir devinme, bir oluş, bir kılınış ya da bir durum gösteren sözcükler olduğunu söylemeliyiz.” (Aksan, 1998: 98).

“Şekil Bilgisinin addan sonra en önemli ögesi olan fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözlerdir. Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekan kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler: al-, at-, başla-, bilin-, büyü-, dinlen-, getir-, otur-, ört-, sivril-, tut-, uyu-, uza-, ver-, yar-, yaşa-, yeşer-, yıkıl- gibi’’(Korkmaz, 2017: 527).

“Bir kılış, bir durum, veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni (proces) anlatan kelimeye fiil adını veririz. Kılmak, kesmek, durmak, kalmak, olmak, büyümek gibi” (Banguoğlu, 2015:408).

(Ergin, 2006: 280-281) fiilleri “hareketi karşılayan kelimeler” olarak ifade etmiş ayrıca: “ Kâinatta biri nesne, diğeri hareket olmak üzere iki unsur vardır. Nesneler canlı, cansız, maddi, manevi bütün varlıklar ve mefhumlardır. Hareketler ise nesnelerin zaman ve mekân içindeki yer değiştirmeleri; oluşları, kılışları, duruşları; hülasa her türlü faaliyetleridir. Kâinatta bulunan bu iki unsur arasındaki bu fark onların dildeki karşılıkları olan isimler ve fiilleri de birbirinden kesin çizgilerle ayrılan dil birlikleri hâline sokmuştur.”

(Gülensoy, 2005: 401-407) hareketi karşılayan kelimelere “fiil” dedikten sonra fiillerin isimler gibi tek başlarına kullanılamayacağını ve dilde daima çekimli olarak bulunduklarını söylemiştir. Fiilleri yapılarına göre basit, türemiş, birleşik; çatılarına göre etken, edilgen, dönüşlü, işteş, meçhûl; nesnelerine göre geçişli, geçişsiz şeklinde sınıflandırmıştır.

Ahmet Vefik Paşa aydın bir ailenin çocuğu olarak 3 Temmuz 1823 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Tanzimat döneminde yetişmiş bir devlet adamı olmakla beraber Türkiye'nin ilk Türkolog ve Türkçülerindendir. Özellikle lügat ve tiyatro konusunda çalışmaları mevcuttur. 1834 yılında Paris'e elçilik tercümanı olarak atanmış bu sayede Fransızcasını iyi geliştirmiş, bunun yanında da Latince, İtalyanca ve Grekçe öğrenmiştir.
1840 yılında ise Londra'ya elçilik katibi olarak görev almış, bu süreçte İngilizcesini iyi geliştirmiş ve kültürel birikimi artmıştır. 1851 Tahran'da elçilik yaptı ve daha birçok devlet görevlerinde hizmet vermiştir. 1882 yılında siyasi hayatına ara verip Rumelihisarı'nda kendini ilim hayatına adamış, 2 Nisan 1891 yılında Rumelihisarı'nda vefat etmiştir. (Toparlı, 2000: XI-XVII).

Eserlerine gelecek olursak bilimsel konulu olanlar: Salname, Hikmet-i Tarih, Şecere-i Türk, Fezleke-i Tarih-i Osmani, Türk Durub-ı Emsal. Edebi konulu olanlar 1. Çeviri tiyatrolar: Savruk, Dudukuşları, Okumuş Kadınlar, Adamcıl, Tartüf, Kocalar Mektebi, İnfial-i Aşk, Kadınlar Mektebi, Don Civanı, Yorgaki Dandini. 2. Uyarlama Tiyatrolar: Azarya, Merakı, Tabib-i Aşk, Zor Nikahı, Dekbazlık, Zoraki Tabip. 3. Çeviri romanları: Telemak, Emani, Gil Blas Santillaninin Sergüzeşti ve Hikaye-i Hikemiye-i Mikramega'dır. (Toparlı, 2000: XI-XVII).

Lehçe-i Osmani o güne kadar değer verilmeyen halk ifadelerine, deyim ve atasözlerine yer vererek millileşme hareketi başlatmıştır. Eser ilk defa 1876 yılında iki cilt şeklinde Arapça ve Farsça dışındaki kelimeleri konu edinmiş olup 1297 safyadan oluşmaktır. İlk baskısı Tabhane-i Amire'de basılmıştır. İkinci baskısı ise yapılan eklemeler ile birlikte Arapça ve Farsça kelimelerle genişletip 1890 yılında Mehmet Bey Matbaasında basılmıştır. Eser Şemsettin Sami'nin Kamus-i Türk'i eseri başta olmak üzere Şeyh Süleyman Efendi, Redhouse, Radloff gibi isimlerin yanında Batıda da yapılan pek çok çalışmaya kaynaklık etmiştir. Eserin ikinci baskının önsözünde Türk tarihî ve coğrafi yıyılımı içinde bütün lehçelere göre genel bir tablo çizilmiş olup Osmanlı Türkçesinin Batıya uzanan Türkmen lehçelerinin Anadolu'da oluşturduğu bir şekli olduğunu dile getirmiştir. (Toparlı, 2000: XI-XVII).

Lehçe-i Osmani'nin Türk Sözlükçüğüne katkıları şu şekildedir: Ahmet Vefik Paşa'nın Türkçeden Türkçeye yazdığı ilk sözlük. Osmanlı Türkçesi'ndeki sözcükler mümkün olduğu kadar Doğu Türkçesi'ndeki asılları ve eski şekilleriyle gösterilmiş, türemiş şekillerini artık kullanılmayan kök kelimelere götürmüş Osmanlı Türkçesi'yle olan ilgi ve farlılıkları göstermeye gayret etmiştir. Bu durumda Batılı Türkologlar tarafından Türkçenin mukayeseli incelemesine kaynak bir çalışma olmasına olanak sağlamıştır. Doğu Türkçesi'yle yazılmış

eserlerden faydalandığı tahmin edilse de Ahmet Vefik Paşa kendisi kaynak belirtmemiştir. Yeni bir metot olarak Türkçe kelimelerin izahını türedikleri kökten hareketle, birleşik sözlerle tamlama ve deyimlerdeki kelime kümelerinin etrafında topladıkları taban söz ve kavramlara göre esas almıştır. Bir kökten çıkma sözlerin ayrı madde başlarına dağılmadan bir arada kullanmış böylece Türkçenin kelime ve deyim zenginliğini ortaya koymuştur. Türkçe kelimelerde o dönemde artmış olan imla kargaşasına çözüm bulmaya çalışmış, Arap harflerinin Türkçenin bazı seslerini ifade etmede yetersizliğini fark etmiş bunun için Türkçe'de bulunmayan seslere mahsus Arap harflerini kullanmayan Doğu Türkçesi'ndeki aslî şekillere göre düzenlenmiş bir imlâ sistemini teklif eder. Türkçe'nin tek harfte bir araya gelmiş ayrı ve farklı seslerin belli olması için her birine özel işaret koydurduğu farklı hurufat döktürüp kullandığı görülmektedir. Ayrıca Lehçe-i Osmani; Türk tarihi, etnolojisi, lehçeleri ve coğrafyasına dair maddeler sözlüğün küçük de olsa bir Türkoloji ansiklopedinin taslağı mahiyetini kazanmıştır. (Akün, 2003: 127-128).

Lehçe-i Osmani'de fiiller adlı tez çalışması Recep Toparlı'nın hazırladığı ve 2000'de Türk Dil Kurumunun yayınladığı Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmani adlı eser baz alınarak hazırlanmıştır. Eser cüz-i evvel (birinci bölüm) aslı Arabi ve farsi olmayan kelimatı ve müvelledatı havi, Arap harflerine göre dizin; cüz-i sani (İkinci bölüm) aslı arabi ve farsi olan elfaz-ı osmaniyyeyi havi, Arap harflerine göre dizin şeklinde hazırlanmış olup iki bölümden oluşmaktadır. Çalışma konusu fiiller olarak belirlendi. Eser 1005 sayfadan oluşmaktadır.

Lehce-i osmani'de fiiller çalışması Funda Toprak'ın Harezm Türkçesinde fiiller eserindeki taslak örnek alınarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde kök fiiller ünlü-ünsüz ve ünsüz-ünlü ses sayısına göre alfabetik sıralanmıştır. İkinci Bölümde İsimden fiil yapım eklerine göre türemiş fiiller kategorisinde tasnif edip yapı ve fonksiyonları detaylı bir şeklide incelenmiş, devamında anlamları verilip etimolojik tahlilleri yapılmıştır. Ayrıca ilgili fiiller çatıları bakımından uygun başlıklar altında değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise fiilden fiil yapım eklerini türemiş fiiller kategorisinde tasnif edip yapı ve fonksiyonları incelenmiş devamında bu fiillerin anlamları verilmiş ve etimolojik tahlilleri yapılmıştır. İlgili fiiller çatıları bakımından uygun başlıklar altında değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde birleşik fiiller kuruluşları açısından ayrıştırılmış ve işlevleri bakımından değerlendirilip tahlil edilmiştir, ayrıca anlamları da verilmiştir. Daha sonra Türkçenin tarihi dönemlerinde de ele alınan bu fiillerin gelişim süreci içerisinde anlam ve şekil değişimlerini ve kullanım alanlarını belirlemek ve tespit etmek için Köktürkçe dönemini kapsayan Talat Tekin'nin Orhon Türkçesi Grameri eserinin sözlük kısmında yararlanılmış; Uygur Türkçesi dönemini için

Ahmet Caferoğlu'nun Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü eserinden; Karahanlı Türkçesi dönemi için Besim Atalay'ın çalıştığı Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lûgat-it-Türk eserinden; Eski Anadolu Türkçesi dönemi için Mehmet Kanar'ın Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü eserinden; Harezm Türkçesi dönemi için Suat Ünlü'nün Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü eserinden; Çağatay Türkçesi dönemi için Suat Ünlü'nün Çağatay Türkçesi Sözlüğü eserinden faydalanılmıştır. En sonunda TDK'nın Türkçe Sözlük eserinde yer almayan fiiller tespit edilmiş olup fiillerin açıklama kısmından sonra belirtilmiş ayrıca Lehçe-i Osmani'de yer alıp daha sonra değişim gösteren fiiller örnek olarak: Döğüş-, TS'de dövüş- şeklinde geçtiği için bu gibi farklılıklar göz ardı edilmeyip fiillerin açıklama bölümünde gösterilmiştir. Bununla birlikte yardımcı kaynak olarak Osmanlı Türkçesi dönemini kapsayan Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türkî eserinden de faydalanmış olup Lehçe-i Osmani ile aynı dönemi kapsadığı için karşılaştırma yapma imkanı sağlamıştır. Türkçenin Tarihi dönemleri kadar günümüzde yaşayan fiillerin tespiti için de TDK'nın Derleme Sözlüğü ve Yeni Tarama Sözlüğü'nden gerekli görülen kısımlarda faydalanmıştır. Böylece Türkçenin tarihi dönemlerinden başlayıp günümüz Türkçesine kadar Lehçe-i Osmani'de yer alan fiillerin tarihin ve zamanın yolculuğunda nasıl değişim ve gelişim yaşadığına şahitlik etme fırsatı bulup bu fiillerin, önem ve değerini bir kez daha gösterilmeye çalışılmıştır.

Lehce-i Osmani sözlüğünde fiilleri incelerken Ahmet Vefik Paşa'nın okura sadece fiillerin karşılığını verip geçmediğini görülüyor bunun temel sebepleri olarak okuyucuya dönemin ağız özelliklerini ve halkın kullanım şekillerini de yansıtıp Eski Türkçe döneminden süre gelen fiillerin kullanım şekillerini ve Osmanlı dönemde kullanılan şekillerini karşılaştırmalı verip ayrıca Türkî'de kullanılan hallerini de okuyucuya sunduğu görülmektedir. Bu çalışmayı zengin kılan birkaç durumu örneklerle pekiştirmek amacıyla şöyle verilebilir:

Ağız özelliği gösteren eş anlamlı fiiller: *Giciş-, gidiş- ; sağın-, sakın- ; gacırda-, kıcırda- ; fikla-, vıkla- ; hırla-*, harla- *; şakala-*, kakala- *; hıçkır-, ınçkır- ; kırık-, kırk- ;* onurt-, onart- *; gıcı-, kıcı- ; sapıt-, sıpıt- ;* kerkin-, kerki- *;* itele-, it- *;* ivir-, iv- gibi.

Zebanzedi yani alışılmış, her zaman söylenen söz olarak kullanılan şu fiiller: *Küs-, bert-, kığır-, kefenle-, kilitle-, düşür-, kızdır-* gibi. Bu fiiller halkın günlük ihtiyacına göre diğer fiillere oranla daha çok kullanıldığını gözlemleyen Ahmet Vefik okuyucuyu bu fiillerin o dönem için mahiyetini bir kez daha ortaya koymuş olup okuru adeta bu durumdan haberdar etmek istemiş gibidir.

Bir diğer unsur da fiillerin zıddını madde içinde göstererek pekişmesini sağlamıştır örneğin: *Yağ-, ağ- ; göze-, müşebbek ; ağla-, gül- ; oyulgala-, nekendele- ; yeğnilen-, tevkîr ; keskinlen-, künd ; aç-, kapa- ; uy-, muhalefet ; sev-, adavet ; tın-, din-* gibi.

Kullanımları şekil bakımından galat olarak ifade ettiği fiiller: *Ovla-, havla- ; yoğ-, oyu- ; yon-, yont- ; tiksin-, titsin- ; ünürde-, hüngürde- ; ıçkır-, ınçkır- ; tıskır-, tüskür- ; ayırtla-, ayıtla- ; arttır-, artır- ; eyiple-, iyple- ; ıkın-, ikin- ; uğun-, ağı-* gibi.

Bir de mana bakımından galat gördüğü şu fiiller: *Üşü-, okşa-* ve *yut-* fiilleri de dikkat çekicidir.

Bazı iş, oluş ve haraketlerin şiddet ve hızı farklı fiillerin oluşumuna sebep olmuştur örneğin: *Çarp-, çırp- ; kırp-, kıp- ; dağla-, dala- ; kurşan-, kuşan- ; çisi-, çiğsi- ; yaşar-, yeşer- ; çangırda-, çungurda- ; tıksır-, tıksırık ; oldur-, otur- ; şapırdat- şapırda-* gibi.

Çalışmanın bir diğer farklı yönü bazı fiillerin olumlu ve olumsuz hallerinin ayrı madde başı olarak yer verilmesidir örneğin: *Aldır-, aldırma- ; bak-, bakma- ; bilin-, bilinme- ; bulun- bulunma- ; duyur- duyurma- ; görün-, görünme- ; hayla-, haylama- ; işit-, işitme- ; koklat-, koklatma- ; ol-, olma- ; salla-, sallama- ; tanı-, tanıma- ; um-, umma- ; yaptır-, yaptırma- ; yaşat-, yaşatma-* gibi.

Şekil bilgisi bakımından değişiklik gösteren bazı fiillerin aslı olan kullanımlarını madde içinde gösterdiği örnekler: *Kov-(1), kav- ; sev-, siv- ; var-, bar- ; yas-, yasta- ; yer-, yir- ; bürü-, bürgü- ; gıcı-, kıcı- ; yıka-, yuyka- ; geğir-, gigir- ; getir-, geltür- ; kavuş-, kav- ; kazan-, kazgan- ; köpür-, kepir- ; göster-, gördür- ; sendele-, sendere- ; kapa-, kapkar- ; künkürle-, konur ol- ; tara-, targa- ; silk-, sirk- ; yak-, yapıştır- ; yan-, yakın- ; bitir-, bittir- ; köpür-, kepir- ; eyit-, ayıt- ; kabullan-, kaballan- ; barış-, bar- ; eğ-, iğ- ; işe-, eşi- ; bez-, biz- ; bit-, but- ; çiz-, çız- ; diz-, tiz- ; dür-, tür- ; yürü-, yügrü- ; giy-, gey-* gibi.

Türkî'de geçen fiillerin madde içinde belirtildiği örnekler: *Bula-, bıla-, bılaş- ; çevir-, çavur- ; doku-, toka- ; givir-, giv- ; halık-, havlık- ; kanır-, konur- ; kavuş-, kav- ; sıyır-, süyür- ; siyir-, sıyır- ; çınra-, çinre- ; tırma-, tir- ; çıldır-, cıvdır- ; gönder-, yeber- ; kerkin-, kerki- ; kurtar-, kurut-, kurtgar- ; esirge-, esre- ; bağla-, bağ- ; buzağıla-, bızla- ; damla-, tam- ; mayla-, yağla- ; obrula-, obru- ; terle-, tir- ; ınçkır-, inçkir- ; kışkır-, kıçkır- ; taşır-, taşırık-, taşırgan- ; çim-, çüm- ; ağdır-, ağnat-, ağnan- ; yüreklendir-, kındır- ; dir-, tir- ; dağıt-, targan- ; tanıt-, bakın- ; kıvrıl-, avrı- ; süzül-, ırıl- ; kıyın-, bağınla- ; üz-, uz- ; ufan-, fanı- ; uyan-, uy- ; uyuğ-, uy-, uygu-, uygan-, uyan- ; esri-, üsrü-, üsrük- ; ırla-, ır- ; okşa-, soyurga- ; bit-, bitir- ; del-, til- ; sin-, sinir-, sümkür- ; süm-, süğ-, sum- ; yaş-, yaşar- ; yor-(2), yora- ; dürt-, türt- ; çömel-, çim-, çum-, çuman-* gibi.

Türkî'de manaca karşılığı olup belirtiği diğer fiiller: *Cücü-, kıvır-, kavra-(2), söyle-, südre-, tokta-, kantar-(2), argaçla-, kulaçla-, kurdur-(1), yaptır-, ötül-, bat-, çak-, çuk-, sep-, yut-, kaşı-* gibi.

Lehçe-i Osmani'nin önemini Eski Türkçede ve günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan, aynı anlamı karşılayan fiillerin birer madde başı olarak kullanılması Türkçenin tarihi gelişimi içinde eski ve yeni döneme birer sentez niteliği taşımasına olanak sağlamıştır. Buna örnek olarak: Eski Türkçede *bar-* fiili ile Türkiye Türkçesinde *var-* fiillerinin kullanılması, Eski Türkçede *beti-* fiilinin yanı sıra Türkiye Türkçesinde *yaz-* fiilinin de yer alması sentez niteliğine birer kanıt vermektedir.

Türkiye Türkçesinde fiilden fiil ve isimden fiil yapan yapım eklerine dahil olmayan şu fiilleri, kök fiil şeklinde almayıp burada göstermeyi daha uygun gördük. Çünkü yapım eklerinin geliş kurallarına uygun olmadığından kök olarak alınmadı. Türkiye Türkçesindeki kuralları göz ardı edilmesine sebep olacaktı bu da bizi yanılgıya sürükleyebilir bu yüzden üzerine dikkat çekmek gerektiği düşünülüp tasnifin dışında bırakılıp burada göstermeyi uygun gördük bu fiiller ise şunlardır:

çişindir- : Türkîde bir adamın libasını soymak, çıkarmak, soyundurmak.

TS'de *çişindir-* fiili yer almamaktadır.

görüncülde- : Görüncülmek.

TS'de *görüncülde-* fiili yer almamaktadır.

yavaştır- : Alıştırmak, atları ögür etmek.

EAT'de *yavaşı-* : "Yavaşlamak, sakinleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 738); ÇT'de *yavaş-(1)* : "Halim olmak, sakin olmak" *yavaş-(2)* : "Yaklaşmak, yakın olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1241); (Tulum, 2011: 1876) *yavaştür-* : "Ohşamak, mülayim etmek, istimalet vermek, hatır gözetmek" gibi anlamlarda kullanıldığını ifade etmektedir. TS'de *yavaştır-* fiili yer almamaktadır.

yorulun- : Hâsir olmak.

TS'de *yorulun-* fiili yer almamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KÖK FİİLLER

Kök fiil, daha küçük parçalara bölünemeyen, içinde başka anlamlara gelecek unsurların bulunmadığı gramer şeklidir. (Ercilasun,1984: 11; Toprak, 2005: 22).

Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için çoğu fiil basit yapıda kalmayıp türemiş fiiller şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı Türkçeye baktığımızda kök fiillerin sayı bakımından daha az olduğu görülmektedir.

(Hacıeminoğlu, 1991: 15) *iy-* "takip etmek" anlamındaki fiilin *i-* fiili olduğunu, **iz < i-z** isminden anlaşıldığını buna örnek olarak *köl-* "bağlamak" anlamındaki fiilin **kök< kö-k** isminden; *san-* "saymak" anlamındaki fiilin **san< sa-n** isminin mevcudiyetinden anlaşıldığını dile getirir. Buradan hareketle "Eski Türkçe" de mevcut tek heceli kelime "kök" değil "gövde" olduğunu dile getirir.

"Basit fiil olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde kabul edilebilecek fiiller, ancak tek ünlüden ve bir ünsüzle bir ünlüden meydana gelmiş olan fiillerdir." (Ercilasun, 1984: 11).

Lehçe i Osmani sözlüğündeki fiilleri ele alırken kök fiilllerinde ünlü ve Ünsüz birleşimlerini dikkate alarak değerlendirilmiştir.

1.1. Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

aç-(1) : Kapamak zıddı, harekete basar ve sem ve şemme zevk ve lemse hail olan mevani giderip meselâ kapı, kanat, kulak, kale, kilit, göz, vilâyet, köprü, dükkân, pazar feth etmek, örtülü bina, dam, dükkân, baş, nikap, tutuk, kap açmak; boru, boğaz, çukur, nehir, liman, yol gibi yeniden yahut tıkanmış geçidi teftîh etmek. Katlanmış ve toplanmış kumaş, yelken, el ve ayak temdit, tefrik etmek, bu kabilden iştah teftîh etmek, söz, beyan ve ibraz etmek, ayan beyan etmek. Parlak göstermek. **Adımını açmak. Ağır açmak. Ağız açmamak.** Müsaade, müsamaha etmek. **Baş açmak** beddua, lanet etmek, kargımak. **Başını açmak**. **Bayrak açmak.** Abanlamak. **Çığır açmak**. **Çiçek açmak. Defter açmak. Dükkân açmak,** kırıp soymak. **Fal açmak. Göz açmak**. **Gözünü açmak.** Pişman etmek, ayak suya ermek. **Kalem açmak,** yonmak. **Kapı açmak. Kapıyı büyük açmak. Pas açmak. Söz açmak. Yaka açmak** cedit libas biçmek. **Yol kapı açmak,** aralamak, fasıla vermek.

aç- (2) : Hava münkeşif, çiçekler açmak, yapraklar ve tomruklar göğermek, cilâ vermek, hoş göstermek, satrançta bir taşı fedayi etmek.

OT'de *aç-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 293); EUT'de *aç-* : "1. Acıkmak, acıkmış olmak. 2. Açmak, çözmek, yaymak" anlamlarında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 2); DLT'de *aç-(1)* : "Açmak, aramak, fethetmek" şeklinde geçerken *aç-(2)* : "Karnı acıkmak"

anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 2); EAT'de *aç-(1)* : "1. Açmak. 2. Fethetmek. 3. Aşikâr etmek. 4. Söylemek. 5. Tutmak." Şeklinde geçerken *aç-(2)* : "Acıkmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 13); HT'de *aç-(1)* : "Açmak, belli etmek, ortaya çıkarmak, feth etmek, ele geçirmek, oruç tutmak, rahatlatmak, ferahlatmak, genişletmek" *aç-(2)* : "Açıkmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 24); ÇT'de *aç-(1)* : "Açmak, aralamak, çözmek" şeklinde geçerken *aç-(2)* : "Acıkmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 6).

ağ- : Akıp dolaşmak, çıkmak, ağ gibi sallanmak, kuş ve terazi dili gibi tayeran etmek, kalkımak, müdevver şey her yana kayıp debelenmek.

Necâtînin dirisinden ölüsi Ahmed'in yeğdir
Ki Îsâ göklere ağsa yine dem urur Ahmed'den

OT'de *ag-* : "Yükselmek, tırmanmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 293); EUT.'de *aġ-* : "fiili yükselmek, ağmak, kalkmak, yukarı çıkmak" anlamlarına gelmektedir. (Caferoğlu, 1993: 5); DLT'te *ag-* : "Çıkmak, belirmek, aşmak, yükselmek, ağmak, başkalaşmak, bozulmak, meyletmek, dönmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 9); EAT'de *ag-(1)* şekli mevcuttur. Bunun yanında *ag-(2)* : "Kaplamak, bürümek" ağ- : "1. Çıkmak. 2. Yükselmek. 3. Meyletmek. 4. Aşağı inmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 22-26); KT.'de bunlara nazaran ikinci anlam olarak " tebahhur ve tasa'ud etmek, buhar olup yukarı kalkmak" anlamları da mevcuttur. (Sami, 2019: 34); HT'de *aġ-* : "Ağmak, aşmak, çıkmak, yükselmek, bozulmak, değişmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 289).

ak- : Cereyan etmek. Su üzerinde yüzer gibi geçip gitmek. Saklanmak, kan akmak, dökülmek. **Ağız suyı akmak** imrenmek.

Ecel imrendi çun ol hâle baktı
Kılıçlar ağzı suyıda akdı.

Burun akma nezle olmak. **Dam akmak, kap akmak** sızmak. **Kılıç kınından akmak** sıyrılmak. **Sicim gibi akmak.** Kumaş erimek, yılan süzülüp gitmek. **Yaş akmak** ağlatmak.

EUT'de *aḳ-* şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 6); EAT'de *ah-* : "Akmak" *ak-* : "1. Meyletmek. 2. Cereyan etmek. 3. Saldırmak, hücum etmek." Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 28); HT'de *aḳ-(1), ıḳ-* : "Akmak" *aḳ-(2)* : "Talan etmek, bozguna uğratmak, yağma etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 34); ÇT'de *ak-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 24).

al- : Kabul, cezbetmek, kavrayıp almak, idrak etmek. Çekmek, gerisini getirmek. Kayıkçı küreği almak, üstüne almak. Bir şeyin etrafını kuşatmak, lâkırdıyı tekrar geçip söylemek. **Alıp vermek. Alıp verememek** uğraşmak. **Ateş almak** hiddet etmek, eşya tutuşmak. Ayağını tek almak. Ayak almak. Beddua almak. **Boya almak** renk tutmak. **Boyun almak. Boyuna alma**

zimmetine, üzerine almak. **Boyunun ölçüsünü almak** miktarını, itibarını anlamak. **Cevap almak** ümîd etmek. **Ele almak** tutturmak, *elde etmek. Aldı ele, girdi yola. Eninden boyundan almak*. **Fitil almak. Gönül almak**. **Göz almak** kamaştırmak. **Göze aldırmak** cesaret, göze kestirmek. Haber almak. **Hızını almak** yavaşlamak, teskin olmak. **İbret almak** izin almak. **Kan almak. Kız almak.** Mahlas almak. **Maskaraya almak. Meydan almak**. Mühlet almak. **Nam almak. Nefes almak**. **Nefesini geniş almak** emin, müsterih olmak. **Oyun almak** kazanmak, yutmak, ütmek. **Ödünç almak. Ölçü almak. Önünü almak** mani olmak. **Pertav almak** meydan alıp koşmak. R**utubet almak** ıslanmak, hava nüfuz etmek. Rütbe almak. **Satın almak. Soğuk almak** üşümek. **Soluk almak** göz açmak. **Söz almak** vaat almak, vaatleşmek. **Su almak** sel götürmek. **Suret almak** bir şeyin tıpkını resm etmek, aynını çekmek. **Vade almak** mühlet isteyip imhal olmak. **Yol almak**.

OT'de *al-* : "Almak, yakalamak, işgal etmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 293); DLT'de *al-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 17); EAT'de *al-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 35); HT'de *al-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 37); ÇT'de *al-(1)* : "Almak, fethetmek, istemek, evlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 29).

an- : Zihne getirmek, zikir etmek, yadlamak.

EAT'de *ang-, an-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 43-45); HT'de *aŋ-(1)* : "Anmak, hatırlamak" *aŋ-(2)* : "Aklı başından gitmek, aptalllaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 45); ÇT'de *añ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 41).

as- : Sallandırmak, taklit etmek, iliştirmek, sarkıtmak, asa koymak. **Askı asmak. Kulak asmak.**

EUT'de *bodu-* : "Asmak, süzmek, yakmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 30); EAT'de *as-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 59); HT'de *as-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 54); ÇT'de *as-, aş-* şekilleri mevcuttur. (Ünlü, 2013: 56).

aş- : Yüksek şeyin ötesine tırmanıp gitmek, nehri, hendeği, denizi, dağı geçmek. Baştan artar ve kerteyi geçer gibi etmek. Aygır dişiye çıkmak. **Ay bacayı aştı**.

OT'de *aş-* şeklinde kullanılmaktadır. (Tekin, 2016: 294); EUT'de *satġa-* : "Aşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 130); DLT'de *aş-* : "Aşmak, bir tepeyi öbür yana geçmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 42); EAT'de *aş-* : "1. Açmak. 2. (Hayvan) dişisiyle çiftleşmek." Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 62); HT'de *aş-* fiiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 57); ÇT'de *aş-(1)* : "Aşmak, geçmek" *aş-(2)* : "Fazlalaşmak, açmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 61).

at- : Elden yakına uzağa bırakmak, yere taşraya şiddetle, süratle bırakmak, vurmak, tartıp fırlatmak, saçmak. Çekmek, itibar etmemek, saymamak. Tefahurda mübalâğa, esassız söz

etmek, yalan yapmak. Damar, nabız, yürek tap tap urmak. *Çakar almaz, atar vurmaz*. Şafak yeri, tan ağarıp, fecir söküp sabah olmak. Kenarı keskin şeyin cüzî fırlamasıyla çentik ve diş diş olmak. Kılıcın ağzı, kâsenin, fincanın dudağı çentilmek. Beniz, renk uçmak, solmak. **Adım atmak**, adım talimi etmek, adımını ileri komak, tenezzül buyurmak, salıp yapmak. *Ambara zahire atmak*. **Barut, cephane atmak**. **Beniz renk atmak** uçup sararmak, solmak. *Beze pamuk atmak*. **Can atmak,** iltica etmek. **Çifte, Sille, Şamar, Kılıç atmak** vurmak. **Çifte atmak** tepişmek. *Dayak atmak*. **Gövdeye atmak**. **Göz atmak** gıpta, tamah etmek. **Harf, söz atmak**. **Kapağı atmak** fırlayıp kaçmak, penyeyi çözmek. **Kaş atmak** işaret etmek. **Kaşık atmak** çok yemek. *Kur'a atmak*. **Lâf atmak,** gevezelik etmek. Demirlemek. **Nara atmak,** yaygara etmek. **Nevale atmak** çakıştırmak. *Olta atmak*. *Omuza şal atmak*. **Pamuğunu, tüylerini atmak** külünü savurup tarumar etmek, ditmek. **Pençe atmak**. **Perendeden atmak. Pösteki atmak. Sırttan atmak** silkmek. **Silâh atmak** boşaltıp def etmek, silâhı yere vurmak. **Sonraya atmak** imhal etmek. **Sopa pamuk atmak** yayla fırlatmak. **Söz atmak** sataşmak. **Suç atmak, üzerine atmak,** itham etmek, iftira atmak. **Şilte, Yorgan atmak** hezeyan etmek. **Takla atmak**. **Taş atmak, takke atmak, tafra atmak, tapa atmak. Taşra atmak. Temel atmak. Tohum atmak,** ekmek. **Top, kurşun, kantarlıyı atmak** husumet etmek. **Topu atmak** iflâs etmek. **Yabana atmak. Yakadan atmak,** el çekmek. *Zar atmak*. **Atıp tutmak,** tafra vurmak. Def etmek.

OT'de *at-* : "(Ok) atmak, avlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 294); EUT'de *ad-*, *at-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 4-17); DLT'de *at-* şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 47); EAT'de *ad-* : "1. Atmak. 2. Yürümek, adım atmak. 3. Ayak basmak." Şeklinde geçerken *at-* fiili de kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 17-65); HT'de *at-* üç madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 59); ÇT'de *at-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 67).

av- : Ovmak, oyalanmak, teskin olmak.

EUT'de *av-* : "Sıhhatta olmak" şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 17); *av-* : "Aşağı inmek, yük veya terazide denge bozularak bir yanı ağır gelmek." Şeklinde geçmektedir. (Atmaca, 2016: 58); HT'de *aw-* : "Üşüşmek, toplanmak, etrafını çevirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 61); ÇT'de *av-* : "Bir araya toplanmak, yığmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 71); TS'de *av-* fiili yer almamaktadır.

ay- : Ay gibi üste çıkıp ağmak, dolanıp aylanmak, yan çekilip aralık olmak, ayak sürümek, yüksek dolanmak.

EAT'de *ay-* : "Ayılmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 73).

az- : Hadden geçmek, yoldan şaşmak, çığırdan baştan çıkmak, yaramaz olmak, taşmak, itidalden geçmek, kudurmak, sular taşmak, kükremek, köpürmek. Ateş, sel, yel müşted

olmak, kavga, fenalık, keder ziyade artmak, iştidâd etmek. Yara kötülemek, iltihap etmek, müfsit olmak. Köpek kudurmak. Düş görmek, çamaşır kiri çıkmamak. **Gemi azıya almak** serkeşlik etmek.

OT'de *āz-, az-* : "Yoldan çıkmak, sapmak, yolunu yitirmek" anlamlarıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 295); EUT'de *az-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 19); EAT'de *az-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 79); HT'de *az-* : "1. Azmak, doğru yoldan çıkmak, sapmak. 2. Boşa gitmek." Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 68); ÇT'de *az-(1)* : "Sapmak, azmak, yoldan çıkmak" *az-(2)* : "Zayıf ve zebun olmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 81).

eğ- : Aslı iğmek. Bir yana imale etmek, bir şeyi çarpık etmek, aşağı indirmek. Çehreyi ters etmek. Bir adamı ikna etmek. **Ağız eğmek**. **Baş eğmek**. **Bel eğmek. Boyun eğmek**. **Yüz eğmek.**

EUT'de *ḳamıt-* : "Eğmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 109); DLT'de *eg-* şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *tığ-* : "Eğmek, değmek, bir yere değerek keskinliği gitmek, körleşmek" *tünğit-(1), tünğüt-* : "Eğmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 170-613-71); EAT'de *eg-, eğ-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 244-246); HT'de *eg-, ėg-, ig-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 165); ÇT'de *eg-, ig-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 324).

ek- : Serpmek, tohum atmak, sürmek, dikmek. Yolda bırakıp satmak, savuşmak. Yolda düşürüp zayi etmek. Dibine darı ekmek.

EUT'de *äk-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 47); DLT'de *tarı-* : "-Ekin-ekmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 577); HT'de *ek-, ėk-, ik-* şeklinde geçerken *tarı-* fiili de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 166-568); ÇT'de *ek-, ėk-, ik-(1), tarı-(1), tarı(2)* : "Ekmek" anlamını taşıyan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 328).

em- : **Anasından emdiği süt burnundan gelmek** ıstırap, kan ter içinde kalmak. **Kanını emmek** sormak, mecal bırakmamak. **Parmak emmek** hayrete dalmak. **Süt emmek.**

Ola çün leblerin, erbeti her hasta dile, Onu bu hasta dile lutfeyle buyur emelim.

EUT'de *ämsi-, sor-* : "Emmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 48-137); DLT'de *em-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 178); HT'de *em-(1)* : "Emmek" *em-(2)* : "Eziyet, zahmet çekmek" anlamında kullanılmış ayrıca *im-* biçimi de mevcuttur. (Ünlü, 2012: 170-257); ÇT'de *em-, ėm-, im-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 333-524).

er- : Vasıl, nail olmak. **Akıl ermek. Akıl ermez** anlaşılmaz. **Aslına ermek** vakıf olmak. **Ayak suya ermek. Baş göğe ermek** iftihar etmek. **Aklı ermez. Murada ermek** bekâm

olmak. Kemâl bulmak, yemiş olmak, insan yetişmek. **El ermek** el değmek, fırsat olmak, vakit bulunmak, muvaffak olmak.

OT'de *er-* : "Ermek, erişmek, varmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 300); EAT'de er- fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 259); HT'de *er-, ėr-, ir-(2)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 174); ÇT'de *ėr-* : "Yetişmek, ulaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 340).

es- : Teveccüh etmek, kısmet gelmek. Hisseye isabet etmek. **Esip savurmak** gazap etmek, altı üstüne getirmek, tozu toprağa karıştırmak. *Baştan yandan esmek*. **Başta hülyalar esmek** kuruntu etmek. **Rüzgâr esmek. Yerinde yeller esmek** kaybolmak.

Esmedi hayfâ ki bir dem rüzgârı bahtımın Kaldı bu dil harmanında daneler saman ile.

EUT'de *yilbi-* : "Esmek, yelpaze sallamak" anlamında kullanılırken *yil-* : "Esmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 193); DLT'de *es-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 194); EAT'de *es-* : "Atı eşkin sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 262); HT'de *es-, is-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 177); ÇT'de *es-, ės-, is-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 344).

eş- : Kazmak, kazımak, tırmıklamak, hafr etmek. **Mezar eşmek** kefen soymak, nebş etmek. Gezip yortmak, aşıp sürtmek, yorga ve çapkın yürümek. *Sivas sipahileri bu sefere eştiler*.

DLT'de *eş-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 197); EAT'de *eş-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 263); ÇT'de *eş-, ėş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 348).

et- : Kılmak, eylemek. *Ahit etmek, alt üst etmek, ateş etmek, bahs etmek, bayram etmek, berbat etmek, bir etmek, çehre etmek, dua etmek, faş etmek, haml etmek, hükmetmek, iç etmek, işaret etmek, kuma etmek, rençberlik etmek, sefer etmek, umur etmek, yok etmek. zor etmek*, İşlemek, yapmak manasındadır. *Binanın üstünü kubbe etmeyip tahta ürtü ettiler, ne olduysa kendi etti, ettiğini buldu. Etme bulma dünyası. Ne ederse eder onu buldurur. Tilki postundan kürk ederler*, Baliğ olmak, tutmak manasına *ikiyle iki dört eder. Arşını bir altunden eder. Eden bulur, ne ettiyse bana etti. Etme etmenizdi.*

OT'de *et-* : "Düzenlemek, düzene sokmak, örgütlemek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 300); EUT'de *ät-* : "Etmek, eylemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 52); EAT'de *id-, it-(1)* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 362-387); HT'de *ėt-, et-, it-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 181); ÇT'de *ėt-* şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *id-, it-, et-* fiilleri de kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 350-509).

ez- : Basıp sıkıp yaslanmak, burmak, kırmak, bozmak, sehk, boya halletmek. Düşmanı kırıp sımak, perişan etmek, ezip suyunu içmek, başını hassasız şey kullanmak. Örtüp oğmak, yaymak. **Lâkırdı ezip büzmek** ağızda dolaştırmak, kem küm etmek. Mideyi bayıltmak.

EAT'de *ez-* : "Toz haline getirip ilaç yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 270); HT'de *ez-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 185); ÇT'de *ėz-, ez-, iz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 354).

iç- : İçeri çekmek, çok hamr, şurb etmek, hamur yağı, cezb, mass, gats etmek. Ant içmek, kasem etmek. *Dolular içilip peymaneler boşaltılır gibi*.

DLT'de *iç-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 223); EAT'de *iç-* fiili mevcuttur. Ayrıca *iş-* : "İçmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 361-386); HT'de *iç-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 248); ÇT'de *iç-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 508).

il- : El vurmak, toplamak, çatmağı tutturmak, tesadüf etmek, düş gelmek. *İler tutar. Libasını kendi iler diker.*

DLT'de *il-* : "İlişmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 230); EAT'de *il-* : "1. Değmek, dokunmak, isabet etmek. 2. Tesir etmek. 3. Geçmek. 4. Tutulmak. 5. Takılmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 370); HT'de *il-* : "Takmak, takılıp kalmak, bağlamak, ilişmek, iliştirmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 254); ÇT'de *il-* : "Dikkate almak, bağlamak, iliştirmek, almak, saymak, göz önünde bulundurmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 519).

in- : Yüksekten aşağı gelmek, tenezzül etmek, noksan bulmak, aşağı akıp inhidâr etmek, fırtına teskin olmak, şişler geçmek, konmak, attan inmek, tenezzül etmek. Felç isabet etmek. **Boğaz inmek** nezle olmak. **Duvar inmek** yürümek. *İnip binmek*.

OT'de *in-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 301); EUT'de *in-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 64); DLT'de *in-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 232); EAT'de *en-, in-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 257-374); HT'de *ėn-, in-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 172); ÇT'de *in-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 527).

it- : İleri sürmek, temdit, yürütmek, tahrik etmek, dürtmek, sürmek, geri kalmak, def etmek, ikaz etmek. Yerde dürtmek kakımak.

DLT'de *it-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 240); ÇT'de *it-(3)* : "İtmek, ileri sürmek, dürtmek, yürütmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 547).

iv- : Yilip ivmek, koşup gezmek. *Sabır selamettir ivmek melâmet. İvmekle yol alınmaz kaplumbağaya bak. Ne beng ü ne çeng ü çigâne haram akçeye amma canı iver.*

OT'de *äb-* : "Acele etmek" fiili geçmektedir. (Tekin, 2016: 298); EUT'de *aşuk-* : "İvmek, acele etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 16); DLT'de *éw-* : "Acele etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 206); EAT'de *iv-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 388); HT'de *ėw-, ew-, ev-, iv-, iw-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 181); ÇT'de *aşuḳ-(1)* : "Acele etmek, hızlandırmak" şeklinde geçerken bunun yanında *iv-(1)* : "Dönmek"

iv-(2) : “Acele etmek, süratli yapmak, hızlandırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 65-551).

ol- : Var bulmak, vücut, vuku bulmak, ihtimal. Münasip görünmek, münasebet almak sığmak. Var manasına mal olmak ve bulunmak. Durmak, huzur, kıyam etmek, yerinde olmak erişip olgun olmak, kemal bulmak. Çıban dolmak. Devam, ikamet kıyam etmek, meskun bulunmak. *Afiyette ol, sağ ol, sen sen ol.* **Olan oldu. Olur olmaz. Olup bitmek. Olur şey** mümkün olmak. **Olur şey değil.** *Bir gün olur*. **Olan oldu.** *Oluruna bakmak. Oldu bitti. Az ol. Olmazsıza hilâf olmaz. El şakası olmaz. Eşeğin anırmazı olmaz. Olmadık söz. Hiç olmazsa. Olacak. Herif olacak. Olur. Olacak iş. Daha ne olacak.*

OT’de *bol-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 297); EUT’de *bol-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 31); DLT’de *bol-* şeklini devam ettirmiştir. (Atalay, 2006: 102); EAT’de *bol-, ol-* şeklinde görülür. (Kanar, 2018: 132-522); HT’de *bol-, ol-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 106-445); ÇT’de *bolu-, ol-* : “Olmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 162-862).

on- : İyi olmak, maraz ve yara sıhhat bulmak, geçmek, bitmek. Islah ve terbiye olmak, iyiye dönmek.

EUT’de *on-* : “Sağlamak, onarmak, tedavi etmek, şifa bulmak” anlamlarında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 95); DLT’te *onğul-* : “İyileşmek, düzelmek, iyi olmak” anlamlarında kullanılmış bu fiille ilişkilendirilebilir. (Atalay, 2006: 439); EAT’de *on-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 524); AH’te *oñul-* : “İyileşmek” anlamında kullanılmıştır. (Arat, 1992: 50); HT’de *oŋ-* : “Onmak, bir rütbe veya paye sahibi olmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 445).

ov- : Avmak, avkımak. **El ovmak** şaşırmak, el ile yıkamak. Tahta, tepsi ovmak.

(Clauson, 1972: 4-5) sözlüğünde kelime hakkında şu açıklamayı yapmıştır: “Kelimenin anlamı ‘çarpmak, ovalamak, toz haline getirmek için kırmak, ufaltmak’. Kelime Orta dönemde bazı şivelerde ‘uva-‘dan genişlemiş gibi görünüyor. Kelimenin ettirgen şekli ‘uvat-‘ ve türemiş isim ‘ufak (uvak)’ aynı dönemde ortaya çıkmıştır.” Sevortyan, kelimenin anlamlarını ‘1. Ov-/sür-, ufalt-, kırıntı haline getir-, öğüt-, 2. Ez-, yoğur- 3.temizle-, yıka-, çitile- 4. Buruştur-’ olarak vermiştir.” (Atmaca, 2016: 614); EAT’de *ov-* : “Oğuşturmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 528); HT’de *ov-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 452).

oy- : Bir kumaşın kenarını kesmek, libasın koltuğunu ve yakasını biçip açmak. Oyuk yapmak, delmek, kovuk nakr yapmak, kazmak. **Göz oymak** hile etmek, adavet etmek.

EUT’de *oy-* fiili mevcuttur. Ayrıca *täklär-* : “Oymak” anlamında kullanılan bu fiil de mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 97-152); DLT’de *oy-* : “Oymak, yerleştirmek, sıkıştırmak”

anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 446); HT'de *oy-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 452); ÇT'de oy- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 868).

öl- : Vefat, irtihal etmek. Soluk yumuşak olmak. **Ecelsiz ölmek** murdar ölmek. *Ben öldükten sonra dünyada taş taş üstünde kalmasın*. *Ölür müsün öldürür müsün!* **Ölmek ölememek** uzun çekmek. **Yola ölmek** feda olmak. **Gözünü öldürmek. Ölmezden ölmek** azap çekmek.

OT'de *öl-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 307); EUT'de *öl-* fiili geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 100); DLT'de *öl-* fiili kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 456); EAT'de *öl-* : "Çalkalayıp karıştırma sonucunda erimek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 538); HT'de *öl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 458); ÇT'de *öl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 873).

öp- : **Öpüp başa komak** ihtiram etmek. **Öpüp koçmak. Ağzını öpmek. El etek öpmek** rica, niyaz etmek. **El öpmek** kapılanmak, icaze almak, mezun olmak. **Yedi yerde yer öpmek**. **Yer öpmek** secde etmek. *Öpme öpme zirde elin uzatır*.

DLT'de *öp-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 460); EAT'de *öp-* : "İç etmek, çalmak, götürmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 542); HT'de *öp-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 461).

ör- : Elek, ip, ağ, çorap, hasır, saç, kafes nescetmek, duvar yırtık şey, kumaş dokumak.

DLT'de *ör-(1)* : "Belirmek, çıkmak, kopmak, -bulut- yükselmek" anlamında kullanılırken *ör-(2)* : "örmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 462); HT'de *ör-* iki madde başı olarak ele alınmış olup *ör-(2)* : "Yükselmek, kalkmak, ayağa kalkmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 461); ÇT'de *ör-(1)* : "Örmek, dokumak, örgü örmek" *ör-(2)* : "Yükselmek, çıkmak, yukarı çıkmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 876).

öt- : Geçmek, aşmak, savmak, ses etmek. Geçmek. Elhan, teganni, terane, ötüp durmak, leylek gibi takırdamak, beyhude lâfazanlık etmek. **Kulakları ötmek** çınlamak. **Tüyler ötmek.** Şişe, kubbe tınlamak, ses aks etmek, ses münakis olmak. *Boş kalıp tın tın ötmek*. **Horoz ötmek** sabah olmak. **Borusu ötmek. Bülbül ötmek,** mevsimi gelmek, bahar olmak. Geçip almak kazanmak, galebe edip yutmak.

DLT'de *öt-(1)* : "Ötmek" *öt-(2)* : "Bir şeye geçmek, delmek, boşalmak, -karın- sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 467); EAT'de *öt-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 544); HT'de *öt-* üç madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *öt-(3)* : "Geçmek, aşmak, sürümlü kılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 464); ÇT'de *öt-(1)* : "Feragat edip vazgeçmek, geçmek, affetmek, gitmek, tesir etmek, ayrılmak, aşınmak" *öt-(2)* : "Ötmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 879).

öv- : Medh ü senâ eskitmek, sitayiş etmek. *Övüp yaratmak*.

OT'de *ög-* : "Övmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 307); EUT'de *alka-* : "Övmek, medhetmek" şeklinde geçerken *kökäd-* : "Yükseltmek, övmek" bir de *ögüt-* : "Övmek" şeklinde kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 7-77); DLT'de *ög-* : "Öğmek, sena etmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 451); EAT'de *ög-* : "Övmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 534).

uç- : Yukarı ağıp çıkmak, havaya gitmek. Renk, ruh, su uçmak, tebahhur olmak. Çapkınlık etmek, aşağı yuvarlanıp duvardan, yardan, teker meker gitmek, pek yelmek.

OT'de *uç-* : "Uçmak, (bu dünyadan) göçüp gitmek, ölmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *uç-* fiili geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 171); DLT'de *uç-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 681); EAT'de *uş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 688); HT'de *uç-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 617); ÇT'de *uç-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1179).

um- : Ümit etmek, beklemek. *Er tecâsürden ummaz*.

DLT'de *um-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 693); EAT'de *um-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 681); HT'de *um-, ümen-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 623-637); ÇT'de *um-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1184).

ut- : Yutmak, oyunda galebe kazanıp geçmek, *ütmek ve ötmek*.

OT'de ut- : "Oyunda ya da bahiste kazanmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 313); EUT'de *ut-* : "1. Utmak, yenmek, kazanmak, galebe çalmak. 2. Takip etmek, ardını bırakmamak, birisinin arkasına gitmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 175); DLT'te *ut-* : "Oyunda yutmak, oyunda ütmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 701); EAT'de *ut-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 688); HT'de *ut-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 629); ÇT'de *ut-(1)* : "Yutmak, kazanmak, yenmek, galip gelmek" ut-(2) : "Kıllarını gidermek üzere deriyi ateşe tutmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1190).

uy- : Mutabakat, muvafakat, zıddı muhalefet, ittifak, tevafuk etmek. Ucuz alınmak, tedbir ve tanzim olunmamak, mütenasip olmak, kapılmak. Benzemek. *Zaman zamana uymaz, zaman sana uymazsa sen zamana uy*.

DLT'de *udhula-, uy-* : "Uymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 686-704); EAT'de *uy-* : "1. Katılmak, tabi olmak. 2. Sataşmak, azarlamak, kavga etmek. 3. Kapılmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 692); HT'de *uy-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 630); ÇT'de *uy-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1191).

üş- : Yığılmak, tecemmu etmek, başa toplanmak, izdiham olmak.

DLT'de *üş-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 717); EAT'de *üş-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 700); ÇT'de *üş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1200).

üt- : Oyunda yutmak, geçmek.

Ut- ve *üt-* fiil biçimlerinin her ikisinin de kullanılması farklı ağız özelliklerinin bir arada kullanıldığını göstermektedir.

DLT'de *üt-* : "-Kıl- yapmak, ütmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 719); EAT'de *üt-(1)* : "1. Alevden geçirerek kılları yakmak. 2. Kabuğu ile kavurmak." *Üt-(2)* : "1. Oyunda yenmek, kazanmak, kumarda kazanmak. 2. Geçmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 701); HT'de *üt-* : "Koyunun yününü yakmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 641); ÇT'de *üt-* : "Kelleyi ateşe tutup tüyü temizlemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1200).

üz- : Türkî'de uzmak. Gerip, uzatıp gevşetmek, parçalamak, hasta etmek, can sıkmak, cefa etmek. **Üze üze kuyruğuna geldi** tamam oldu, bitti.

OT'de *üz-* : "Kesmek, kırmak, koparmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 313); EUT'de *üz-* : "1. Kırmak, koparmak, yok etmek. 2. Delmek, parçalamak, bozmak, uzaklaştırmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 179); DLT'de *üz-* : "-İp ve benzeri şeyleri- kesmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 720); EAT'de *üz-* : "1. Kesmek, koparmak, kırmak, delmek. 2. Bozmak. 3. İlişkiyi kesmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 702); HT'de *üz-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 642); ÇT'de *üz-(1)* : "Kırmak, koparmak, kesmek, kökünden çıkarmak" *üz-(2)* : "Yüzmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1200).

1.2. Ünlü+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

aba- : Men etmek, aba dayatmak, muhalefet etmek.

KT'de bunlara ek olarak "yapmamak" anlamı da verdiği belirtilmiştir. (Sami, 2019: 22); TS'de *aba-* fiili yer almamaktadır.

acı- : Merhamet ettirmek, ağrımak, dert ve elem vermek, mustarip olmak, terahhum, merhamet etmek, esirgemek, can sızlamak, mihribânlık etmek.

EUT'de *açı-* : "Acımak" şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 2); DLT'de *açı-* : "Ekşimek, yara, vücut acımak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 2); EAT'de *acı-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 12); ÇT'de *acı-* : "Acımak ve tatsızlaşmak" şeklinde geçerken *acıġ-* : "Ağrımak, sıkıntı vermek, elem vermek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 5).

ara- : Eşyanın arasına bakıp aktarmak, talep etmek, teftiş etmek, göz gezdirmek, yoklamak. Cehdetmek. Bulunmaz şeyin ardına düşmek. **Arayıp bulmak**, belâyı bulmak. **Çare aramak**. **Gökte arayıp yerde bulmak**, maksadı hasıl etmek. **Hakkı aramak**, kısmet aramak. **Kimya aramak** eliyle verip ayağıyla aramak.

Neyl-i aksa'l-âmâl. Neyl-i aksa'l-ireb. Kendi üstünü kendi aramak.

DLT'de *eder-, edher-* : "Aramak, takip etmek, kovalamak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *yind-, yin-* : "Aramak, sormak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 168-792); EAT'de *ara-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 50); HT'de *ara-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 48); ÇT'de *ara-* : "Yoklamak, arayıp sormak, araştırmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 46).

arı- : Temizlenmek, yağı, çirki giderip paklanmak, taharet, nezafet etmek. Hastalıkdan kalkmak, temizlenmek.

EUT'de arı- : "1. Temizlenmek, temiz olmak. 2. Hukuki değerini kaybetmek, gücünü yitirmek. 3. Ölçmek, hesaplamak." Şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 13); DLT'de *arı-* : "Temizlemek, temiz olmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 32); HT'de *arı-* : "Temizlenmek, temiz olmak, şüpheden kurtulmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 49); ÇT'de *arı-(1)* : "Yorulmak" *arı-(2)* : "Temizlemek, arı olmak, pak olmak" *arı-(3)* : "Hastalıktan şifa bulmak, hastalıktan kurtulmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 50); TS'de *arı-* fiili yer almamaktadır.

eri- : Salb şey mayi olup akar olmak, seyelân olmak. Su içinde tahlil olmak, yağı süzülüp zayıflamak. Şiş dağılıp hallolmak. Bez süzülüp akmak, eskimek. Şaşırıp hayrette kalmak, zebun olmak. Tezat kabilinden eriyip donmak, şaşırmak, kala kalmak. **Yağı erimek** , **yürekte yağı erimek** azaplardan bitap olmak, hiddetten mahv, mahrur olmak.

EUT'de *sızġur-, sızıl-* : "Erimek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 134); DLT'de *aruş-, eri-, erü-* : "Erimek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 39-189-193); HT'de *eri-, iri-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 175); ÇT'de *iri-, iril-* : "Erimek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 535).

ılı- : Ilınmak, ılıklamak. Soğuğu kırılmak, biraz ısınmak, kızgın şey biraz soğumak, münkesir olmak.

DLT'de *yılı-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *yilmir-* : "Ilımak, ılır gibi olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 783-791); EAT'de *ılı-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 351); HT'de *yılı-* : "Ilıklanmak, sıcalmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 684).

ışı- : Parıldamak, ruşen, münevver olmak, yalabımak. Elmas, ateş böceği, kandil, güneş ve mehasin leme'ân, iltimâ etmek.

DLT'de *yaru-* : "Işımak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 753); EAT'de *ışı-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 357); HT'de *yarı-, yaru-, yaşı-, yışı-* : "Parlamak, ışımak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 665-669).

işe- : Tebevvül, teşâşür etmek, siymek, aslında eşip eşeleyip kaşanmak manasına eşimek. **kan işemek** dolap illeti arızasıyla vesair sebeple kan gelmek.

DLT'de *sidh-* : "İşemek" anlamında kullanılmıştıır. (Atalay, 2006: 521); ÇT'de *işe-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 544).

iti- : Keskin olmak, kılağılamak, tesnîn olmak, dik gelmek.

OT'de *it-* : "Düzenlemek, tanzim etmek" anlamında kullanılan fiil ile ilişkili olabilir nitekim düzenlemek onu keskin işe yarar hale getirmek anlamında kullanılmış olabilir. (Tekin, 2016: 301); KT'de *iti-* : "1. Keskin olmak. 2. Sert olmak, dik gelmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 552); ÇT'de *iti-* : "Keskin olmak, kesmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 548); TS'de *iti-* fiili yer almamaktadır.

oku- : Kıraat, öğrenmek, taallüm, tahsil, mütalâa etmek. Kığırmak, çığırmak, davet etmek. Şiir inşad etmek. *Okuyup üflemek*. **Cana ezan okumak** idam etmek. **Cana okumak** lânet etmek. **Efsun okumak. Meydan okumak** salâ çağırmak, davet etmek. **Pek okumak. Rahmet okumak** dua ve naat etmek. **Yavaş okumak.** *Güle gûş ettiremez boş yere bülbül inler*.

EUT'de *okı-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 94); DLT'de *okı-* : "Okumak, çağırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 430); EAT'de *ohı-, ohu-, okı-, oku-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 514-515-516); HT'de *oḳı-, oḳu-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 441); ÇT'de *oğu-, oḳı-, oḳḳu-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 859-861).

ona- : Bir şeyi istemek, beğenmek, dilemek, tercih etmek, bir vechi ihtiyar etmek.

OT'de *una-* : "Doğru bulmak, onaylamak, tasvip etmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *una-* : "Tasvip etmek, razı olmak, muvafakat etmek, doğru bulmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 173); DLT'de *una-* : "Razı olmak, kabul etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 694); EAT'de *ona-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 523); ÇT'de *ona-, una-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 863-1185).

ora- : Or yapmak, toplamak. Ölçüp biçmek manasına kadim Türkîdir. Or rakla biçmek.

DLT'te *orul-* : "Biçilmek" şekliyle kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 442); ÇT'de *ora-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 864); TS'de *ora-* fiili yer almamaktadır.

öde- : Eda, tediye, ifa, kaza, zimmet etmek.

EUT'de *ötä-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 102); DLT'de *öte-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 467); EAT'de *öde-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 531); HT'de *öde-, öte-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 455-464); ÇT'de *öte-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 879).

ula- : Tavsîl, telsîk etmek, bağlamak, eklemek. *Ol nihâl-i ikbâl dıralıt-ı baht gibi bir serv-i âzâd ulamamış ve çemen gülşen-i vilâyete saye salmamış*.

OT'de *ula*- : "Eklemek, birleştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *ula*- : "Bağlamak, rapt etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 172); DLT'de *ula*- fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 688); EAT'de *ula*- fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 678); HT'de *ula*- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 621); ÇT'de *ula*- fiili geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1182).

ulu- : Uzun uzun ve müvahhiş surette ürümek, köpeklerin ağlaması, sinlemesi.

DLT'de *ulı*- şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 690); HT'de *ulı*- : "Ulumak, ağlamak, feryad etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 621); ÇT'de *ulı-, ulu-(1)* şeklinde geçerken *ulu-(2)* : "Ulu olmak, büyümek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1183).

uyu- : Gafil olmak. gaflet, uykuya dalmak. İş geri kalmak, taş yatır etmek, yam yassı kalmak.

OT'de *udı*- şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *udı*- şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 171); DLT'de *udhı-, udhu*- şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 684); EAT'de *uyı-, uyış-, uyu-, üyi-, üyü*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 691-692-701); HT'de *uḍı-, udu-, uyı-, uyu-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 619); ÇT'de *uḍı-, uzı-, uyu-, uḫla-, uḳla-, ürküre-, uyı-* : "Uyumak, uyuklamak" anlamlarında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1180-1192).

üre- : Çoğalıp türemek, münteşir olmak, çabuk yayılıp yetişmek, iş göze görünüp meydana çıkmak.

DLT'de *üdhre*- : "Üremek, çoğalmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 708); EAT'de *üre*- : "Havlamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 698).

üşü- : Soğuk hissetmek, bir yerden müteesir, berdân olmak, üşüyüp donmak, tir tir titremek, havâdan müteessir olmak. Soğumak manasına galattır. *İnsan tüylendikçe üşüyor*.

DLT'de *üşü*- fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 718).

1.3. Ünlü+Ünsüz+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

art- : Ziyadeleşmek, müzdâd, mezit, zait olmak. İzdiyâd bulmak, fazla gelmek, arta kalmak, baki kalmak.

OT'de *art*- şeklinde kullanılmştır. (Tekin, 2016: 294); EUT'de *art*- : "Artmak, çoğalmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 14); DLT'de *art*- fiili mevcuttur. Bunun yanında *üdhreş*- : "Artmak" *üstel*- : "Artmak, çoğalmak, artırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 37-709-716); EAT'de *art*- fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 56); HT'de *art*- fiili

iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *art-(2)* : "Havale etmek, yüklemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 52); ÇT'da *art-(1)* : "Artmak, çoğalmak, fazlalaşmak" *art-(2)* : "Kalmak, baki kalmak" *art-(3)* : "Taşımak, yüklemek, sırtına koymak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 53).

irk- : Birikmek, ilişmek, cem olup durmak, yığılmak. Bir yere irkip durmak.

DLT'de irk- : "Toplamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 234); KT'de irk- : "(Su) birikip durmak, yığılmak" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 530); EAT'de *irk-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 377); ÇT'de *irk-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 536).

ölç- : Vezin, oran etmek, arşın etmek, kıyas etmek. **Canı cana ölçmek,** muvazene etmek, oranlamak. **Ölçüp biçmek. Yeri ölçmek** düşüp yatmak. Mesaha ile harita yapmak, vezin, takti etmek, nefse danışmak, kıyâs-ı nefs etmek.

EUT'de *tänglä-, ülgülä-* : "Ölçmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 153-177); DLT'de *sagula-* : "Ölçeklemek, ölçekle ölçmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *turkla-* : "Ölçmek" fiili de kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 482-656); HT'de *ölç-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *sağula-, savula-* fiilleri de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 458-495).

ürk- : Hafif korkup sıçramak, vehleten korkup irkimek, çekişmek. Vahşet etmek, kaçışmak, nebatat, mahsul bozulmak, şaşmak.

OT'de *ürk-* mevcuttur. (Tekin, 2016: 313); EUT'de *ürk-* fiili mevcudiyetini devam ettirmiştir. (Caferoğlu, 1993: 178); DLT'de *kuy-, ürk-* : "Ürkmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 390-714); EAT'de *ürk-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 698); HT'de *ürk-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 640); ÇT'de *ürk-(1), ürke-* şeklinde geçerken farklı olarak *ürk-(2)* : "Çıkmak, yükselmek, yukarı çıkmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1198).

1.4. Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

anır- : Hayvanın hususan hımar gibisinin genizden, enden haykırması ve burun içi nağmeleri yapması tarzında şidetle gunne ile çığırmak, nahk. *Şehirde eşek bile makamla anırır.*

DLT'de *anğıla-* : "Anırmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 26); HT'de *anır-* : "Anmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 46).

apar- : Türkmen ıstılâhından kinayedir. Alıp varmak, götürüvermek, aşırmak, çalıp çarpmak. **Aparlaldan aparılmak,** kaypağa gitmek.

EAT'de *apar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 48); HT'de *apar-* : "Ayırmak, kaçırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 47); ÇT'de *apar-* fiili aynı anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 45).

apış- : Bacaklar ayrılıp apış üzre gelip çöken, yorulup yayılmak, âciz kalmak, işten yılmak, göt üstüne oturmak. Şapa oturmak.

EAT'de *apış-* : "Apışını açmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 48).

ayar- : Ayrılıp yoldan şaşmak, azmak.

EAT'de *ayar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 72); TS'de *ayar-* fiili yer almamaktadır.

evir- : Döndermek, tahrik, yuvarlamak sürat vermek, koşup girmek. **Evire çevire** bir şeyle benzetmek.

OT'de *äbir-* : "Dolanmak, etrafını çevirmek" şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 298); EUT'de *ävir-, ävür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 52); DLT'de *ewür-* : "Çevirmek, evirmek, döndürmek, altını üstüne getirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 208); HT'de *evür-, ewür-, öwür-, ivür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 183-272); ÇT'de *ėvir-* : "Evirmek, çevirmek" anlamında kullanılmıştır. Bu anlamda kullanılan diğer fiillerse şunlardır: *Ögür-(2), öyür-, ügür-(1), evür-, ewür-, ivir-, ivür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 352).

ıkın- : Galatı ikinmek. Sikletle sıkınıp nefes almak, zor etmek, sıkınmak.

DLT'de *ıyın-* : "Ikınmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 222).

ıman- : Kayırmak, gözetmek, temin etmek, tedbir almak.

ÇT'de *ıman-* : "Utanmak, utanç duymak, haya etmek, sakınmak, çekinmek" anlamında kullanılırken *iman-* şekli de mevcuttur. (Ünlü, 2013: 499-524).

ımın- : Kendini korumak manasında kullanılmıştır.

KT'de *ımın-* : "İmanmak" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 482); TS'de *ımın-* fiili yer almamaktadır.

ısık- : Yetişip büyümek. *Isıkmış kuzu.*

HT'de *ısıḳ-* : "(İçi) ısınmak, sevinmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 244); TS'de *ısık-* fiili yer almamaktadır.

ısır- : Dişlemek, dişle yaralamak, sokmak, manen incitmek, zemmetmek, dişle tutmak, tutar gibi yapışmak. **Avuç ısırmak. Göz ısırmak** biraz tanımak, teşhis etmek, aşina çıkmak. **Parmak ısırmak** taaccüp etmek. **Yaka ısırmak.**

EUT'de *ısır-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 58); DLT'de *ısır-, ısru-* şekilde kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 219-220); EAT'de *ısır-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 355); HT'de *ısır-, yısır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 244); ÇT'de *ısır-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 502).

ilen- : Beddua, lânet etmek, lânetlemek, kargımak.

DLT'te *ilen-* : "Kötü dua etmek, ilenmek, ayıplamak, tekdir etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 230); EAT'de *ilen-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 366); HT'de *ilen-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 255).

inan- : İtikat etmek, tevekkül etmek, iman, tasdik, kabul, itimat etmek. *İnanırsa kitaptır her yerin*.

EUT'de *ınan-* : "İnanmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 57); DLT'de *ınan-* : "İnanmak, güvenmek" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *kirtgün-*, *kirtin-* : "İnanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 217-333); EAT'de *inan-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 372); HT'de *bit-(1), büt-(1), ınan-, inan-, kirtgün-, kirtün-, kertün-* : "İnanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 102-243-329); ÇT'de *büt-(1)* : "İnanmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *füm-* : "İnanmak, itikad ve itimad etmek" şeklinde geçerken *ınan-*, *inan-* fiilleri de mevcuttur. (Ünlü, 2013: 183-375-500).

işit- : İstimâ, simâ etmek, dinlemek. **Lâkırdı işitmek.**

OT'de *eşid-* şeklinde kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 300); EUT'de *äşid-, äşit-,işit-* şekliyle geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 51-67); DLT'de *ėşit-, işit-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 239); EAT'de *eşit-,işid-, işit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 262-385); HT'de *eşit-, ėşit-, işit-, işüt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 180); ÇT'de *ėşit-, eşit-, işit-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 349).

orat- : Yiyip yutmak, silip süpürmek.

KT'de *orat-* fiili kullanılmaktadır. (Sami, 2019: 944); TS'de *orat-* fiili yer almamaktadır.

osur- : Hiddet, ıztırâb-ı şedîd. **Osurgan böceği,** fâsiyâ. *Bok böceği*.

DLT'de *osur-* fiili geçmektedir. Bununla birlikte *yorut-* : "Osurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 443-804).

otur- : Olturmak; etmek, enleşmek, ayakta durmayıp yatmayıp, calâs olmak, kuûd etmek, bina emsali bir yana çökmek, gemi deniz dibine dokunup sığa çökmek. Mayiin tortusu dibe çökmek. Bir yerde ikamet ve temekküne razı olmak, kalmak. **Aşağı oturmak**, kalmak. **Eğri oturmak**. **Göz üzere oturmak. Kan oturmak** bereden bir uzuv kararıp morarmak.

OT'de *olor-* : "Oturmak, yerleşmek; (tahta) oturmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 306); EUT'de *olġur-, oltur-, olur-* kullanım şekilleri mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 94); DLT'te *oldur-, oltur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 437); EAT'de *olur-, otur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 522-527); HT'de *oldur-, oltur-, otur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 445); ÇT'de *oldur-, oltur-, otur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 862).

öcüş- : Bahis tutuşmak, öcürmek.

OT'de *öcäş-* : "Çatışmaya girmek, tartışmaya girmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 307); EUT'de *öcäş-* : "Öceşmek, kin beslemek, çekişmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 97); DLT'te *öceş-* : "Yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 449); ÇT'de *öçeş-, ucaş-, uçaş-* : "Bahse tutuşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 871-1178); TS'de *öcüş-* fiili yer almamaktadır.

öğüt- : Kepeği ayırıp unu temiz etmek, zımnında buğdayı tahn etmek.

DLT'de *ügi-* : "Öğütmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 709); EAT'de *ügit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 695); HT'de *ögi-, ögit-, ögü-(2)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 456-457); ÇT'de *ögüt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 872).

ufan- : Dağılmak, toz kesilmek, parçalanmak. Türkîde fanımak.

EAT'de *ufan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 676); TS'de *ufan-* fiili yer almamaktadır.

ufat- : Ovalamak, avkımak, uşanmak, kırmak.

ÇT'de *uşaḳla-* : "Ufatmak, bölmek, doğramak, parça parça etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1189); (Tulum, 2011: 1794) *ufat-* : "Uvatmak, doğramak, kesmek, pare pare etmek, kıymak, kıymalamak" gibi anlamlarda kullanıldığını ifade etmektedir. TS'de *ufat-* fiili yer almamaktadır.

uğun- : Bayılmak manasına ağımak galatı. Elem ile sıkılıp muztar olmak, iç ezilmek.

EAT'de *uğun-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 678).

unut- : Geçirmek. Tahattur ve zikir zıddı, gaflet, nesy etmek, geçmek, müsamaha, af etmek, hatırdan çıkarmak, terk, ihmal, söyleyeceğini şaşırmak, bırakmak. *Pek seven çok unutmaz.*

OT'de *unıt-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *unıt-* şekli devam etmiştir. (Caferoğlu, 1993: 173); DLT'de *unut-, unıt-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 694); EAT'de *unıd-, unıt-, unut-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 681-682); HT'de *unıt-, unut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 625); ÇT'de *unıt-, unut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1185).

usan- : Zihin bezmek, mizaç bıkmak. Bıkmak, mide usanmak.

DLT'de *turul-* : "Usanmak, bıkmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 658); EAT'de *osan-, usan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 526-685); HT'de *osan-, usan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 450); ÇT'de *osan-, usan-, uṣan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 866).

utan- : Ateş kesilip kızarmak, haclet çekilmek.

DLT'de *turkın-, turkun-* : "Utanmak, sıkılmak, çekinmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *utan-* : "(Oğuzca) utanmak" şeklinde geçmektedir. Oğuzlar dışında kalanlar

uwutlan-, uyadh-, uyat-, uyal-, : "Utanmak" anlamında kullandıkları diğer fiillerdir. (Atalay, 2006: 656-701-704-705); EAT'de *utal-, utan-, uyal-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 688-690); HT'de *uftan-, utan, uwtan-, uyal-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 619-630); ÇT'de *uftan-, utan-, utġan-, utġat-, uyaḳ-, uyal-, uyat-(2)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1180-1190-1191).

uyan- : Uykudan kalkmak, göz açıp teyakkuz ve intibah etmek, ilim kesbetmek. Nebatat canlanıp sürmek, müteyakkız olmak, fesat kalkmak. **Gece uyanmak.** Türkîde uymak. **Uyganmak** uyanmak.

EUT'de *odun-* : "Uyanmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 93); DLT'de *udhun-(1)* : "Uyanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 686); EAT'de *oyan-, uyan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 529-690); HT'de *oḍġan-, oyġan-, oyan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 349); ÇT'de *oyġan-, uyan-, uyġan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 869).

uyuğ- : Yuğmak, süt donup yoğurt olmak. **Su uyuğmak** hareketten kalmak. Türkîde uymak, uygumak, uyganmak, uyanmak bu asıldandır.

DS'de uyuğ : "Suyun durgun hali" şeklinde geçmektedir. (Derleme Sözlüğü XI U-Z, 1993: 4051); ÇT'de *uyuġ-* : "Sütü uyutup yoğurt yapmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1192); TS'de *uyuğ-* fiili yer almamaktadır.

üşen- : Tekâsül etmek, üşengen olmak.

EAT'de *üşen-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 700).

üvey- : Güvercin kumru ötmek, göğüsten inildemek.

KT'de üveyik (ögeyik) güvercine benzer fakat daha büyük bir kuş olan bu isim ile ilişkili olabilir. (Sami, 2019: 1291).

1.5. Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

ağsa- : Aklamak.

EAT'de *ağsa-(1)* : "Aklamak" *ağsa-(2)* : "Aksamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 26); TS'de *ağsa-* fiili yer almamaktadır.

aksa- : Ağsamak, bir yana ziyade temayül edip ağmak, sekerek yürümek, bir ayağı kısa olup topallamak, at zal olmak, iş sarkıp ta'vîk olunmak, sakatlanmak, yolda kalmak, gecikmek.

DLT'de *axsa-* : "Aksamak, topallamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 14); EAT'de *agsa-, ahsa-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 23-28); HT'de *aḫsa-, aḳsa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 33); ÇT'de *aḳsa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 27).

avrı- : Kıvrılmak, eğilmek, çarpılıp dönmek.

EUT'de *ävür-* : "Evirmek, işlemek, çevirmek" anlamlarında kullanılan fiil mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 52); TS'de *avrı-* fiili yer almamaktadır.

eğle- : Tevfik, oturtmak.

EAT'de *egle-, eğle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 244-246); KT'de eğle- : "Durdurmak, alıkoymak, tevfik ve tavik etmek" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 296); HT'de *egle-* : "Eğlemek, oyalamak, bekletmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 165).

eksi- : Eksik olmak, fıkdan, noksan olmak.

EUT'de *ägsü-, äksü-* : "Eksilmek, azalmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 46-47); DLT'de *eksü-,ésil-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 175-195); EAT'de *eksi-* : "Eskimek" *eksü-* : "Eksilmek, azalmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 246-248); HT'de *ekis-, eksi-, eksü-, igsi-, iksi-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 167-251); ÇT'de *ėksi-, eksü-, öksü-, ögsü-* : "Eksilmek" anlamına gelen fiillerdir. (Ünlü, 2013: 330); TS'de *eksi-* fiili yer almamaktadır.

ekşi- : Ters olmak. *Şıra ekşimek*. **Başa ekşimek** def olmamak, tasdî etmek. **Mide ekşimek.**

epri- : Gunne ile lâkırdı söylemek. Hımhımlar gibi burunundan söylemek.

EAT'de *epri-* : "Takatsiz düşmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 257).

eski- : Eskilenmek, köhnemek, müptezel olmak, kocamak, pirlenmek. Emektar olmak, geçmek.

EUT'de *äski, äskir-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 51); DLT'de *eskir-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 196); HT'de *eski-, eskir-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 179); ÇT'de *eskir-, iskir-, ėskir- opra-, ofra-, tuz-* : "Eskimek" anlamını taşıyan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 346-1168).

esne- : Gevşeyip toplanmak, yayılıp büzülmek. Uzayıp kısalmak.

OT'de *äsnä-* : "Esnemek" şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 299); DLT'de *esne-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 196); HT'de *esne-(2), ėsne-* şeklinde geçerken farklı olarak *esne-(1)* : "(Yel için) esmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 179); ÇT'de *esne-, ėsne-, isne-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 347).

esri- : Sarhoş olmak, mestlik etmek. Kızgınlıktan delirmek, azmak. Aslı Türkîde üsrümek, üsrükmek.

EUT'de *äsür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 51); KB'de *esür-* şeklinde geçmektedir. (Arat, 1979: 160); EAT'de *esri-, esrü-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 262); HT'de *es(i)r-, esür-, esrü-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 178-179); ÇT'de *aḫsumla-(2)* : "Sarhoş olmak, kendinden geçmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında

esre-, ėsre-, isir-, ösür-, ösrü-, öskür- : “Sarhoş olmak” anlamını taşıyan diğer fiillerdir. (Ünlü, 2013: 22).

eyle- : Kılmak, yapmak, işlemek. *Ağaz, beyan, cevelân, devr, haber, iptida, rivayet, sipariş, tabir, ziyaret eylemek. Âşıka ta'n etmek olmaz müptelâdır neylesin.*

EAT’de *eyle-* : “1. Yaratmak. 2. Yapmak, etmek. 3. Söylemek, demek. 4. Tayin etmek, atamak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 267); HT’de *eyle-(1)* : “Onarmak, bakmak” *eyle-(2)* : “Eylemek, etmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 184); ÇT’de *eyle-, ėyle-, iyle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 353).

ılga- : Başı boş atı sürmek, çapmak, atlar koşup yayılmak. Dörtleme gider gibi koşmak, sürek sürmek, saldırmak.

EAT’de *ılga-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 350); ÇT’de *ılġa-* : “Ayırmak, akın etmek, fark etmek, hücum etmek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 498).

ıpra- : lpranmak. Yıpramak.

KT’de *ıpra-* : “ Yapramak ve yepremek” karşılıkları verilmiştir. (Sami, 2019: 482); TS’de *ıpra-* fiili yer almamaktadır.

ısla- : Islatmak. Su dokundurmak, su serpmek, püskürmek, suya basmak. Kötek basmak.

ÇT’de *ısla-* : “Kokulamak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 502).

ildi- : Nedamet etmek.

KT’de ildim: “Nadim, pişman” anlamında kullanılmıştır. Fiilin bu isimle anlam yakınlığı bulunmaktadır. (Sami, 2019: 508); TS’de *ildi-* fiili yer almamaktadır.

inci- : Te'ellüm, teessür etmek, kol, parmak kemik çıkmak, kırılmak.

EUT’de *tolġa-* : “İncimek, kederlenmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 160); EAT’de *inci-, incü-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 372-373); HT’de *renci-* : “İncimek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 482); ÇT’de inci- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 529); TS’de *inci-* fiili yer almamaktadır.

inhi- : Uğraşmak, münhemik olmak müptela olmak, üstüne düşmek.

KT’de *inhi-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 522).

okra- : Atlar su içip kişnemek.

DLT’de *okra-* : “Yem zamanında kişnemek, homurdanmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 431); ÇT’de *oḳra-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 861).

okşa- : **Gözle okşamak** beğenip taklit etmek gibi andırmak, cüzîce benzemek. Türkîde soyurgamak. Öğüp beğenmiş, soyurganmış. Galatı sığır gütmüş.

EUT’de *oḳşa-* : “Benzemek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 94); DLT’de *oxşa-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 428); EAT’de *oğşa-, ohşa-* şeklinde geçmektedir.

(Kanar, 2018: 514-515); HT'de *oḫşa-(1)* : "Benzemek, andırmak" *oḫşa-(2)* : "Okşamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 441); ÇT'de *aḫşa-* : "Benzemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 22).

öksi- : Gönül arzu etmek, tasalanmak, garipsemek.

KT'de *öksü-* : "Kendini öksüz ve garip hissetmek, mahzun olmak" anlamı da vardır. (Sami, 2019: 953); TS'de *öksi-* fiili yer almamaktadır.

uğra- : Aslında ok gibi fırlayıp çıkmak, isabet edip vurmak. Musâb olup darbeye gelmek, tesadüf etmek, delip öte geçmek, rast gelmek, üzerine düşmek, geçerken bir mahalle muvakkaten girmek, gemi karaya taşa rast gelmek. *Gözler taşra uğramak. Hastaya uğramak. İftiraya uğramak.* **Üstüne uğramak.** *Yol kasabaya uğramak.*

DLT'de *ogra-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 423); EAT'de *ogra-, ugra-, uğra-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 513-676-677); HT'de *oġra-(1)* : "Uğramak, bir işi yapmaya niyetlenmek" *oġra-(2)* : "Uğraşmak" *uġra-(1)* : "Uğramak" *uġra-(2)* : "1. Niyetlenmek, tasarlamak, karar vermek. 2. Kasten, taammüden yapmak. 3. Yönelmek." anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 440-619); ÇT'de *uġra-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 1181).

1.6. Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

aksır- : Enden gelen badı genizden çıkarmak, atse vurmak.

EUT'de *asur-* : "Aksırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 15); DLT'de *asur-* : "Aksırmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 41); EAT'de *agsır-, agsur-, ağsur-, ahsır-, ahsur-* : "Aksırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 23-26-28); HT'de *aḫsır-, aḫsur-, aḳsur-, aŋsır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 33-46); ÇT'de *aḳsır-, çöşkür-* : "Aksırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 28).

azgaş- : Döğüşüp çekişip bozuşmak.

EAT'de *azgaş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 78); HT'de *azgaş-* : "Zıtlaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 69); ÇT'de *azġaş-* : "Yoldan şaşmak, azmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 83); TS'de *azgaş-* fiili yer almamaktadır.

iğren- : Nefret etmek, tiksinmek. *Yemekten, dünyanın hâlinden iğrenmek.*

EAT'de *yigren-, yiğren-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 757); HT'de *yigren-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 686); ÇT'de *yigir-(2), yigiren-, yigren-, yikir-* : "İğrenmek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1253-1254).

imren- : Gıpta, iştiyak, rağbet etmek, özlemek ağız suyu akmak.

EUT'de *imrän-* : "İmrenmek, arzu etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 63).

öğren- : Taallüm, kesp, istifade etmek. **Dünyayı öğrenmek.** *Akıl öğrenmek, baş öğrenmek, sanat öğrenmek.*

EUT'de *öğrän-* : "Alışmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 98); DLT'de *ögren-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 451); EAT'de *ögren-* : "1. Öğrenmek, 2. Alışmak." Anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *örgen-* : "Öğrenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 535-542); HT'de *ögren-, örgen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 456-462); ÇT'de *ögren-, öregen-, örgen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 872-876-877).

öğret- : Sineye nakşetmek, talim, tedris etmek. Telkin etmek.

EUT'de *öğrät-* : "Talim ettirmek, öğretmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 98); DLT'de *ögret-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 452); EAT'de *ögret-* : "1. Öğretmek. 2. Alıştırmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 535); HT'de *ögret-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 456); ÇT'de *ögret-, örget-, ögert-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 872).

öksür- : Göğüs dert edip su'âl etmek. İhbar etmek.

HT'de *öksür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 458); ÇT'de *öksür-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 873).

öngüş- : İnada binmek, terslik, taannüt etmek, leccetmek.

KT'de *öngüş-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 956); TS'de *öngüş-* fiili yer almamaktadır.

öykün- : Derd-i derûn etmek, müteessir olmak.

Gül yüzüne öykünürse lâle-i sahrâ-nişîn
Yüreğine dâğ-ı hırmân vur yüzünü kana bas.

EAT'de *öykin-, öykün-* : "Taklit etmek, özenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 545); HT'de *öykün-* : "Benzemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 465).

uzgan- : Uzkanmak.

TS'de *uzgan-* fiili yer almamaktadır.

ürper- : Tüyler diken olmak, deri iğne iğne kabarmak. Korkudan saçlar dikilmek.

DLT'de *ürper-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 715); EAT'de *ülper-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 696); HT'de *ürper-* : "Pürçeklenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 640).

1.7. Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

oyulga- : Oyar gibi yol yol etmek, dikişle lebâde gibi çizik çizik etmek, lebâde dikişi yani seyrek seyrek iliştirmek.

KT'de *oygala-* : "Oyulgamak ve oyulgalamak" karşılıkları verilmiştir. (Sami, 2019: 948).

1.8. Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

ımızgan- : Uyuklamak. Kendinden geçmek.

EAT'de *ımızgan-* : "Uyuklamak, kestirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 351); HT'de *ımızġan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 242).

imizgen- : Ateş sönmüş gibi geçip kararmak, uyumak, ımızganmak.

(Tulum, 2011: 968) *imizgen-* : "Söndürmek, söyündürmek, itfa etmek" gibi anlamlarda kullanıldığını ifade eder. TS'de *imizgen-* fiili yer almamaktadır.

1.9. Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

de- : Beyan, ifade, tabir tesmiye etmek. Bazan tekellüm, bir şeyi demek.

OT'de *ti-, te-* şekilleri mevcuttur. (Tekin, 2016: 310); EUT'de *tä-, ti-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 152-156); DLT'de *tė-, ti-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 591-619); EAT'de *di-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 208); HT'de *dė-, tė-, te-, di-, ti-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 143); ÇT'de *de-, di-, tė-, ti-(1), dė-* : "Demek" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 277).

sı- : Bozmak, kırmak, kesmek, kesr etmek, hayvan basmak, mağlup etmek, mağlup olmak. Sıyırmak. *Sımazdı nezr ü peymanında ahdi (Şeyhi).*

OT'de *sı-* : "Kırmak, tahrip etmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 308); EUT'de *sı-* : "Kırmak, sındırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 133); DLT'de *sı-* : "Kırmak, bozmak, yenmek ve galebe etmek" anlamıyla karşımıza çıkar. (Atalay, 2006: 510); EAT'de *sı-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 584); KB'de *sı-* : "Kırmak, bozmak, ezmek, kırılmak" anlamlarını taşır. (Ararat, 1979: 395); HT'de *sı-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 518); ÇT'de *sı-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 980).

ye- : Yutmak, gibi mahv ve istihlâk etmek, israf, aşındırmak, sular toprağı taşı oymak, alabanda, batarya, zılgıt, sıparta yemek, söz işitmek. **Baş eti yemek**. **Başını yemek. Bora yemek**, cihanı çekmek, tatmak. **Gam yemek** mükedder olmak. **Kendi kendini yemek** gussa ile helâk olmak. Miras yemek. **Nane yemek** halt etmek. **Tavuk ayağı yemek** kula bula gibi cırcır etmek. *Tokat, dayak yemek.* **Yağmur yemek** ıslanmak. **Yemek yemek** taam etmek.

Yiyip içmek. *El yumruğunu yemeyen kendi yumruğunu boz doğan sanır, keriz zanneder. Yumruğu yemeyen kendi yumruğunu boz doğan armudî sanır, hafif şey zanneder.*

OT'de *ye-, yi-* biçimleri mevcuttur. (Tekin, 2016: 315); EUT' de *aşa-* : "1.Yemek, silip süpürmek. 2. Kabul etmek, hürmet etmek, saymak." Şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 15); DLT'de *aşa-* : "Yemek, aş yemek" şeklinde geçerken *yè-* : "Yemek, yeyip telef etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 42-767); EAT'de *yi-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 760); HT'de *aşa-, ye-, yė-, yi-* : "Yemek yemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 57); ÇT'de *aşa-, ye-, yė-, yi-* : "Yemek yemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 61-1245).

yu- : Gusül almak, temizlemek, arıtmak. **El yumak.** *El eli yur, el de yüzü yur.*

EUT'de *yu-* : "yıkamak, temizlemek, kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 198); DLT'de *yu-* : "Yıkamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 806); EAT'de *yu-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 782); HT'de *yu-, yuw-, yuv-, yuy-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 696); ÇT'de *yo-, yu-, yuv-, yuy-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1257-1264).

1.10.Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

bağ- : Manen bağlamak, sihir etmek. **Göz bağmak** basireti bağlamak. *Hokkabazlar göz bağmak.*

KT'de *bağ-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 96); TS'de *bağ-* fiili yer almamaktadır.

bak- : Nazar etmek. *Bak şu feleğin kârına ayıya da kaval çaldırr. Ördek kaza bakarak çatlar*. Göz etmek, birine itibar etmek.

Âlemin yok çü bir deminde beka
Akil olan bunun nesine baka

Eseriyle beka bulur adem ehl-i hayrın eserlerine. münazara etmek. İttifak etmek, tedavi etmek, gözetmek.Yoklamak, tadı denemek, fal bakmak. Şiirde nazire söylemek, arayıp bulmak. **Ev bakmak, at bakmak** muayene etmek. **Ağıza bakmak** itibar etmek. **Bir makama bakmak** tabi olmak. **Derse bakmak. Dört yana bakmak** telâş etmek. **Eğri bakmak**. **Hastaya bakmak** yoklamak, muayene etmek. **İşe bakmak**, umursanmamak, mültezim olmak. **İyi bakmak** dikkat etmek. **Yüze bakmak**. **Yüz yüze bakmak**.

EUT'de *ḳara-* : "Bakmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 111); DLT'de *bak-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 61); EAT'de *bak-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 85); HT'de *bak-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 75); ÇT'de *bak-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 96).

ban- : Sulu şeye basmak, sokmak, ekmeği suda tirit etmek, et suyuna ekmek bulamak.

EAT'de *ban-* : "Parmağını batırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 89); HT'de *ban-(2), man-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 77); ÇT'de *man-(1)* : "Banmak, batırmak, tirid etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 716).

bar- : Varmak manasında, muhafaza etmek, gemileri limana sokmak.

OT'de *bar-* : "Varmak, gitmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 295); EUT'de *bar-* : "Varmak, gitmek, ulaşmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 22); DLT'de *bar-(1)* : "Peyda olmak, vermek" *bar-(2)* : "Varmak, gitmek" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 66); EAT'de *bar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 89); HT'de *bar-* : "Varmak, gitmek, ölmek, helak olmak, evlenmek. 2. Kaybolmak, zail olmak. 3. Sefere çıkmak." Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 78); ÇT'de *bar-* : "Varmak, gitmek, evlenmek, gelin gitmek; birinin hizmetine girmek; muhafaza etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 101). TS'de *bar-* fiili yer almamaktadır.

bas- : Ayaklamak, çiğnemek. Ağırlık vermek, temsil etmek, vurup bozmak, gece hücum etmek, tutmak, üzerine uğrayıp varmak, vurmak, yük bent etmek, kuluçka oturmak. Ayakta durmak, kıyam, bina bir yana çökmek, helva basmak. **Ağır basmak** hafif yürümemek, aşağı inmek. **Al basmak**. **Ateş basmak. Ay basmak** ay okşamak, tecennün etmek, ay başı tutmak. **Ayağını basmamak** asla uğramamak. **Ayak basmak**. **Ayak basmamak** illetten topal olmak. **Ayaklar yere basmamak**. **Bağra basmak** kucaklamak. **Bam teline basmak. Bas etmek** mübalâğa vurmak. **Çocuk basmak. Çürük tahtaya basmak** gaflete düşmek. *Dayak basmak*. **El basmak, kitaba basmak. İz basmak** takip etmek, eser bulmak. **Kadem basmak** ziyaret etmek, teşrif etmek. **Kalıp basmak.** *Kitap basmak*. **Kolay basmak** ve **ağır basmak. Kuyruğa basmak** yassı etmek. **Rüzgâr basmak. Sığır basmak. Sırra kadem basmak** kaybolmak. **Soğuk basmak. Uyku basmak. Yaygara basmak.** Münakaşa etmek.

EUT'de *bas-* : "1. Yaymak. 2. Basmak, kazanmak, yenmek." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 23); DLT'de *bas-* : "Basmak, üzerine çökmek, yıkmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 71); EAT'de *bas-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 91); HT'de *bas-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 79); ÇT'de *bas-, baṣ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 104).

bat- : Gark olmak, suda yüzmeyip kaynamak, gavta yemek. Hayâle dalmak, istiğrak, güneş tutunup gurup, nüzul etmek, mal zayi, mahv olmak, müflis, münhedim, harap olmak, yere çökmek, asker münhezim olmak. İğne gibi sokmak, girmek, tesir etmek, nüfuz etmek. *Al kanlara batmak*. **Çamura batmak** saplanmak, mülevves olmak. **Kandil batıp çıkmak** sönmek derecesinde. **Tere borca batmak** müstağrak olmak. *Bağırıp batmak, koşup batmak, gelip batmak*. Osmanîde yatmak makamında *bağırıp yatmak*.

OT'de *bat-* : "Batmak (güneş)" haliyle kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 296); EUT'de *bad-* şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 20); EAT'de *bat-(1)* fiilinin yanında farklı olarak *bat-(2)* : "Sataşmak, taarruz etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 99); HT'de *bat-, batık-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 81); ÇT'de *bat-* şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte büt-(6) : "Batmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 107-183).

bay- : Ağmak ve bağmak gibi derman bırakmamak, geçmek, yormak, efsane ve efsun ile aldatmak, savmak, savulup iğfal olmak.

EUT'de *bay-* : "Kelepçelemek, bağlamak, bendetmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 24); ÇT'de *bay-(1), bayır-* : "Zenginleşmek, zengin etmek" *bay-(2), bayır* : "Efsun ile kandırmak, kendinden geçirmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 108).

bez- : Usanıp bıkmak, baş çevirmek, nefret etmek. İç sıkılıp kasavet, teneffür etmek. *Cihandan bezmek*. Aslı bizmek.

EAT'de *biz-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 130).

bık- : Teneffür, fütur getirmek, bezmek, taamdan iğrenmek, candan bıkmak.

biç- : Kesip iki bölmek, buğday, tahta, kumaş, libas şakketmek, ot hasat etmek, keresteden tahta yapmak, hızar çekmek. **Bol biçmek** mübalâğa etmek. **Kesip biçmek. Ölçüp biçmek,** mukayese etmek. **Paha biçmek** tahmin, kıymet biçmek. **Pay biçmek** ibret almak, kıyas etmek.

OT'de *biç-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 296); EUT'de *biç-, bıç-* şekilleriyle mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 27); DLT'de *bıç-* şeklinde geçmiştir. (Atalay, 2006: 87); EAT'de *biç-, piç-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 114-553); HT'de *biç- piç-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 95); ÇT'de *bıçı-, biç-, or-* : "Biçmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 132).

bil- : İlim, marifet, vukuf kesbetmek, tanımak, aşina çıkıp teşhis etmek, tasdik etmek. Bir adamı doğru, alim, fazıl bilmek. **Bilen bilir** tecrübesini eden vakıftır, giriftar olana malûmdur. *Çok bilen çok yanılur, az bilen cesur olur*. **Bilmiş ol** sana malum olsun, hazır ol, haberin olsun, sen bilirsin. *Alabilmek, görebilmek*. Mesela **öğrenebilmek** tahsile muktedir, tahkike muvaffak olmak. *Gidebileceğimizi.* **Bulabilmeyazdım** az kaldı bulmağa muktedir olmayacak idim. **Kendi bilir. Birinden bilmek** şüphelenmek. **Birini bilmek** mesul tutmak, rücu etmek. *Çok bilir*. **çoğu siz bilirsiniz. Çok bilmiş. Erkân bilmek**, edip olmak. **Farz bilmek** lâzım görmek. **İyi bilmek. Kendini bilmek. Kendini bilmemek,** aklını toplamamak.

OT'de *bil-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 296); DLT'de *bil-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 90); EAT'de *bil-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 118); HT'de *bil-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2012: 96); ÇT'de *bil-* : "Bilmek, keşfetmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 143).

bin- : Rükûb, râkib, süvar olmak, bir şeyin üstüne basmak, tecavüz etmek. İnip binmek. **Dalına binmek** dalısından tazyik etmek. **Gemiye binmek** sefer-i deryâ etmek. *inada binmek.* **Küpe binmek,** kudurmak.

OT'de *min-, bin-* : "Binmek" anlamına gelen fiil kullanımları vardır. (Tekin, 2016: 306); EUT'de *min-* : "Binmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 88); DLT'de *mün-* : "Binmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 416); EAT'de *bin-, min-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 121); HT'de *bin-, min-, mün-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 98); ÇT'de *mün-, min-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 797).

bit- : Bitmek, nâbit, peyda olmak. Tohum vesaire baş çıkarmak, aslı butmaktır. Meydana gelmek, itmam hasıl olmak, encama ermek, tamam, fena bulmak, müstehlek olmak, kalmamak, kurtulmak, tükenmek. Hayretten perişan, harap olmak, sona çekmek, ahire varmak. İşi bitmek, helâk olmak, sorulmak. *Hep birdi o kaldı. Başka mühim yok mı?* **bitdi gitdi** tamam oldu. Türkîde bitirme, bitirmek. *İş anlayanda değil bitende derler*. **Oldu bitti.**

EUT'de *büt-* şekliyle geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 38); DLT'de *büt-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 126); EAT'de üç tane madde başı olarak ele alınmış farklı olarak *bit-(3)* : "Yara iyileşmek, kaynamak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *büt-* : "Bitmek" anlamında kullanılan bir diğer fiillerden biridir. (Kanar, 2018: 129); HT'de *bit-(1)* : "İnanmak, tapınmak, iman etmek" *bit-(2)* : "Bitmek, sona ermek, tamamlanmak, tamam olmak" *bit-(3)* : "(Bitki için) bitmek, türemek, yetişmek, serpilmek" *bit-(4)* : "Yazmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 102); ÇT'de *bit-(1)* : "Bitmek, tükenmek, sonlanmak, tamamlanmak" *bit-(2)* : "Bitki büyümek, yetişmek, çıkmak, peyda olmak" şeklinde geçmektedir. Ayrıca *büt-(2)* : "Bitmek, tamamlanmak, ikmal edilmek" *püt-(1)* : "Bitmek, tükenmek" *püt-(2), urt-* : "Nebat bitmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013:155-183-905-1186).

boğ- : İple vesair türlü büzmek, sıkmak, hank, tazyik, haps, nefs kat' etmek. Parmağı sair uzvu iplikle sıkmak, zapt, suda gark, ihnâk etmek, tenge getirip iç sıkmak, bunaltmak, bastırıp teskin etmek. Kalabalığa, lâkırdıya boğmak, gark etmek. Aç boğan. **Boğum boğum boğmak** vık vık ziyade sıkmak, sesi boğmak, boğuk haykırmak. **Bulsa bir kaşık suda boğar**.

EUT'de *boġ-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 31); DLT'de *boġ-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 98); HT'de *boġ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 105).

boz- : İptal, ihlâl etmek, cerh etmek, mağlup etmek, terkin etmek, çirkinleştirmek, tegayyür etmek, ihlâl etmek. **Aklı bozmak** tecennün olmak. **Çehreyi bozmak** çehre etmek. **Pazarlığı bozmak** fesh etmek. **Tarla bozmak** açmak. Hava bozmak, bozulmak, şiddet. Mideyi ifsat etmek, aklı perişan etmek, çıldırmak. Hastalık ifna etmek, lekelemek, sademat, harap, tahrip,

viran etmek. **Abdest bozmak** ihlâl etmek. **ağız bozmak** tegayyür-i lisan, şetm etmek. **Efkâr bozmak**. **Oruç bozmak. İstif bozmak. Pazar bozmak** fesih etmek.

OT'de *buz-* : "Bozmak, hezimete uğratmak" şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 298); EUT'de *boz-, buz-* şekilleriyle kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 33); DLT'de *boz-* : "Bozmak, yıkmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 106); EAT'de *boz-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 136); HT'de *boz-, buz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 108); ÇT'de *boz-, buz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 165).

böl- : Kısmet, şak, kat, tefrik, taksim etmek, paralamak, bahş kılmak, ayırmak, fasıl, hükm etmek, yargı vermek, kılıçla iki biçmek. Bölük bölük ölçmek, ortadan bölmek.

EUT'de *böl-* : "Bölmek, taksim etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 33); HT'de *böl-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 109); ÇT'de *böl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 167).

bul- : Huzur, vücut manalarında olmak gibidir. Arayıp bulmak, nail, mazhar, vasıl, giriftar olmak, kaybolanı peyda etmek, varmak, idrâk, tedarik, rastlamak, keşif, istihsal etmek, ifakat bulmak, şifa bulmak, tahsil etmek. **Allah'tan bulmak** ettiğini bulmak, ceza. **Arasını bulmak, aralık bulmak** fırsat düşürmek. **Belâsını bulmak** giriftar olmak, düşmek. **Define mal bulmak. Söz yerini bulmak, kıyıları arayıp bulmak. Tedenni bulmak** inmek. **Vuku bulmak** vaki olmak. **Vücut bulmak** peyda olmak. **Yüz bulmak** azıtmak, halletmek, icat buldukça bunamak.

OT'de *bul-* şekliyle kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 297); EUT'de *bul-* şekliyle kullanılmaya devam edilmiştir. (Caferoğlu, 1993: 35); DLT'de *bul-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 113); HT'de *bul-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 111); ÇT'de *bol-(2), bul-* : "Bulmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 162-171).

bur- : Dönderip bükmek, fetl, left, hayvan boyun burup bakmak, kanırıp koparmak, parmak arasında kıvırmak, teftîl, mesd etmek, devretmek, kıvırıp sıkmak, koparmak, hayvan enemek. **Bıyık burmak** kurulmak. **Burun burmak** beğenmemek. **Çamaşırı burmak. Dil burmak** kekre şeyler dili buruşturmak, burtmak. **Dudak burmak. Eti burmak** koparmak, çimdikle ezmek, çürütmek, delmek ve sancımak. **Halat burmak, kol burmak** galebe, tevaffuk etmek, güç yetmek, pehlivanlıkta galebe etmek. **Kulak burmak,** ikaz etmek. *Boyun buran*. **Bura bura oynamak** parmaklan çalpare ve zil gibi ederek raks etmek.

EAT'de *bur-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 144); HT'de *bur-(1)* : "Kokmak" *bur-(2)* : "Bükmek, burmak, kıvırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 112); ÇT'de *bur-, bük-, bür-, ḳıvra-, tėvret-* : "Burmak" anlamı taşıyan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 174).

bük- : İpi, ipliği burup teftîl, mesd etmek, eğirmek, gazel, kumaşı, kâğıdı katlayıp devşirmek. Helâk etmek ve burup koparmak, uzun şeyi eğip mukavves etmek, bir hattı kırmak, bezin kenarını içine büküp kıvırmak, eğip bükmek. Yumaklamak, becermek. **Bel bükmek**, çökmek, zora gelmek, zor görmek. **Boyun bükmek. Dudak bükmek.** *İp ve halat bükmek*. **Kol bükmek** kırıp galebe etmek, burmak, kesr etmek. **Sancı bükmek.**

EUT'de *bük-* şeklinde geçmiştir. (Caferoğlu, 1993: 37); DLT'de *buk-*, *bukun-* : "Bükmek, kıvırmak" şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *bük-(1)* : "Eğilerek, yere kapanmak, yemekten bıkıp doyup usanmak, gözü doymak, kanmak" *bük-(2)* : "Durdurmak, hareketine mani olmak, kapanmak, sed çekilmek, toplanmak, bükülmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 111-112-862); EAT'de *bük-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 148); ÇT'de *bük-* : "Bükmek, eğmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 179).

büz- : Toplayıp sıkmak, daraltmak, kasr etmek, çekip boğmak. Torba ağzını büzmek. **Ağzını büzmek** beğenmemek, hazlanmamak.

DLT'de *büz-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 125); HT'de *büz-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 117).

cav- : Ok nişandan şaşmak.

KT'de *cav-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 170); TS'de *cav-* fiili yer almamaktadır.

cay- : Niyetten dönmek, azimeti bozmak, sebat etmemek, rücu etmek, pazarlıktan caymak.

coş- : Cûşa gelmek, nehirler sular kaynayıp taşmak, hararet gelerek taşıp dökülmek.

DLT'de *komın-* : "Coşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 342).

çak- : Vurup sesini çıkararak çak çak ekser mıhlamak, kazık kakımak. **Atı çakmak** kazık çakıp atı ona bağlamak. **Cevap çakmak,** dişine dayatmak, birine bir şey kaptırıp dayamak, kalp akça çakmak. Diş çakıp ısırmak ve dişler çetişmek. *Tüfek, zemberek çakmak*. Türkîde çagan, çıyan ısırıcı demektir. Şimşek berk vurmak, yalın parlamak, şarap içmek ve parlatmak.

EUT'de *çaġ-* : "Çakmak, vurmak" anlamında kullanılırken çak- : "Yapmak, parçalamak, kesmek, çakmak" şekliyle kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 39); DLT'de *çak-* : "Çakmak, eriştirmek (Oğuzca), kışkırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 131); EAT'de *çak-* : "1. Gammazlamak, iftira etmek. 2. Yansıtmak. 3. İfşa etmek." Gibi anlamları da kapsamıştır. (Kanar, 2018: 161); HT'de *çaḳ-* üç madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 130); ÇT'de *çaḳ-(1)* : "Çakmak, kazık çakmak, sürtmek" *çaḳ-(2)* : "Açığa vurmak, gammazlamak" *çaḳ-(3)* : "İftira etmek, haksız olarak şikayet etmek" *çaḳ-(4)* : "Isırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 222-223).

çal- : Çarpmak gibi vurmak, düşürmek, sesini çıkarmak, bir şeyin üstüne kalıpla vurarak sikke darp eder gibi darp, çırpmak, bir parçasını kesmek, çelmek, dem çıkarmak. Davul çalmak,

boru çalmak, üfürmek, bir mayiye cüzi tuz katmak, çorbaya un vurmak, katmak. Bir parça benzeyip bir şeye, beyaza, siyaha, acıya çalmak, temayül, meyyal olmak. Uğrulamak, sirkat, gasp etmek. Saat vurmak, kaide üzere saz âheng etmek. **Akıl çalmak** meftun etmek, cezp, sihr etmek. **Bakır çalmak. Bal çalmak** tattırmak. **Bir hava çalmak.** *Çala sırını. çala kürek. çala kamçı sallamak.* **Çal yaka etmek** kavramak. **Çan çalmak** ziyade gürültü etmek, ilan, alenen beyan etmek. **Dil çalmak** çetrefillik etmek. *Dile un lezzeti almak*. **Dili çalmak,** buruşturmak. **Düdüğü çalmak** muzaffer olmak. **El çalmak** çırpmak, karsımak. **Geç çalmak** çaparızlık etmek. **Her telden çalmak**. *Islık çalmak. Is çalmak*. **Kapı çalmak,** sarkıntılık etmek. **Kılıç çalmak** kestirmek. **Kılıç ile alnı çalmak** düşürmek. **Pala çalmak** sürtmek, sallamak. **Topuk çalmak** yetiştirmek, tökezimek, çamur atmak. **Tozunu çalmak** süpürmek. **Yere çalmak,** yığmak.

OT'de *kunla-* : "Çalmak, yağmalamak" anlamında kullanılmaktadır. (Tekin, 2016: 305); EUT'de *çal-* : "Vurmak, eğilmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 39); DLT'de *çal-* : "Yere çalmak, vurmak, yenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 132); EAT'de altı madde başı olarak ele alınmış farklı olarak *çal-(4)* : "Katmak, eklemek, ilave etmek" *çal-(5)* : "Sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 163); HT'de *çal-* üç madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 131); ÇT'de *çal-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 225).

çap- : Çarpmak, vurup koşturmak, atı sürmek, Farisîye nakil ile çâpîden derler. Koşmak, süratle ılgar, akın etmek, atla koşmak.

DLT'de *çap-* : "Yüzmek, arı çamurla sıvamak, (Uygurca) vurmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 135); EAT'de *çap-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 164); HT'de *çap-(1)* : "Kesmek, parçalmak" *çap-(2)* : "(El) vurmak, yüzmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 131); ÇT'de *çap-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 227).

çat- : Bir yere çat vurup değmek, müsâdif, giriftar olmak, deliye düş olmak, miras yediye rast gelmek, gemi bir yere düşüp isabet etmek, girişmek, rampa etmek. **Baş başa çatmak** müşavere etmek. **Kaş çatmak. Keyif çatmak** parlamak, cilâ bulmak. Bina kurmak, hayvana yük, haml etmek, çöpü çöpe tayamak, uc uca bitiştirmek. Ateş ocak kurmak, dikiş çatmak. Asker tüfekleri bir birine iliştirip dizmek.

DLT'de *çat-* : "Kuzuyu koyuna katmak (Oğuzca)" şekliyle geçmektedir. (Atalay, 2006: 137); EAT'de *çat-* : "1. Birbirine tutturmak, bağlamak. 2. İnşa etmek, yapmak, kurmak. 3. Çarpmak. 4. Karşılaşmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 166); HT'de *çat-(1)* : "Çatmak, buruşturmak" *çat-(2)* : "Telif etmek" *çat-(3)* : "Tasarlamak, kafasında kurmak, (söz) uydurmak" *çat-(4)* : "Süslemek" *çat-(5)* : "Birleştirmek, eklemek" anlamında

kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 132); ÇT'de *çat-* "Birleşmek, değdirmek, iliştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 231).

çek- : Tutup uzatmak, kasıp kısaltmak, sürmek, kabzetmek, çizme, melbûs diş ihraç etmek, meşrubu, dumanı, yer suyu bel etmek, kurumak, burna cezbetmek, çubuğu tartmak, içmek. Kaptan, çukurdan mahfazadan çıkarmak, bir yerden bir yere taşımak. Meselâ su hami ve nakletmek, denizden ağ, kuyudan su, yağdan kıl çıkarmak. Cebren almak, gönül cezp etmek. Benzemek, huy andırmak, bir adamı men etmek, almak, geri almak. Nefesi alıp ah, iç, göğüs çekmek, te'ellüm etmek, birinin ahını, hasretini, günahını çekmek, kuşlar ötüşüp dem vurmak, arzaya uzatıp çizmek, perde, hisar, duvar, set, şekil tahrir etmek, etrafını almak, suret istinsah etmek, bir şeyin yüzünü boya, astar, rastık sürmekle örtmek, arzaya tutup yonmak, parmaklık çekmek, hayvanı dişiye aşırmak, takat mütehammil olmak, tahammül etmek, sineye çekmek, zamana almak, azap çekmek, zahmet çekmek, ağrı, emek, cefa, mihnet, meşakkat, hastalık, lâkırdı, yük tahammül etmek. Sabır ve sükut, çıdamak, dayanmak, müptelâ olmak, birinin ahına gelmek, beddua olmak. Zararını görmek, çok çile ve belâya giriftar olmak. *Hep çektiğim kendi cezâ-i amelimdir*. Terazi, kantar ile tartmak, vezn etmek, küreği usta almakla hamle etmek, peşkeş, ziyafet, dayak çekmek, ıslatmak, pestil çıkarmak. Askeri sevk etmek, harbe götürmek. *Tecrübeyi göğe çekmemişler*. Ditmek. *Dittim yün oldu, çektim keçe oldu yüzüm külâh*. Çekilmek manasına daralmak, bozulup toplanmak. **El çekmek.** *Hava kuruya çekmek*. **İç çekmek** ah etmek. **Kulak çekmek. Omuz çekmek** çiğin kaldırmak. **Soya çekmek,** andırmak.

DLT'de *çek-* : "Kitap noktalamak, attan kan almak, sıkılan oku çekmek, çekerek bağlamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 139); EAT'de *çek-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 168); HT'de *çek-* iki madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 133); ÇT'de *çek-* : "Çekmek, uzatmak" anlamında kullanılmıştır. Diğer kullanımları ise şunlardır: *Çėk-, çik-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 234).

çel- : Çalmak gibi el kanat kılıç ile vurmak, çarpmak, düşürmek, kesmek, kapmak. **Akıl çelmek.**

ÇT'de *çel-* : "Karma karışık, düzensiz yazı yazmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 235).

çık- : Yerinden ve haddinden harice varmak, huruç etmek, yükseğe irtifa etmek, bariz olmak. İcat etmek, aza ve mefasıl sakat, hal olmak, mübariz olmak, bir şeyden mahrum, hasir olmak. hasıl, zayit olmak, tezayüt bulmak, pahalı olmak, fırlamak, lâkırdı çıkmak. Ruh pervaz etmek, bir parçadan bir top hasıl olmak. Kabın kenarı fırlayıp kırılmak, sıçramak, göz patlamak ve harice fırlamak. **Ad çıkmak. Aradan çıkmak, ağızdan lâkırdı çıkmak** ant etmek. *Aslı*

çıkmak. **Ayaktan maldan çıkmak. Başa çıkmak** azmak, şımarmak. **Baştan çıkmak** havaya uymak. **Bir libas beş arşın kumaştan çıkmak** kifayet etmek. **Canı çıkmak** yorulmak. **Dediği çıkmak** tahakkuk. *Elden kaza çıkmak*. **Karşı çıkmak** istikbal. **Koku çıkmak** aşikâr olmak. **Tebdile, gezmeye, kola, yola çıkmak** hasıl olmak. **Üste başa çıkmak** başarmak. **Yüze çıkmak.** Muktedir olmak, galebe etmek. *At süvar altından çıkmak*. **Çıkagelmek** zuhur etmek.

DLT'de *çık-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 146); EAT'de *çıh-, çık-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 173); HT'de *çıḳ-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 135); ÇT'de *çıġ-*, *çıḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 243).

çim- : Türkîde çümmek, suya dalıp çıkmak, yıkanmak, çömelip batmak, dolanıp batmak, parmak ete banmak.

DLT'de *çöm-* : "Dalmak, çimmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 158); KT'de bir de "gömülmek" anlamı vardır. (Sami, 2019: 218); HT'de *çom-* : "Gömülmek, dalmak, suya dalmak, yüzmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 138).

çit- : Çitilemek, elde sıkıştırmak, oğuşturup çamaşır ovalamak.

çiv- : Ok hedeften şaşmak, çivdirmek.

KT'de *çiv-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 220); TS'de *çiv-* fiili yer almamaktadır.

çiz- : Aslı çızmak. Çız edip çekmek. **Çizik çizmek** hat çekmek, bozmak, tay, hazfetmek, resim çekmek, çıkarmak. **Yan çizmek** panyayı çözmek gibi sivişmek, savuşmak. **Yazıp çizmek** deftere almak. Sert şeyi çizik çizik etmek, cam çatlatmak, kestaneyi çatlatmak. *Elmas sair ahcarı çizer*.

EUT'de *çiz-, çız-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 41); EAT'de *çiz-(1)* : "Çevresini dolanmak, dönmek, dolaşmak. 2. Çizgi çizmek." *Çiz-(2)* : "Çözmek" *çiz-(3)* : "Kesmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 176); HT'de *çız-, çiz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 137).

çök- : Toz tortu inmek, aşağı konmak, dibe kaynamak, avurt yer çukurlaşmak, bor olmak. Karanlık, sis, duman, pus, belâ inip basmak. Ortası göçmek, binanın ömrü zeval bulup kocamak, ihtiyar, zayıf olmak. Deve aşağı gelmek, nazil olmak **çök aşağı** oturmak. **Bel çökmek.** fani olmak. **Diz çökmek** secde etmek. **Üstüne çökmek** altına almak.

EUT'de *çöklä-, çök-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 43); DLT'de *çök-* şeklinde varlığını korumuştur. (Atalay, 2006: 157); EAT'de *çök-* : "Çömelmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 179); HT'de *çök-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *çök-(2)* : "(Kuş) dönerek uçmak, yükselmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012:

138); ÇT'de *çök-(1)* : "Kuşlar leş üzerinde bağrışması" *çök-(2)* : "Çökmek, diz çökmek, oturmak, eğilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 258).

çuk- : Türkîde derin kazmak, çukur etmek.

ÇT'de *çuḳ-* : "Oymak, çukurlaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 262); TS'de *çuk-* fiili yer almamaktadır.

dal- : Derine varmak, gats etmek, efkâra varmak, mütefekkir, uykuya müstağrak olmak, kendisinden geçmek, işe müdahele etmek, meşgul olmak, dalıp çıkmak manasına gavta etmek, cüretle girmek. **Bir kapıya dalmak** izinsiz girmek, cerrarlık etmek.

EUT'de *çom-, çomın-* : "Dalmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 43); EAT'de *tal-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 627); HT'de *tal-, dal-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 561); ÇT'de *dal-,tal-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 270-1068).

değ- : Ulaşmak, varmak, dokunmak, isabet etmek, bulaşıp taarruz etmek. **iyilik değmek.** *Lâyık. Selâtîn-i âl-i Osmân ki ol hizmete değmiştir âdet-i mezkur ol hanedanda.* Cari, müntehî olmak, bir kıymete baliğ olmak, soğuk geçmek gibi tesir etmek, vurmak. Hak *şarabını içenin yüregi sendân olur, bin çekiç sendâna vursan değmesinden ağrımaz. Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.* **cana değmek** rencide etmek, cana tak etmek. **El değmek. Nazar değmek.**

OT'de *täg-* : "Varmak, erişmek, hücum etmek, saldırmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 309); DLT'de *teg-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 592); EAT'de *deg-* : "1. Etmek, değerinde olmak, para etmek. 2. Geçmek, miras kalmak. 3. Nasip olmak. 4. Ulaşmak. 5. Sıra gelmek. 6. İntikal etmek, geçmek. 7. Dokunmak, isabet etmek, değmek. 8. Yakışmak, düşmek. 9. Dokunmak." *Değ-(1)* : "Ulaşmak, varmak" *değ-(2)* : "Yakışmak, uygun düşmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 189-190-191); HT'de *dig-, tėg-, teg-, tig-, tek-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 148); ÇT'de *tėg-, teg-, deg-, dig-, tig-* şekillerinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1099).

del- : Sakb, nakb etmek. Türkîde tilmek. **İşi delmek** iç yüzüne vakıf olmak, tahkik, tetkik etmek. **Kulak delmek** ikaz etmek. **Kurşun tanesi delip geçmek** işlemek. **Yeri delmek.**

OT'de *topul-* : "Delmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 311); DLT'de *öng-, ötür-(2), suk-* : "Delmek" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *tel-* : "Delmek, sürüye katmak" şeklinde geçmektedir. Ayrıca *öng-* fiilinin *üng-* şekli de kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 459-470-539-596-713); EAT'de *del-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 193); HT'de *del-, tel-, töl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 144-580-602); ÇT'de *tėl-, til-, tıl-* biçimlerinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1104).

deş- : Şakketmek, çıban ve şiş yarmak, iğne ile delmek. **Karın deşilmek.**

EAT'de *deş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 202); HT'de *teş-, tiş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 587); ÇT'de *teş-, tėş-, tiş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1117).

dik- : Ağaç gars, adam ve direk ikame etmek. İğne ve sert şeyle sokup dikmek. **Eti yiyip kemiğe göz dikmek** tamah etmek. **Göz dikmek** tamah etmek. *Mum dikmek*. **Ocağa incir dikmek** tahrip, söndürüp harap etmek. *Sökük dikmek*. **Sözü dikmek** dayatmak, dikçe söylemek. **Suyu dikmek** su kabını baş aşağı ağıza boşaltmak. **Tüy dikmek** heder etmek. *Bir dikili ağacı yok.*

OT'de *tik-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 310); EUT'de *tik-* şekliyle varlığını devam ettirmiştir. (Caferoğlu, 1993: 156); EAT'de *dik-, tik-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 205-648); HT'de *dik-* : "(Şahit veya vasî) göstermek" *tik-(1)* : "Yönelmek" *tik-(2)* : "Tayin etmek" *tik-(3)* : "(Dikiş) dikmek, yamamak" *tik-(4)* : "Dikmek, kurmak, ağaç dikmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 148-591-592); ÇT'de *tik-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 1126).

dil- : Uzun uzun yarmak, yassı kesmek, şerha şerha etmek.

DLT'de *til-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 622); EAT'de *dil-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 208); HT'de *dil-, til-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 149); ÇT'de *tıl-, til-, tėl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1121).

din- : Sâkit, sakin, kesilmek, durmak, sükunet bulmak.

Fena buldu sazende ayıklıkları
Muğannilerin dindi sıklıkları.

EAT'de *ding-, din-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 209); HT'de *dın-, tın-, tiŋ-, tıŋ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 148); ÇT'de *tın-(1)* : "Dinmek, kesilmek, dinlenmek, durmak, rahata kavuşmak, ferahlamak" şeklinde geçmektedir. Bunun yanında tin-(2) şekli de kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1122-1131).

dir- : Derlemek, toplamak, cem etmek. Türkîde tirmek toplayıp düz etmek.

OT'de *tir-* : "Dermek, toplamak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); EUT'de *ḳuvra-, tir-* : "Toplamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 125-57); DLT'de *tèr-* : "Dermek, toplamak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *yumdar-* : "Toplamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 604-811); EAT'de *der-, ter-* : "Dermek, toplamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 200-647); HT'de *dir-, tėr-, tir-, der-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 149); ÇT'de *dėr-, ter-, tėr-, tir-(1), dir-, der-, oġ-, top-* : "Toplamak" fiilini karşılamaktadır. (Ünlü, 2013: 283-858-1147); TS'de *dir-* fiili yer almamaktadır.

dit- : Didik didik etmek, yünü keteni kabartmak, atmak, taramak. Et parçalarını koparmak. Aş ditmek.

DLT'de *tıt-* : "Ditmek, ziyadesiyle parçalamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 619); EAT'de *did-, dit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 204-215); KT'de *dit-* : "1. Lif lif ayırmak: *Bezi, kumaşı ditmek.* 2. (Pamuk vesaireyi) atmak, taramak. 3. (Kuş) gagasıyla parça parça koparmak: *Karga leşi ditmek.*" Şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 263).

diz- : Aslı tizmek. Sıra ile tasfîf etmek. Asker ta'biye etmek, yasamak, inci söz nazmetmek. **Kitap dizmek** basmahanede tertîb-i hurûf etmek. Kalını dizip incesini sermek. **kurşuna dizmek.**

EUT'de *tiz-, tüz-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 158-170); DLT'de *tiz-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 628); EAT'de *diz-* : "Dize getirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 218); HT'de *diz-, tiz-, tüz-, düz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150); ÇT'de *tiz-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 1138).

doğ- : Tevellüt, zuhur etmek, mütevellit olmak. *Gün doğmazdan neler doğar*. **Gün doğmak. Eksik doğmak. Kalbe, yüreğe doğmak. Doğduğuna pişman.**

OT'de *tug-, tugur-* : " (Güneş) doğmak" şeklinde kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 311); DLT'de *tog-, toğ-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 631); EAT'de *tog-, toğ-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 650); HT'de *doġ-, toġ-, tuġ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150); ÇT'de toḳ-, toġ-, tuġ-, tuḳ- şeklinde geçerken doġ- fiili de gösterilmiş fakat madde başı olarak ele alınmadığı gözlemlenmiştir. (Ünlü, 2013: 1142).

dol- : Memlû, müle'en olmak, çıban takassu etmek, yürek şişip gazablanmak, taşmak, biri hakkında kin saklamak. **Çile dolmak. Kulak dolmak.** ilzam olmak. **Yazı dolmak.**

EUT'de *toş-* : "Dolmak, dolmuş olmak, doldurmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 162); EAT'de *dol-* : "Patlayacak hale gelmek" anlamında kullanılırken tol- biçimi de mevcuttur. (Kanar, 2018: 219-655); HT'de *tol-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 599); ÇT'de *dol-, tol-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 302).

don- : Dona kalmak, buz olmak, mübalâğa üşümek, müncemid olmak, hayretten dona kalmak, tan kalmak. Sübât illeti tutmak.

OT'de *toŋ-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 311); DLT'de *tonğ-* : "Soğuktan donmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 639); EAT'de *don-* : "Kamaşmak" *ton-* : "1. Donmak, buz kesmek. 2. Örtünmek, kapanmak. 3. Aydınlığını yitirmek, kararmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 220-657); HT'de *toŋ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 600); ÇT'de *toñ-, toñla-, tonub-, tun-(2)* : "Donmak, üşümek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1146-1159).

doy- : Şeb' olmak, karın toymak, muğtenem olmak, yerler suya kanmak. **Göz doymak** tamah kesilmek.

OT'de *to-, tod-* : "Doymak" şeklinde kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); EUT'de *tod-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 159); DLT'de *todh-, toy-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 630-42); EAT'de *doy-* : "Tahammül etmek" *toy-, toyun-* : "Doymak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 220-660); HT'de *toy-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 601); ÇT'de *toy-(1), tuy-(2)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1150).

döğ- : Darp, celd, sehk etmek, vurup kakıp kazdırmak manasına, kola nişan döğmek, kapıyı dakk etmek.

DLT'de *tög-* : "Döğmek, dövmek, inceltmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 643); EAT'de *dög-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 220); HT'de *dög-, tög-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 151); ÇT'de *tög-(2)* : "Dövmek, vurmak, sürmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1152); TS'de *döv-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 2011: 718).

dök- : Sabb etmek, kaba su doldurmak, taşra atmak. Kızamık, çiçek hastalığı nişaneleri peyda etmek. **Ayağa sıcak su dökmek.** *Çiçek dökmek.* **Gonca dökmek.** *Kadayıf lokma dökmek. Kan ter dökmek.* **Su dökmek** tebevvül etmek. *Ter dökmek. Yere kalıba dökmek. Yüz suyu dökmek.*

OT'de *tök-* şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 311); EUT'de *tök-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 163); DLT'de *tök-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 644); EAT'de *dök-* : "1. Sarf etmek, harcamak. 2. Bırakmak." Anlamında kullanılmış ayrıca *tök-* biçimi de mevcuttur. (Kanar, 2018: 222-661); HT'de *tök-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 602); ÇT'de *tök-, töke-, tüke-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1153-1169).

dön- : Devir, cevelan, avdet etmek, inkılâb eylemek, tersine gitmek, akis etmek. **Adama dönmek. Baş dönmek** devvar tavan başa geçmek, göz kararmak. **Bıçak ağzı dönmek** çöngeleşmek. **fırıl fırıl dönmek,** araştırmak. **Soy dönmek** bozulmak, bayağılaşmak. **Sözünden dönmek. Ölmek var dönmek yok.**

EUT'de *ağtarıl-* : "Dönmek, eğilmek" şeklinde geçerken *tägzin-* : "Dönmek, dolaşmak, devir yapmak, daire çizmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 5-152); DLT'de *tezgin-* : "Dönmek, tavaf etmek, çevirilmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tön-* : "Dönmek (Oğuzca)" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 611-645); EAT'de *dön-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 223); HT'de *dön-, tön-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tizgin, tezgin-* fiilleri de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 152-597); ÇT'de *dön-* : "Dönmek, çevrilmek" şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *eger-, ėger-, igir-, iger-* :

“Dönmek, döndürmek” *ḳayal-, ḳayıt-, ḳayt-, tön-* : “Dönmek” anlamını taşıyan diğer fiillerdir. (Ünlü, 2013: 305-324-597-599-1153).

dur- : Sükun, sükut, tevakkuf, ileri gitmemek, ikamet etmek. Kıyam etmek, kalkmak, sebat, karar, sabretmek, beklemek, sakin olmak, gözde dizde durmak, devam, istikrar, beka etmek, zail olmamak. At harın, dermande olmak. *Bakıp durmak, oturup durmak, geledurmak, yatıp durmak*. Asker taliminde rahat, selâm, divan durmak. *Aş taştı geceye dur olmaz doğru söze akan sular durur*. **Dur otur** dinlenmeK, nefeslenmeK. **Boş durmak** muattal olmak. **Doğru durmak. Göz ve dize durmak** kör topal olmak. **İç durmak** müsterih olmak. **Karşı durmak** muhalefet etmek. **Mideye durmak,** yer peyda etmek. **Rahat durmak** ikamet emek. **Saat durmak** işlememek. **Şöyle dursun. Tek durmak** dili durmak. **Zihin durmak.**

EUT’de *tur-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 166); DLT’de *küdh-, küt-* : “Durmak, beklemek, gözlemek, gütmek (Oğuzca)” Anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *tur-* : “Durmak, çıkmak, yükselmek, ayakta durmak, kalkmak, kalkımak, zayıflamak” *turuk-* : “Durmak, toplanmak” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 394-654-657); EAT’de *dur-, tur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 226-664); HT’de *dur-, tur-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *turuḳ-* fiili de bu anlamı karşılayan bir diğer fiildir. (Ünlü, 2012: 152-607); ÇT’de *tör-* : “Durmak, sakin olmak” anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında tur-(1), turmaş- fiilleri de “durmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1154-1160-1163).

duy- : İstima ile bilmek, his ile sezmek, ihsas etmek, dinleyerek duymak, işitmek.

OT’de *tuy-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 312); EUT’de *tuy-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 167); DLT’de *tuy-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 664); HT’de *tuy-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 609).

düğ- : Tüğmek, boğup ta'kid etmek, akd edip bağlamak, şev edip yüzmek.

DLT’de *tüg-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 667); EAT’de *düg-, düğ-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 230); HT’de *tüg-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 610).

dür- : Aslı türmek. Kıvırıp devşirmek, libas toplamak, katlamak, sarmak. Dürülmek.

EUT’de *tür-* : “Dürmek, bükmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 169); DLT’de *tür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 673); HT’de *dür-, tür-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 154); ÇT’de *tür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1172).

düş- : Sükut, hübut, nüzul etmek, uğramak, isabet, tesadüf, tevafuk olmak, tenezzül etmek, eteğe, ayağa, ocağa, arza düşmek, iltica, parasına, tavına, sırasına düşmek, musallat olmak. *Unuturlar seni hemen düşegör. uşağı işe koş, ardına düş*. **Ağzına düşmek** yaraşmak. **Arkasına düşmek** takip etmek. **Aşağı düşmek** ehven fiyat olmak. **Ateşe düşmek** telâşlanmak. **Attan düşmek** sükut etmek. **Beraber düşüp kalkmak** refakat etmek. *Dağlara*

düşmek. **Düşe kalka. Damdan düşmek. Düşüp kalkmak** uğraşmak. **El ağzına düşmek. Elden ayaktan düşmek** takatsiz olmak. **Gözden düşmek. Hesaptan düşmek. İş düşmek.** *Karaya düşmek*. **Küçük düşmek** mecbur olmak. **Öne düşmek. Sağa düşmek. Yağmur düşmek** yağmak.

OT'de *tüş-, kamıl-* : "Düşmek" anlamına gelen fiillerdir. (Tekin, 2016: 302-312); EUT'de *tüş-* : "1. Düşmek, ölmek, inmek. 2. Düşme." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 169); DLT'de *tüş-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 677); EAT'de *düş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 237); HT'de *düş-, tüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 155); ÇT'de *düş-, tüş-, tuş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 314-1174).

düz- : Tanzim etmek, düzüp koşmak, tamir etmek. **Lâkırdı düzmek** yalan yapmak. **Takım düzmek,** tertip etmek.

DLT'de *tüz-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 680); EAT'de *düz-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 241); HT'de *düz-, tüz-, diz-, tiz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 156); ÇT'de *tüz-(1)* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1176).

geç- : Karşıya nakil, intikal, sirayet etmek, hududu tecavüz etmek, bir yere uğramak, işleyip tesir etmek, delip öte nüfuz etmek, terk, feda etmek, affetmek, bezmek. Nifak etmek, beste, inşat, nağme, af terennüm etmek, fırsat fevt olmak. Fena bulmak. *Ayı diyip de geçme o da bir dağın şenliği*. zeval bulmak. Savuşmak, savmak, savulmak. **At, saat geçmek** ileri gitmek. **Başa geçmek. Birbirine geçmek** kargaşaya, telâşa girmek. **Candan geçmek. Can geçmek** uykuya varmak. **Ele geçmek** nasip olmak. **Çiğneyip geçmek** ziyaret etmemek. *Fıs geçmek. Gönülden geçmek.* **Hastalık geçmek** sirayet etmek. **İleri geçmek. İş işten geçmek**. **Kendinden geçmek** bayılmak, dalmak, uyuklamak. *Sarık boyuna geçmek*. **Serden geçti. Sıcak geçmek. Son pişmanlık ele geçmez** hayr etmez. **Söz geçmek** nafiz olmak. **Sözü geçer. Tavan başa geçmek. Ter hararet geçmek** savmak. **Tez geçmek** üstün körü söylemek. *Yanından geçmek*. **Vakti geçmek** tavsamak.

OT'de *käç-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 302); EUT'de *käç-* şekli bu dönemde de devam etmiştir. (Caferoğlu, 1993: 69); DLT'de *kaltur-* : "Geçmek, arkada bırakmak" anlamında kullanılırken *keç-* : "Geçmek, ölmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 256-289); EAT'de *gec-, geç-, giç-, keç-, kiç-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 276-277-287-423-444); HT'de *keç-, kėç-, kiç-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 304-325); ÇT'de *giç-, keç-, kėç-, gėç-, kiç-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 396-632).

ged- : Çentmek, ziyade kertip rahnedar etmek. Diş diş etmek, çetle gibi etmek. Şiirde esrem ve eslem olan efail çentik demek olur.

EAT'de *ged-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 278); HT'de *ket-* : "Gedik açmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 312).

gel- : Vusul, zuhur etmek, isabet, tesadüf, muvafakat, münasebet, tahammül etmek, varmak gibi iktidar olmak. *Bekle gözlerim bekle ne gelir var ne gider.* Tergip, *tekit için gel imdi, gel bir kere, gel etme*. **Gelip çatmak. Gelip gitmek.** *Ağıra güce gelmek*. **Aha gelmek** bedduaya uğramak. *Ahıra gelmek*. **Arkadan gelmek. Aşağı gelmek** inmek, yıkılmak, çökmek. **Başa gelmek** vuku bulmak. **Başa taş gelmek** ayak suya ermek gibi nedamet. **Bir araya gelmek. Burundan gelmek. Cefaya, kalıba, dolaba gelmek** razı olmak. **Dile gelmek. Eceli gelmiş** tehlikede, kırılacak şey. **Elden gelmek** *elden gelmezse dilden bari gelsin*. *Sabret gönül elden ne gelir*. **Ele gelmek.** *Hakkından gelmek*. **Hatıra, akla gelmek.** *Hesaba gelmez. Hesabıma gelmez*. **Hoş gelmek, çekiye gelmek** işe yaramak, tevafuk etmek. **İçe gelmek. İleri gelmek, imana, doğruya gelmek. İmlâya gelmek** iflâh olmak. **İşe gelmek, iyi gelmek** yaramak. **Kaleme gelmek.** *Kaleme gelmez*. **Karşı, dik gelmek** muhalefet etmek. **Kendine gelmek** ayılmak. **Lâzım gelmek. Meydana gelmek. Olagelmek.** *Safa geldiniz*. **Uğurlu gelmek**. *Uhdesinden gelmek*. **Vücuda gelmek. Yan gelmek** istirahat etmek. **Yerine gelmek** iade olmak, avdet etmek, yerini bulmak. *Yola gelmek*. *Söylenegelen, olunagelen, sayılagelen, geldi geleli*. İstimrar için *olagelmek, yazılagelmek*. **bilmezden gelmek** tecahül görünmek. **Görmezden gelmek. İşitmezden gelmek.**

OT'de *käl-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 303); EUT'de *käl-* şekliyle varlığını devam ettirmiştir. (Caferoğlu, 1993: 70); DLT'de *kel-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *kelgir-* : "Gele yazmak, gelmek istemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 295-297); EAT'de *gel-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 278); HT'de *kel-, kėl-, kil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 305); ÇT'de *kėl-, kel-, kil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 606).

ger- : Çekip kurmak, temtît, çekmek manasına ip, perde temdit etmek, haça çarmıha salb etmek. **Göğüs germek** germek, güvenmek, itimat etmek.

EUT'de *kär-* : "Germek, genişlemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 71); DLT'de *ger-* : "Germek, çekip uzatmak, kapatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 302); HT'de *ker-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 309).

gev- : Çürük dişle ya diş etiyle kemirmeye koparmaya çalışıp hazm ve kazm etmek. **Gemi gevmek** beklerken sabırsızlık edip gemrenmek.

DLT'de *kew-* : "Gevelemek, gevmek, gevşetmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 307); KT'de bir de "koyun ve sığır gibi hayvânât-ı mücterre evvelce yediğini bir suhûlet-i mahsûsa ile lokma lokma ağzına getirip tekrar çiğnenmek, geviş getirmek" anlamı da verilmiştir. (Sami, 2019: 383).

gez- : Seyir, teferrüç etmek, sefer, seyahat, devir etmek, seyyah, tayyar olmak. **Gezer hasta** ayakta. **Gezip tozmak ve gezip sürtmek** hovardalık etmek. **Artta gezmek, peyinde peşinde gezmek** talip olmak, kovalamak. **Boş gezmek** avarelik etmek. **Dillerde gezmek. Ellerde gezmek. El üstünde gezmek** muazzez olmak. **Kol gezmek** asker dolaşmak.

OT'de *käz-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 303-310); EUT'de *käz, kez-* : "Gezmek, dolaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 73); EAT'de *gez-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 285); HT'de *kez-, kiz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 314); ÇT'de *kėz-, kez-, kiz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 618).

gir- : Dahil olmak, dahletmek, nüfuz ve sığmak, duhul etmek, giriftar olmak. Müştemil olmak, hulul etmek. *Girmediği kapı yok*. **Araya girmek** tavassut işine girmek. **Bahse, raksa, tafsilata girmek. Balta girmemiş orman**. **Birbirine girmek** teleffüt, karışmak. **Bir çuvala girmek. Bir kulağından girip bir kulağından çıkmak** itina etmemek. **Damara girmek** hulûl. **Ele bir şey girmek. Ele gimez. Günaha girmek**. **Güveyi girmek**. **Haneye ateş girmek**. **Kapıdan girivirmek. Kıyafete girmek** tebdil olmak**. Müdahele ile girmek** geçmek, tesadüf etmek**. Renkten renge, bin renge girmek** kararsız olmak**. Rüyaya girmek**. **Suya girmek** gats etmek, çimmek. **Zihne girmek**. **Girer çıkar**.

OT'de *kir-* şeklinde kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 303); EUT'de *kir-* : "Girmek, sokulmak, batmak (güneş)" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 75); DLT'de *kir-* şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *kirin-* : "Girinmek, girer göstermek, girmek" *tol-* : "Girmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 331-332-636); HT'de *kir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 328).

git- : Zehap, hareket, cereyan etmek, varmak, zail, def olmak, yürümek, teveccüh etmek, elden fevt olmak, çıkmak, savuşmak, ishale uğramak. Gidilmek. **Ahirete gitmek** vefat etmek. *Akıl baştan gitmek*. **Akıl bir şeye gitmek. Aralığa gitmek** *telef olmak. Batasıya gitmek. Binip gitmek. Bir yoldan gitmek.* **Can gelip gitmek** ayılıp bayılmak. **Çoğu gitti gitti**. **Dikine gitmek. Eğri gitmek** şaşmak. **Elden gitmek** telef olmak. **Ere gitmek. Gelip gitmek. Geri gitmek** müracaat etmek. **Hamama gitmek.** *Hasır altına gitmek. Hastaya boza gitti aşıka süze gitti yani geç kaldı*. *Hoşa gitmek*. **İç gitmek** ishal etmek. **İçten kan gitmek** teellüm etmek. **İleri gitmek** cüret etmek. **İlerisine gitmek** tecavüz etmek. **İşin git gide, git şuradan. İzine gitmek. Ölü gitmek, götürülmek. Para gitmek. Renk tat gitmek** zayi olmak. **Suyun akıntısına gitmek, suyunca gitmek.** *Tantuna gitmek.* **Ters gitmek** aksi olmak. **Top yoluna gitmek** *doğru gitmek*. **Yanlış yola gitmek.** *Yayan gitmek. Yaz gitti kış geldi*. **Yola gitmek**. **Yol gitmek.** *Öldü gitti, aldı gitti, gördü gitti.*

OT'de *kit-* : "Gitmek, mec. Ölmek" şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *kit-* : "Gitmek, zail olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 76); DLT'de *kit-* : "Gitmek, çekilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 336); EAT'de *get-, gid-, git-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 283-287-291); HT'de *git-, kit-, kėt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 201); ÇT'de *ket-, kėt-, kit-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 615).

giy- : Aslı geymektir, hâlen giymek telâffuz olunur. Kin tutmak manasına ızmar, hıkd alınmak. **Kaftan giymek.**

EUT'de *käd-, kädgür-, käy-* şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 69-72); DLT'de *kedh-, ket-* : "Giymek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 292); EAT'de *gey-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 284); HT'de *keḍ-, key-, kiy-, kiḍ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 304); ÇT'de *gėy-, kėy-, kiy-, key-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 394).

göç- : İrtihal, intikal, tekerlenmek, içinde tıkılmak, hasf olmak, kuyu batmak, çökmek.

OT'de *köç-* : "Göçmek" anlamıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *köç-* şekliyle varlığını devam ettirmiştir. (Caferoğlu, 1993: 76); DLT'de *köç-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 354); EAT'de *göç-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 292); HT'de *köç-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 339); ÇT'de *göç-, köç-, göş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 401).

göm- : Bir şeyin üstünü toprak örtmek, defin, ateşi tabn etmek, define ihfa etmek.

EUT'de *kö-, köm-, kön-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 77); DLT'de *köm-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *küli-* : "Gömmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 359-396); HT'de *köm-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 341); ÇT'de *köm-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 655).

gör- : Müşahede, ziyaret, mütalâa, bînâ olmak, tesviye etmek, giriftar olup müşahede etmek, tedbir etmek. **Âdet görmek** baliğa olmak. *Âdet görmememek*. *Ay görmek. Çare görmek. Çok cefa görmek.* **Çok görmek.** *Düş, rüya görmek*. **Gün görmez** karanlık. **Gün görmüş** devlet düşkünü. **Hâlini görmek** lâyığına mazhar olmak. *Hesap görmek*. **Hizmet görmek.** *Hoş görmek.* **Hoş reva görmek**. **İş görmek** becermek, uydurmak, tesviye etmek. **Münasip görmek** tensip *Rüyada görmek. Tedarik görmek. Zarar görmek. Zor görmek. Bakar görmez. Alagörmek, bakagörmek, diyegörmek, yazagörmek. Alıgör, almayıgör, düşegör, bir kere düşmeyi gör.* Edat olur: *Rivayete göre gözüne görünecek var, göreyim seni sa'y et, görünür ki malum olur*.

OT'de *kör-* şeklinde kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *kör-* şekli devam etmiştir. (Caferoğlu, 1993: 78); DLT'de *kör-* : "Görmek, bakmak" anlamında kullanılmıştır.

(Atalay, 2006: 363); EAT'de *gör-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 302); HT'de *kör-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 345); ÇT'de *gör-, kör-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 402).

göy- : Göğmek, yakmak, karartmak, gömgök etmek, alazlamak.

EUT'de *köy-, küy-* : "Yanmak" anlamında kullanılırken *köydür-, köyir-, köyür-* : "Yakmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 79-84); DLT'de *köy-* : "Yanmak, yakmak" *köytür-, köyür-* : "Yakmak, yaktırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 368-69); EAT'de *göy-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 303); HT'de *köy-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 348); ÇT'de *göy-, köy-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 403).

gül- : Zıhk. Mesrur olmak. istihza etmek. Zevklenmek gibi aldatmak. Hoşnut ve mesrur olmak. kalp telif olmak. *Adama gülmek*. **Bıyık altından gülmek, sakala gülmek** isihza olmayarak kıs kıs gülmek, kahkaha ile gülmek, gevrek gevrek gülmek. **Bir göz gülmek** kederle karışık mesruriyet. **Yüz gülmek** mesrur. müreffeh olmak. **Yüze gülmek** aldatmak. *Öksüz neden güler belki yanılır da güler.*

EUT'de *kül-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 81); DLT'de *kül-* şekli devam etmiştir. (Atalay, 2006: 395); EAT'de *gül-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 316); HT'de *kül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 362); ÇT'de *kül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 680).

güt- : Ardı sıra yürüyerek hayvanı sürmek, öne katmak, tesrîb, ra'y etmek, takip etmek. Rekabet, zıt, gayret gütmek. **Kin gütmek.** *Çobana koyun, oğula baba huyun gütmek gerek.*

EUT'de *küd-, küt-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 81); DLT'de *küt-, küdh-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 401); EAT'de *güd-, güt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 315-321); HT'de *küḍ-* : "Beklemek, intizar etmek, eylemek" *küt-* : "Gütmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 361-365); ÇT'de *güt-, küt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 416-687).

kaç- : Firar, hereb etmek, koşmak, sürat yapmak, çekinip savulmak, savuşup sakınmak. *Pilavdan kaçanın kaşığı kırılsın*. Kurtulmak, tesettür etmek, örtünmek, sivişmek. **Kaç şundan** savul, defol! Keyif zail olmak, ağızdan lâkırdı çıkmak, kulağa su girmek, çuka ıslanıp büzülmek, tahta ve çubuk bir yana çarpılmak. **Masraftan kaçmamak**. *Kaçan balık büyük olur.*

OT'de *kaç-* fiili mevcuttur. Bununla birlikte anlamı "kaçmak" olan bir de *täz-* fiili vardır. (Tekin, 2016: 301-310); EUT'de *ḳaç-* şeklinde görülmektedir. (Caferoğlu, 1993: 106); DLT'de *küre-* : "Kaçmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 399); EAT'de *kac-, kaç-, kaş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 392-393-415); HT'de *ḳaç-, ḳaş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 278); ÇT'de *ḳaç-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 559).

kak- : Vurur gibi etmek, kuvvetle el çırpmak, ekser mıhlamak, maden eşya arkasından vurup çalmak, kabartma yapmak. **Başa kakmak** yüze vurmak gibi başa kakmak. **Kazık kakmak** bir yerden münfek olmamak.

DLT'de *kak-* : "Kakmak, hafifçe vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 251); EAT'de *kak-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 396); HT'de *ḳaḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 282).

kal- : Sayruret manasına olmak, durmak. İkamet, beka, karar, istikrar, temadi manasındadır. **Kala, kalarak** guruba bir saat kala. **Aç açık kalmak** sefil olmak. **Açıkta kalmak. Az kalmak, dikiş kalmak. Babadan kalmak. Bakakalmak** şaşırmak, şaşakalmak. **Bana kalsa. Bayılakalmak. Bildiğinden kalmamak. Büzülüp kalmak, aşağı kalmak.** *Donakalmak.* **Gece kalmak,** gecikmek. *Geç kalmak.* **Geri kalmak. Hasret kalmak. Hatır kalmak, kala kalmak. İkrarından kalmamak. İşten yoldan kalmak** aciz olmak. **Kas katı kalmak** donmak, ölmek, zail olmak. *Takat kalmamak.* **Nerede kaldı. Göz kalmak. Rüzgâr kalmak. Üst baş kalmamak. Üzerinde kalmak** başa ekşimek, zimmete terettüp etmek. **Yanma kalmak. Yorulup kalmak.**

EUT'de *ḳal-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 108); DLT'de *kal-* : "Kalmak, bırakmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 253); EAT'de *kal-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 398); HT'de *ḳal-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 282); ÇT'de *ḳal-* : "Kalmak, durmak, sürmek, yaşamak, var olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 567).

kan- : Doymak. **Kana kana** kanınca içmek yemek, mülzem olmak.

EUT'de *ḳan-* : "Kanmak, kandırılmak, inandırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 110); DLT'de *kan-(1)* : "Su ve başka şeylere kanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 260); EAT'de *kan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 405); HT'de *ḳan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 284); ÇT'de *ḳan-(1)* : "Kanmak, doymak, suya doymak" *ḳan-(2)* : "İkna olmak, kani olmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 574).

kap- : Çarpıp tutmak, kavramak, alıp götürmek. Hassas olmak. **Nem kapmak** rutubet almak. **Buluttan nem kapmak** vesveseli olmak. *At tırnaktan kapar insan kulaktan*. Huy hastalık kapmak. *Memuriyet kapmak, kelepir takke kapmak. Kapabilirsen kapakap, kapamazsan bana bak*. Isırmak, önüne geleni kapmak. **Buluttan nem kapmak** vesvese, hastalık, tekke kapmak.

OT'de *kap-* şekliyle geçmektedir. (Tekin, 2016: 302); EUT'de *ḳap-* şekliyle görülmektedir. (Caferoğlu, 1993: 110); DLT'de *kap-* : "Kapmak, çalmak; dokunmak, çarpmak, uçurmak; hücum ve defi etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 262); EAT'de *kap-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 406); HT'de *ḳap-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 286); ÇT'de *ḳap-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 576).

kar- : Sokmak, girdirmek, kurcalamak. Geçip eskimek boşalmak.

Bu şimşir ile sinesin yarayım Kızıl kanını toprağa karayım.

Bizimle saltanat lafın edermiş ol karamanî Hudafirsat verirse kara yire karayım onu.

EAT'de *kar-(1)* : "1. Karıştırmak. 2. Önündeki set dolayısıyla suyun birikip kabarması." *Kar-(2)* : "1. Kararmak. 2. Bulanmak." *Kar-(3)* : "Göllenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 412-413); HT'de *ḳar-(1)* : "İnmek, yükselmek" *ḳar-(2)* : "Karmak, karıştırmak, yoğurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 287); ÇT'de *ḳar-(1)* : "Karıştırmak, dağıtmak" *ḳar-(2)* : "Gitmek, gelmek" *ḳar-(3)* : "Sokmak, kurcaklamak, dürtmek, bastırmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 578).

kas- : Çekip daraltmak, kısmak, germek, kasr etmek, zahimeler hayvanın başını çekmek, libası dikişle daraltmak, masrafı eksik etmek. **Kasıp kavurmak,** cebretmek. **Maaş kasılmak** noksan bulmak.

ÇT'de *ḳas-(1)* : "Kasmak, sıkmak, sıkıştırmak" *ḳas-(2)* : "Kazan dibi yanmak, kazıntı tutmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 588).

kat- : İlhak, ilâve, meze, ziyade etmek, biri birine karıştırmak, halt, perişan, aran taran etmek. *Geceyi gündüze, ilâcı suya, tozu toprağa, halkı birbirine katmak. Düşmanı önüne katmak. Cana can katmak.*

EUT'de *ḳat-* : "1. Katmak, eklemek. 2. Sertleşmek, katılaşmak. 3. Karıştırmak, takatsızlaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 113); DLT'de *kat-* : "Katmak, karıştırmak, katılaşmak, sert olmak, mihnete ve sıkıntıya düşmek, yorulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 278); EAT'de *kat-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 417); HT'de *ḳat-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 294); ÇT'de *ḳat-(1)* : "Katmak, koymak, ilave etmek, eklemek" *ḳat-(2)* : "Katı olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 591).

kay- : Süratle taymak, bir yana akıtmak, ayak zelk etmek, zelc, bir yana zelle etmek, kaçmak, bir yana münhanî olmak, çarpılmak, buz üstünde tezalluk etmek, **ayak kaymak** sürçmek. **Dil kaymak** hata etmek. **Göz kaymak** şaşı olmak. **Hayvan kaymak** şaşmak. **Kaygın deve**, kızak kaymak yani kaydırmak.

OT'de *kay-* : "Geri dönmek" anlamıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 302); EUT'de *ḳay-* : "Kaymak, meyletmek, yönelmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 115); DLT'de *kış-, kay-* : "Meyletmek, kaymak" anlamında kullanılırken *tay-* : "Kaymak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 323-589); EAT'de *kay-(1)* : "1. Uzaklaşmak, ayrılmak, gitmek. 2. Vazgeçmek. 3. Geri dönmek. 4. Kaymak." *Kay-(2)* : "1. Yakmak, tutuşturmak. 2. İstif etmek, üst üste yığmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 421); HT'de *ḳay-* fiili mevcuttur.

(Ünlü, 2012: 299); ÇT'de *ḳay-(1)* : "Taymak, kaymak" *ḳay-(2)* : "Dönmek, vazgeçmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 597).

kaz- : Hufr, hars etmek, yeri aletle eşmek, define aramak, çukur yapmak, mezar kazmak, hakk ile nakşetmek, mühür kazmak, kuyu tertip etmek. *Kazma kuyuyu kendin düşersin*.

DLT'de *kaz-* fiili mevcuttur. Bununla birlikte *kırla-* : "Kazmak, yerde çukurlar açmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 287-319); EAT'de *kaz-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 422); HT'de *ḳaz-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 301); ÇT'de *balġa-* : "Kazmak, eşmek, hafriyat etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 99).

kes- : Kat, tefrik, karar, meseleyi hal, fasıl etmek, davayı hükmetmek, biçmek, budamak, erkek hayvanı ihsâ etmek, enemek, iğdiş etmek, yem kesmek, hayvan arpa yemini yemek, terk etmek, fariğ olmak, ümit kesmek, zebh etmek, sığır basmak, taklit yapmak, mukallitlik etmek, fare eşyayı parçalamak, ön kesmek, yol kesmek, postayı kesmek, biçmek manasına testere ile neşretmek. **Akçe kesmek. Akıl kesmek. Ardım kesmek. Ayağını kesmek. Başını kesmek** darp etmek. **Baş kesmek. Boyun kesmek. Çivi kesmek** soğuktan titreyip dişler zangıldamak. **Ekser kesmek** mıh yapmak. **Elini kesmek** men etmek. **Göz kesmek. Had kesmek. Hesap kesmek. Kısa kesmek. Kumaş kesmek, libas kesmek** biçmek. **Memeden kesmek. Paha kesmek. Parayı kesmek. Önünü kesmek. Sesi kesmek. Söz kesmek. Sözü balla kesmek. Sözü kesmek. Kesip almak** tahakküm etmek. **Kesip atmak**.

OT'de *käs-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 303); EUT'de *bıçu-* : "Kesmek" anlamında kullanılırken *kâs-* : "1. Kesmek, kırmak. 2. Tayin etmek, koymak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 27-72); DLT'de *kes-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *or-* : "Kesmek, biçmek, vurmak, urmak" şeklinde geçerken *yamur-(2), yemür-, tomur-* : "Kesmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 305-440-740-772); EAT'de *kes-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 432); HT'de *kes-, kis-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 311-329); ÇT'de *kes-, kės-, kis-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 613).

kıl- : Etmek, eylemek, olmak. *Rahat kılmak, şükür kılmak, ubur kılmak*. Yapmak. Ettirmek. *İmam namazı kıldırmak*. Kılınmak dahi müstameldir. *Namazı kılınmıştır.*

OT'de *kıl-* : "Kılmak, yapmak, etmek" anlamlarından kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 303); EUT'de *ḫıl-, ḳıl-* : "Kılmak, yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 55); DLT'de *kıl-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 313); EAT'de *kıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 436); HT'de *ḳıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 315); ÇT'de *ḳıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 620).

kın- : Kındırmak, kınmak, lisana vermek.

KT'de *kın-* fiili bir de "zem ve hiciv ve tezyif etmek" anlamı verdiğini görüyoruz. (Sami, 2019: 645); HT'de *ḳın-* : "Cezalandırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 317); TS'de *kın-* fiili yer almamaktadır.

kıp- : Gözleri acele yumup açmak. **Göz kıpmak**. Remz, işaret etmek. *Kırpmak*.

EAT'de *kıp-* : "Kırpmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 437).

kır- : Kesr, katetmek. Ufalamak. Buğday vesaire üğütmek, parelemek, kahretmek, gelinli hayvan nahr edip basmak, bağ yapmak için kemiklerini kesr etmek, indirmek, aşağılatmak, soğuk suların kırılması gibi ısınmak. Adam, kalp mahzun etmek, libası büklüm katlamak. Fiyatı tenezzül ettirmek, kırıp savurmak, tedbir almak, taklit etmek, kırmak kesmek, inat kırmak. **Burun kırmak. Kulunç kırmak** ağrıyı ovmak. **Para kırmak** çok kazanmak. **Pot kırmak, tel ve koz kırmak,** hata etmek, lâkırdı kaçırmak.

EUT'de *sıt-* : "Kırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 134); DLT'de *kır-* : "Kazımak, bir şeyi kökünden çıkarmak, kırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 317); EAT'de *kır-* : "1. Öldürmek, yok etmek. 2. Hayvan kesmek. 3. Koparmak. 4. Aradan çekilmek, çekilip gitmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 438); HT'de *ḳır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 318); ÇT'de *ḳır-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 623).

kıs- : Kasr etmek, aletle sıkıp tutmak, hayvan kulaklarını bacakları arasına kuyruğunu kısmak. **Parayı kısmak** azaltmak, kasmak.

EUT'de *ḳıs-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 117); DLT'de *kıs-* : "Kısaltmak, daha kısa yapmak, kısarak çalmak, kıstırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 321); EAT'de *kıs-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 439); HT'de *ḳıs-* : "Kısmak, açıp kapamak, kıstırmak, sıkmak, çekmek, ovmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 319).

kıy- : Ufak doğramak, eti haz etmek, rize rize kesmek, köftelik et hurda etmek. Adama sitem, heba, canı feda, kurban etmek. Nikah akdetmek, tütünü rize rize kasmek. **Kıyamamak** acımak, rahm etmek, feda edememek.

OT'de *kıd-* : "Kıymak, öldürmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 303); DLT'de *kıy-* : "Sözden dönmek, kıymak, eğrilemesine doğramak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 324); EAT'de *kıy-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 441); HT'de *ḳıy-(1)* : "Yapmak" *ḳıy-(2)* : "Kıymak, acımayıp kesmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 322); ÇT'de *ḳıy-* : "Kıymak, kesmek, feda etmek, zulm etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 629).

kız- : Sahn olmak, gençler gazaplanmak, kakmak, buğday ambarda yağ tavada meshûn olmak. Hayvanat azmak, dişi hayvan yalakımak, kösnümek, kızmak, sefihane hiddet etmek. **Gözü kızmak** cesaret etmek.

EUT'de *puşan-, puş-* : "Kızmak, hiddetlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 105); DLT'de *kadhran-* : "Kızmak, köpürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 249); EAT'de *kız-* : "Çok ısınmak, kızarmak" anlamında kullanılırken *puş-* fiili de varlığını devam ettirmiştir. (Kanar, 2018: 442-554); HT'de *ḳız-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 324); ÇT'de *kız-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2013: 630).

koç- : Sarılıp bağıra basmak. **Öpüp koçmak. Koşmak** izafe etmek.

EUT'de *ḳoç-* : "Sarılmak, kucaklamak" anlamında kullanılırken bir de fiilin genişlemiş haliyle *ḳoçuş-* : "Sarılmak" şekliyde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 119); DLT'de *koç-* : "Kucaklamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 337); EAT'de *koc-, koç-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 449-450); ÇT'de *ḳoç-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 643).

kok- : Koklamak manasına. Kokmak. *Gül-i nâdân elinden al eline süsünü*. Tefessüh, rayiha gelmek, emare bariz olmak. **Ağız kokmak. Kavga kokmak** zahir olmak. **Mis gibi kokmak** niza yeri gelmek.

EUT'de *bur-* : "Kokmak, kokutmak" anlamında kullanılırken *yıdı-* : "Kokmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 36-191); DLT'de *kok-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *yıdhlan-* : "Kokmak, bozulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 339-779); EAT'de *koh-, kok-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 451); HT'de *yıyıl- yıḍıl-, yıylan-* : "Kokmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 685); ÇT'de *butra-(2), idle-, isi-* : "Kokmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 177-510-539).

kon- : İnmek, tevakkuf, misafir olmak, ordu kurulmak, kuşlar tüneklemek, bir köye oturak etmek, savletle inmek . **Bedavaya konmak. Toz kondurmamak** aybını görmemek, tebriye. **Kuş konmaz. Konup göçmek. Konmazdan göçmek** meks etmemek.

OT'de *kon-* : "Konmak, yerleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *ḳon-* : "Konmak, gecelemek, geceyi bir yerde geçirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 120); DLT'de *kon-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 342); EAT'de *kon-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 454); HT'de *ḳon-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 333); ÇT'de *ḳon-* fiili geçmektedir. Bunun yanında *ḳonuk-* : "Konmak, yerleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 645-647).

kop- : Kırılıp yerinden ayrılmak. İp kopmak, kol kopmak, testi kolunu fekk, munfasıl olmak, kalkıp zuhur etmek. **Kol kanat kopmak** zebun olmak. Bora, patırtı, tuğyan, kavga, gürültü kopmak. Kıyamet, toz, rüzgâr kopmak patlamak. Uzvun etin parçası nez olmak. **Öd, yürek kopmak** korkup ölmek, ziyade havf etmek. **Gönülden kopmak** isteyerek vermek, *insaf yüzünden kopmak. Eli nurdan kopmak, pazarlıkta pek yukarıdan kopmak*. Şedit ağrımak manasına göbek, yürek, kopmak ağrımak, uzvu yara yırtılmak. *Kıyamet kopmak*.

DLT'de *kop-* : "Kopmak, gelmek, kalkmak, başlamak, çıkmak, baş kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 345); EAT'de *kop-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 456); HT'de *ḳop-(1)* : "Kalkmak, yükselmek, dışarı çıkmak, zuhur etmek, meydana gelmek, var olmak" *ḳop-(2)* . "Kırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 335); ÇT'de *ḳop-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 647).

koş-(1) : Yelmek, seğirmek, şitap, rağbet, tehâlük manasına gelir. **Ardından koşmak** takip etmek. **İş ardından koşmak** işe koşmak.

OT'de *yügür-* : "Koşmak, akmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 316); EUT'de *ḳoş-* : "1. Koşmak, bağlamak, ayırmak. 2. Karıştırmak." Anlamında kullanılırken *yügür-* : "Koşmak, yügürmek, yürümek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 121-199); DLT'de *yèl-(1)* : "Koşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 769); EAT'de *koş-(1)* : "1. Koymak, katmak, bağlamak. 2. İki kat yapmak. 3. Türkü yakmak. 4. Eklemek. 5. Arkadaş olarak vermek, refaketine vermek, birlikte göndermek." *Koş-(2)* : "Kucaklamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 457); HT'de *koş-(1)* : "Koşmak, koşul tutmak, yerine koymak, katmak, göstermek, saymak" *koş-(2)* : "Koşmak" *koş-(3)* : "Eşlemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 338).

koş-(2) : İlhak, terfik, tertip etmek, rekabet eylemek, yolcuya cebeli koşmak. Koçmak gibi zam ve ilâve, inat. Mevlâya şirk koşmak, arabaya hayvan raptetmek, hayvanı çifte bent etmek. **Arabayı koşmak** hazırlamak. *Dertli koşmak*. **Düzüp koşmak** tertip tanzim, tekmil etmek. Sıraya koşmak. **Baş koşmak**.

DLT'de *koş-* : "Koymak, katmak, türkü düzmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 348); ÇT'de *ḳoş-* : "Koşmak, katmak, çift etmek, birleştirmek; şiir söylemek" şeklinde geçmektedir. Ayrıca *yögür-, yügür-, yükür-* : "Koşmak, seğirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 649-1260-1264).

kov-(1) : Aslı kavmak sürüp sevk, tart, ret, def, tarh, teb'îd, takip etmek, işin ardını kovmak.

DLT'de *kow-* : "Koğmak, kovalamak, sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 350); EAT'de *kav-, koğ-, kov-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 418-450-458); HT'de *ḳav-, ḳaw-, ḳov-, ḳow-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 297); ÇT'de *ḳoġ-, ḳov-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 643).

kov-(2) : Kovalamak, kamçılamak. **Menzil kovmak** sürmek, süratle yol gitmek.

kur- : Kur gibi şedd etmek, dolanır, müdevver şeyi germek, çatmak, döndürmek, tanzim, çağ etmek, çekip bendetmek. Aleti, çadırı, binayı, orduyu, tuzağı ikame rekz, tertip, tesis etmek, bindirmek. Saati saz etmek, bağdaş oturmak. Vesveseye dalmak, azmetmek, hayal kurmak, zihinde tasavvur, sevdaya dalmak. Kara sevdaya uğramak, kura kura çıldırmak.

EUT'de *ġor-* : "Kurmak" anlamında kullanılırken *ḳur-* : "Kurmak, germek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 53-124); DLT'de *kur-* : "Kurmak, germek, toplamak, himaye etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 379); EAT'de *kur-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 467); HT'de *ḳur-* iki madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 354); ÇT'de *ḳur-(1)* : "Kurmak, oluşturmak, düzenlemek, düzmek" *ḳur-(2)* : "Kudurmak" *ḳur-(3)* : "Aleti ayarlamak, saz çalmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 670).

kus- : Kay, takiy etmek, kusacak gelmek, kusmak, sülüğü kusturmak. Şeyin suyunu, boyasını çıkarmak, helime dökülmek, kına kına kuvvetini rengini vermek. **Kına kusmak** kara renk vermek. **Kan kusturmak** cefa etmek.

DLT'de *kus-* fiili mevcuttur. Bununla birlikte *ukı-* : "Kusmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 386-687); HT'de *ḳus-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 356); ÇT'de *ḳus-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 673).

küs- : İğbirâr, somurtmak, gücenmek, ağaç körlemek, tırnak küt olmak, Küstere köstebek köstek, kösem bu asıldan müştak. *Küsme tırnak*.

DLT'de *küs-* : "Küsmek (Oğuzca)" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 401); EAT'de *küs-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 472); HT'de *küs-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 365); ÇT'de *küs-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 686).

piş- : Tabh olmak, olgun yemiş gibi kemâl bulmak. Hararetten yanmak, vücudun kısık yerleri yara olmak. Germ ve serde aşina olmak, tecrübe, hibret kesbetmek, iş nisabına varmak, kararını bulmak, tekarrür etmek, tezekkür olmak. Tabh etmek, tuğla kireç hark etmek. **Sinece pişmek. Pişmiş aş** bitmiş iş, olmuş, mukarrer pazarlık. **Pişmiş aşa su katmak** hamlık.

OT'de *biş-* şekliyle kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 297); EUT'de *bış-, pış-* şeklinde kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 27-105); DLT'de *pış-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 473); EAT'de *biş-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 128); HT'de *bış-, biş-, piş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 95); ÇT'de *biş-, piş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 154-900).

pus- : Çökmek, sinmek, dam hile tertip etmek. **Pusuya yatmak.** İnfial edip sinmek, pusarık çökmek.

EUT'de *püs-* : "Gizlenmek, saklanmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 106); DLT'de *pus-, püs-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 476); EAT'de *bus-, pus-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 145-554); HT'de *bus-, pus-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 114); ÇT'de *bus-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 176).

saç- : Perakende, perişan etmek. Yaymak, dağıtmak, suyu reş, tohum bezr etmek, ateş şerâre efşan olmak. Mutlaka pâş etmek. **Ateş saçmak** tüfek ve topla tane yağdırmak, hiddetle köpürmek, kükremek, gazapla ateş püskürmek. **Yaş saçınak. Yaraya tuz saçmak**.

OT’de *saç-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 307); EUT’de *saç-* fiili geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 127); DLT’de *saç-* fiili varlığını devam ettirmiştir. (Atalay, 2006: 478); EAT’de *saç-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 559); HT’de *saç-, saçıġla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 491), ÇT’de *saç-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 933).

sağ-(1) : El ile parmaklarla çekip sığamak, sıkıp çıkarmak, bal sağmak. Ahmakları sızdırıp dilindekini yanındakini almak, iğfal etmek, dolandırmak, bulutlarda sağanaklar boşanmak.

EUT’de *sağ-* fiili geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 127); DLT’de *sag-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 480); HT’de *saġ-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 494); ÇT’de *saġ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 936).

sağ-(2) : Sayamak, ölünün fezâ'ilini sayıp ağlamak, yeis tutmak.

sal- : Sal gibi yapmak, yatak bast etmek, bırakmak mutlaka koymak, atmak, tesis etmek, gemiyi engine sürmek, bezi suya, ekmeği fırına sokmak. Koyulmak manasına canavar tasallut, taarruz etmek, hamle sunmak, salgın, köpek atılmak, koyuvermek, irsal etmek. Ilgar salmak, akın salmak, ağaç, dal budak temdit etmek, kuşu ava atmak, işi sonraya bırakmak.

EUT’de *sal-* : “Salmak, koymak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 128); DLT’de *sal-* : “Atmak, bir şeyle işaret etmek, göndermek, götürmek, toplamak, toplu hale getirmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 485); EAT’de *sal-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 566); HT’de *sal-* : “1. Salmak, atmak, koymak, bırakmak, sermek, terk etmek. 2. Eriştirmek. 3. Göndermek. 4. Yazmak.” Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 499); ÇT’de *ṣal-, sal-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 943).

san- : Zannetmek, kendi kendine sağınmak, tefekkür, ad ve itibar etmek, saymak, tutmak, hayal, kıyas etmek.

EUT’de *san-* : “Saymak, sanmak, düşünmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 129); DLT’de *us-(2)* : “(Oğuzca) sanmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 699); EAT’de *san-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 569); HT’de *san-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 501); ÇT’de *san-, ṣan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 947).

sap- : Yoldan şaşmak, bir tarafa dönmek, yan yola gitmek. **Tezvire sapmak, çıkmaza sapmak**.

OT’de *sap-* : “Birleştirmek, onarmak, tamir etmek” anlamlarıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 308); EUT’de *sap-* : “Devam etmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 130); DLT’de *sap-* : “İpliği iğneye geçirmek, saplamak, bir şeyi sarmak, cinsinden eksik kalan bir şeyi başkasıyla tamamlamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 489); EAT’de *sap-* : “Kaçmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 569); HT’de *sap-* : “Takmak, sap geçirmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 502).

sar- : Dolamak, telfîf etmek, canavar tasallut etmek, ipliği yumak etmek, bir şeye dolamak, iltivâ etmek, kırık uzvu cebredip bağlamak, sarık bağlamak. Yapışıp bulaşmak. Ateş saçağa sarmak.

EUT'de *yörgä-* : "Sarmak, örmek, çevrelemek, bağlamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 197); DLT'de *sar-(1), sarmal-, sarmaş-, sarmat-, sermet-* : "Bir şeyi süzmek ve ayırmak, olgun hale gelmek" anlamında kullanılırken *sar-(2), sür-, ser-* : "Kızmak, çıkışmak, sertelmek, sert söz söylemek" *sarla-, yörge-* : "Sarmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 490-493-805); EAT'de *sar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 570); HT'de *sar-, sarla-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 502-503); ÇT'de *sar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 950).

sat- : Muamele etmek, gösteriş etmek gibi avurt, ustalık, bahadırlık taslamak, tahammül etmek, ağız etmek, kendini satmak, övünmek. Alıp satmak, ticaret yapmak. Malumat satmak. *Kendini dirhem dirhem satmak.*

EUT'de *sad-, sat-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 127); DLT'de *sat-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 496); EAT'de *sat-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 571); HT'de *sat-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 504); ÇT'de *sat-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 953).

sav- : Savmak, geçmek, def olmak, mündefi olmak, ateş, çiçek, hastalık, kalabalık, mevsim geçmek, yara işleyip geçmek, tesir. Def, ber-taraf etmek, bol vermek, izin, ruhsat atlamak, geçirmek. **Sefer savmak** işleyip geçmek. **Satıp savmak. Baştan savma** ihmal ile nöbet savmak.

EAT'de *sav-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 573); HT'de *sav-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 505); ÇT'de *ṣav-, sav-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 954).

say- : Hesap etmek, mülâhaza, ihtiyar, itibar, tahmin, hikâye, nakil etmek. **Çok saymak**. **Söğüp saymak** sıra ile sayıp dökmek. **Önünü ardını saymak**. **Hiçe saymak** saymamak, mühimsememek, tahfif, tahkir etmek.

EUT'de *sa-* : "1. Saymak. 2. Söylemek." Anlamında kullanılırken *sana-* : "Saymak, hesap etmek" *say-* : "Saymak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 128-129); DLT'de *sa-, sak-, san-, sana-* : "Saymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 477); EAT'de *say-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 574); HT'de *sa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 489); ÇT'de *say-, saya-, sana-, sayġa-* : "Saymak" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 956).

seç- : İntika etmek, öründelemek, önürtlemek, iyisini ayırtlamak, teşhis. İnce şeyi görmek, fark etmek uzaktan.

OT'de *talula-* : "Seçmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 309); EUT'de *adru-, säç-, talula-* : "Seçmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 4-131-566); EAT'de

seç- fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 576); HT'de *seç-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2012: 508); ÇT'de *alaş-* : "Seçmek, ayırmak, seçilmek" *urundala-* : "Seçmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 32-1187).

sek- : Bir ayak üzere sıçrayıp atlamak, sıçramak.

sep- : Yalayıp almak, süzerek içmek, hayvan, sömürmek, sormak. Türkîde aratmak. *Serpmek.*

EAT'de *sep-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 580); KT'de *sep-* fiili bir de "Nefesle çekerek içmek" anlamı verilmiştir. (Sami, 2019: 1066); HT'de *sep-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 513); ÇT'de *sėp-* : "Serpmek, saçmak, dökmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 970); TS'de *sep-* fiili yer almamaktadır.

ser- : Bir şey üzerini yaymak, bez, döşek, çamaşır yazmak, mukaddime etmek, düşmanı kırıp sâha-i meydânda yaymak, neşir, döğ döğe bir adamın leşini sermek. **İpe un sermek**.

EUT'de *sär-* : "1. Tahammül etmek, dayanmak, katlanmak. 2. Durmak, sebat etmek, duraklamak." Şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 132); DLT'de *ser-(1)* : "Sabretmek" *ser-(2), sür-, sar-* : "Kızmak, çıkışmak, sertelmek, sert ve kaba söz söylemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 506); HT'de *ser-* : "Sabretmek, dayanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 513); ÇT'de *sėr-* : "Tahammül etmek, katlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 970).

sev- : Aslı sivmek. Hubb, muhabbet, meveddet etmek, adavet zıddı. Dostluk, buğz zıddı, el ile okşamak. Hazzetmek, makbul tutmak, teneffür zıddı. Taaşşuk etmek. Barışmak, meftun, müptelâ, müştak olmak. *Allah'ı seversen.*

OT'de *säb-* : "Sevmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 308); EUT'de *amra-*, *säv-* : "Sevmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 9-132); DLT'de *sew-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 508); EAT'de *bıcın-* : "Sevmek, okşamak" anlamında kullanılırken *sev-, söy-(1)* fiilleri de bu anlamda kullanılmışlardır. (Kanar, 2018: 112-581-598); HT'de *sev-, sew-, sėw-, söw-, siv-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 514); ÇT'de *sev-, sėv-, siv-, söv-, sew-, söy-* şekillerinde karşımıza çıkmaktadır. (Ünlü, 2013: 977-1003).

sez- : Hissetmek, sezinlemek, sezinmek.

DLT'de *sèzik-* : "Sezmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 509); EAT'de *sez-*, *siz-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 582-591); HT'de *sėz-, sez-, siz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 517); ÇT'de *sez-, siz-, sėz-, sız-* fiilleri kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 978).

sıç- : Hayvanat tegavvut etmek, pislemek.

DLT'de *sıç-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 510); HT'de *sıç-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 518).

sığ- : Meşmûl muhtevi olmak. *Mezar ak çuvala sığmaz*. **Kaba sığmamak** sabırsızlık etmek. *Sığamadın bir haneye*.

EUT'de *sıġ-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 133); DLT'de *sıg-* : "Sığmak, tesir etmek, dokunmak, koymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 511); EAT'de *sıg-, sığ-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 583); HT'de *sıġ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 519); ÇT'de *sıġ-, sıġrıḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 981-982).

sız- : Ağır ağır eriyip akmak, sarhoş terleyip erir gibi dalgın uyumak. **Aralarından su sızmaz** sıkıfıkı.

EUT'de *sız-* : "Yorgun düşmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 135); DLT'de *sız-* : "Sızmak, erimek, -güneş- belirmek, ucu görünmek; arıklanmak, zayıflamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 520); EAT'de *sız-* : "Kendinden geçmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 588); HT'de *sız-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 522); ÇT'de *sız-(1)* : "Çizmek, yazmak, nakşetmek" *sız-(2)* : "Sızmak" *sız-(3)* : "Sezmek, zan eylemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 986).

sil- : Bir şeyin yüzünü teri lems ile almak, ıslaklığı kurutmak, tozu pası mesh izale etmek, bezle pâklemek, rende ile düzlemek, tıraş etmek. **Defterden silmek**. **Silip süpürmek**. **Burun silmek. At dişlerini silmek** nişanları aşındırmak.

EUT'de *sil-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 133); DLT'de *yodh-* : "Silmek, bozmak, mahvetmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 795); HT'de *sil-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 523).

sin- : Sinmek, gizlenmek, çukura girmek, midede hazmolmak, koku bir şeye nüfuz, hulûl etmek, tahlil, yağmur toprağa geçmek, sine sine yağmak. Korkup büzülmek. Türkîde sinirmek sümkürmek.

DLT'de *sinğ-* şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 523); EAT'de *sing-, sin-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 590); HT'de *siŋ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 524); ÇT'de *siñ-(1)* : "Su alçalmak, suyu çekilmek; batmak, kapanmak" *siñ-(2)* : "Sinmek, sirayet etmek" *siñ-(3)* : "Kuşların başlarını kanatları altına gizlemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 991).

siv- : Kurtulup kaymak, telezzüc etmek. Böbrek sürmek.

DS'de *siv-* : "Bir şeyin ucunu uzatmak. (Akseki- Antalya)" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü X S-T, 1993: 3649); TS'de *siv-* fiili yer almamaktadır.

siy- : Hayvanat yerin gayri şeye duvara tebevvül, teşâşür etmek, hayvanat kırılmak.

HT'de *si-, siy-* : "İşemek, su dökmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 523).

sok- : İğne ve sair sivri şey girdirmek, batırmak, ısırmak, itap etmek. Bir şeyi bir yere ithal, ilfâf, cebe el etmek, kuşağa bele hançer takmak. Saplamak, şişlemek, alış verişte aldatmak, hile, kalıb etmek. **Ateşe sokmak** mahcup etmek. **Arı sokmak. Başını evceğizine sokmak** hânede olup müsterih sığınmak. **Burun sokmak** müdahele, gemiyi limana ithal, muhafaza etmek. **Eteğini sokmak** çemrenmek gibi hazırlamak. **Göze sokmak** göstermek, serzeniş, gafili ikaz etmek. **İşe parmak sokmak** ifsat etmek.

OT'de *suk-* : "Sokmak, içine koymak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 308); EUT'de *soḳ-* : "Dövmek, ezmek, delmek, ufaltmak, sokmak, basmak" anlamında kullanılırken *suḳ-* : "Sokmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 137-139); DLT'de *sok-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 528); EAT'de *soh-, sok-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 591-592); HT'de *soḳ-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 527); ÇT'de *soḳ-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 998).

sol- : Tazelik, parlaklığı ve soluk renk sölpümek. Hastalıktan solmak, fanımak, çiçekler solmak.

DLT'de *onğ-, onguk-, onğuk* : "Solmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 438-439); EAT'de *sol-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 592); HT'de *sol-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 527); ÇT'de *sol-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 999).

son- : Parlak şeyin feri gidip revnakı zail olmak, cilâsı sönmek, buzlanmak, solmak, sonuk olmak.

sor-(1) : İsti'lâm, sual, istihbar, tahkik, tefahhus etmek. *Üzümü ye bağını sorma.* **Hatır sormak.** Yol sormak. *Sora sora Bağdat bile bulunur.*

DLT'de *sor-(2)* : "-sorgu- sormak, (Oğuzca) aramak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 530); EAT'de *sor-(1)* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 593); HT'de *sor-(1), sora-* : "Sormak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 529); ÇT'de *sor-(1)* : "Sormak, öğrenmek, bilgi almak üzere soru sormak, hal hatır sormak" anlamında kullanılıp yine bu anlamı karşılayan *sora-* fiili de mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1000).

sor-(2) : Kuvvetle emmek, meyveyi mass etmek. **Sora sora at gibi içmek** sömürmek.

DLT'de *sor-(1)* : "Emmek, sormak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 530); EAT'de *sor-(2)* : "1. Soru sormak, 2. Emmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 593); HT'de *sor-(2)* : "Sormak, emmek, somurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 529); ÇT'de *sor-(2)* : "Sormak, emmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1000).

soy- : Bir şeyin örtüsünü, libasını, kabuğunu derisini tefşîr, ağacın kabuğunu hart tıraş etmek, sıyırmak. Kışrı, koyunu soymak.

DLT'de *kun-* : "Soymak, çalmak" anlamında kullanılırken *soy-* : "Soymak; deri yüzmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 378-531); EAT'de *soy-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 596); HT'de *soy-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 529); ÇT'de *soy-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1002).

sök- : Kökünden çıkarmak, ağaç, diş, mıh kal, kam, dikişi, düğümü düğmeye hall, fekk, cedâ bir şeyi yararak içinden geçmek, akıntıyı, kalabalığı şakketmek, ormanlığı, ham tarlayı, boz yeri yeniden işlemek, açmak, pazıyı, ibareyi istihraç etmek, şafak atmak, sular yeri yarmak, çokluk gelmek, boşanmak. Def edip sürmek.

OT'de *sök-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 308); EUT'de *sök-* : "1. Sökmek, koparmak. 2. Azarlamak, sövmek. 3. Baygınlık geçirmek." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 138); DLT'de *sök-(1)* : "Sökmek, yarmak, yırtmak, diz çökmek" anlamında kullanılırken *sök-(2)* : "Söğmek, sövmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 533-866); EAT'de *sök-* : "Baştan başa geçmek, kat etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 597); HT'de *sök-*, *sög-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 530); ÇT'de *sök-(1)* : "Sökmek, yerinden çıkarmak" *sök-(2)* : "Sövmek, hakaret etmek, lanetlemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1003).

sön- : Munkarız olmak, dinlenmek gibi muntafî, sakin olmak, kaba şeyler sökmek, basılmak.

EUT'de *öç-, sön-* : "Sönmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 97-138); DLT'de *odhun-, udhun-, udhın-* : "Sönmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 422-684); EAT'de *sövün-, söyin-, söyne-, söyün-* : "Sönmek" anlamında kullanılan fiillerdir. (Kanar, 2018: 597-598-599); HT'de *sön-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 531); ÇT'de *öç-, sön-(1)* : "Sönmek" *sön-(2)* : "Memnun olmak, sevinmek, kanaat etmek, tok gözlü olmak" şeklinde geçmektedir. Ayrıca üç-(1) fiili de "sönmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 871-1003-1194).

söv- : Şetm etmek, küfür emek. **Sövüp saymak.**

EAT'de *söy-(2)* : "Sövmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 598); HT'de *söw-*, *sev-*, *sew-*, *siv-*, *sėw-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 531).

sun- : Arz, takdim, ilka etmek, telkin etmek. *Arz-ı hâl sunmak*. **Hamle sunmak** hücum getirmek. **Hak Teâlâ zihnine sunmuş.**

Susadım çünkü hararetten katı
Sundular bir cam dolusu şerbeti.

EUT'de *sun-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 139); DLT'de *sun-* fiili kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 541); EAT'de iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *sun-(1)* : "Saldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 603); HT'de *sun-, sün-* şeklinde

geçmektedir. (Ünlü, 2012: 534); ÇT'de *sun-(1)* : "Sunmak, arz etmek" *sun-(2)* : "Uzanmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1009).

sus- : Sükut etmek, sus olmak, susakalmak. **Susup durmak** samt etmek, söylememek.

ÇT'de *sus-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1011).

süm- : Hayvanat analarının memesini burnu ile ite kaka emmek, sümmek, dürtüp kakmak, horlamak. Türkîde süğmek summak.

DS'de *süm-* üç madde başı olarak ele alınmış olup "Dışarı fırlamak, saldırmak, kinlenmek" gibi anlamlarda kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü X S-T, 1993: 3712); TS'de *süm-* fiili yer almamaktadır.

sür-(1) : İleri sevk etmek. def etmek. İleri getirmek. *Askeri sürmek.* **At sürmek. El sürmek** Hatim sürmek. *Kalp akçe sürmek. Menzil sürmek.* **Sürü sürmek** gütmek. **Pey sürmek. Tarlayı sürmek** çifti ileri sürüp hars etmek. **Toprak sürmek** hendek doldurmak. **Zevk, saltanat, safa, ömür sürmek.** Nebat uç gösterip sürmek. Boy sürmek. Tul çekmek, mideyi telyin edip sürmek.

OT'de *sür-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 309); DLT'de *sür-(1)* : "Sürmek, koğmak, sürgün etmek, devam etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 551); EAT'de *sür-(1), sür-(3)* fiilleri bu anlamda kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 608-609); HT'de *sür-(1)* : "Eğmek, bükmek" *sür-(2)* : "Sürmek, götürmek, kovmak, uzaklaştırmak, sürümek, çıkarmak" *sür-(3)* : "Çift sürmek" *sür-(4)* : "Ovmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 540).

sür-(2) : Lems, elle mesh etmek.

EAT'de *sür-(2)* : "1. Karıştırmak, katmak, ilave etmek. 2 Ovmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 609).

sür-(3) : Mesh, lems etmek. Boya, ilâç, yaldız sürmek. **El sürmek**. **Sabun kese sürmek. Yağ sürmek. Yüz sürmek.**

süs- : Tos vurmak, itip sümmek.

DLT'de *süs-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 553); EAT'de *süs-* : "1. Boynuz vurmak. 2. Sivri bir şeyle dürtmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 610); HT'de *süs-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *süs-(2)* : "Süzmek, ayıklamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 541).

süz- : Mayi şeyi bir şeyden geçirmek, tasfiye etmek, taş ve toprak suyu sızmak, gözleri kapayıp arasından nazarı geçirir gibi gamz etmek.

EUT'de *süz-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 141); DLT'de *süz-* fiili kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 554); HT'de *süz-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 542); ÇT'de *suz-, süz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1013).

şaş- : Taaccüp, hayret etmek, tahayyür, tanlamak, iğfal olmak, akıl gitmek, yoldan ayrılmak, azmak. **Bildiğinden şaşmamak.** *Ayak şaşmak, nişandan şaşmak*. **Şaşakalmak** mütehayyir olmak.

Asâkirle ustabaşıya şaş gelir.

Şaşar aklı bu işe hayran kalır.

OT'de *şaş-* : "Acele etmek, acele ile yolu şaşırmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 308); EUT'de *şaş-* fiili geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 142); EAT'de *şaş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 612); HT'de *şaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 545); ÇT'de *şaş-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1028).

şiş- : Kabarmak, örgü yüz, el, tane, suda teverrüm, intifâh etmek, üfürülmek. *Ayranlık şişmek*. **Dalak şişmek** kızmak. Mülahham olmak, iltihaptan, su illetinden, çok yemekten karın tulum gibi olmak, çaylar şişip taşmak.

EUT'de *şiş-, şış-, tangız-* : "Şişmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 142-46); DLT'de *tanğız-* : "Şişmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 571); EAT'de *şiş-* : "Çözmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 616); HT'de *şış-, şiş-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 550); ÇT'de *şış-, şiş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1043).

tak- : İliştirmek, çengel ile asmak, vasletmek, çelmek, geçirmek, bağlamak. Kılıç nişan etmek, taklit etmek, rapt etmek, isim vaz etmek. Ad takmak, teller takmak, sönmek, kulp takmak. **Adamı adama takmak** nifakla biribirine bulaştırmak. **Çelenk takmak** aferin etmek. **Nişan takmak** namzet etmek. **Takıp takıştırmak** bezenmek.

DLT'de *tak-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 562); EAT'de *dah-, dak-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 182-183); HT'de *daḳ-, taḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 140); ÇT'de *taḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1065).

tan- : Tanlamak, şaşakalmak, şaşmak, inkâr etmek.

EUT'de *tan-* : "1. Danmak, inkar etmek. 2. Kötülemek, fenalaşmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 147); EAT'de *tang-, tan-(1)* farklı olarak *tan-(2)* : "Danışmak, istişare etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 630-633); HT'de *dan-, tan-* : "Reddetmek, kabüllenmemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 141); ÇT'de *tan-(1)* : "İnkar etmek, kaçmak, kaçınmak, reddetmek" *tan-(2)* : "Bilmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1075); TS'de *tan-* fiili yer almamaktadır.

tap- : Bulmak, ibadet etmek, biat etmek, tanımak.

OT'de *tap-* : "Hizmet etmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 309); EUT'de *tabla-* : "Tapmak, hizmet etmek, saymak" anlamında kullanılırken *tap-* : "1. Tapmak, perestij etmek. 2. Bulmak, elde etmek." Şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 144); DLT'de *tap-* :

“Tapmak, hizmet etmek, bulmak, sezmek, kaybolanı bulmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 573); EAT’de *dap-, tap-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 185); HT’de *tap-* iki madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 566); ÇT’de *tap-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1073).

taş- : Sular dolup taşra uğramak, kabın ağzından artıp dökülmek, artıp basmak, tezahhur etmek, taarruz etmek, tecavüz etmek. **Aş taştı geceye dur olmaz cidal arttı tebs etme sırasıdır. Artıp taşmak. Haddi aşmak.**

EUT’de *tasıḳ-, taşıḳ-, tas-, taş-, taşıl-* : “Taşmak” anlamında kullanılan fiillerdir. (Caferoğlu, 1993: 149); DLT’de *taş-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 582); EAT’de *taş-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 640); HT’de *taş-, taşıl-* : “Taşmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 571); ÇT’de *taş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1087).

tat- : Zevk tezevvuk etmek, ta'ma bakmak, çeşni almak.

EUT’de *tat-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 150); EAT’de *dad-, dat-, tad-, tat-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 181-187-623-641); HT’de *dat-, tat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 142); ÇT’de *tat-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1088).

tep- : Tepmek, hayvan art ayağıyla geri vurmak, refes, ayakla vurmak, toynamak, geri iade etmek, hastalık avdet etmek, nüks, yara tepmek, tüfek top geri vurmak. **Devleti tepmek** lütuf bilmemek. **Tepe tepe kullanmak**.

EUT’de *täp-* : “Tepmek, vurmak, çifte atmak” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 153); DLT’de *tep-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 601); EAT’de *deb-, dep-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 188-198); HT’de *tep-, tip-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 583); ÇT’de *tep-, tėp-, tib-, tip-* biçimleri mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1111).

tık- : Zorla sokmak. *Lâkırdıyı ağıza tıkmak, hapse tıkmak*.

EUT’de *tıḳ-* : “Tıkmak, tıkamak” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 155); DLT’de *tık-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 614); EAT’de *dık-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 203); HT’de *tıḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 589); ÇT’de *tıḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1121).

tın- : Ses çıkarmak, dinmek zıddı, söylemek. **Tınmamak** ses çıkarmamak.

DLT’de *tın-* : “Dinlemek, solumak, nefes almak, dinmek, sonu gelmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 616); EAT’de *dın-, tın-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 203-648); HT’de *tıŋ-, tiŋ-* : “Dinmek, durmak, rahatlamak, sakinleşmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 590).

tut- : Hıfz, zapt, haciz etmek, havale, teveccüh, itibar, muamele etmek, beğenmek, zapt etmek, katetmek. Oruç tutmak. *Tut ki yedim camii*. **Ağır tutmak. Ağzı, dili tutmak**. **Alacağa**

vereceğe tutmak mahsup etmek. **Av, esir, firarî tutmak** ele geçirmek. **Bahis tutmak.** *Baş ağrısı, sıtma, baba, göğüs tutmak. Bikrini şahit tutmak*. **Bir işi yoluyla tutmak. Dikiş tutmak** ilişmek. *Duman ovayı tutmak*. **Eli ayağı tutar. Elinden tutmak. Göz tutmak.** *Hasta iyilik yüzünü tutmak. Hor tutmak*. **İbare bir manayı tutmak**. **Kapı tutmak**. *Kâr tutmak*. **Kulak tutmak. Lâkırdıyı tutmak.** *Mum tutmak*. **Müstetir tutmak. Nefsi tutmak** haps etmek. **Öğüt, iş, söz, yol tutmak. Örtü tutmak.** *Ses ortalığı tutmak. Söz, niyet tutmak*. **Sözünü tutmak** ahde vefa etmek. Şahidi tutmak. **Talaşa, topa tutmak**. *Ters yüz tutmak*. **Tez tutmak. Uzun tutmak. Yakasından tutmak. Yolu tutmak** kesmek. *Yüze kalbur tutmak. Yüzünü falana tutmak*. **Zihinde tutmak**. İnat damarı, aybaşı tutmak, tecennün, ipek böceği, turşu, maya tutmak beslemek, baş, başak, çiçek, taraf tutmak iltizam. **Ağzıyla kuş tutmak**. **Beş katı tutmak** değmek. **Birinin yerini tutmak** kaim olmak. **Bir yol tutmak**. **Deniz tutmak. Gemide yer tutmak. Kafa tutmak.** Ağrımak. **Kin tutmak. Mevki tutmak** zaptetmek. **Öksürük, sancı tutmak** almak. **Yer tutmak** ihata etmek. **Yüz tutmak.** *Tavşana kaç tazıya tut*.

OT'de *tut-* : "Tutmak, yakalamak, korumak, muhafaza etmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *tut-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 166); DLT'de *tut-* fiili kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 661); EAT'de *dut-, tut-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 228-668); HT'de *dut-, tut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 153); ÇT'de *tut-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1165).

tüm- : Tomalak şişip verem hasıl olmak, teverrüm etmek.

KT'de *tüm-* : "Şişmek, urlanmak, tümseklenmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1265); ÇT'de *tüm-* : "Doldurmak, arttırmak, çoğaltmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1171); TS'de *tüm-* fiili yer almamaktadır.

tüt- : Ateş parlayıp duman etmek. **Ocak tütün etmek** çekmemek. **Gözde tütmek** arzu etmek. **Yanıp tütmek** hararetlenmek, keder etmek, buhar çıkmak, buğulamak.

EUT'de *tüt-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 170); EAT'de *düt-, tüt-, tüz-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 238-672); HT'de *tüt-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 614); ÇT'de *tüt-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1175).

var- : Aslı barmak. Bir yere yetişmek, vusul, intikal etmek, zevke varmak. **Var, ne halin var ise varıver** haydi bakalım. **Sıra vardı** safla varan, gelen. **Vardı** kara oyunu. **Aşağı varmak. El varmamak**. **Ere varmak. İş fenaya varmak** vahim olmak. **İyi varmak**. **Farkına varmak. Künhüne varmak** tetkik etmek. **Üste varmak** basmak, zorlamak. **Üstüne varmak** hücum etmek, gacılamak, zorlamak. **Yanına varmak** tekarrüb etmek.

EAT'de *var-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 705); HT'de *var-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2012: 645); ÇT'de *var-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1206).

ver- : İta, tediye, borç ödemek, teslim etmek, def, ihale, havale etmek, *alıvermek, verivermek. Ad vermek. Ad haber vermek.* **Akça bohça vermek. Akçe vermek.** *Alıp vermek Anımı vermek. Ara vermek. Arka vermek. Ateş vermek. Ateşe vermek.* **Başbaşa vermek** aklına vermek, hamletmek. **Baş vermek** feda, uç göstermek. **Bel vermek** eğilmek. *Bereket versin. Boyun vermek. Boy vermek.* **Çıban baş vermek** burulmak, başaklanmak. **Ehemmiyet vermek** itina etmek. *El vermek.* **El ele vermek** pazarlık, kat etmek, tutuşup yürümek. **Ele vermek** ihanet etmek. **Elini vermek** kifayet. *Haber vermek.* **Hediye vermek. Kaçamak vermek. Kulak vermek** istimâ. *Mana vermek.* **Nefes vermek.** *Ödünç vermek. Pay vermek. Pey vermek. Renk vermek. Selam vermek.* **Senet vermek,** müteahhit olmak. **Söz vermek** vaat, taahhüt etmek. **Süs vermek** bezemek. **Şan vermek** ün peyda etmek. **Üstüne vermek** ilâve etmek. **Varıver** haydi. *Veresiye vermek. Vergi vermek. Zahmet vermek.*

OT'de *bir-, ber-* şekillerinde kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 297); EUT'de *bir-* şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 29); DLT'de *bér-* : "Vermek, gelmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 83); EAT'de *ber-, ver-,* vir- şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 110-706-707); HT'de *bėr-, ber-, bir-, ver-* fiilleri de kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 89); ÇT'de *ber-, bėr-, bir-, vėr-, vir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 122-123-150-1212).

vur- : Çatmak, çalmak, yere çarpmak, değmek, çelmek, sançmak, kakmak, darp etmek. Kurşun ile dokunmak, isabet etmek. El ve tokmak ile kakmak. Uğramak, göze ilişmek, tesir, yük sarmak. Eyer, başlık, köstek takmak, yelken bendetmek, destek dayamak, çadır kurmak, rekz, ilâç ve boya ve yağ sürmek, mesh, başa çarpmak, baş ağrımak. Bozmak, düşmanı kalır etmek, düşman vilâyetini harap etmek. **Aç kendisini arslana vurur** atılmak. **Bir atıp iki vurmak** kinâye söylemek, bir ok atıp iki kuş vurmak. **El vurmak. Güneş vurmak**. **Güneş vurmak, gölge vurmak, rüzgâr vurmak** isabet etmek. **İki rakamı vurmak**. Yoldan sapmak, bir tarafa saldırmak, bir yerden geçmek, gemi sahile düşmek, harekette bulunup bir vadiye sapıp dokundurmak. Meselâ *deliliğe vurmak*. **Açığa vurmak. Baş vurmak** müracaat etmek, gemi oynamak. **Başa vurmak** kakmak. **Bilmezliğe, görmezliğe vurmak. Boyun vurmak** katil olmak. **Boyuna vurmak** sille şaplatmak **dem vurma**. **El vurmak** müdahele etmek, çırpınmak. **Gün vurmak** geçmek. **İçeri vurmak** tesir etmek. **Kervan yol vurmak** tariki katetmek. **Kömür vurmak** dokunmak. *Körlüğe, hastalığa vurmak*. **Kulak vurmak**. **Laf vurmak. Mevc vurmak. Nalına mıhına vurmak** sadalamak. **Nara vurmak** yaygara edip sayha atmak. **Olta vurmak** bir yandan bir yana gezip durmamak. **Prangaya, demire vurmak**. **Su vurmak** suda çırpmak. **Suya vurmak** su içinden uğrayıp geçmek. **Taşra**

vurmak. Tozunu vurmak. **Üste vurmak** zamm ve ilâve, üstelemek. **Yola vurmak**. **Yüze vurmak**.

OT'de *ur-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 313); EUT'de *toḫı-, toḳı-, toḳa-, tongla-, ur-* : "Vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 159-161); DLT'de *ur-* : "Urmak, vurmak, döğmek, koymak, yapmak, takmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 694); EAT'de *ur-, vur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 683-707); HT'de *ur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 626); ÇT'de *toḳı-, ur-(1)* : "Vurmak, çarpmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1143-1186).

yağ- : Ağmak zıddı. Yukarıdan düşmek, nevâzil-i âsmânî, kesretle inmek, yağmur, kar, dolu kırağı, çiy düşmek. **Belâ yağmak, toz yağmak** nazil olma. **Maslahat evrağı yağmak** kesretle zuhur.

OT'de *yag-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 313); EUT'de *yaġ-* : "1. Yağmak. 2. Kurban sunmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 182); DLT'de *yag-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 726); EAT'de *yag-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 712); HT'de *yaġ-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 651); ÇT'de *yaġ-, yaġıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1218).

yap- : Etmek, kılmak, icra, imal, ıslah etmek, inşa, bina, tesis, imar, tamir, inşat etmek, tamamlamak, örtmek, düzüp koşmak, uydurmak, tatbik etmek, taklit, kalıp, sahte kılmak. Ticarette düzmek, meta tertip etmek. Ticaret için iddihar, *ne ne yapıyor? ipek yün yapar*. Saat imal ve tamir, şiir inşat, kapı yapmak. **At yapmak** takımını vurmak. **Bir şey yapamamak** hakkından gelmemek. **Bir şey yapmak**. *Bir şey yapmaktan sun'u olmamak. Ders yapmak.* **Deva yapmak** yutmak. **Düzen yapmak. Esvap yapmak** diktirmek. **Ev yapmak. Ev yapmak** ocak ihya etmek. **Gönül yapmak**. *ipek yapmak*. **İş yapmak. Keyif yapmak** çatmak. *Mal yapmak. Pazar yapmak. Resim yapmak*. **Yemek yapmak** pişirmek. **Yuva yapmak, birinin yuvasını yapmak** hakkından gelip sindirmek.

OT'de *yap-* : "Yapmak, inşa etmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yap-* : "Kapamak, yaratmak, kurmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 186); DLT'de *yap-* : "Örtmek, kapamak, kurmak, yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 744); EAT'de *yab-, yap-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 710-724); HT'de *yap-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *yap-(2)* : "1. Kapamak, örtmek, gizlemek. 2. İsnat etmek." Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 661); ÇT'de *yap-(1)* : "Örtmek, kapamak" *yap-(2)* : "Yapmak, meydana getirmek, üretmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1230).

yar- : İki bölük ayırmak, odun gibi parça parça etmek, ziyade yırmak, baş çatlatmak, yara deşilmek, yarıp açmak. *Büyük taş baş yarar*. **Başını yarmak** gözünü çıkarmak gibi işi berbat etmek. **Baş yarmak**, beceriksizlik etmek. **Kılı kırk yarmak**. **Suyu yarmak**, akıntıyı geçmek. *Kumaşı ortadan yarmak*.

OT'de *yar-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yar-* fiili varlığını sürdürmüştür. (Caferoğlu, 1993: 187); DLT'de *yar-* şekliyle varlığını sürdürmüştür. (Atalay, 2006: 747); HT'de *yar-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *yar-(2)* : "Öne geçmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 662); ÇT'de *yar-(1)* : "Yarmak, parçalamak, incelemek" *yar-(2)* : "Yaramak" *yar-(3)* : "Yaratmak, yavrulamak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1231).

yas- : Aslı yatsamak. Yasamak, yatsı etmek, düzletmek. Türkîde yasa, yasak, nizam. **Oku atmak yayı yasmak** kurulmuş gergin yayı boşaltıp düz yatsı etmek, galatı **oku atıp yayı asmak.**

EUT'de *yas-* : "Eritmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 188); EAT'de *yas-* : "1. Kurulu yayın kirişini gevşetmek. 2. Koymak, yapmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 734); HT'de *yas-* : "Dağıtmak, darma dağın etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 668); ÇT'de *yas-* : "Süslemek, düzenlemek, araste etmek, saf saf dizmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1236).

yaş- : Yaşmak. Açık kapalı yaşmak. Türkîde yaşmak yaşarmak, örtmek, örtünmek, tutunmak.

Güneşni zerre yaşurmak olur mı

Habâb içre deniz turmak olur mı

Derd yaşurmak yüzin eylep sarıg

Eşk akızmak gözin eylep arıg

Min hod oldum yaşurup aşkım, ger imdi sorsa yar hâletimni, sizni bilgenni diniz yaşurmanız Ol ay hüsniga aşkıngnı yaşurgıl. Deme ey nâsih ki tutmış alem ehli içre şöhret bu haber her yan.

EUT'de *yaş-* : "Sürünerek gizlenmek, sinmek, saklanmak" anlamında kullanılırken *yaşur-* : "Saklamak, gizlemek" *yaşut-* : "Aydınlatmak, ışıklandırmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 189); DLT'de *yaş-* : "Gizlenmek, saklanmak" *yaşur-* : "Örtmek, örtülmek, gizlemek" anlamlarında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 756-758); EAT'de *yaş-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 736); HT'de *yaş-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 669); ÇT'de *yaşı-* : "Yaşmak, örtmek, örtünmek, tutunmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1238).

yat- : Yere uzanmak, basit olmak, basılmak, serilmek, dik şey düz olmak, ezilmek, kabirde rükûd, eğilmek, tav etmek, gece kalmak, konmak, uyumak, hasta düşmek, lüp yatmak. Dallar

meyve yükünden basılmak. *Döşenip yatmak, gelip koşup yatmak, yiyip yatmak. Zihin yatmak, sulhe yatmak, yatıp kalmak*. **Ayak altında yatmak**. **Düşüp yatmak** bayılmak **üstüne yatmak** gasp etmek, kullanmak. **Yola yatmak** titiz hayvan yorulup rahat yürümek, tavşana taş yatır etmek. *Yat aşağı rahattır*.

OT'de *yat*- fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yat*- fiili varlığını sürdürmüştür. (Caferoğlu, 1993: 189); DLT'de *yat-(1)* fiili mevcuttur. Bunun yanında yat-(2) : "Yaymak, sermek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 759); EAT'de *yat*- fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 737); HT'de *yat*- fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 670); ÇT'de *yat*- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1240).

yay- : Neşr etmek, temdit etmek, tefriş etmek.

OT'de *yay*- fiili kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yad*- : "Yaymak, açmak, gelişmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 182); DLT'de *yay*- : "Çalkamak, kımıldatmak, sallamak, meyletmek, meylettirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 763); EAT'de *yay*- : "Perişan etmek, dağıtmak, tahrik etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 743); HT'de *yay*- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 673); ÇT'de *ya-, yay*- : "Yaymak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1216-1243).

yaz- : Yaymak, döşemek, açmak, tahrir etmek, bitimek, hat meşk etmek, yazıp çizmek, hesap kitab etmek, resimetmek, nakşetmek. **Asker yazmak** yeniden sipah celp ve deftere tekniye etmek. **Deftere yazmak** deli sırasına komak.

EUT'de *yaz*- : "1. Hata etmek, günah işlemek, yanılmak, karşı gelmek. 2. Yazmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 190); DLT'de *yaz*- : "Şaşmak, yanılmak, çözmek, (Oğuzca) yazmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 765); EAT'de *yaz*- fiili üç madde başı olarak ele alınmıştır. (Kanar, 2018: 744-745); HT'de *yaz-(1)* : "Yazmak" *yaz-(2)* : "Günah işlemek, karşı gelmek, suç işlemek, doğru yoldan çıkmak, yanılmak" *yaz-(3)* : "Yaymak, sermek" *yaz-(4)* : "Çözmek, açmak" *yaz-(5)* : "Yaklaşmak bildiren yardımcı fiil" *yaz-(6)* : "Yardımcı fiil: neredeyse olacak hale gelmek, hemen hemen olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 674); ÇT'de *yaz-(1)* : "Yazmak, yaymak, açmak, yanılmak" *yaz-(2)* : "Yanlış yapmak, yapmağa ve olmaya çalışmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1244).

yed- : Yapışıp çekip götürmek, delâlet etmek, hayvanın ipinden tutup çekmek, elinden yedmek.

OT'de *yet*- : "Yedmek, götürmek, (bir atı) yedekte götürmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 315); EAT'de *yed-, yid*- : "Yedeğe alarak götürmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 746-755); ÇT'de *yed*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1245).

yel- : Yeldirmek, uçup telâşla koşmak. *Yeler onmaz karnı doymaz, yuvarlanan taş yosun tutmaz.*

OT'de *yäl-* : "(Atı) dört nala sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 315); DLT'de *yèl-* : "Koşmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 769); EAT'de *yel-* : "1. Koşmak. 2. Tırıs gitmek, eşkin yürümek. 3. Esmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 748); KT'de *yel-* : "Koşmak, telaş ve acele ile yürümek" anlamlarında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1340); HT'de *yėl-, yel-, yil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 677); ÇT'de *yel-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1247).

yen- : Galebe, tefavvuk etmek, üst gelmek, başa çıkmak, muvaffak olmak.

DLT'de *yenğ-* : "Yenmek, alt etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 773); EAT'de *yeng-, yen-, yin-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 749-762); HT'de *yėn-* : "Yenmek, yenilmek" *yeŋ-, yin-, yiŋ-* : "Yenmek, galip gelmek, kazanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 678-687); ÇT'de *yeñ-, yiñ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1247-1255).

yer- : Aslı yirmek. Yençmek manasına beğenmemek, nefret etmek, taamdan bezmek, tiksinmek ve yadırgamak manalarına gelir. Adamcıl olmak, kınamak.

DLT'de *yèr-* : "Yermek, beğenmemek, iğrenmek, zemmetmek,(Oğuzca) hakir görmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 775); EAT'de *yir-(1)* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 765); HT'de *yer-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *yer-(2)* : "Ermek, ulaşmak" yir- : "Yermek, zemmetmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 679-688).

yet- : Elvermek, kâfî, şâfî olmak. Kemâl olmak, dert bitmek. *Arife bir gül yeter kokmağa*. **Güç yetmek** iktidar, galebe olmak. **Cana yetmek** tak etmek gibi. **Yeter** lâzım değil, söyleme gibi. **El ermez güç yetmez.**

OT'de *yet-* : "Yetmek, erişmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 315); DLT'de *yet-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 776); EAT'de *yet-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 751); HT'de *yėt-, yet-, yit-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 679); ÇT'de *yėt-, yet-, yit-* şekillerinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1248-1255).

yığ- : Küme etmek, mal biriktirmek. **Yükünü yüksek yığmak**, tamahkârlık etmek.

EUT'de *yıġ-* : "Yığmak, toplamak, kazanmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 191); DLT'de *ök-* : "Yığmak, biriktirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 453); EAT'de *yıg-, yığ-* : "Yığmak, toplamak, biriktirmek, engellemek, esirgemek" gibi anlamlarda kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 752); HT'de *yıġ-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *yıġ-(2)* : "Engel olmak, uzak tutmak, men etmek, yasaklamak, alıkoymak"

anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 681); ÇT'de *ük-* : "Toplamak, yığmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında yıġ- fiili de kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1195-1249).

yık- : Hedm etmek, tahrip, viran etmek, bir taraf eğmek, yere vurmak. **Birinin üzerine yıkmak.** Tahmil etmek. **Ev yıkmak** hanedan harap etmek, **gönül yıkmak** bir adamı münkesir etmek.

EUT'de *yık-, yıġ-* : "Yıkmak, atmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 191); DLT'de *yık-* : "Yıkmak, yıkılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 782); EAT'de *yıh-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 752); HT'de *yıḳ-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *yıḳ-(2)* : "Hayvan kesmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 683); ÇT'de *yıḳ-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1250).

yır- : Yarmak hafifi. Az ayırmak, şak etmezden çizmek.

EAT'de *yir-(2)* : "Yarmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 765); KT'de *yır-* : "Az yarmak, hafif sürette çatlamak: *Çıbanı yırmak.*" Şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 1349); ÇT'de *yır-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1252); TS'de *yır-* fiili yer almamaktadır.

yil- : Yilişmek, sırıtıp tebessüm etmek, yılmak.

EAT'de *yil-* : "1. Koşmak, acele etmek. 2. Hücum etmek. 3. Esmek. 4. Akmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 760); TS'de *yil-* fiili yer almamaktadır.

yit- : Kaybolmak, zaman kaybolmak, telef olmak, yazık olmak, yetmek ve kifayet manasına istimali galattır.

OT'de *yit-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 316); EUT'de *yit-* : "1. Yetişmek, erişmek, yükselmek. 2. Yitmek, koybolmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 195); DLT'de *yit-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 794); EAT'de *it-(2)* : "Kaybolmak, yitmek" anlamında kullanılmış olup *yit-* fiili de mevcuttur. (Kanar, 2018: 387-766); HT'de *yit-* dört madde başı olarak ele alınmış olup *yit-(2)* : "Erişmek, ulaşmak, yetmek, yetişmek" *yit-(3)* : "Kafi gelmek" *yit-(4)* : "Gelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 689); ÇT'de *it-(2), yit-, yėt-(1), yet-(2)* : "Yitmek, kaybolmak" anlamını taşıyan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 547).

yoğ- : Galatı oyumak, kalınlaşmak, koyulaşmak. Süt donmak, tutmak. **Sular yoğmak** cereyandan durmak, gece olmak.

KT'de *yoğ-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1350); TS'de *yoğ-* fiili yer almamaktadır.

yol- : Zorla parça etmek, taraf koparmak. Ot yolmak. **Adamı yolmak** yani malını gasp edercesine yalan dolanla elinden alıp cascavlak etmek. **Kıl yolmak. Saç baş yolmak**. **Yüzünü saçını yolmak** yeis ve matem için yırtınmak. **Yüz yolmak**.

DLT'de *menğde-* : "Yolmak, ditmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *yol-* : "Yolmak, yolmak için kaynar suya bırakmak, kurtarmak, bırakmak, salıvermek, istinsah

etmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 411-798); EAT’de *yol-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 776); HT’de *yol-(1), yolḳ-* : “Yolmak, koparmak” *yol-(2)* : “Fidye vermek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 692); ÇT’de *yol-* fiili mevcut olup farklı olarak *yol-(2)* : “Yol bulmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1258).

yon- : Galatı yontmak. Tıraş etmek, rende ile ve keserle taşı kalemle ve tarakla almak, silip kırıp kırkmak, oymak.

EUT’de *yon-* : “Yonmak, yaralamak, işletmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 196); DLT’de *yon-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 801); EAT’de *yon-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 777); HT’de *yon-* : “Yonmak, yontmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 693); ÇT’de *yon-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1259).

yor-(1) : Eziyet etmek, taciz etmek. Zahmet etmek, yürükmek, gezdirmek. **Ağız yormak** nafile söylemek, çene yarıştırmak. **Göz yormak. Vücut yormak. Zihin yormak**.

DLT’de *argar-, argur-* : “Yormak” şeklinde geçer. Bunun yanında *yor-(1)* : “Tabir etmek, yormak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 31-802); EAT’de *argur-* : “1. Yorulmak. 2. Yormak.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 52); HT’de *arġur-, arġuz-* : “Yormak, yorgun düşürmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 49); ÇT’de *yor-(2)* : “Yürümek, hareket etmek” *yor-(4)* : “Yüklemek, taşımak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1259).

yor-(2) : Türkîde yoramak, haml etmek. **İyiye yormak** hayır addetmek. Beğenmek. *Herkes kendi aklını yorur*.

EUT’de *yör-* : “Açıklamak, izah etmek, aydınlatmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 197); EAT’de *yor-* : “1. Fikir yürütmek. 2. Tabir etmek, yorumlamak.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 778); HT’de *yor-, yorı-* : “Yormak, tabir etmek, açıklamak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 694); ÇT’de *yor-(1)* : “Yormak, tabir etmek” *yor-(3)* : “Saymak, sayılmak, itibar etmek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1259).

yum- : Sıkıp kapamak. **El avuç yummak** hissetmek. **Göz yummak** müsamaha etmek. **Ağzı açıp gözü yummak**.

EUT’de *yum-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 198); DLT’de *yum-, yüm-* şeklinde görülmektedir. (Atalay, 2006: 825); EAT’de *yum-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 783); HT’de *yum-, yüm-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 697-702); ÇT’de *yum-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1261).

yun- : İstihmâm, istiğsâl etmek, arınmak, yuykamak.

EUT’de *yun-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 199); DLT’de *yun-(1)* : “Yunmak, (Türklerce) yıkanmak, (Oğuzlarca) abdest almak” *yun-(2) (*), yundur-, yandur-, yan-* :

"Döndürmek, kusmak, korkutmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 814); EAT'de *yun-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 784); HT'de *yun-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 699).

yut- : İbtilâ etmek, gasp etmek, tahamül ve sükut etmek. Ötmek Türkîde geçmek, ütmek oyunu kazanıp almak manalarında hâlen yutmak galat-ı meşhurdur. **Ayvayı yutmak, çakmak hapı yutmak**. **Zehir yutmak**.

Ey recep sanma kimbanı tutarlar.
Bunda adem var ki ramazanı yutarlar.

OT'de *op-* : "Yutmak" anlamına gelen fiil mevcuttur. (Tekin, 2016: 306); EUT'de *singir-* : "Yutmak, hazmetmek, sindirmek" anlamında kullanılırken *singür-* : "Yutmak, emmek" *kalbuzla-* : "Yutmak, tıkım veya lokma yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 135-254); DLT'de *sinğür-, sinğdür-, sinğir-* : "Yutmak, hazmetmek" anlamında kullanılırken *yut-* : "Yutmak (Oğuz ve Kıpçak dillerince)" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 524-818); EAT'de *yud-, yut-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 781-785); HT'de *yut-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 699); ÇT'de *yut-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1263).

yüz- : Su yüzünde durmak, batmamak, suda hareket edip gitmek. Mecazen içine girip bol bol kullanmak, altın içinde yüzmek, böcekler yüzmek. **Dalgıç yüzmek** iki su arasında gitmek.

DLT'de *yüz-, yoz-* : "Yüzmek, soymak, yayılmak ve dağılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 827); EAT'de *yüz-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 796); HT'de *yüz-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 704); ÇT'de *yüz-(2)* fiili kullanılmış olup farklı olarak *yüz-(1)* : "Üzmek, kesmek, koparmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1266).

1.11. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

bile- : Yiti etmek, kulavu verip keskin etmek. Sivri etmek. **Diş bilemek**.

EUT'de *bilä-* : "Bilemek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 28); DLT'de *bile-* şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *kik-* : "Bilemek, bir şeyi bir şey üzerine sürtmek" *yanu-* : "Bilemek, el üzerinde kılağılamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 91-329-743); EAT'de *bile-* : "Temizlemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 116); HT'de *bile-*, yiti- : "bilemek, keskinleşmek" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 97-689); ÇT'de *bile-* mevcuttur. Bunun yanında *yana-* : "Bilemek, keskinleştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 144-1227).

bula- : Türkîde bılamak, bılaşmak derler. Karıştırıp telvît etmek, kirletmek, ekmeğe yağ bulamak, sıvamak. **Kanla bulamak, çamura bulamak**. **Toza toprağa bulamak** yere

vurmak. **Una bulamak** banmak, arvalamak. **Yüzüne bulamak** berbat etmek, başaramamak, lekelemek, ifsat etmek.

DLT'de *bula-* : "Pişirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 113); EAT'de *bula-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 140); HT'de *bula-, bulġa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 111); ÇT'de *bula-, bıla-* : "Karıştırmak, katıştırmak, bulaştırmak, bozmak" şeklinde geçmektedir.

bürü- : Aslı bürgümek bürget, burkat. Telfîf etmek, ihata etmek. Havayı pus bürümek. **Gözleri duman bürümek**.

EAT'de *büri-, bürü-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 149).

büyü- : Bay olmak, cismen mana, yaşça kibr, yahut boy olmak, azman olmak, boy çekmek, rütbe, itibar etmek. Ciğer, kalp, göz bebeği illetle büyümek, inbisat, şiddet kesbeylemek. *Ay büyümek*. **Dağda büyümek**. *Dava, kavga büyümek*. **Göz büyümek, gözde büyümek**.

OT'de *ulgat-* : "Büyümek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *bädüklä-* : "Büyümek, yükselmek" anlamında kullanılırken *bädü-, bätü-* : "Büyümek, çoğalmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 25); DLT'de *ulgadh-, ulgat-* : "Büyümek, ulu olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 690); EAT'de *büyi-, büyün-* : "Büyümek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 150); HT'de *büyü-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 117); ÇT'de *ulġa-, ulġar-, ulġay-* : "Büyümek" anlamını taşıyan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1183).

cücü- : Türkîde tatlı olmak, tatlılanmak, lezzetlenmek.

ÇT'de *çüçü-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 264); TS'de *cücü-* fiili yer almamaktadır.

çuku- : Kuşlar gaga gagaya tutuşmak, öpüşmek, yahut didişmek. Kuşlar hususan ağaç kakan ağacı delmek.

KT'de *çuku-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 225); TS'de *çuku-* fiili yer almamaktadır.

çürü- : Bir şeyin nesci bozulmak, bozulmaktan taaffün etmek, mahv, harap olmak, mecruh, metruk olmak, darbeden çimdikten yaralanıp morarmak, ledga yemişler yumuşak yani yumuşak olup zedelenmekten berelenip kararmak.

EAT'de *çüri-, çürü-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 180); HT'de *çüri-, çüriş-, çürü-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 139); ÇT'de *çür-, çüri-, çürü-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 265).

daya- : Dayamak, destek koymak, tekke etmek, yastamak, unfla ele tutuşturup vermek, mahkumu mahalline dayamak.

DLT'de *taya-* : "Dayak koymak, dayak dikmek, dayamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 589); HT'de *daya-, taya-* şeklinde geçerken *tayandur-* fiili de aynı anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 143-573); ÇT'de *taya-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1091).

doku- : Bir miktar ipliği tezgâhta erş gerip diğer bir miktarını mekik ile argaç atarak bez yapmak, vurup örerek birbirine geçirip sık yerleştirmek. Türkîde tokamak nesiç etmek. **Hasır dokumak. İnce eleyip sık dokumak** dibine darı ekmek gibi iltizâm, tetkik etmek. **Örümcek târ ve pudunu dokumak** tuzak kurmak. Silkmek.

EAT'de *toku-(1)* : "Hakaret etmek" *toku-(2)* : "1. Dokumak. 2. Çakmak, kakmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 653); HT'de *doḳu-, toḳu-(1), toḳ-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150); ÇT'de *toḳa-, toḳu-* : "Dokumak, örmek" anlamında geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1142).

fanı- : Kırılmak pîr-i fânî olmak.

KT'de *fanı-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 334); (Tulum, 2011: 705) *fan-* : "Kırılmak, sınmak, sınğun olmak, özülmek, ufanmak" gibi anlamlarda kullanıldığını belirtmektedir. TS'de *fanı-* fiili yer almamaktadır.

farı- : Fariğ olmak, ferağat, vaz gelmek, bezmek, bıkmak, zaaf bulmak. *Gönül farımaz derler*.

EAT'de *farı-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 271); HT'de *farı-* : "Kendinden geçmek, yorulmak, yorgunluktan halsiz düşmek, şuurunu kaybetmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 186).

gıcı- : Aslı kıcımak.

KT'de *gıcı-* : " Gicimek, gicişmek" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 385); TS'de *gıcı-* fiili yer almamaktadır.

kama- : Demir ucunu perçin etmek. **Ekserini kamamak** lâkırdısını ağzına tıkmak.

EAT'de *kama-* : "Kuşatmak, muhasara etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 398); HT'de *kama-* : "Kamaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 283); TS'de *kama-* fiili yer almamaktadır.

karı- : Hayvanın karnını yoklayıp semizliğine bakmak.

OT'de *karı-* : "Yaşlanmak" anlamında kullanılan bir fiildir. (Tekin, 2016: 302); EUT'de *ḳarı-* : "İhtiyarlamak, kocalmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 111); DLT'de *karı-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 269); EAT'de *karı-* : "1. Yaşlanmak, ihtiyarlamak. 2. Kurumak." Anlamında kullanılmıştır. (kanar, 2018: 412); HT'de ḳarı- : "Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 290); ÇT'de *ḳarı-* : "Yaşlanmak, kocalmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 585).

kaşa- : At ve çâr-pâyı tımar için sürtüp oğmak.

KT'de *kaşa-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 609); TS'de *kaşa-* fiili yer almamaktadır.

kaşı- : Tırnak ve alet ile kazımak, aşındırmak. **Baş kaşımağa vakit bulmamak.** Türkîde **boyun kaşımak** utanmak.

DLT'de *emir-* : "Kaşımak" anlamında kullanılırken bir de *kaşı-* fiili de bu dönemde görülmeye başlanmıştır. (Atalay, 2006: 181); HT'de *ḳaşı-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 294); ÇT'de *ḳaşı-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 590).

keke- : Kekelemek, şaşırıp lâkırdıyı karıştırmak.

KT'de *keke-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 626); TS'de *keke-* fiili yer almamaktadır.

koca- : Kocalmak, kocalamak, kocalaşmak, ihtiyar, şeyh-i fânî olmak. Ağaçlar eskimek, yorulup farımak, fütur getirmek. *Gönül kocamaz*.

koru- : Muhafaza etmek, sıyânet, himayet, kifayet, vefa etmek, idare etmek. **Masrafını korumaz**.

EUT'de *ḳorı-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 120); DLT'de *korı-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 346); EAT'de *baru-* : "1. Korumak. 2. Yardım etmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 90); HT'de *ḳorı-, ḳoru-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 336); ÇT'de *ḳorı-, ḳoru-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 648-649).

kösü- : Kuşlarda görükmek, gürk olmak, gurk tavuk. Gevşeyip sölpümek manasına kösnük.

EUT'de *kösä-* : "Arzu etmek, dilemek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 79); KT'de *kösü-* :" Kösnümek" karşılığı verilmiş *kösnü-* : (Dişi hayvan) erkeğine talip olup kızmak, azmak anlamlarına gelmektedir. (Sami, 2019: 683); TS'de *kösü-* fiili yer almamaktadır.

kuru- : Rutubet çekilerek telebbüs olmak, cifâf etmek. Sıcaktan gevremek. Zayıflamak, lâğar olmak. *Ağaca dayanma kurur, cihana güvenme farır*. **Ağaç kurumak, azadan biri kurumak**. **Kan kurumak** muazzep olmak. Kakırdamak, gevremek. **Eli kurusun, dili kurusun**.

EUT'de *ḳurı-, kuru-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 124); DLT'de *kurga-, kurgır-(1), kurı-, kuru-, kuzı-, topra-* : "Kurumak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 380-81-640); EAT'de *kurı-, kuru-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 466-468); HT'de *ḳavar-, ḳurı-, ḳuru-* : "Kurumak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 297-355); ÇT'de *ḳuru-, ḳurı-, ḳuruḳ-* : "Kurumak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 672-673).

küre- : Kürelemek, toprağı sürmek, bertaraf etmek, külliyen toparlayıp def etmek.

EAT'de *kürü-* : "Küremek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 471).

sana- : Sayıp itibar etmek, saygı etmek. Hürmet yolu istihza etmek, tetkik etmek, paralamak.

EUT'de *sana-* : "Saymak, hesap etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 129); DLT'de *sana-* : "Saymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 487); HT'de *sana-* : "1. Denemek, sınamak, saymak, farz etmek, hesaplaşmak. 2. Addetmek, kabul etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 501); ÇT'de *sana-, saya-, sayġa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 947); TS'de *sana-* fiili yer almamaktadır.

sıva-(1) : Yapıştırıp yüze sürmek, bulamak, duvar sathını kireç yahut çamur hare ile örtmek. Telvîs etmek. **İki elle çamur sıvamak** ittiham, iftira etmek. *Güneşi çamurla sıvamak*.

EUT'de *suva-* : "1. Sulamak, ıska etmek. 2. Sıvamak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 140); EAT'de *sıva-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 587); HT'de *sıba-, suva-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 518); ÇT'de *sıva-* : "Sıvamak, sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 986).

sıva-(2) : El sürüp sağar gibi tesviye etmek, mesetmek. Yenleri kaldırıp kıvırmak. Arkayı el ile okşamak, aferin etmek.

soğu- : Üşümekten müteessir olmak, usanmak, ikrah etmek, arası geçilmek, zamanla unutulmak. Kış gelmek. **İşten soğumak**. **Yürek soğumak** nefret etmek.

EUT'de *soġı-* şeklinde geçerken *tomlı-* : "Soğumak" anlamına gelen fiil de mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 136-60); DLT'de *sogı-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tumlı-* : "Soğumak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 526-651); EAT'de *sovu-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 595); HT'de *savu-, sowı-, sawu-, sovu-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 505); ÇT'de *savu-* : "Soğumak, üşümek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 954).

tanı- : Bilip teşhis etmek, muarefe olmak, itiraf, ikrar etmek, marifet, irfan olmak.

HT'de *tanı-, tanu-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 565); ÇT'de *tanı-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1076).

yala- : Düzler gibi sürtmek, dil ile silmek. **Avucunu yalamak**. **Bal dök de yala**. **Bal tutan parmağını yalar**. *Hanenin tahta kaplamasını yalamak*. **Tükrüğünü yalamak**.

OT'de *yalga-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yala-, yalġa-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 183); DLT'de *yala-* : "Töhmetlemek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanı sıra *yalga-, yalwa-* : "Yalamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 733-34); EAT'de *yala-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 716); HT'de *yala-, yile-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 655-687); ÇT'de *yala-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1223).

yama- : Bir yassı parçayı bir yere yapıştırmak, yanaştırmak, terkî etmek, tamir, ilsak etmek, sille yapıştırmak.

DLT'de *yama-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 738); HT'de *yama-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 658); ÇT'de *yama-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1226).

yara- : Yarar yahut yarlık etmek, fayda, kâr etmek, liyakat göstermek. *insana çok iyilik yaramaz*.

OT'de *yara-* : "Yaramak, yararlı olmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yara-* : "Yaramak, yakışmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 186); DLT'de *tusul-, tusu bol-* : "Yaramak, fayda vermek" *yara-(1)* : "Yaramak, uygun gelmek, yaraşmak" *yara-(2)* : "Yarmak" *yara-(3)* : "Karşı koymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 659-747); EAT'de *yara-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 728); HT'de *yara-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2012: 662); ÇT'de *yara-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1232).

yıka- : Aslı yuykamak, mükerrer yumak, gusl-i pâk etmek, nezafet, taharet etmek.

EAT'de *yuyı-* : "Yıkamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 786); ÇT'de *yıḳa-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1251).

yıra- : At yırak olmak, hâlen istimali nadirdir.

DLT'de *yıra-* : "Uzaklaşmak, ırak olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 786); KT'de *yıra-* : "Arıklanmak, etsiz ve lâgar olmak" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1348); HT'de *yıra-* : "Uzaklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 684).

ÇT'de *yıra-* : "Uzaklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1252); TS'de *yıra-* fiili yer almamaktadır.

yülü- : Tıraş etmek, tüy yolmak.

DLT'de *yüli-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 824); EAT'de *ület-* : "Yolmak, tıraş etmek" anlamında kullanılırken *yüli-, yülü-* fiilleri de geçmektedir. (Kanar, 2018: 696-788); HT'de *yüli-, yülit-, yülü-, yülün-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 701-702); ÇT'de *yülüt-* : "Traş etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1265).

yürü- : Aslı yügrümek. Duvar yürümek, meşy hareket etmek, yayan gitmek, yol almak, çocuk meşye kadir olmak, akın etmek, umur cerayan etmek. Abanlamak manasına açık adım atıp meşyde sürat etmek. **Yürüyüvermek** defolup gitmek. **Ağaçlara su, damarlara kan yürümek**. **Üzerine yürümek** gıcıklamak. **Yol yürümek**.

OT'de *yorı-* : "Yürümek, ilerlemek gelişmek, yaşamak" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte bir de *yür-* : "Yürümek" anlamında kullanılan fiil de mevcuttur. (Tekin, 2016: 316); EUT'de *yorı-, yürü-* şeklinde kullanılırken *yür-* : "1. Yürümek. 2. Koymak, sokmak." Şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 197-200); DLT'de *yor-(2), yorı-* : "Yürümek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 802); EAT'de *yorı-, yöri-, yörü-, yüri-, yürü-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 777-780-781-790); HT'de *yörü-, yöri-, yürü-, yüri-*

, yorı-, yür- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 696); ÇT'de *yoru-, yör-(1)-, yor-(2), yörü-, yöri-, yürü-, yüri-* şeklinde geçmektedir. (1260).

1.12. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

bert- : Halen zebanzedi pertmek. *Burtmak.*

çarp- : Vurup çelmek, düşürmek, yere vurup ses çıkarmak yahut kapıp kesip elden almak, çalıp çarpmak, gasp muhaffefi, çırpmak. Başa vurmak. Vurup titremek. Kapı, zemberek vurmak. **Çalıp kapmak** ayarmak, bir yana kıvrılmak, avrımak. *Dizgine çarpmak*. **Göze çarpmak** nazarı davet etmek. **Yürek çarpmak**.

DLT'de *tuldur-* : "Çarpmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 651); EAT'de *çarp-* : "1. Sürmek. 2. Sıvamak. 3. Bulaştırmak 4. Baskın etmek. 5. Yağmalamak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 165).

çırp- : Çarpmak muhaffefi. Yavaş vurmak, az kesip yonmak, bezi suya vurmak, boyalı ip ile tahta boyuna nişan vurmak, kuş kanatlarını çırpmak, kanadın bir miktarını çırpmak, makasla ürkütmek.

EAT'de *çırp-* : "1. Çarpmak. 2. Kesmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 175).

dürt- : Türkîde türtmek, el ve alet ile sançmak etmek, ikaz için tahrik etmek. **Şeytan dürtmek.**

EAT'de *dürt-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 236); HT'de *dürt-, türt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 155); ÇT'de *türt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1174).

kars- : El çırpmak, kakmak.

Çalınıp eller ayalar karsılar
Raks edip huban bütler sarsılır.

KT'de *kars-* : "Alta vurup yatırmak, çiğnemek" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 603); HT'de *ḳars-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 292); ÇT'de *ḳars-* : "Eli ile çarpmak, alkışlamak" *ḳarsı-* : "Alta vurmak, yatırmak, çiğnemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 587); TS'de *kars-* fiili yer almamaktadır.

kert- : Bıçakla çizip nişan etmek, hafif gedmek.

DLT'de *kert-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 304); EAT'de *kert-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 431); HT'de *kirt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 329); ÇT'de *kert-* : "Azıcık kesmek, bir parça koparmak; çetelemek, iz koymak" şeklinde geçerken *kirt-(1)* : "Bıçak ile çizip iz bırakmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 613-638).

kırp- : Muhaffefi kıpmak. İnce şeyin kenarından makasla çalmak ve kıymak, ağır ağır kırkmak, hesaptan masraftan cüzî kat ve tenzil etmek, gözleri açıp kapamak, işaret etmek.

pert- : Burukmak, burulmak, kemik kırılmazdan et berelenmek.

TS'de *pert-* fiili yer almamaktadır.

sars- : Titreyip yerinden oynamak. Sallamak, tahrik etmek, hastalık mütezelzil etmek.

EUT'de *sars-* : "Söğüp saymak" anlamında kullanılırken *täbrät-* : "Sarsmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 130-51); EAT'de *sars-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 571); HT'de *sars-* : "Kötü muamele etmek, azarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 503).

serp- : Sepmek dahı denir. Azar saçmak, reşşetmek. *Yüze su serpmek. Kuşlara yem serpmek, akçe serpmek*. Sakala kır serpmek, serpilmek manasına yağmur serpmek.

ÇT'de *sirp-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 994).

tart- : Elde sallayıp atmak, kargı remy etmek, terazi çekip sallamakla vezin etmek. Bir doluyu çekip içmek. Muhalefet etmek, pabuç tartmak. **Dizgini tartmak** yavaşça, mükerrer, tarta tarta çekmek, hayvan dizginini tartmak. **Kendini tartmak**. **Sözü tartmak** vezin etmek. **Tarta tarta** ayak sürüyerek, eda ile yürümek. *Ağırınca altın tartmak.*

EUT'de *tard-, tart-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 148); DLT'de *tart-* : "Tartmak, cezbetmek, çekmek, uzatmak, germek, getirmek, almak, çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 580); EAT'de *dart-(1)* : "1. Çekmek, asılmak. 2. Alıkoymak, men etmek." *Dart-(2)* : "1. Esirgemek. 2. Saklamak." *Dart-(3)* : "Tartmak" *tart-(1)* : "1. Çekmek, taşımak. 2. Asılmak. 3. Uzatmak. 4. Çekip almak. 5. Geri almak. 6. Çıkarmak. 7. Geri çekilmek." *Tart-(2)* : "Tartıya koymak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 186-638); HT'de *dart-, tart-* şeklinde geçerken tart- üç madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *tart-(2)* : "Dayanmak, tahammül etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 142-569); ÇT'de *tart-(1)* : "Çekmek, çizmek, çekmek, asılmak; can çekişmek, çağırtmak, getirmek; ah çekmek, inlemek, darlanmak" *tart-(2)* : "Bilmemek, tanımamak, mechul olmak, bilinmemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1084).

yenç- : Ezmek, yastım etmek, perişan hâl olmak, mazur eylemek, beğenmemek.

EUT'de *yanç-* : "1. Günah işlemek, suçlu olmak. 2. Ezmek, kırmak, parçalamak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 184); DLT'de *yenç-* : "Isırmak, yere vurup ayağıyla ezmek, dişle ısırarak parçaları birbirine katmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 772); KT'de *yenç-* : "1. Ezmek, basmak. 2. Hurdahaş etmek. 3. Gadretmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1342); HT'de *yenç-, yanç-* şeklinde geçmektedir.

(Ünlü, 2012: 678); ÇT'de *yanc-, yanç-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1228); TS'de *yenç-* fiili yer almamaktadır.

yırt- : Hert temzik etmek. Toprağı hark etmek, yarmak. Çak çak etmek, perde namus paralamak, tırnakla çizmek. **Atı yırtmak** dizginine alıştırmak. **Çarşafı yırtmak** yatağı çürütmek. **Senet yırtmak** eda etmek.

EUT'de *yırt-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 192); DLT'de *yırt-* fiili kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 787); EAT'de *yırt-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 754); HT'de *yırt-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 685); ÇT'de *yırt-(1)* : "Yırtmak, parçalamak" *yırt-(2)* : "Meydana getirmek, olgunlaştırmak, tamamlamak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1252).

yort- : Devren gezmek, aşıp yortmak, haylazlık etmek, sürtüklükte gezmek. Kaba, eşkin yürümek.

OT'de *yorıt-* : "Yürütmek; ilerletmek, geliştirmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 316); DLT'de *yort-* : "Dört nal koşturmak; bir işe başlamak üzere yürümek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 803); EAT'de *yort-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 778); HT'de *yort-* : "At tırıs etmek, koşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 496); ÇT'de *yort-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1259).

1.13. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz kuruluşunda Kök Fiiller

becer- : Maharetle başarmak, uydurmak, muvaffak olmak.

beğen- : Hoşa gelip haz duymak. Önürtlemek, onamak. **Adam beğenmemek** kimseyi tasdik etmemek. **Kendini beğenme**. *Evlat kalırsa il beğensin, eğer ölürse yer beğensin*.

EAT'de *begen-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 103); ÇT'de *bigen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 138).

bırak- : Elden koymak, terk etmek, vaz gelmek, ferağat etmek, târik olmak, bir yerde komak, müsamaha etmek. Yüz üste komak, salıvermek, ıtlak etmek. Üstüne bırakmak, geri vermek, ret, iade etmek, bir yana komak, haline komak, başıboş komak, tahliye etmek, arkaya geriye komak, kendini salıvermek, feda etmek. **Kâr bırakmak**.

EAT'de *bark-* : "Bırakmak" anlamında kullanılırken *bırah-, bırak-* fiilleri de mevcuttur. (Kanar, 2018: 89-113); HT'de *bıraḳ-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 94); ÇT'de *bıraḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 133).

buyur- : Beylik etmek, ferman, emir vermek, tahakküm etmek, irade etmek. *Necd ve Lahsaya Bağdat buyurur*. Söylemek etmek, tenezzül etmek, teşrif etmek, gelmek, gitmek, sipariş etmek. *Taama buyurunuz, tefaddalu yine buyurunuz fermanınız nedir.* **Bir memlekete**

buyurmak. **Kâğıdı buyurmak**. Etmek, kılmak. *Aram buyurmak, inayet buyurmak. Tedip buyurmak.*

EUT'de *yarlıḳa-* : "1. Buyurmak, va'z vermek, öğüt vermek, haşmetle yapmak. 2. İltifat etmek, şefkat göstermek." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 187); DLT'de *buyur-* : "Buyurmak, emretmek (Oğuzca)" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 121); EAT'de *buyur-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 147); HT'de *buy(u)r-* iki madde başı olarak verilmiş olup farklı olarak *buy(u)r-(2)* : "Öne, yukarıya geçmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 115); ÇT'de *buyur-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 178).

çağır- : Pek ve tam bağırmak, gür haykırmak. Davet etmek manasına çığırmak bunun gayridir. Avaz etmek, tellâl nida etmek, seda, salâ etmek, teganni etmek. **Bağırıp çağırmak**. **Çalıp çağırmak** ahenk ve terane etmek, münadi car çekmek. **Türkü çağırmak** okumak.

OT'de *okı-* : "Çağırmak" fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 306); EUT'de *çarla-* : "Çağırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 40); EAT'de *çagır-, çağır-, çağur-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 159-160); HT'de *çağır-, çaḳır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 130); ÇT'de *çağır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 220).

çalış- : Döğünüp çabalamak, deprenmek, çarpınmak, işlemek. **Derse çalışmak** tahsilde bulunmak, ezber etmek.

DLT'de *çalış-* : "Bir şeyin, çatlakları, ekleri, araları açılmak, güreşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 133); EAT'de *çalış-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 163); HT'de *çalış-* : "Birbirine çarpmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 131); ÇT'de *çalış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 226).

çevir- : Türkîde çavurmak. Devirmek, döndermek, dolaştırmak, fırlatmak, idare etmek, çekip çevirmek. Alt üst etmek, içi dışa çevirmek. Muhasara etmek, kapamak. *Duvar çekmek*. **Ayakkabılarını çevirmek** gitmeye davet etmek. **Bir şeye daire halka çevirmek** mahv, imha etmek. **Çehreyi çevirmek**. *Dondurma çevirmek*. **Geri çevirmek** iade etmek. *Kebap çevirmek*. **Kolaçan çevirmek** devir etmek. **Lâkırdıyı çevirmek**. **Yüz çevirmek**.

DLT'de *çewür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 144); EAT'de *çevir-, çevür-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 170-171); HAT'de *çevir-, çewür-, çevür-, çiwür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 134); ÇT'de *çavur-* : "Çevirmek, döndürmek" anlamında kullanılmıştır. Bu anlamda kullanılan diğer fiillerse şunlardır: *Çivür-, çevir-, çivre-, çivir-* şeklinde geçmektedir. Ayrıca *ėñir-* : "Çevirmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 232-339).

çığır- : Kığırmak manasına seslenmek, davet etmek, okumak, çağırmak. **Dine çığırmak** davet etmek. **Muhakemeye çığırmak**.

EAT'de *çıgır-* şeklinde geçmiştir. (Kanar, 2018: 172); ÇT'de *çıġır-* : "Seslenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 243).

çömel- : Türkîde çimmek manasına çummak, çumanmak, yıkanır çöküp gibi oturmayarak eğleşmek.

HT'de *çömel-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 138).

dadan- : Tat almak, müptelâ, mecbur, müdavim olmak, lezzete alışmak.

darıl- : Gücenmek. Serzeniş, itap etmek, azarlamak.

değiş- : İki şey biribirine muadil, mübadele olmak, tebdil, tahavvül, tegayyür etmek. **Mizaç değişmek**. Yürürken ayak değiştirmek. Bozmak, renk beniz atmak.

EAT'de *degiş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 189); HT'de *tigiş-, tegiş-, tėgiş-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 591); ÇT'de *degşür-* : "Değişmek" şeklinde geçerken bu anlamı taşıyan diğer fiillerse şunlardır: *Dekşir-, aḍına-, ayna-, tigiş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 279).

devir- : Devreder gibi yuvarlamak, devirmek, bir yana toparlamak, yatırmak, yıkmak, adamı testiyi baş aşağı devirmek. **Çam devirmek** halt ve hata bulmak.

EUT'de *tävir-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 154).

dokun- : Lems etmek. İncitmek, sataşmak ve ilişmek. **Akla tokunmak** tecennün etmek. El sürmek. *Rüzgar, soğuk dokunmak. Irza dokunmak, hayır zarar dokunmak*. **Mala dokunmak** temas etmek.

EUT''de *bört-* : "Dokunmak, temas etmek" anlamında kullanılırken *toḳın-* : "Dokunmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 33-159); EAT'de *dohın-, dokın-* şeklinde geçerken *dokun-* : "1. Karşı koymak, çarpışmak. 2. İsabet etmek" anlamında kullanılmış ayrıca *tohın-, tohun-, tokun-* biçimleri de mevcuttur. (Kanar, 2018: 218-219-652-653); HT'de *toḳıl-, toḳun-* : "(Kumaş) dokunmak" *toḳın-, toḳul-* : "Dokunmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 598-599).

domal- : Tümselmek, verem etmek. **Duvar domalmak** bir tarafı tepip sarkmak. **Hayvan domalmak** çöküp eğilmek.

EAT'de *domal-, tomal-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 219-656).

geber- : Hayvan çatlamak, murdar ölmek, helâk olmak.

ÇT'de *geber-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 389).

geğir- : Aslı gigirmek. Midesi bozuk olanların ağzından rih gelmek.

DLT'de *kegir-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 294); HT'de *kegir-, kekir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 305).

getir- : Aslı geldirmek, geltürmek. İhzar etmek, isal, sevk, ikame peyda etmek, kesbetmek, cünun etmek, merak getirmek, dile akla getirmek. **Dile getirmek**. **Dört ayağı bir yere getirmek** var kuvveti kullanmak. **Fiile getirmek**. **Gönüle, hatıra, yola getirmek** ilham, ilka. **İki ucunu bir yere getirmek** idare etmek, kanaatle geçinmek. *Kademler getirmek*. **Kumaşı dalı dalına getirmek**. *Misal getirmek*. **Sonunu getirememek.** *Eliyle getirir ağzıyla götürür*.

OT'de *kälür-* : "Getirmek" şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 303); EUT'de *kältür-*, *kälür-*, *kälir-, kätür-* şekillerinde kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 70-72); DLT'de *keldür-* şeklinde geçtiği ayrıca Oğuzca'da bu dönemde *keltür-* şeklinde geçtiği ifade edilir. (Atalay, 2006: 297); EAT'de *getür-* şeklinde geçmektedir. (kanar, 2018: 283); HT'de *keldür-, keltür-, kėltür-, ketür-, kiltür-, kitür-(2)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 306-331); ÇT'de *kėltür-, keltür-, kėtür-, ketür-, kiltür-, kitür-* : "Getirmek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 607).

giciş- : Gidişmek.

DLT'de *kiçi-* : "Kaşınmak, gicişmek" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 328); EAT'de *giçiş-* : "Kaşınmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 287); KT'de *giciş-* : "Hafif surette gıcıklanmak, yanmakla beraber hafif kaşınmak" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 387).

gidiş-(1) : Oyulur gibi kaşınmak, şedit gicişmek. **Avuç gidişmek** para beklemek. *Yara gidişmek.*

gidiş-(2) : Müravede etmek. Gicişmek ve gidişmek manasına istimali galattır.

givir- : Türkîde givmek. Sokmak, tepmek, karıştırmak.

EAT'de *givir-, givür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 290); TS'de *givir-* fiili yer almamaktadır.

gocun- : Alınmak, işkil etmek, huylanmak, ihtiraz etmek. *Al kaşağıyı gir ahıra, yağırı olan gocunur*.

gocuş- : Mu'ânaka, musafaha etmek.

TS'de *gocuş-* fiili yer almamaktadır.

gücen- : İnfial etmek, münkesir olmak.

DLT'de *küçen-* : "Gücü kuvveti kalmamak, zulmetmek, ağırlaşmak, fazla yüklenmiş olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 393).

güreş- : Biribiriyle ziyadelik davasına tutuşmak, pehlivanlar musâra'a etmek. **Alçaktan güreşmek**. **Boğaz boğaza güreşmek**.

DLT'de *körüş-(2), küreş-* : "Güreşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 366); HT'de *küreş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 364); ÇT'de *küreş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 685).

güven- : İstinat, itimat etmek. **Kendine güvenmek** iftihar etmek.

EUT'de *küvän-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 84); EAT'de *güven-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 321); HT'de *küven-, küwen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 365); ÇT'de *güven-, küven-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 416-687).

halık- : Soytarıların rezaleti gibi bed mukallitler etmek. Türkîde havlıkmak, sıkı soluk almak. *Tavada balık sen gör de halık.*

TS'de *halık-* fiili yer almamaktadır.

kabar- : Kabarmak, ur hamur gibi şişip fışnamak, intifâh etmek. Su kaynayıp fışkırmak, kükremek, taşmak, çuha bozulmak, deniz azmak, hayvanlar tüylerini ürpertip hindi, horoz gövde balgam koyup çıkmak, sıva ve boya kavlamak, darbeden şişmek, teverrüm etmek, fiske fiske kabarmak, nokta toprak tava gelmek, vücutta kir kabarmak. Yakı yeri teneffüt etmek. Avurt etmek, taşırmak, azmak, hadden aşmak. **Koltuk kabarmak** tefahur etmek, koskoslanmak. *Safra kabarmak.*

EUT'de *kabar-*, *kapar-* şeklinde kullanımları mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 106); DLT'de *kabar-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 243); EAT'de *kabar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 392); HT'de *ḳabar-*, *ḳapar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 276-286); ÇT'de *çıpar-* : "Kabarmak, uçuk çıkarmak" şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *ḳabar-, ḳapar-* fiilleri de mevcuttur. (Ünlü, 2013: 245-556).

kanır- : Döndürür gibi çekip eğip kasmak, koparmak. Türkîde konurmak.

DLT'de *konğur-* : "Sökmek, kanırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 344); HT'de *ḳoŋġur-, ḳoŋrul-, ḳoŋur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 334); ÇT'de *ḳuñar-* : "Kanırmak, koparmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 669).

kaşan- : Hayvan oğunarak tebevvül etmek, kaşan, tebevvül etmek.

EUT'de *ḳaşan-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 113); DLT'de *kaşan-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 277); EAT'de *kaşan-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 415); HT'de *ḳaşan-* : "At kaşamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 294); ÇT'de *ḳaşan-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 590).

kavur- : Bir şeyin yüzünü yakıp kızartmak, kurutmak, kahve kebap etmek, tahmis, yağda et kavurmak, hicr ve firak yüreği yandırmak. Yazın hararetinde otlar kavrulmak. *Kasıp kavurmak.*

EUT'de *ḳaġur- ḳavır-* şeklinde kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 107-114); DLT'de *kuwur-, kagur-, kogur-, kugur-, kowur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 390); ÇT'de *ḳavur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 596).

kavuş- : Aslı Türkîde kavmak, takip etmek. Kapanıp kuşanmak. Kavuş kavşak Türkıde kuşak demektir. İttisal, iltisâk etmek, biribirine çatmak, ulaşmak, düş gelmek, rastlamak, mülâkat etmek.

EUT'de *ḳağuş-, ḳavış-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 107-114); DLT'de *kawuş-* : "Kavuşmak, yaklaşmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tuş-, tuşgur-, tuşur-* : "Kavuşmak, rastlamak, yetişmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 283-659); EAT'de *kavış-, kavuş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 418); HT'de *ḳavış-, ḳavuş-, ḳawuş-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *ḳavşun-* : "Yanaşmak, kavuşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 297-298); ÇT'de *ḳavuş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 597).

kazan- : Aslı kazganmak, kazınmak zıddı. Deprenip iktisap ve intifa etmek, kâr menfaat etmek, hak peyda etmek. **İllet kazanmak** dert sahibi olmak. *Şöhret kazanmak*.

OT'de *kazgan-* : "Kazanmak, elde etmek, başarılı olmak" şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 302); EUT'de *ḳazġan-* : "Kazanmak, toplamak, biriktirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 115); DLT'de *kazgan-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 287); EAT'de *kazan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 422); HT'de *ḳazan-, ḳazġan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 302); ÇT'de *ḳazġan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 602).

kemir- : Gemini çiğneyen at gibi gemrenmek, mutlaka dişle oymak. Fare tahtayı kemirmek. Göz oymak.

DLT'de *kemür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 299); EAT'de *kemür-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 426); HT'de *kemür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 308); ÇT'de *gömür-, kömür-* : "Kemirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 402).

kığır- : Zebanzedi çığırmak. Davet etmek.

EUT'de *ḳıḳır-* : "Çağırmak, seslenmek, bağırmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 115); EAT'de *kığır-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 434); HT'de *ḳığır-, ḳıḳır-, ḳığur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 315); TS'de *kığır-* fiili yer almamaktadır.

kıvır- : Bir şeyi büküp pîç pîç etmek, ipliği iği ile ziyade bükmek, bir şeyin birbirini büküp katetmek, kâğıdın ucunu kıvırmak, saçları lüle lüle bükmek. Kumaş kenarı nigendelemek, raks etmek, kıvıra kıvıra oynamak. **Bir şeyi kıvırmak** becermek. **Kıvır kıvır etmek** kıpırdanmak.

EAT'de *kıvur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 440); HT'de *ḳıvur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 322).

kotar- : Kurtarmak.

EUT'de *ḳurtġar-* şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 124); EAT'de *kotar-* : "Boşaltmak, yemeği bir kaptan başka kaba boşaltmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 457); KB'de *ḳutġar-* şeklinde geçer. (Arat, 1979: 295).

köpür- : Aslı kepirmek. Çamaşır, derya, ağız köpürmek kudurmak.

DLT'de *köpür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 362); ÇT'de *köpür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 658).

kudur- : İlletle azmak, hiddet ve şiddet ile köpürüp kızmak. *Bir söz ki dirhemini yiyen kudurur.*

DLT'de *kudur-* : "Kudurmak, üstüne düşmek, çabalamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 373); HT'de *ḳutur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 358); ÇT'de *ḳutur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 676).

kuşan- : Şedd, nitak, taklit etmek. **Giyinip kuşanmak** hazırlanmak. **Kuşak kuşatmak**. **Kılıç kuşatmak** takallüd etmek. **İp kuşak**. **İpten kuşak kuşanmak**.

DLT'de *man-* : "Kuşanmak, banmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 406); EAT'de *kuşan-* : "1. Sarınmak, bağlamak. 2. Yeltenmek, girişmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 469); HT'de *ḳuşan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 356).

kuşat- : Aslından kurşatmak. Dolamak, sarmak. **Belini kuşatmak** kuşak kuşanmak. **Hisarı kuşatmak** muhasara etmek.

EUT'de *ḳurşa-* : "Sarmak, kuşatmak, çevirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 124); EAT'de *kuşa-* : "Kuşatmak, çevirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 468); HT'de *ḳuşa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 356).

mızık- : Sıkılmak, dar yere kısılmak, kıcıklanıp hâl gelmek. **Cızığım bızıktı** içim sıkıldı.

DS'de mızık- : "Mızıkçılık etmek" şeklinde geçer. (Derleme Sözlüğü IX L-R, 1993: 3195); TS'de *mızık-* fiili yer almamaktadır.

sağın- : Sakınmak.

EAT'de *sagın-, sağın-* : "Sanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 561-562); HT'de *sağın-, saḳın-* : "Düşünmek, hatırlamak, sanmak, zannetmek" anlamlarda kullsnılmıştır. (Ünlü, 2012: 494); TS'de *sağın-* fiili yer almamaktadır.

sakın- : Korkmak, çekinmek, silâh çekmek, geri çekilmek. **Gözünden sakınmak** bakmağa kıymamak.

OT'de *sakın-* : "Düşünmek, yas tutmak" anlamıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 307); EUT'de *saḳın-* : "Düşünmek, plan kurmak, düşünüp taşınmak, endişelenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 128); DLT'de *sakın-* : "Sakınmak, sanmak, düşünmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 484); EAT'de *sahın-, sakın-* şeklinde geçmektedir.

(Kanar, 2018: 563-564); HT'de *sakın-, sağın-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 497); ÇT'de *sakın-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 942).

savaş- : Mücadele, mukatele etmek, uğraşmak, boğuşmak.

OT'de *süŋüş-* : "Savaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 309); EUT'de *söngüş-, turuş-* : "Harp etmek, savaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 138-66); DLT'de *ötleş-* : "Savaşmak, uğraşmak" anlamında kullanılırken *sawaş-* : "Savaşmak, (Oğuzca) çarpışmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 468-99); EAT'de *savaş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 572); HT'de *savaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 505); ÇT'de *savaş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 954).

seğir- : Seğremek, az sıçrar gibi kımıldamak, göz kapağı burun kanadı ihtilâc etmek, veterler oynamak.

EAT'de *segriş-* : "Seğirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 576); HT'de *segri-, sekir-, sekri-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 508-509-510); ÇT'de *seg(i)r-* : "Seğirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 963).

semir- : Semirgenmek, semen gelmek, tesemmün, lâhm ve şahm peyda etmek. Semizlenmek, tavlandırmak.

DLT'de *semri-* : "Semirmek, yağlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 504); EAT'de *semri-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 578); HT'de *semir-, semri-, semrü-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 512); ÇT'de *semiz-, simiz-, semir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 967).

sevin-(2) : Gecikmek, teehhur etmek, tecil olmak.

sıpıt- : Sapıtmak, kara gözlemek, ucunu kırpmak gibi budamak, aranmak.

EAT'de *sapıt-* : "Gidiş yönünü çevirmek, sapmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 569); TS'de *sıpıt-* fiili yer almamaktadır.

sırıt- : Dudakları ayırmak, ibtisâm etmek, dişleri göstermek, helâk olup dişler görünmek gibi ağzı yapmak, soğuktan sırıda kalmak. Donup helâk olmak. Bir kumaşa bed renk silk ile vurulan dikiş çirkin görünmek yakışmamak. Gizli şey uç göstermek, eksik aralık gelmek.

DLT'de *sırıt-* : "Sık dikmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 518); EAT'de *sırıt-* : "Sık dikmek" anlamıyla varlığını devam ettirmiştir. (Kanar, 2018: 587).

sıyır- : Şeyin yüzünü şiddetli temasla koparmak, soyarak bozarak koparmak derecesinde yakın geçmek, gemi burun dolaşırken çatar gibi yalayarak sürtmek, bir şeyi yırtıp soyar gibi sert silmek, teri yağı silerek almak. Türkîde süyürmek, silip sivri etmek. Ekşi *sıyıran*.

DLT'de *sıdhır-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 511); EAT'de *sıyır-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 588); ÇT'de *sıyır-, sıyur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 986).

sinir-(2) : Sinrimek, siskenmek gibi sergenmek, siğenmek manasına hafif sıçramak.

KT'de *sinir-* : "1. Çukura koymak, gizlemek, gömmek, batırmak. 2. Hazmetmek." Şeklinde yer alır. (Sami, 2019: 1091); TS'de *sinir-* fiili yer almamaktadır.

sivir- : Hâd olmak, boy uzamak.

KT'de *sivri-* : "1. Sivri ve keskin olmak, ucu incelip hâd olmak: *Gülün dikeni sivrimiş.* 2. Boy atmak, uzamak ince ve uzun olmak: *Şu çocuk pek sivridi.*" Şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1094); ÇT'de *sivir-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2013: 996); TS'de *sivir-* fiili yer almamaktadır.

siyir- : Türkîde kaymak, sıyırmak. **Siyirtcik** kayar yer. Sirim kaydırılıp sıyrılmış deri, Arabîde sarm.

KT'de *siyir-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1095); TS'de *siyir-* fiili yer almamaktadır.

somur- : Şişmek, yüz kabarıp dargın durmak, sorutmak, surat etmek.

sorut- : Sorulmuş, porsumuş gibi buruşuk, dudakları uzatmak, sarkıtmak, somurmak. Surat etmek.

EAT'de *sorut-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 594).

sömür- : Sönürmek, öküz gibi burunla iterek yalayıp silip bitirmek, tekmil yemek bütün içmek.

DLT'de *sömür-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 534); EAT'de *sömür-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 597); HT'de *sümür-* : "Emmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 539); ÇT'de *sömür-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1003).

süpür- : Seper gibi silip almak. Ateş bir mahalleyi yapık yalamak, bir şeyi bırakmayıp götürmek, bel, toz toprağı, çör çöpü izale etmek. Def ve tart etmek.

EUT'de *sipir-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 136); DLT'de *süpür-* şeklinde geçmiştir. Bunun birlikte *yamla-* : "Silmek, süpürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 550-739); HT'de *süpür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 540).

şımar- : Hadden aşmak, kameti arttırmak.

tavuş- : Pat pat yürümek.

DLT'de *tawuşla-* : " Kımıldamak, duyu ve hareket belirtmek" şekliyle görülür. (Atalay, 2006: 589); EAT'de *tavuş-* : "1. Kulak vermek, haber almak. 2. Tamamlanmak, sona ermek, son bulmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 642); KT'de *tavuş-* : "Ayaklar pek az patırtı edecek surette yürümek, tıpış tıpış yürümek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1194); ÇT'de *tavuş-(1)* : "Cesaret ile kıyam etmek, kalkmak, sıçramak, süratle sallanıp gitmek, pat pat yürümek" *tavuş-(2)* : "Nihayet ve gayetine ulaşmak, tamamlamak, bitirmek" şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1091); TS'de *tavuş-* fiili yer almamaktadır.

tumuş- : Kuşlar birbiriyle bitlenmek.

ÇT'de *tumuş-(1)* : "Bir köşede tasalı oturmak" *tumuş-(2)* : "Huysuzlaşmak, aksileşmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1159); TS'de *tumuş*- fiili yer almamaktadır.

yağın- : Budanmak, bulaşıp ta'zîz etmek.

DS'de *yeğinle*- : "Artmak, güçlenmek" anlamlarında olup *yeginle-, yeğinne-, yeyne-* gibi kullanımları mevcuttur. (Derleme Sözlüğü XI U-Z, 1993: 4224); (Tulum, 2011: 1854) *yağın-* : "Küsmek, puşmak" anlamlarında kullanıldığını ifade eder. TS'de *yağın-* fiili yer almamaktadır.

yakış- : Yaraşmak, mutabık olmak, yakın, uygun olma olmak.

DLT'de *yakış-* : "Yaklaşmak, dokunmak, yakına gelmek, yakı yakmakta yardım etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 731); EAT'de *yahış-, yakış-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 713-716); HT'de *yaḳış-* : "Uymak, alışmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 654); ÇT'de *yaḳış-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1222).

yanaş- : Yan vermek, tekarrüb, çatıp rampa etmek, tesâdüm. **Akçe yanaşmak**.

HT'de *yanan-, yanaş-* : "Yanaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 659); ÇT'de *yanaş*- fiili mevcuttur. Bunun yanında *yendeş-* : "Yanaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1228-1247).

yanıl- : Yan eğri gitmek, hata, gaflet etmek, gafil olmak. *Yanılmaz bir Allah*.

OT'de *yaŋıl-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yangıl-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 185); DLT'de *yanğıl-* şeklinde görülür. (Atalay, 2006: 742); EAT'de *yanıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 722); HT'de *yanġıl-, yaŋla-, yaŋıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 659); ÇT'de *yañıl-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1229).

yarat- : Kuvveden fiile getirmek, hassasından istifade etmek. Hayât etmek manasıyla inşa etmek, yoktan var etmek. **Tanrı övüp yaratmış**.

OT'de *yarat-* : "Yapmak, yaratmak, düzenlemek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yaratış-* : "Yaratmak" anlamında kullanılırken *yarat-* : " Yaratmak, vücuda getirmek, tanzim etmek, düzene koymak, yeniden gözden geçirmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 186); DLT'de *törüt-, türüt-* : "Yaratmak; (Oğuzca) bir şey takdir veya ıslah edilmek" anlamında kullanılırken *yarat-* : "Yaratmak, (Oğuzca) oranlamak, oranlayıp yapmak, kendinden uydurmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 647-748); EAT'de *dörid-* : "Yaratmak, türetmek, ortaya çıkarmak" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 223); HT'de *dörüt-, töret-, törit-, törüt-, düret-, türet-, döret-, türüt-, yarat-* : "Yaratmak"

anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 152-154-613-664); ÇT'de *yarat-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1232).

yarış- : Kesişmek, geçişmek, imtihan olmak, şirk koşmak.

DLT'de *yarış-* : "Yarışmak, yarış etmek, at yarışı yapmak, yarı yarıya üleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 750); EAT'de *arış-* : "Yarışmak" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 53); HT'de *yarış-(1)* : "Bölüşmek, paylaşmak" *yarış-(2)* : "Yarışmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 665); ÇT'de *yarış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1234).

yeper- : Aslı yaparlak, yeplek. yer yepilmek, yepermek, yürtürmek, koşmak, yel yepep gitmek, süratle, telâşla gitmek.

KT'de *yeper-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1343); TS'de *yeper-* fiili yer almamaktadır.

yırın- : Debelenip bağırmak, telâş etmek, cehdetmek.

TS'de *yırın-* fiili yer almamaktadır.

yüpür- : Hâlen yepermek. Öteberi telâşla seğirtmek.

KT'de *yüpür-* : "Telaşla öteye beriye koşmak" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1359).

zıbar- : Bed hâlde sızmak, uyumak, gebermek.

1.14. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

bavlı- : Zağarı bavlı ile terbiye etmek.

bekle- : Kavilemek, bir yerde pek durmak, muhafaza, sıyanet etmek. Müterakkib, muntazır olmak, birinden beklemek, ummak. Gözlemek. **Allah beklesin**. **Birini beklemek** intizar çekmek. *Bekle sabaha yakın. Korku bekler dağları.*

OT'de *küt-* : "Beklemek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 305); DLT'de *bekle-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 80); EAT'de *bekle-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 104); HT'de *bėkle-, bekle-* : "Korumak, muhafaza etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 86); ÇT'de *bekle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 118).

belle-(1) : **Zincir bellemek** kârına sâlik amele etmek.

KT'de *belle-* : "(Maruf bahçıvan aletinin ismi olan belden) bel ile işlemek, kazmak: *Bağı bellemek iktiza eder.*" (Sami, 2019: 120).

belle-(2) : Belli öğrenmek, hıfz, zapt, ezber etmek, zihne komak, yer ettirmek.

KT'de *belle-* : "(Zahir demek olan belden) 1. Öğrenmek, zihne koymak, zapt ve hıfzetmek: *Dersi bellediniz mi?* 2. Zannetmek, bir zehapta bulunmak: *Ben öyle bellemiştim.*" (Sami, 2019: 120).

çakna- : Çiğnemek manasınadır.

DS'de *çınna-* : "çiğnemek" anlamında kullanılan bir fiil mevcuttur. (Derleme Sözlüğü III C-Ç, 1993: 1183); ÇT'de *çaḳna-* : "Çiğnemek" anlamında kullanılmıştır. Bu anlama gelen diğer fiiller: *Çıḳa-, çaḳa-, çayna-, tapla-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 224); TS'de *çakna-* fiili yer almamaktadır.

çınra- : Çinrimek. Türkîde uyku kaçmak ya illeti seherle uyumamak, gevşemek, sehre müptelâ olmak. Uyku başa sıçramak.

EAT'de *çınra-* : "Çınlamak, şangırdamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 174); HT'de *çıŋra-* : "Cangırdamak, ses çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 136); YTS'de *çıŋra-* : "Çınlamak, şıngırdamak" anlamında kullanılmıştır. (Dilçin, 1983: 55); TS'de *çınra-* fiili yer almamaktadır.

çiğne- : Türkîde çağnamak, ısırmak, kırmak, dişleri biribirine çakmak, öğüdüp ezmek, çene oynatmak, at araba piyadeyi paymal etmek. **Lâkırdıyı çiğnemek** ayan söylememek, tereddüt etmek. **Çiğneyip geçmek** uğramamak.

DLT'de *tançula-* : "-Ağızda- çiğnemek" *yikle-* : "Çiğnemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 570-790); EAT'de *çeğne-, çeyne-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 167-172); HT'de *çėyne-, çeyne-, çiyne-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 134).

damşı- : Seyelanı bevl etmek.

TS'de *damşı-* fiili yer almamaktadır.

dinle- : İstimâ etmek, kulak vermek. Çalgı dinlemek. Aslı denlemek. **Söz dinlemek** saymak.

OT'de *tıŋla-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 310); EUT'de *tıngla-, tınğla-, tingle-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 155-617); HT'de *tiŋle-, tıŋla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 594); EAT'de *dinile-, dinle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 209); ÇT'de *añıt-(2), añıd-, gūşla-, tıñla-, tiñle-* : "Dinlemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 44-407-1122).

doncu- : Göğüs kasvetle katılaşmak, mükedder, mağmûm olmak.

KT'de *doncı-* şeklinde geçer. (Sami, 2019: 272); TS'de *doncu-* fiili yer almamaktadır.

fışna- : Ekşitip mayalanıp kabarmak, kaynamak, kükremek.

KT'de *fışna-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 352); TS'de *fışna-* fiili yer almamaktadır.

gevre- : Kuraktan, soğuktan kavrulup kıkır olmak, ayazda üşümek, ateşte güneşte keşb etmek. **Gevreye kalmak** gebermek.

gevşe- : Sert, gergin şey cüzi yumuşamak, sinirler, çark, kilit, vida rahv etmek.

EUT'de *ḳoğşa-* : "Gevşemek, zayıflamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 119); DLT'de *kefre-, küfre-, kewil-, kewel-, kewre-, köwre-, kewşe-, mayıl-* : "Gevşemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 294-308-408); EAT'de *gengşe-, genşe-, gevşe-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 280-281-284); HT'de *kevşe-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 313).

kağşa- : Sert şeyler yığılıp sesle yıkılmak, yıkılır gibi çökmek, kocamak. **Kagşamış adam**. **Kagşar bina**. Demir cebe ve cevşen ses peyda edip çökmek.

EAT'de *kağşa-, kahşa-* : "Bağlantı yerlerinin gevşemesi" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 395).

kankı- : Kuşlar pislemek. Kazlar bağrışmak.

KT'de *kankı-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 588); TS'de *kankı-* fiili yer almamaktadır.

kargı- : İncitmek, sokmak, beddua etmek, lanet etmek.

EUT'de *ḳarga-* : "Kargamak, beddua etmek, küfretmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 111); DLT'de *karga-, arka-* : "Lanet etmek, kötülüğü sayıp dökmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 34); EAT'de *karga-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 411); HT'de *ḳarga-, ḳarḳa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 290); ÇT'de *ḳarġa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 584).

kaşla- : Yüzüğe taş oturtmak.

DLT'de *kaşla-* : "Kaş, germeç yapmak, kaşa vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 277).

kavra-(1) : Zor ve şiddet ile tutmak, mesk, pençeye almak, iki elle yakalamak, istilâ etmek, ateş gibi sarmak, yalamak. Sızılar vücudu kavramak. **Zihin kavramak**.

DLT'de *kawra-* şeklind geçmektedir. (Atalay, 2006: 283); EAT'de *karva-, kavza-* : "Kavramak, yakalamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 414-418); HT'de *ḳawra-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 298); ÇT'de *ilger-* : "Kavramak, tutmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 521).

kavra-(2) : Kavza Türkîde koza demektir. Kabarık peyda olmak, üfürülmek.

kekre- : Kükreyip ihtimâr etmek, acılaşmak.

KT'de *kekre-* : "1. Kekre olmak, dil buracak surette ekşimek. 2. Ekşiyip kabarmak, ihtimâr etmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 626); TS'de *kekre-* fiili yer almamaktadır.

kerki- : Kerkinmek.

TS'de *kerki-* fiili yer almamaktadır.

kişne- : Kösnümek. Dişiyi duyan hayvan bağırmak, kişirdi etmek.

DLT'de *kişne-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 336); ÇT'de *kişne-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 640).

kösnü- : Dişiler erkek hayvana hususan kösemene talip olup azmak. Türkîde kösen, kiş, kişen aygır ve kösemen manasına gelmektedir.

EAT'de *kösni-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 460); TS'de *kösnü-* fiili yer almamaktadır.

porsu- : Deriler buruşup meyve küflük getirmek.

DS'de *porsu-* : 3. Madde başı olarak "Ekşimek, kokmak" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü IX L-R, 1993: 3470).

sakla- : Setr etmek, sır etmek, hıfz etmek, sıyanet etmek, gizlemek. **Allah saklasın** Allah beklesin. Türkîde kale müstahfızı askere saklı denir. Aslı sağ, emin, mahfuz yahut Türkîde sakmak iştiyak meveddet, savn manasınadır. *Allahın bildiği kuldan saklanmaz*.

EUT'de *saḳla-* fiili mevcuttur. Bununla birlikte *yaşıt-* : "Saklanmak, gizlemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 128-99); EAT'de *sahla-, sakla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 563-565); HT'de *saḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 498); ÇT'de *anıt-(1)* : "Saklamak" *saẖla-* : "Saklamak, inkar etmek, gizlemek, himaye etmek" *saḳla-* : "Korumak, gizlemek" *yaşur-* : "Saklamak, gizlemek, örtmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 44-940-943-1239).

salkı- : Etler gevşeyip sarkmak.

salla- : Tahrik etmek. **Baş sallamak** tasdik etmek. **Beşik sallamak** emek vermek. **El sallamak** davet etmek. **Kavuk sallamak**. **Kuyruk sallamak**.

ÇT'de *biş-(2), bişi-* : "Sallamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 154-155).

sancı- : Bir uzuv dert etmek, veca olmak, kavramak.

EAT'de *sancı-* : "1. Saplamak, sokmak. 2. Takmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 568).

südre- : Türkîde sarhoş olmak.

HT'de *süḍre-, süyre-* : "Sürümek, sürüklemek" gibi anlamlarda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 538); ÇT'de *südre-* : "Sürümek, itmek, yuvarlamak, def itmek, sürmek, mesih etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1014).

tasla- : Boş tefahur satmak, silah pala çalmak. **Zenginlik, fazilet şecaat taslamak** fuzuli iddia ızhar üretmek.

taşla-(1) : Taşra atmak, ihraç etmek, taşra çıkarmak.

DLT'de *taşla-* : "Taşlamak; gurbete gitmek; dışarılıklı olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 583); EAT'de *taşla-* : "İtiraz etmek" anlamında kullanılmıştır.

(Kanar, 2018: 640); HT'de *taşla-(2)* : "Dışarı atmak, çıkarmak, dışlamak, terk etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 571); ÇT'de *taşla-(2)* : "Dışarı gitmek, def etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1087); TS'de *taşla-* fiili bu anlamda kullanılmamıştır. TS'de *taşla-* fiili burada *taşla-(2)* fiiliyle aynı anlamda kullanılmıştır.

tavsa- : Tav geçmek, savmak hazan gelmek. **Pazar tavsayıp revaç geçmek** tenha olmak.

telsi- : Telesimek, çocuk zayıflayıp erimek.

EAT'de *telesi-* : "Bayılacak gibi olmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 644); KT'de *telesi-* : "(Kumaş) eskiyip teller meydana çıkmak, tiftiklenmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1213); TS'de *telsi-* fiili yer almamaktadır.

tırma- : Çengel takıp çekmek, dirmek. Türkîde tirmek, tirmelemek.

KT'de *tırma-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1246); TS'de *tırma-* fiili yer almamaktadır.

titre- : Titremek. **Tiril tiril titremek** sıtmadan, hiddetten, soğuktan titremek, korkudan mütezelzil olmak. **Yer gök titremek**. **Üzerine titremek** muhabbet etmek.

EUT'de *bäz-, titrä-, titri-* : "Titremek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 27-158); DLT'de *béz-* : "Titremek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 86); EAT'de *ditre-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 215); HT'de *titre-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 596); ÇT'de *titre-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1137).

tokta- : Tokamak. Türkîde toplaşmak, koyulaşmak, durup dinlenmek, payidar olmak.

HT'de *toḳta-* : "Sabit kalmak, sabitleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 599); DS'de *tofta-* : "Dinlenmek, rahatlamak, serinlemek" anlamlarında olup *tafta-, tofda-, tohna-, tohta-, tohtaş-, tokta-*. Kulllanım şekilleri mevcuttur. (Derleme Sözlüğü X S-T, 1993: 3943); TS'de *tokta-* fiili yer almamaktadır.

tökse- : Tökezimek, kayıp aksamak, bir şeye çatıp sürçmek.

DS'de *tökeci-* : "Ayağı engele takılıp sendelemek, düşer gibi olmak" anlamlara gelip *tekezle-, tokezi-, tokezle-, tökenne-, tökese-, tökesi-, tökeş-, tökeze-, tökezi-, tökez-, tökozi-, tökez-, tukez-, tügezle-, tükezin-, tükez-, tükzi-*. Kullanımları mevcuttur. (Derleme Sözlüğü X S-T, 1993: 3978); TS'de *tökse-* fiili yer almamaktadır.

turla- : Bohçalamak, sarmalamak, derlemek, toplamak.

DS'de *turala-* : "Düzene sokmak" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü X S-T, 1993: 3994); ÇT'de *torla-, turla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1149).

turşu- : Koyularak ekşimek.

KT'de *turşu-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1261); TS'de *turşu-* fiili yer almamaktadır.

yansı- : Yansılamak, yampiri yürümek, taklit yapmak.

yasta- : Dayamak, tavsîd etmek.

DLT'de *yasta-* : "Yastık dayamak, yaslanmak, söz dokundurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 755); EAT'de *yasta-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 734); ÇT'de *yasta-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1237).

1.15. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+ Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

yalabı- : İltimâ, müstenîr olmak.

OT'de *yaru-* : "Parlamak, aydınlanmak" haliyle karşımıza çıkmaktadır. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yaltra-* : "parlamak" şeklinde görülür. (Caferoğlu, 1993: 184); DLT'de *yaldrı-* = *yaldra-* : "Az ışımak, az parlamak" şekilleriyle görülür(Atalay, 2006: 733-34); EAT'de *yalabı-*, yalabu- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 716); KB'de *yal-* : " Parlamak" fiili ile kesin olmamakla birlikte bağlantı kurulabilir. (Ararat, 1979: 517); ÇT'de *yaldıra-* : "Parlamak, ışıldamak, uzaktan şaşalı görünmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1224).

yalakı- : Türkîde dişi hayvan kızmak, kösnümek.

EAT'de *yalakı-, yalık-* : "Köpek ve kedinin kızışması" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 716-718); YTS'de *yalık-* : "Dişi köpek ve kedi erkek istemek, erkek isteyen dişi, erkeğin çevresinde dolaşmak" anlamında olup yalaḳı-, yalḳı- gibi kullanımları vardır. (Dilçin, 1983: 232); TS'de *yalakı-* fiili yer almamaktadır.

yumuşa- : Sert şey tesiri hararetle ve suda nu'ûmet kesbetmek, hiddet geçmek, mülâyemet gelmek, gevşemek.

DLT'de *yumşa-* : "Yumuşamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 812); EAT'de *yumşan-* : "Yumuşamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 783); HT'de *yumşa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 698); ÇT'de *yumşa-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1262).

1.16. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz kuruluşunda Kök Fiiller

büğürt- : Eti muhafaza için yarım pişirmek.

DLT'de *müngret-, mangrat-* : "Böğürtmek, büngüldemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 417); EAT'de *börttür-* : "Eti az pişirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 137); DS'de *böğürt-* : "Az haşlamak" anlamında kullanılmış olup *börtle-, bortdür-, böğürtle-, böğürt-, böğürttür-, böğüttür-, börktür-, börküt-, börtdür-, bört it-, börtlet-, bört-, börttür-, börtür-, börüktür-, börüt-, börüttür-, böyüktür-, burut-*. Kullanım şekilleri mevcuttur. (Derleme Sözlüğü II B, 1993: 771); TS'de *büğürt-* fiili yer almamaktadır.

1.17. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

bingiş- : Dişleri biribirne binmek, terekküb etmek.

EAT'de *bingiş-* : "Üst üste binmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 120); TS'de *bingiş-* fiili yer almamaktadır.

çapraş- : Çapraşık. *Çepreşmek*.

EAT'de *çapraş-* : "Karmaşıklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 164); ÇT'de *çapraş-* : "Çapraşmak, bir diğerini geçmemek, beraber koşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 228).

çepreş- : Birbirine geçmek ve çitişmek, çapraşmak, çapraz olmak, kitlenmek, sıkışmak, şiddetlenmek, kintilmek.

KT'de *çapraş-* : "Akkuru ve hamaylı geçen iki şey kavuşup geçmek ve tekâtu' etmek: *Palaska ile pala kayışı göğsünde çapraşıyordu"* şeklinde geçer. (Sami, 2019: 198); TS'de *çepreş-* fiili yer almamaktadır.

çıldır- : Tecennün etmek, azmak, mecnun gibi gazaplanmak. Türkîde cıvdırmak. Çıldır çıldır bakmak.

çiğsin- : Seher illetine uğramak.

KT'de *çiğsen-* : "Uyuyamamak, uykusuz kalmak, seher veya erak illetine uğramak" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 217); TS'de *çiğsin-* fiili yer almamaktadır.

davran- : Tavır ile hareket etmek, hazırlanmak, kımıldanmak, teşebbüs etmek, tedarik etmek, hastalıktan kalkıp kuvvetleşmek, İfakat bulmak, yaklanmak. **Ağır davranmak**. **Tetik davranmak, evvel davranmak**. **Silaha davranmak** kılıca piştoy el etmek. **Silah davranmak, süngü davranmak**.

EUT'de *tabran-, tafran-, tavran-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 144-50); DLT'de *tawra-, tawran-, tuwra-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 588).

gönder- : İrsâl etmek, ithaf etmek, ihda etmek, yola salmak. Türkîde yebermek, gönmek, geri dönmek. **Geri göndermek** red etmek. **İçeri göndermek** salmak. **İleri göndermek** takdim etmek.

OT'de *ıd-, id-, ıt-, yıd-* : "Göndermek" anlamında bu fiil şekilleri kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 300); EUT'de *ı-, ıd-* : "Göndermek, neşretmek, yaymak, kaçırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 57); EAT'de *gönder-, göndür-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 295-296); HT'de *ıḍ-, ıḍala-, ıḍur-, ıy-, id-, iy-, iber-, yiber-* : "Göndermek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 242-246); ÇT'de *ıt-, ıḍ-, ıy-, ız-, ıd-, yıpar-, yiber-* : "Göndermek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 504-1252-1253).

göster- : Aslı görgüzmek, görsitmek, gördürmek. İşaret, ibraz etmek, belli etmek, perde hayal gibi göstermek, oyun çıkarmak, taktir ettirmek, delâlet, tayin, müsaade etmek. Rahat ve huzur

göstermek. Karşı tutmak, ateşe göstermek, bir şeyin sahnını göstermek, ispat, ayan etmek. İnsanı libas gösterir. **Alay göstermek** asker geçmek. Hâlini göstermek. *Lâ-yuğnî göstermek*. **Parmakla gösterilmek**. **Rabbim göstemesin**. **Yaşını göstermemek** genç, güzel gözükmek. **Yol göstermek** akıl öğretmek.

EUT'de *körgür-, körkät-, körkit-, körkür-, körküt-, körtgür-* şekline geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 78); DLT'de *körküt-* : "Göstermek" şeklinde görülür. (Atalay, 2006: 364); EAT'de *görset-, göster-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 302-303); HT'de *körget-, körgez-, körgüz-, körküz-, körkit-, körküt-, köster-, körset-, közgür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 345-347); ÇT'de *görset-, körset-, köster-, göster-, körgiz-, körgüz-, görküz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 403-659).

havlık- : Halıkmak.

TS'de *havlık-* fiili yer almamaktadır.

kantar-(1) : Çeker gibi kasmak.

KT'de *kantar-* : "Çekip kısmak" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 588); TS'de *kantar-* fiili yer almamaktadır.

kantar-(2) : Türkîde suya kandırmak, kana kana su içmek, atı sulamak demektir.

ÇT'de *ḳantar-(1)* : "Kana kana su içmek, atı suya doydurmak" *ḳantar-(2)* : "Tartmak, tartılmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 576); TS'de *kantar-* fiili yer almamaktadır.

karmaş- : Alt üst olmak.

DLT'de *karmaş-, karmalaş-* : "Yağmalamakta yarış ve yardım etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 272); KT'de *karmaş-* : " Çalkanmak" anlamı da verilmiştir. (Sami, 2019: 602); ÇT'de *ḳarmaş-(1)* : "Karışmak, alt üst olmak, kurcalamak, sokmak" *ḳarmaş-(2)* : "Uzaklaşmak, aralaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 586).

kaygın- : Geri eğilerek gerinmek.

KT'de *kaygın-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 616); TS'de *kaygın-* fiili yer almamaktadır.

kaygır- : Kayırmak, bir adamı mülâhaza etmek, himayet etmek, tasasını çekmek, gam yemek, ileri sürmek, bir işi yapmak, döndürmek, esirgemek, kaydetmek. **Adam kayırmak**. *Kaydını mevla kayırsın reva buyursun*.

DLT'de *kadhgur-* : "Kayırmak, kaygıya düşmek, kaygılanmak" anlamında kullanılırken *kadhgulan-* : "Kaygılanmak" *kaygur-* : "Kayırmak, kaygılanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 247-85); EAT'de *kaygur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 420); HT'de *ḳaḍġur-, ḳayġur-, ḳaḍşur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 279); TS'de *kayır-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 2011: 1364).

kıjgır- : Yılan şiddetle tıslamak, doğan ava inerken gırgırdı etmek. **Kıjgırır yılan** şedit ses çıkarmak.

EAT'de *gıjgır-* : "1. Yaygara koparmak, haykırmak, bağırmak. 2. Hırıldamak. 3. Hışırdamak. 4. Haykırarak saldırmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 285); YTS'de *ġıjġır-* : "Haykırmak, gürlemek, fışıltılı ses çıkarmak, haykırarak saldırmak" anlamlarında olup *ḳıjġır-, ḳıjġur-, ḳışġur-* kullanım biçimleri mevcuttur. (Dilçin, 1983: 93); TS'de *kıjgır-* fiili yer almamaktadır.

kıskan- : Kısınmak, birinden esirgemek, haset, gıpta etmek, çekememek, iç çekmek. **Bir şeyi kıskanmak**.

DLT'de *kısgan-, kısırkan-* : "Kıskanmak, pintilik etmek, kısmırlanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 321); ÇT'de *ḳısḳan-, ḳızġan-, ḳızġın-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 627-630).

kullan- : İstihdam etmek, idare, tasarruf etmek. **Ağız kullanmak**. **Bol kullanmak** müptezel etmek. **Hor kullanmak, tepe tepe kullanmak**.

DLT'de *sura-* : "Kullanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 541); HT'de *ḳullan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 352).

kurşan- : Muhaffefi. *Kuşanmak*.

DLT'de *kurşa-, kurşan-* : "Kuşanmak, kuşağı bağlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 383); HT'de *ḳurşan-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 355); TS'de *kurşan-* fiili yer almamaktadır.

kurtar- : Kurtarmak. Türkîde kurutmak, kurtgarmak, kurup uydurmak, tesviye manasına tahliye etmek. **Senet kurtarmak** deyn etmek, bir adamı cezadan azat etmek, selâmete necata çıkarmak.

EUT'de *ḫutgar-, ḳurtġar-, ḳutġar-, ḳutḳar-, ozḳur-, ozġur-* : "Kurtarmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 56-97-125); DLT'de *kutgar-, kutrar-*, şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 389); EAT'de *kurtalt-, kurtar-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 467).

HT'de *ḳurtar-, ḳurtġar-, ḳurtḳar-, ḳutġar-, ḳutḳar-, ḳutar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 355); ÇT'de *ḳutar-, ḳutġar-, ḳutḳar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 675).

kurtul- : Bir yerden ayrılmak, çıkıp halâs olmak, necat bulmak, selâmete ermek, zafer, felâh, fevz bulmak. Elden kurtulmak, boşalmak. Ölümden kurtulmak.

EUT'de *ḫortul-, ḳurtul-* : "Kurtulmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 56-124); DLT'de *kurtul-, kutul-, kut bul-* : "Kurtulmak, doğurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 389); EAT'de *kurtıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 467); HT'de *ḳurtul-,*

ḳutul-, ḳutıl- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 355-357); ÇT'de *ḳurtul-, ḳutḳul-, ḳutul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 672).

sarmaş- : Sarmaş dolaş olmak, kucaklaşmak, edişmek.

DLT'de *sarmaş-(1)* : "Sarmakta yardım etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 494); EAT'de *sarmaş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 570); ÇT'de *sarmaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 951).

seyrel- : Seyrekleşmek.

HT'de *seyrel-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 517).

sisken- : Sirkinmek manasına uykuda sıçrayıp uyanmak, halecanla titremek.

KT'de *siskin-* şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1092); HT'de *sesken-, sisken-* : "Korkmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 514); ÇT'de *sėsgen-, sesken-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 977); TS'de *sisken-* fiili yer almamaktadır.

söyken- : Yan üzere dayanmak, yastamak.

EAT'de *söyken-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 598); KT'de *söygen-* şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1102); TS'de *söyken-* fiili yer almamaktadır.

sümkür- : Burunda kuvvetli nefes ihracıyla def etmek. Nefes ihracı sümürmek.

DLT'de *yinğit-, yinğ at-* : "Sümkürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 793); HT'de *sümkür-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 539); ÇT'de *sümkür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1015).

tepsir- : Hararetten kurumak, hummaya uğramak, hararetten dudaklar kabarmak, sebt illeti arız olmak.

DS'de *tepser-* : "Kurumaya yüz tutmak" anlamında olup *tebser-, tebsir-, tepser-, tepsi-, tepsir-, tepzer-.* Gibi kullanımları mevcuttur. (Derleme Sözlüğü X, 1993: 3886); ÇT'de *tebsir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1096); TS'de *tepser-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 2011: 2327).

tırman- : Yükseğe, bayıra sarılıp emekler gibi çıkmak.

EUT'de *yarman-* : "Tırmanmak, çıkmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 187); DLT'de *yarman-* : "Tırmanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 751); EAT'de *dımran-, dırman-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 203); ÇT'de *tarman-* : "Tırmanmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1084).

tırmaş- : Usul ile asılıp ilişip yükselmek.

DLT'de *tırmaş-, tarmaş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 617); EAT'de *tırmaş-* : "Tırmanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 648); TS'de *tırmaş-* fiili yer almamaktadır.

tiksin- : Galatı titsinmek, tiskinmek. Diki gelmek, mide yadırgamak, tiksinmek.

tilkiş- : Hayvanatın tırmalaşıp boğuşmak, müşâcere etmek.

KT'de *tilkiş-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1248); TS'de *tilkiş-* fiili yer almamaktadır.

tümsel- : Yerin yüzü yanın yumru olmak.

yaklaş- : Takarrüb etmek, yakın varmak, yakın gelmek.

EUT'de *yaġu-, yavış-* : "Yaklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 182-89); DLT'de *yagu-, yaguş-* : "Yaklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 730); EAT'de *yagış-, yahlaş-, yaklan-* : "Yaklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 712-713-716); HT'de *yaġu-, yavu-, yawu-, yawuk-, yawuklan-, yawun-, yawut-* : "Yaklaşmak" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 652-671-672); ÇT'de *yavı-, yavu-(1), yavul-, yavuş-* : "Yaklaşmak" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1242).

yalmar- : Yalayıp sömürmek.

Kûyundan büyükler bana kasd eder
Eğer fırsatını bulsa yalmar yutar.

KT'de *yalmar-* : "Yalayıp sömürmek, çekip yutmak." (Sami, 2019: 1322); TS'de *yalmar-* fiili yer almamaktadır.

yalvar- : Temelluka gelmek, yaltak olmak, rica etmek, niyaz etmek. **Yalvara yalvara, yalvara yakara.**

OT'de *yalbar-* şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *ḳolġur-* : "Yalvarıp yakarmak" anlamında kullanılırken *yalbar-, yalvar-, yalwar-* fiilleri de mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 119-183-737); EAT'de *yalvar-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 719); HT'de *yalbar-, yalpar-, yalwar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 656); ÇT'de *yalanla-(2)* : "Yalvarmak, rica etmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *yalbar-, yalpar-* fiilleri de bu anlamı karşılamıştır. (Ünlü, 2013: 1224).

yutkun- : Boğazda yutar gibi yapmak, ziyade iştah ve arzu etmek.

EAT'de *yudın-* : "Yutkunmak, zoraki yutmak, içmek" anlamında kullanılmış olup *yutun-* fiili de bu anlamı karşılayan bir diğer fiildir. (Kanar, 2018: 781-785); ÇT'de *yutġun-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1264).

Yüksel- : Terfi etmek, kalkmak, mürtefi olmak, ses dik olmak, pahaya çıkmak.

HT'de *yükse-* : "Yükselmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 701).

1.18. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+ Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

semelce- : Semilcimek, yaprak kıpırdamak, sınıp korkup seme olmak, sızlanmak.

KT'de *semelce-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1062); TS'de *semelce-* fiili yer almamaktadır.

sınamsa- : Olur olmaz şeyi beğenmemek, burun büyüklüğü etmek.

KT'de *sına-* = *sınamsa-* aynı kullanım alanında olduğu gösterilmiştir. (Sami, 2019: 1080); TS'de *sınamsa-* fiili yer almamaktadır.

1.19. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller

sendele- : Sahihi senderemek. Ayak üzere iken sürçer gibi sarsılmak, sallanmak, iki yana devrilir gibi yürümek.

Hezar hastaya gelüben dokunsa senderedür
O gonca gül ne bilir serçeye çubuk beredir.

EAT'de *büdre-, büdri-, sendere-, sendire-* : "Sendelemek" anlamında kullanılan fiillerdir. (Kanar, 2018: 147-579).

1.20.Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+ Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

görüncül- : Tüyleri dökmek, doğan cinsi tülemek, tüyleri yenilemek.

TS'de *görüncül-* fiili yer almamaktadır.

1.21. Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller

gırgırış- : Hırlaşmak, vırıldaşmak.

KT'de *gırgırış-* : "Münazaa etmek, vızıltı ile kavga etmek: *Bütün gün gırgırışıyorlar.*" (Sami, 2019: 386); TS'de *gırgırış-* fiili yer almamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
İSİMDEN FİİL YAPIM EKLERİ

Türkçenin kendine has gramer özellikleri mevcuttur. İsimden fiil yapım ekleri, kökü isim olan kelimelere gelerek fiil olmalını sağlamaktadır. Bu durum Türkçenin sondan eklemeli bir dil olduğunu pekiştirmekle beraber Türkçede fiil oluşum ve çeşitliliğine olanak sağlamaktadır.

2.1. +A-

"İsimlerden hem etken - geçişli hem de oluş bildiren geçişsiz fiiler teşkil eden işlek bir ektir. Eski türkçeden itibaren rastladığımız bu işlek ek, ünsüzle biten isim kök ve gövdelerine eklenir." (Toprak, 2005: 43).

"İki heceli olup n,r,z gibi ünsüzlerle biten isimlere –a-,-e- isimden fiil yapan eki eklendiği zaman bu ünsüzlerden önceki dar ünlüler orta hecenin vurgusuzluğundan dolayı düşer." (Ercilasun, 1984: 16). Buna örnek olarak: Beniz>benz+e-, çokur>çokr+a- gösterilebilir.

ada- (<ad+a-) : Bir isim ahdetmek ki nezir vaad etmek. Tehdit etmek.<ad+a-.

OT'de *ata-* : "Birine unvan vermek" anlamıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 295); EUT'de *ada-* : "1. Ad koymak, adlandırmak, söylemek. 2. Birisine zarar vermek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 2); DLT'de *ada-* : "Takma ad –lakap- vermek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 47); HT'de *ada-, ata-(2)* bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 26-60); ÇT'de *ata-* : "Adlandırmak, ad vermek, at koymak; nişanlamak, namzet etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 67).

benze- (beniz+e-) : Müşabehet, mutabakat, taklit etmek. **Benzeye benzeye yaz olur. Neye benzer.** Nazir olmak.<beniz+e-.

EUT'de *yöläş-, yüläş-* : "Benzemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 197-199); DLT'de *menğze-, üsne-, usnat-* : "Benzemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 412-716); EAT'de *benze-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 108); HT'de *mėŋze-, meŋze-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 386); ÇT'de *biñze-, beñze-, meñze-, mėñze-, miñze-, miñize-, oḫşa-* : "Benzemek" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 149-860).

beze- : Tezyin etmek, çeki düzen vermek, musanna yapmak.<bez+e-.

DLT'de *beze-* : "Bezemek, nakışlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 86); EAT'de *beze-, bize-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 113-130); HT'de *beze-, bize-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 94); ÇT'de *beze-, bėze-, bize-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 131).

boşa- : Tatlîk etmek. Aslında başı boş bırakmak, tahliye etmek.<boş+a-.

HT’de *boşa-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 106); ÇT’de *boşa-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 164).

boya- : Boyacı küpte sabg, nakkaş fırça ile telvin etmek, elvan sürmek, renk etmek, saç sakal siyahlatmak. **Göz boyamak**.<boy+a-.

Cilâ ver çeşm-i câna hâh-pây-ı dil-rübâ ile
Sakın kühhâlllerden göz boyarlar tutiya ile.

DLT’de *bodhu-* : “Boyamak, yapıştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 98); HT’de *boya-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 107); ÇT’de *boya-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 164).

(Toprak, 2005: 45) boya- fiilini boy+a- şeklinde almıştır. Buradan hareketle boya- fiili kök fiil şeklinde ele almayıp bu kategoride ele almayı tercih ettik.

buda- : Aslı buğdamak. Ağacın ve asmanın vesair şeyin budağını, dalını şah ve butalarını bütün kesmek, bir bir temizlemek, zaidi izale etmek, kısaltmak. Asmayı kıra gözlemek, dallarını çırpmak. **Asma budamak**.<bud<bût “dal”+a-.

EUT’de *buta-* : “Budamak, vurmak, dövmek, kesmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 36); DLT’de *butakla-, butıkla-* : “Budamak” anlamında kullanılmışlardır. (Atalay, 2006: 120); ÇT’de *buda-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 169).

buna- : Pirlikte akıl noksan olmak, muhtel, şaşkın olmak. **Bulup bunamak** beğenmemek, şımarmak.<bun “keder,sıkıntı,dert,ıztırap”+a-.

EAT’de *buna-* : “Bunaklaşmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 141); HT’de *mun-* : “Bunamak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 405).

çokra- : Çokar çokar kazan kaynayıp takırdamak, tangırdamak, fokramak.<çokur+a-.

DLT’de *çokra-* : “Pınarda su ve tencerede bir şey kaynamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 156); TS’de *çokra-* fiili yer almamaktadır.

dene- : İmtihan, tecrübe etmek, sınamak. **Gücünü denemek** kuvvetini tecrübe etmek.<den “denk,eş”+e-.

EAT’de *denge-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 196).

dile- : İstemek, sual, arzu etmek. Talip olmak, talep, temenni etmek.<dil+e-.

OT’de *tilä-, kol-* : “Dilemek, istemek” anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 304-310); EUT’de *ḳol-* : “Rica etmek, dilemek, istemek” anlamında kullanılırken *tilä-* : “Dilemek, arzu etmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 119-156); DLT’de *tile-* : “Dilemek, istemek, beklemek, aramak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 622); EAT’de *dile-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 206); HT’de *dile-, tile-* şeklinde geçerken *ḳol-* fiili de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 149-333); ÇT’de *tile-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1128).

döşe- : Yaymak, bast etmek, yazmak. **Oda döşemek, dayamak**.<döş “göğüs,sedir,yatak”+e-.

EUT’de *töşä-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 163); DLT’de *töşe-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *yadh-* : “Döşemek, yaymak, sermek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 647-724); EAT’de *döşe-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 224); HT’de *döşe-, töşe-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 152); ÇT’de *töşe-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1155).

ele- : El ile çalkamak, eleklemek, tetkik ile aramak. **İnce elemek** dibine darı ekmek. **Şehri elemek** halkını bir bir yoklayıp bir adamı taharri etmek.<el+e-.

DLT’de *elge-*: Elemek; *elgel-*: Elenmek; *elgen-:* Kendisi için elemek; *elgeş-:* elemekte yardım ve yarış etmek; *elget-:* Eletmek. Fiilleri yer almaktadır. Zamanla “g” harfinin düşmesiyle bu şekli aldığını düşünmek mümkündür. (Atalay, 2006: 176); HT’de *ele-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 169).

ene-(1) : Hayvanı ihâ, im’âl etmek, kesmek, burmak.<en “sarkan şey,husye,testis”+e-.

DLT’de *éne-* : “Enemek, kulaktan bir parçasını keserek imlemek” anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tutukla-* : “Enemek, enenmişliğe nisbet etmek” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 182-663); EAT’de *ene-, ine-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 257-373); ÇT’de *aḫta-, ene-, ine-* : “Enemek, hadım etmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 22).

ene- (2) : Tohumluk buğday sünbülesinin başını kuyruğunu kırıp ayırmak. İhsa etmek. <en “sarkan şey,husye,testis”+e-.

göze- : Örgü örer gibi dikmek, nakışta, hesap nevinden örmek, üstünü bir kat daha iplikle örtmek. **Gözenmiş nakış**. Müşebbek zıddı.<göz+e-.

EUT’de *közä-* : “İstemek, arzulamak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 80); EAT’de *göze-* : “Örücülük yapmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 308).

kana- : Demi çıkmak, seyelanı dem, kan akmak, burun kanamak. Kaza vukua gelmemek. *Çıban kanamak*.<kan+a-.

DLT’de *kana-, kanı-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 260); HT’de *ḳana-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 284); ÇT’de *ḳana-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 574).

kapa- : Aslı kapamak, kapkarmak. Kap ve kabak ile örtmek, yaşmak dayamak, ığlak, setr ve bent etmek, açmak zıddı. Kapı, kitap, göz, kuyu, mektup, bent, sed etmek, delik, şişe tıkamak, borç, defter, hesap, kat, hatm etmek. **Göz kapamak** müsamaha, yummak, istirahat etmek, nezareti men etmek.<kap+a-.

HT’de *ḳapa-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 286); ÇT’de *ḳapa-* fiili mevcuttur. Bunun yanında tügre- : “Kapamak, set çekmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 576-1169).

kına- : İstihza etmek, hicv etmek.<kın “ceza,eziyet”+a-.

EUT’de *ḳına-* : “Cezalandırmak, kınamak” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 116); DLT’de *kına-* : “İşkence etmek, cezalandırmak, bir şeye kın yapmak” anlamında kullanılırken *tabala-* : “Kınamak, ayıplamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 316-559); EAT’de *kına-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 437); HT’de *ḳına-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 317); ÇT’de *ḳına-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 622).

oyna-(1) : Oyun yapmak, sarsmak, teheyyüç, ihtizâz, yerinden deprenmek, taharrük etmek, eğlenmek, kumar etmek, kımıldamak, işlemek, say ve marifet ile çok çalışarak lüzumsuz şey yapmak.<oyun+a-.

oyna-(2) : Yerinde kımıldamak, hareket, raks etmek, içe oynamak, gömlek kenarına kuş dili zarafe yapmak. Lâtife etmek, itina etmemek. Gülüp oynamak, sürur etmek. **Akıl oynamak**. **At oynamak** nakıllamak. **Can oynamak**. **Yürek oynamak**. **Zilsiz oynamak**.<oyun+a-.

EUT’de *oyna-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 97); DLT’de *büdhi-* : “Oynamak, raks etmek” anlamında kullanılırken oyna- fiili de kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 122-447); EAT’de *oyna-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 529); HT’de *oyna-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 453); ÇT’de *oyna-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 869).

sına- : Aslı sanamak. Tanımak için koklamak, sınamak, imtihan, ihtiyar, denemek, tecrübe etmek.<sın+a-.

EUT’de *sına-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 134); DLT’de *sına-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 516); EAT’de *sına-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 584); HT’de *sına-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 520); ÇT’de *sına-, sine-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 983-991).

toza- : Tozanmak, tozutmak, toz kaldırmak, toz etmek.<toz+a-.

KT’de *toza-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1255); TS’de *toza-* fiili yer almamaktadır.

tüne- : Tüneklemek. Kuşlar tünek üzere gecelemek. Sıçramak, atlamak manasına dahi gelir *görüncülmek*.<tün “gece”+e-.

DLT’de *tüne-* : “Gecelemek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 670); EAT’de *düne-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 233); HT’de *tüne-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 612); ÇT’de *tüne-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1171).

türe- : Toplanıp vücut bulmak, halk azmak, huruç, asi olmak.<tür+e-.

OT’de *tir-* : “Dermek, toplamak” anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); EUT’de *törçi-* : “Türemek, doğmak, neşet etmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 163); EAT’de *döri-, düre-, düri-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 224-234); HT’de *töre-,*

türe- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 603); ÇT'de *töre-, törü-, türü-, türe*- şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1154).

uza- : Te'ehhur etmek, uzaklaşmak, uzunlaşmak, boy atmak, uzatıp uzun olmak.<uz "uzak"+a-.

EUT'de *uza*- fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 176); EAT'de *uza*- fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 693); HT'de *uza*- üç madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak uza-(2) : "Yönelmek, meyletmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 632); ÇT'de *uza*- fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1192).

yaşa- : Yıllanmak, muammer olmak.<yaş+a-.

OT'de *yaşa*- fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yaşa*- fiili varlığını sürdürmüştür. Bununla birlikte *yaşna*- : "Yaşamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 188-89); DLT'de *yaşa*- fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 756); EAT'de *yaşa*- fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 735); HT'de *yaşa*- mevcuttur. (Ünlü, 2012: 669); ÇT'de *yaşa*- fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1238).

2.2.+I-/+U-

"Az kullanılan ve geçişsiz fiiller teşkil eden bir ektir." (Hacıeminoğlu, 1991: 213).

"Ünsüzle biten isim kök ve gövdelerinden geçişli ve geçişsiz fiiller yapar" (Ercilasun, 1984: 16).

(Ercilasun, 1984: 16) +I-/+U- eklerinden sonra –t- geçişlilik ve –ş- müşâreket eklerini getirerek berk+it- "sağlamlaştırmak" ve tok+ış- "savaşmak" savını örneklerle pekiştirir.

ağrı- : Elem vermek.<ağır+ı-.

OT'de *agrı*- : "Hastalanmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 293); EUT'de *ağrı*- şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 5); DLT'de *agrı-, agrın*- : "Ağrımak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 11); EAT'de *agrı*- : "İncinmek, gücenmek, darılmak" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 22); HT'de *ağrı*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 30); ÇT'de *ağrı-(1)* : "Ağrımak, acımak, hastalanmak, dert ve acı çekmek" *ağrı-(2)* : "Öfkelenmek, gücenmek" şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 17).

beti- : Yazı yazmak, ketb etmek, tahrir etmek. Aslında yazmak fakat bast, tebsît ve yazı, yaygı, yayvan, düz ova manasınadır.<bet<bit+i-.

OT'de *biti*- şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 297); EUT'de *biti*- şeklini devam ettirmektedir. (Caferoğlu, 1993: 30); DLT'de *biti*- : "Yazmak" şeklinde varlığını devam ettirmiştir. (Atalay, 2006: 95); EAT'de *biti*- : "1. Nasip etmek. 2. Nasip olmak, kısmet olmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 128); HT'de *biti*- : "1. Yazmak. 2.

Belirlemek, takdir etmek.” Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 103); ÇT’de *bit-(3), biti-, bitü-, beti-* : “Yazmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 155); TS’de *beti-* fiili yer almamaktadır.

çisi- : **Çiğsimek** muhaffefi. Çisimek çiğ yağmak, gayetince yağmur tozarmak.<çis+i-.

KT’de *çisi-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 219); TS’de *çisi-* fiili yer almamaktadır.

solu- : Zahmetten sık sık nefes almak, nefes kesilmek.<sol-u-.

HT’de *solı-, solu-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 527); ÇT’de *solu-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 999).

talabı- : Oynayıp sıçraşmak, balıklar suda kaynamak, iştah etmek. Göstermek. İstek etmek, deprenmek, kıpırdanmak, hızlanmak.<talab~talep+ı-.

EAT’de *talabı-* fiili mevcut olup *talbı-, talbu-* biçimleri de kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 626); HT’de *talpı-* : “Çırpınmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 562); TS’de *talabı-* fiili yer almamaktadır.

2.3.+AD-

(Hacıeminoğlu, 1991: 173) İsimlerden umumiyetle dönüşlü-geçişsiz fiiller türeten işlek bir ek olup +A- ekinden sonra kelime genişleyip –d- ekini aldığı ve pekiştirme görevini de üstlendiği kanâatindedir.

ulat-(1) : Ululamak, ihtiram, i'zâz teşrif, izzeti ikram etmek, hamdü senâ etmek. Secde etmek.<ulu+at-.

DLT’de *ulat-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 689); TS’de *ulat-* fiili yer almamaktadır.

2.4.+(A/I/U)l-

2.4.1. +l-

+l- isim köklerine gelerek geçişsiz fiiller türetirler.

alçal- : Eğilmek, kapı altından geçerken boyun eğmek.<alçak+l-.

diril-(1) : Neşir, canlanmak, sölpük soluk şey sertleşmek, hayat gelmek.<diri+l-.

OT’de *teril-, tiril-* : “Toplanmak, bir araya gelmek” anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); EUT’de *täril-, tiril-* : “Toplanmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 153-157); DLT’de *téril-* : “Derilmek, toplanmak.” *Tiril-* : “Dirilmek, yaşamak” anlamlarında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 605-625); EAT’de *diril-(1)* : “1. Yaşamak, ömür sürmek. 2. Geçinmek. 3. Gibi yapmak, taslamak.” *Diril-(2)* : “Toplanmak, bir araya gelmek, derlenmek”

anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 211); HT'de *tiril-, diril-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 595); ÇT'de *deril-, tirel-, tiril-* şeklinde kullanılmaktadır. (Ünlü, 2013: 285).

diril-(2) : Tahaşşüt etmek.<diri+l-.

doğrul- : Müstakim olmak. kıyam etmek, bir tarafa teveccüh etmek, beli rast etmek, rast olmak.<doğru+l-.

DLT'de *kön-* : "Düzelmek, doğrulmak, yola gelmek, inkardan sonra ikrar etmek, yola çıkmak, (Urguca) yanmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *togru-* : "Doğrulmak, yönelmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 360-633); EAT'de *togrıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 651); HT'de *toğrıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 598).

durul-(1) : Musaffa olmak, tevakkuf, ikamet, dernek etmek, sükunet etmek, oturuşmak, dibe süzülmek, çökmek.<duru+l-.

durul-(2) : Durulanmak, revak gibi saf musaffa olmak, berrak olmak. Şeffaflık kesp etmek, yaramazlık geçmek.<duru+l-.

EUT'de *torul-* : "Durulmak, süzülmek, berraklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 162); EAT'de *durul-, turul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 227-665); HT'de *turul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 607).

katıl-(2) : Katılaşmak, katılanmak, berk olmak, pekişmek, sertleşmek, kan gibi tahaşşür etmek. **Yürek katılmak** gönülden hafakan gelmek, kulaktan kavaset gelmek.<katı+l-.

ÇT'de *ḳatıl-(2)* : "Kat kat olmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 592).

kısal- : Maksur olup boy eksilmek, kısa gelip kifayet etmemek, kuruyup kaçmak, çekilmek.<kısa+l-.

HT'de *ḳısal-* : "Kısa olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 319).

sivril- : Sivri durmak. *Dağlar sivrilir*. Boy atmak.<sivri+l-.

EAT'de *sivrer-* : "Sivrilmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 591).

yassıl- : Mebsut olmak, basit olmak.<yassı+l-.

KT'de *yassıl-* : "Basılıp açılmak, ezilmiş gibi genişlemek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1330).

yücel- : Yücelenmek, irtifa etmek, ilerlemek, meşhur olmak.<yüce+l-.

EAT'de *yücel-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 786); HT'de *yükeyleş-* : "Yücelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 701).

2.4.2. +(A)l-

(Gülsevin, 2017: 130) ekin geçişsiz fiiller türettiğini vurgulayıp iki işlevi üzerinde dikkat çeker; ilkin sıfatlardan geçişsiz fiil türetenler örnek olarak: **Çoğal- çok+al-**, **azal-**

az+al-… İkinci olarak isimlerden geçişsiz fiil türetenler örnek olarak: **Yönel- yön+el-** … Şeklinde ifade etmiştir.

“Sıfatlara gelerek ol mânâsına gelen fiiller yapar. –al/-el ekiyle aynı fonksiyona sahiptir.” (Akalın, 2001: 150).

Ünlü ile biten sıfatlardan “olma” bildiren fiiller türetmiş bir ektir. Sonu –k ile biten sıfatlarda bu sesin eriyip kaybolduğu görülür. Sayıları sınırlıdır. “Olma” bildiren işlevi dolayısıyla +Al- ve +Ar- birleşik ekleriyle görevdeştir: durul-, incel-, kocal-, köknel-, küçül-, seyrel- vb. (Korkmaz, 2017: 176).

azal- : Tenezzül, tenakus etmek, hafiflemek, eksilmek, zaaf bulmak.<az+al-.

EUT’de *ḳoḳ-* : “Azalmak, küçülmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 119); DLT’de *sawrı-, sawra-, sewre-* : “Azalmak, seyrekleşmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 500); ÇT’de *azal-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *azar-* : “Azalmak, azımsamak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 82).

boşal- : Hali olmak, bir yere munsab olup akmak, münteşir olmak.<boş+al-.

EAT’de *boşal-* : “1. Bağdan kurtulmak, kayıttan kendini kurtarmak. 2. Boşalmak.” Şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 132).

bunal- : İstiğrak etmek, dumana boğulmak. Nefes sıkılıp hafakan gelmek, sersem olmak.<bun+al-.

OT’de *buŋad-* : “Bunalmak, sıkılmak” anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 298); DLT’de *mungadh-* : “Bunalmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 415); EAT’de *bunal-, bunglan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 141-143); HT’de *muna-, muŋa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 405); ÇT’de *muñal-, muñla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 778-780).

çoğal- : Çoklaşmak, tezayüt, feyz, bereket olmak.<çok+al-.

DLT’de *ökli-* : “Artmak, çoğalmak, büyümek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 454); ÇT’de *çoġal-, çoḳal-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *köple-* : “Çoğalmak, artmak, çoklaşmak, çok olmak” *köprik-* : “Çoğalmak, bir araya gelmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 254-658).

daral- : Libas büzülüp çekilmek, maaş tenakus etmek, derin münkabız olmak, can sıkılmak.<dar+al-.

EUT’de *taru-* : “Daralmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 149); DLT’de *tarık-, taru-* : “Daralmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 578-581); EAT’de *tarak-, tarıh-, tarık-, tarılgan-, tarlıkan-* : “Daralmak” anlamı taşıyan fiillerdir. (Kanar, 2018: 636-637); HT’de *tarıḳ-, taruḳ-* : “Daralmak” anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 569).

dincel- : Sağlamlaşmak.<dinç+el-.

EAT'de *dincel-* : "Huzura kavuşmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 209).

gencel- : Dincelmek, taravet gelmek, tazlenmek.<genç+el-.

incel- : İncelenmek, zarafet kesbine tasaddî etmek.<ince+el-.

HT'de *yinçgel-, yuwkal-* : "İncelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 687-700).

kartal- : Kartlaşmak, kartlanmak, gençlik körpelik zail olmak, karımak.<kart "gençliği ve körpeliği kalmamış olan"+al-.

DLT'de *kartal-* : "Azmak, yaranın başı koparılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 274); HT'de *ḳarta-* : "Yaşlanmak, ihtiyarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 293).

sağal- : Sıhhat bulmak, sıhhate binmek, tahakkuk etmek.<sağ+al-.

DLT'de *yinedh-, yinet-* : "Sağalmak, yeğnilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 792); EAT'de *sagal-, sağal-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 560-562); HT'de *sağal-* : "Sağ tarafı tutmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 494); ÇT'de *sağal-* : "Sağlığına kavuşmak, sıhhat bulmak, güçlenmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 937).

taşal- : Taş olmak, taş kesilmek, donakalmak, hayret etmek.<taş+al-.

ÇT'de *taşal-* : "Atmak, kovmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1087); TS'de *taşal-* fiili yer almamaktadır.

ucal- : Yükseğe çıkmak, uca gitmek.<uc+al-.

EAT'de *ucal-* : "Yücelmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 673); TS'de *ucal-* fiili yer almamaktadır.

ulal- : Ulu olmak.<ulu+al-.

EUT'de *ulal-* : "Bağlı ve merbut olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 172); EAT'de *ulal-* : "1. Büyümek, yetişmek. 2. Artmak, çoğalmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 678); HT'de *ulal-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 621); ÇT'de *ulal-* : "Büyümek, büyük olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1183); TS'de *ulal-* fiili yer almamaktadır.

yönel- : Dönmek, teveccüh, iltifat, azim, kast, ahenk etmek. Kuşlar havaya ağmak, eğilmek, meyletmek.<yön+el-.

DLT'de *tuşlan-* : "Yönelmek, karşılaşmak" *tuşna-* : "Karşılaşmak, harekete geçmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 660); EAT'de *gönel-, yöngel-, yön-, yönül-* : "Yönelmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 296-780); HT'de *yöne-, yönen-* : "Yönelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 695).

2.5.+ (A/I/U)r-

“ Sıfat cinsinden isimlere gelerek geçişsiz fiiller türetirler.” (Ercilasun, 1984: 18).

(Hacıeminoğlu, 1991: 174) Türk dilinin daha sonra gelişen şivelerinde bu ekin daha sık kullanıldığını ve bu ekin de başta +A- isimden fiil yapan bir ek olup zamanla –r- ekiyle birleşmiş olabileceğini ifade eder.

(Gülsevin, 2017: 130) hem geçişli hem de geçişsiz olmak üzere iki ayrı sınıflamaya tabi tutar: I.Geçişsiz olanlara: I.a. Renk isimlerinden türeyenler: **Agar-, göger-, bozar-**. I.b. Diğer isimlerden türeyenler: **Belir-, yaşar-, kayur-**. II.geçişliler: **Ever-, suvar-**.

> “Brockelmann, ek için daha çok renk isimlerine gelerek onları fiil haline getirdiğini söylemekte aḳar- ~ağar- “Weiss sein; ağarmak”, ḳarar- “scwarz sein; kararmak”, ḳızar- “rot warden; kırmızılaşmak”, köker- “blau, grün warden; mavi-yeşil olmak”, sarġar- “gelb warden; sararmak”, yaşar- “grünen; yeşermek” örneklerini vermektedir.” (Brockelmann’danakt.Toprak, 2005: 54).

2.5.1. +r-

belir- : Belli olmak, zuhur, tebeyyün etmek. Hastalıktan, hiddetten göz beliri kalmak, taşra uğramak.<belli<belgü+r-.

DLT’de *belgür-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *örlen-* : “Belirmek, çıkmak, yükselmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 82-464); EAT’de *belür-, bilür-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 106-119); HT’de *belgü-, bėlgür-, belgür-, bilgir-, bilür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 86-87-97); ÇT’de *belgür-, bėlgür-, bilgür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 119).

delir- : Tecennün olmak, sevda getirmek, kızmak, azmak, akıl bozmak, çıldırmak.<deli+r-.

EAT’de *delür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 194); HT’de *delür-, telür-, tilür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 145-581-593).

karar- : Sonradan kara olmak, günde yanmak, gazaptan çehre bozarmak, bir şey uzaktan kara görünmek. *Üzüm üzüme baka baka kararır*. **Göz kararmak** bayılmak, hava bulutlanmak. **Kalp kararmak**. **Sular kararmak** akşam olmak.<kara+r-.

EUT’de *ḳarar-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 111); EAT’de *karar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 410); HT’de *ḳarar-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 289); ÇT’de ḳara-(1), *ḳaral-* : “Kararmak” anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *ḳarar-(1)* : “Karanlıklaşma, kararmak” *ḳarar-(2)* : “Çaresiz kalmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 579-582-583).

2.5.2. +(A/I/U)r-

ağar- : Beyazlanmak, ak olmak, sakal ak olmak, bez kasarlanmak. Ortalık aydın olmak, şafak sökmek, tan yeri belli olmak, uzaktan belirmek, nazarda peyda olmak. İhtiyar olmak,

eskimek. Renk bozulmak, atıp ak olmak. Kır olmak. Kumaş eskiyip solup rengi belirsiz olmak. Beniz atmak. **Dudakları ağarmak** hasta olmak. **Göz ağarmak** pek ihtiyar olmak, kederden çok ağlamaktan çeşmin feri inmek.<ağ~ak+ar-.

DLT'de *ürnğer-* : "Ağarmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 715); EAT'de *agar-, akar-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 18-29); HT'de *aġar-, aḳar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 29-35); ÇT'de *aḳar-* : "Ağarmak, beyazlaşmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 24).

bağır- : Ciğerden, derinden ses çıkararak haykırmak ve hayvanat öğürüp böğürmek. **Bağırıp çağırmak** yaygara etmek. **Yüze bağırmak** sayha ile ürkütmek.<bağ+ır-.

EUT'de *ködä-, urla-* : "Bağırmak" anlamıyla kullanılırken *alaḳır-* : "Bağırmak, çağırmak, gürültüye getirmek, ateşli konuşmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 7-76-174); DLT'de *manğra-, münğre-* : "Bağırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 407); HT'de *urla-* : "Ulumak, bağırmak, gürlemek, kükremek" anlamlarında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 626); ÇT'de *baġır-* fiilinin yanında bu anlamı karşılayan diğer fiiller: *İnde-, kıçġır-, oḳı-, oḳḳu-, oḳu-, çıġır-, ında-, çaḳır-, ḳıçḳır-, urla-, çarla-, oġu-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 91).

başar- : Bitirmek, muvaffak, muzaffer olmak. Becermek, ucuna varmak, baş etmek, dönüp koşmak.<baş+ar-.

EAT'de *başar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 99); HT'de *başar-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 80); ÇT'de *başar-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2013: 106).

bozar- : Renk bozulup kararmak, uzaktan kapkara görünmek, belirmek. **Kızarıp bozarmak** morarmak.<boz+ar-.

böğür- : Sığır, camız, deve gibi bağırmak, derin ses çıkarmak.<böğ+ür-.

OT'de *möŋrä-* : "Böğürmek" fiili geçmektedir. (Tekin, 2016: 306); EUT'de *möngrä-* : "Böğürmek, çağırmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 88); EAT'de *bögür-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 136); HT'de *bögür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 109); ÇT'de *bögür-* : "Derin ses çıkarmak, bağırmak, feryad ve figan etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 167).

ever- : Evlendirmek, ev bark etmek, damat etmek.<ev+er-.

göğer- : Mavileşmek, tazelenmek, otlar sürmek, ağaçlar yapraklanmak, yara çürümek, kararmak.<gök "mavi rengi"+er-.

DLT'de *köger-* : "Göğermek, gök rengini almak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 355); EAT'de *göger-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 293); HT'de *köger-, köker-*

şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 340-341); ÇT'de *göger-, köker-, köger-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 402).

morar- : Bere olmak, çıbanlar azmak.<mor+ar-.

otar- : Otlanmak, ra'y etmek, çocuklar kuzu gezdirip beslemek, gütmek.<ot+ar-.

EAT'de *otar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 527).

öğür- : Ö ö diye göğüsten ses etmek, kay getiremeyip naky etmek. Hayvanlar öküz ve inek böğürmek.<öğ+ür-.

EAT'de *öğür-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 536).

sarar- : **Ekinler sararmak** yel çalmak, san vurmak. **Sararıp solmak** hasta, mariz olmak.<sarı+ar-.

EUT'de *sarġar-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 130); DLT'de *sargar-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 491); EAT'de *sarar-, saru-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 570); HT'de *sarar-, sarġar-, sarıġ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 502); ÇT'de *sarġar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 950).

sırtar- : Sırta dayanmak, bulutlar sırtarmak. Ufukta kabarmak, cesaret etmek. Arkaya güvenmek.<sırt+ar-.

suvar- : Hayvanatı, mezrû'âtı saky, teskiye, iska etmek, çay ovaları irva etmek.<su<suv+ar.

EAT'de *sıvar-(1)* : "Mıknatısla çekmek" *sıvar-(2), suvar-* : "Sulamak, su vermek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 587-605); HT'de *suġar-, suwar-, suwġar-, sula-* fiilleri bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 533).

toşar- : Göğüs ileri çıkmak, döş gergin durmak, toşarmak.<döş <töş+ar-.

KT'de *toşar-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1255); TS'de *toşar-* fiili yer almamaktadır.

tozar- : Toz hâline girmek.<toz+ar-.

DLT'de *toz-, tozar-* : "Tozarmak, toz yükselmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 643).

üfür- : Üfür üfür üflemek, esmek.<üf+ür-.

yaşar- : Yaşarmak, yaş peyda olmak, ıslanmak. Göz dolmak, nemlenmek. **Göz yaşarma** seylanı dem. Muhaffefi yeşermek.<yaş+ar-.

EUT'de *yaşar-* : "Yeşillenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 188); DLT'de *yaşar-* : "Yeşermek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 757); EAT'de *yaşar-* : "1. Sulanmak. 2. Yeşermek, yeşillenmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 735); HT'de *yaşar-* : "Yeşermek, yeşillendirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 669); ÇT'de *yaşar-* : "Yaşarmak, göz yaşı dökmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1238).

yeşer- : Nebatat sürmek, çimlenmek, yeşil renk peyda etmek.<yeş<yaş "yeşil"+er-.

2.6.+rA-

“ Taklidî fiiller teşkil eden az işlek bir ektir. Tabii olarak, bu şekilde türetilen fiillerin de isim tabanları, tek başına mânâsı bulunmayan bir ses parçasından ibarettir.” (Hacıeminoğlu, 1991: 223).

> “Bu ekle türemiş fiillerin köklerinde “yansıma kelime” özelliği belirsizdir. Geçmişte, çeşitli bakımlardan “yansıma” olarak kabul edilmiş, ancak günümüzde neyle ilişkili oldukları unutulmuş ses parçaları halindeki bu köklerin, yalnız bu türevleri yaşamaktadır. Özellikle, bunlardan “çemre-, sıçra-, yıpra-“ fiillerinin köklerinin yansımalarla ilgileri hiç anlaşılamamaktadır.” (Kahraman, 1996: 78).

“ Ses taklidî fiilerinde +rA- ekiyle sonlanan tüm fiiller iki hecelidir. Eski türkçeye ait bu ekle sonlanan fiillerde ek, genellikle /k, g, ŋ/ ünsüzlerinden sonra gelmektedir. Ayrıca /ç, l/ ünsüzlerinden sonra geldiği fiil örnekleri de mevcuttur.” (Erdal’danakt.Özyetgin, 2001: 130).

depre- : Tepremek, kıpırdamak.<dep+re-.

EUT’de *täbrä-* : “1. Depremek, kımıldamak, sarsılmak. 2. Sallanmak, titremek.” Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 150); DLT’de *tepre-* : “Tepremek, kımıldamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 602); HT’de *tebre-, tepre-, tipre-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 576); ÇT’de tèbre-, tebre-, tibre-, tepre-, tipre- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1096); TS’de *depre-* fiili yer almamaktadır.

doğra- : Bıçakla ufak parçalamak, kıymak, tike tike kesmek. *Soğan doğramak*. **Bol doğramak** lâkırdıyla ikram etmek, guya misafir önüne çok yiyecek komak. **Kumaşı doğramak** fani biçip nafile parçalamak.<doğ<toğ+ra-.

DLT’de *togra-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 631); EAT’de *togra-, toğra-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 650-651); HT’de *toġra-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 597); ÇT’de *toġra-, torġa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1141-1149).

inre- : Böğürmek, boğa ve emsali bağırmak, ince gürmek.<in+re-.

HT’de *ıŋra-, iŋre-* : “Ağlayıp inlemek, inildemek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 243); TS’de *inre-* fiili yer almamaktadır.

kükre- : Azgınlıkla köpürmek, kudurmak.<kük+re-.

EUT’de *ätinä-* : “Kükremek” anlamıyla görülürken *kökrä-* : “Kükremek, bağırmak, böğürmek” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 52-77); DLT’de *kökre-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 357); EAT’de *kükre-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 470); HT’de *kökre-, kükre-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 341); ÇT’de *kökre-, kükre-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 655-680).

sıçra- : Yerinde ihtizâz, yerinde irti'âş etmek, at üstüne fırlamak, attan yere atılmak, seti, dereyi aşmak, kıvılcım fırlamak, bir kabın kenarı çentilmek. *Çamur sıçramak,* **can akıl başa**

sıçramak dehşete kapılmak. **Sıçrayıp oynamak**. *Zıp zıp sıçramak*. **Çamur sıçrama**k.<sıç+ra-.

DLT'de *kalı-* : "Sıçramak, çamışlanmak" anlamında kullanılırken *saçra-* : "Sıçramak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 255-479); EAT'de *sucı-, suçı-* : "Sıçramak" analamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 602-603); HT'de *saçra-, sıçra-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 491-518); ÇT'de *saçra-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tula-* : "Sıçramak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 934-1158).

2.7.+DA-

(Hacıeminoğlu, 1991: 213) +DA- ekinin Batı Türkçesinde kullanılan bu ekin çok çeşitli sesleri ve eşyaya atf edilen hareketlere taklit yoluyla anlatan fiiller türettiğini dile getirmektedir. Bu ekten oluşan; bilinen isimlerden yapılan fiiller ve taklidî fiiller olmak üzere iki ayrı grup şeklinde ayırmaktadır.

> "Birkaç tek heceli ad dışında ses yansımalı sözlerden ses yansımalı fiiller türeten bir ektir. Adlardan geçişli fiiller türetmiştir: alda- "aldatmak", >al "hile", izde-<iste-, ünde-"ünlemek" vb. Ses yansımalı ikincil köklerden genellikle "etmek" anlamında geçişsiz fiiller türetmiştir. Ek, ses yansımalı fiillerde –Il / -Ul, -Ir / -Ur kökleri üzerine geldiği için hep tonlu +dA- biçimindedir: büngülde-, cızırda-, çağılda-, fısılda-, fokurda-, gıcırda-, gürülde-, ışılda-, kıpırda- mırılda-, parılda-, takırda-, tıngırda-, şakırda-, uğulda-, vızılda- vb." (Korkmaz, 2017: 175).

"Dilimizde bu ek bir yandan canlılığını kaybetmiş bir yandan ise iki hecede yansımalara mahsus çok canlı bir ek halini alarak onlardan fiiller yapar olmuştur." (Banguoğlu, 2015: 204).

bağda- : Ta'kîd etmek, dizlerini telfîf itmek.<bağ+da-.

DLT'de *bagda-* : "Güreşte sarmaya almak, sarmalamak, ayak yakalamak, çelme vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 59); EAT'de *bagda-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 82).

bıngılda- : Hafif oynamak, titremek. *Zıngıldamak*.<bıngıl+da-.

cayırda- : Kapı kanadı ve yanan eşya, yırtılan kalın kumaş gibi ses etmek, cayırtı etmek.<cayır+da-.

cıyırda- : Yırtılmak, ses etmek, çikremek.<cıyır+da-.

cızırda- : Mesela tavada balık kızarıp ses etmek. Acı ince feza etmek.<cızır+da-.

civirde- : Civildemek ve cıvıldamak. Ufak kuşlar cemiyeti vıcırdayıp seslenmek.<civir+de-.

DS'de *civirde-* : "Tatlı sesle konuşmak" anlamında olup cavırda-, cıvılda-, civilde- gibi kullanım alanları mevcuttur. (Derleme Sözlüğü III C-Ç, 1993: 989); TS'de *civirde-* fiili yer almamaktadır.

cumburda- : Varil içinde su oynamak gibi karında ses çalkanmak.<cumbur+da-.

KT'de *cumburda-* : Buna ek olarak ikinci anlamda "Çok gürültü ve patırtı etmek" anlamı da verilmiştir. (Sami, 2019: 187).

çağılda- : Çağıltı etmek. Cığıltı hafifidir. Ufak kuşlar hakkında cıvıltı denir.<çağıl+da-.

çakılda- : Çakıl taşları yuvarlanması gibi sesler çıkmak, çıkarmak.<çakıl+da-.

ÇT'de *çaḳılda-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 223).

çangırda- : Çungurdamak muhaffefi, çıngırdamak çıngırak gibi ses etmek. Çangırtı, çangır çungur.<çangır+da-.

çatırda- : Bina kağşamak, dişler, kemikler ses etmek. **Kurşun çatırdamak** yağmak. *Mirfakı çatırdamak*.<çatır+da-.

çenirde- : Çenremek, çıtırdamak, vızlamak, ok kirişi vızırdamak, tıkırdamak, tıngırdamak gibi bir şey içinde ses peyda etmek.<çenir+de-.

DS'de *çenüle-, çenile-, çengilde-, çengile-, çeñgirde-, çeñgire-, çenkir-, çenkür-* : "Hareket etmek, bağırıp çağırmak" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü III C-Ç, 1993: 1138); TS'de *çenirde-* fiili yer almamaktadır.

çıngırda- : Çıngırdak gibi ötmek, şedit ses ile çıngır çıngır etmek.<çıngır+da-.

çıtırda- : Kapı ince çatırdıyla gıcırdamak.<çıtır+da-.

fıkırda- : Kaynayıp kabarmak, adam rahat durmayıp kaynamak, bir kaynatılıp kıvırarak rengi parlak olmak. Deniz fıkır fıkır kaynamak, fokur fokur kaynar su ile haşlamak.<fıkır+da-.

fırılda- : Çocukların rüzgarda çevirdikleri fırıldak gibi dolaşmak.<fırıl+da-.

TS'de *fırılda-* fiili yer almamaktadır.

fısılda- : Fıs geçmek, fıslamak, fıs fıs etmek, fesat sadediyle gizli olan lâkırdı sesi çıkarmak.<fısıl+da-.

DLT'de *sufsa-, sufşa-, şuwşaş-, şuwşat-* : "Fısıldamak, okuyup üflemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 538).

fışılda- : İpek kumaşın haşırdaması, fışıltı etmesi, hışhış etmek.<fışıl+da-.

fışırda- : Sulu şeyler fışırtı etmek, mermer fışkırmak, feveran etmek, aletle bol su terşiş etmek, nebat tohumu bol sürüp çıkmak.<fışır+da-.

fokurda- : Fıkırdamak, müfahhamı tokur tokur kaynamak.<fokur+da-.

HT'de *boḳurda-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 105); TS'de *fokurda-* fiili yer almamaktadır.

gacırda- : Kıcırdamak.<gacır+da-.

gıcırda- : Gıcırtı etmek, tahta şeyler sert ses etmek. Dişler gıcırdamak, kapı, makara gıcırdamak<gıcır+da-.

EUT'de *çıḳra-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 41); DLT'de *çıkra-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 147); EAT'de *kırcıldan-* : "Gıcırdamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 437).

gurulda- : Gurultu etmek.<gurul+da-.

gümürde- : Gümürdenmek, arslan deve misilli büyük hayvanat gümürtü etmek. Dendene etmek, Zemzeme etmek. Hemheme etmek.<gümür+de-.

KT'de *gümürde-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 407); TS'de *gümürde-* fiili yer almamaktadır.

gürülde- : Paldır güldür sesle yuvarlanmak, gürültü etmek. Gümbürtü etmek. <gürül+de-.

haşırda- : *Hışırdamak.*<haşır+da-.

TS'de *haşırda-* fiili yer almamaktadır.

hayda- : Sürüp akın etmek, hay huy etmek. <hay+da-.

ÇT'de *hayda-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 451).

hışılda- : Hışlamak manasındadır. <hışıl+da-.

hışırda- : Yaprakların kurusu ses etmek, hayvanat ot yerken haşırdamak, haşır etmek.<hışır+da-.

DLT'de *kaldra-* : "Hışırdamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 254).

horulda- : Kanatta, künk ve boru içinde su horultu etmek. *İnsan harıltısı, köpek hırıltısı, suların hurultusu.*<horul+da-.

ÇT'de *ḥorulda-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 478).

inilde- : İnildeşmek. Figan etmek.<inil+de-.

EAT'de *ingilde-, inilde-* : "İnlemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 373-374).

iste- : Aramak, talep, davet etmek, dilemek, arzu, iştiyak, rağbet, iştiha etmek. **İster olsun ister olmasın**. **Kıyı istemek** sahile gelme, kıyıya inmek. **Söz istemez** diyecek yok, sükut etmek.<is<iz+te-.

EUT'de *istä-* : "İstemek, aramak, arzu etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 66); DLT'de *iste-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 238); EAT'de *isde-, iste-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 378-380); HT'de *iste-, izde-, ister-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 267); ÇT'de *iste-, izde-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 541).

kakırda- : Kuru şeyler, ağaç dalları, ağaç şeyler vurup ses çıkarmak.<kakır+da-.

ÇT'de *ḳaḳır-* : "Kakırdamak, haykırmak, kuru kurutulmuş şeylerin ses çıkarması" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 566).

kıkırda- : Kuru şey ses etmek.<kıkır+da-.

kımılda- : Müteharrik olmak, hareket etmek, cüzi davramak, sessiz kıpırdamak. **Yerinden kımıldanmak** karar etmek, paydar olmak.<kımıl+da-.

ÇT'de *ḳımı-* : "Kımıldamak, hareket etmek" *ḳımırda-*, *ḳımırlan-* : "Kımıldamak, sallanmak, yavaş hareket etmek" *ḳumurḳ-* : "Kımıldamak, hareket etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 622-669).

kıtırda- : Kıt şeyler gibi ses çıkarmak.<kıtır+da-.

kolda- : Kollamak gibi koldam, ta'ayyüş etmek.<kol+da-.

ÇT'de *ḳolda-* : "Himaye etmek, yardım etmek, elinden tutmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 644); TS'de *kolda-* fiili yer almamaktadır.

kütürde- : Küt küt ses etmek.<kütür+de-.

ögülde- : Hayvanlar huylanma, diş gıcırdatmak.<ögül+de-.

KT'de *öğülde-* şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 952); TS'de *ögülde-* fiili yer almamaktadır.

parılda- : Paldıramak, ziyade nur ile ışılamak, yalabımak, müstenir olmak, iltimâ etmek. **Kuş parlamak** av üzere doğan atmak. **Arnavut barudu gibi parlamak** tezlik etmek, hiddet etmek.<parıl+da-.

EAT'de *yalbırda-* : "Parıldamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 717); ÇT'de *ıltır-* : "Parıldamak, parlamak, berraklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 499).

patırda- : Ayak ile gürültü, pat küt etmek. Sesi hafif olursa pıtırdamak.<patır+da-.

sakırda- : Şiddetle titremek, korkup mürte'iş olmak.<sakır+da-.

şadırda- : Su çağlamak, fışkırmak.<şadır+da-.

KT'de *şadırda-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1121); TS'de *şadırda-* fiili yer almamaktadır.

şakırda- : Şakır şakır ses etmek, yağmur şakırdamak, şıkırdatmak, bülbül hoş elhan, nağme söylemek.<şakır+da-.

ÇT'de *şaḳırda-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1025).

şapırda- : Acele yerken dudak şaplamak.<şapır+da-.

şarılda- : Şarlamak, şorlamak, sular çok ses etmek.<şarıl+da-.

şıngırda- : Şıngırtı, şangır etmek.<şıngır+da-.

şorulda- : Şorultu, şarıldamak.<şorul+da-.

(Tulum, 2011: 1665) *şorılda-* : "Sumurdamak, mırıldamak, gümüldenmek, çağıldamak, çağlamak, gürlemek" gibi anlamlarda kullanıldığını ifade eder. TS'de *şorulda-* fiili yer almamaktadır.

takırda- : Odun gibi şeyler ses etmek.<takır+da-.

tıngılda- : Mufahhamı tonguldamak. Oynayıp dinildeyerek ses etmek.<tıngıl+da-.

tirilde- : İç zayıf düşüp titremek, üşümek.<tiril+de-.

uğulda- : Esvattan oy gibi ses etmek.<uğul+da-.

ünürde- : Galatı meşhuru hüngürdemek. Hüngür hüngür ağlamak, şehk etmek.<ünür+de-.

TS'de *ünürde-* fiili yer almamaktadır.

vırılda- : İştikâ etmek, baş eti yemek.<vırıl+da-.

vızılda- : Vızlamak, vızıltı etmek.<vızıl+da-.

zangırda- : Tongul tongul titreyip ses etmek, dingildemek.<zangır+da-.

Camlar zangırdamak.

zıngılda- : Yerinden oynamak, müflis adamın işi şaşmak.<zıngıl+da-.

zırılda- : Dırlanmak. Zır zır vızlayan çocuğun ve yanaz marizin sesi.<zırıl+da-.

2.8. +DUr-

Türçenin tarihi dönemlerinde kullanım alanı geniş olmayan + DUr eki Türkiye Türkçesinde işlek olmayan bir ektir.

cızıktır- : Çezginmek, yazı yazmak.<çiz-ik+tır-.*

Kesme ümit gönül başına çezginmekten
Ola ta ki düşe firsat ele devrandır bu.

2.9. +IrGA-/+IrKA-

M. Erdal, +(X)rkA ve +(X)(r)kA eklerinin duygu ifade ettiğini ayrıca ekin de çilegerke-, ünerke-, rjerke- vb. Örneklere dayanarak Moğolcadan geldiğini düşünmektedir. (Erdal'danakt.Toprak, 2005: 61).

(Ercilasun, 1984:19) +IrGA-/+IrKA ekinden önce ünlü uyumlarına tâbi olan bir yardımcı ünlü bulunduğunu dile getirir.

"Eskiden beri çok yaygın olmayan ve bir türlü benzerlik anlamı (gibi saymak, gibi davranmak) taşıyan eki ile aynı kökten anlamdaşı vardır. (azırganmak = azımsamak)". (Banguoğlu, 2015: 213).

> "Türk dilinin yeni Türkçe döneminden itibaren daha fazla görülen bu ek birkaç ekin kaynaşması neticesinde meydana gelmiş olmalıdır. Muhtemeldir ki, isimden –ı-/-i-/-u-/-ü- ile yapılan fiil üzerine önce –r- isim fiil eki gelmiş, sonra da bundan –k-a-/-k-e- isim ve fiil ekleri ile tekrar fiil türetilmiştir. Tarihî gelişme içinde k ve k seslerinin inkişafı sonunda da değişik şekilleri teşekkül etmiştir. Ancak, bu ek bütün şivelerde az ve belirli örneklerde görülmektedir. Mânâ bakımından ise –ımsa-/-imse- gibi isim kökünün ifade ettiği nesne veya durumun, aslında olmadığı halde, varsayıldığını bildirmektedir. Yalnız örneklerin hepsi bu mahiyette değildir." (Hacıeminoğlu, 1991: 214).

esirge- : Türkîde esremek. Hıfz etmek, bir şeyi korumak, saklamak. Bir adama atıfet etmek, bir şeyi yerinden diriğ etmek. Düşman silâhını silâh ile reddetmek. **Mevlâ esirgesin**. **Söz esirgemek**.<es+irge-.

EUT'de *äsirgä-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 51); DLT'de *esirge-* : "Acımak, eseflenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 195); EAT'de *esirge-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 261); HT'de *esirge-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 178); ÇT'de *esirge-, ėsirge-, isirge-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *yarlıġa-, yarlıḳa-(1)* : "Esirgemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 346).

yadırga- : Yabancı addetmek, çocuk anasını unutup tanımamak.<yad+ırga-.

ÇT'de *yatla-* : "Yadırgamak, yabancı saymak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1241).

2.10.+sA-

"fazla işlek olmayan bir ektir; isteme, arzulama, kabul etme mânâsına gelen fiiller yapar." (Akalın, 2001: 152).

(Korkmaz, 2017: 180) +sA- ekinin istek ve ihtiyaç bildiren fiillerin yanında, aynı zamanda da eklendikleri adın ve genellikle sıfatlardan "gibi görmek, gibi saymak" anlamında fiillerde türettiğini dile getirir. Buna örnek olarak çoksa-, garipse-, mühimse- vb. gösterir.

benimse- : Benimsimek, kullanmak gibi bir şeyin mutasarrıflığı daiyesinde bulunmak, zapt tedarikinde olmak.<ben+im+se-.*

çoğunsa- : İstiksâr etmek.<çoğun+sa-.

çoksa- : Çoksımak, göz büyümek, bir şeyi çok görmek, kınamak.<çok+sa-.

kanıksa- : Kan etmeye rağbet, zulüm, adavet etmek, kana susamak, kanıksımak. *Kanmak*.<kan-ı-k+sa-.*

susa- : Atş, ziyade arzu etmek, talip olmak. **Ölümüne, eceline susamak**.<su+sa-.

EUT'de susuş-, *suvsa-* : "Susuzlamak, susamak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 140); DLT'de *suwsa-, us-(1), usuk-* : "Susamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 546-699-700); EAT'de *susa-* : "1. Susamak. 2. Bunalıma düşmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 605); HT'de *susa-, suwsa-, suḳunsa-, suvsa-, sawsa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 535); ÇT'de *susa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1011).

2.11.+ (I/U)K-

"Eski Türkçeden beri bütün şivelerde kullanılan az işlek bir ektir. Daha çok oluş bildiren geçişsiz fiiller teşkil etmektedir. Ancak bunun istisnaları da vardır." (Hacıeminoğlu, 1991: 215).

(Korkmaz, 2017: 175) Eski Türkçede otuzun üstünde örneği görüldüğü halde Türkiye Türkçesinde sadece altı yedi örnekle sınırlı kaldığını dile getirir.

birik- : Bir yere toplanmak, cem olmak, irkilmek, şişmek, ictima etmek.<bir+ik-.

EUT'de *birik-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 29); EAT'de *birik-, birük-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 126-127); HT'de *birik-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *birik-(1)* : "Birlikte yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 100); ÇT'de *birik-* : "Birikmek, toplanmak, birleşmek, yığılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 151).

gecik- : Geç gelmek, yetişmemek, bir yerde oyalanmak. *Geç olsun güç olmasın.*<geç+ik-.

DLT'de *kèç-* : "Gecikmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 290); HT'de *keçik-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 304); HT'de *kiçik-* : "Yavaş davranmak, geri kalmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 325).

gözük- : Görünmek.<göz+ük-.

EUT'de *közün-* : "1. Gözükmek, görülmek. 2. Kabul edilmek." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 80); EAT'de *gözik-, gözük-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 308-309).

2.12.+lA-

"İsimlerden hem geçişli hem geçişsiz fiiller yapabilen en işlek ektir." (Gülsevin, 2017: 131).

Eckmann +lA- eki hakkında adın belirttiği ile ilgili bir hareketi ifade etmek için her türlü ada getirilebileceğini dile getirmektedir. (Eckmann'danakt.Karaağaç, 2017: 57).

"Bu ekle yapılan kelimelerin bazılarının tabanları ya zamanla unutulmuş veya değişikliğe uğramıştır, dolayısıyla tek başına kullanılmazlar: anla-, dinle-, eğle- vb." (Akalın, 2001: 151).

(Toprak, 2005: 65) +lA- ekinin semantik olarak sonuna geldiği isimlere "yapmak, etmek, olmak, vurmak, kılmak" gibi çok çeşitli anlamlar yüklediği ifade eder.

" Hem Türkçe hem de yabancı kökenli isim soylu kelimelere eklenebilen ek, en genel ve en çok kullanılan fiil yapım ekidir." (Erdal'danakt.Özyetgin, 2001: 128).

(Ercilasun, 1984: 14) yabancı kelimelerin yanında her türlü isme (isim, sıfat, zamir, kök, gövde vb.) geldiğini belirtir. +lA- ekinin geçişli fiillerin geçişsiz fiillere oranla daha fazla

olduğunu belirtir. Ayrıca KB'de olduğu gibi bugün de +lA- ekiyle türemiş fiiller –n-, -ş-, -t- fiilden fiil yapma eklerini alabileceklerini ifade eder.

"Bu ek, işlev olarak ya ismin temel mâna ile ilgili olan iş, hareket ve oluşu, ya da nesnelerin belli bir hale girmesini veya başka bir şekle dönüşmesini ifade eder." (İlker, 1997: 29).

(Hacıeminoğlu, 1991: 216-223) isim soylu kök ve gövdeler üzerine gelerek farklı anlam ve yapılarda fiiller türeten bu ekin, üzerine gelen *-n-, -ş-* fiilden fiil yapan çatı ekleriyle birleşimiyle birlikte *+lA-n-, +lA-ş-* biçimlerindeki kullanımlarını +lA- ekiyle birlikte ele almış fakat biz ayrı bir ek olarak bunu ele almayı uygun gördük. Bunun yanı sıra Hacıeminoğlu +lA- ekini üç grup ve alt başlıklara ayırmıştır, bunlar: 1. Etken-geçişli fiiller, 2. Oluş bildiren geçişsiz fiiller, 3.Taklidî fiiller.

(Banguoğlu , 2015: 214-217) +lA- eki yazı dilimizin millileşmesi hareketinde özelikle yaratıcı bir rol oynadığını belirtir. Bununla birlikte ekin anlamını karşılayan önce *kılmak bolmak, sonra etmek, eylemek, olmak* gibi yardımcı fiiller öteden beri dilimizde yabancı kelimelerin rahatça girmesi için elverişli bir köprü olduğunu ifade eder. Ayrıca ekin fiilden isim tabanlarına geldiğinde yarattığı fiil anlamca çoğu zaman kök fiille ilgili, fakat her zaman ondan farklı olduğunu, fiilden isimden fiil olduklarını dile getirir. Misal: *çelmek / çelmelemek, sıkmak / sıkılamak, konmak / konaklamak, katmak / katıklamak, yonmak / yongalamak* gibi.

(Korkmaz, 2017: 176-178) +lA- ekinin işlevini hakkında dilimize girmiş bir kısım yabancı ve özellikle Arapça sözlerin Türkçeleşmesinde çok işe yaradığını belirtir.

abanla- : Abanarak büyük adım atmak, adımla bol bol ölçmek.<aban+la-.*

KT'de *abanla-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 22); TS'de *abanla-* fiili yer almamaktadır.

açıkla- : Ketm etmemek, alenen söylemek.<açık+la-.

ÇT'de *açığla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 7).

adımla- : Adım ile ölçmek.<adım+la-.

EUT'de *mangala-* : "Adım atmak, adımlamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 86); EAT'de *adımla-* : "Yürümek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 16); HT'de *adımla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 27).

adla- : Tesmiye etmek, okumak ve takmak.<ad+la-.

EAT'de *adla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 17); TS'de *adla-* fiili yer almamaktadır.

afatla- : Afet etmek, kıyameti koparmak, lâkırdı kaçırmak, ağız bozmak.<afat~afet+le-.

EAT'de *afatla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 17); TS'de *afatla-* fiili yer almamaktadır.

ağıla- : Ağı vermek, zehir içirmek, tesmîm etmek.<ağı+la-.

EUT’de *ağu-* : “Ağılamak, zehirlemek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 6); DLT’de *agula-* : “Ağılamak” şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 13).

ağırla- : Ağır olmak, Koku ağır olmak, kokmak. İzaz ve ikram etmek, zaaf bulmak, tezayüt bulmak.<ağır+la-.

EUT’de *ağırla- =aḳırla-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 5); DLT’de *agırla-* şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 10); EAT’de *agırla-, ağırla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 19-24); HT’de *ağırla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 29); ÇT’de *ığırla-* : “Ağırlamak, misafir etmek, ikram ve izzette bulunmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 497).

ağla- : Gülmek zıddı, bükâ. Göz yaşı ağıp yuvarlanmak, akmak. Tezallüm kılmak. Keder, matem, yas, azâ etmek, acımak. **Ana ağlamak** ziyade mustarip olmak. **Analar ağlamak**. **Ölüye ağlamak** matem tutmak. **Fingir fingir ağlamak**. **Kan ağlamak** gözler mercan olmak, teellüm çekmek, budanmış asmanın suyu damlamak.<ağ <ığ “ses taklidi” +la-.

EUT’de *ağıla-,ağla- ıġla-* şeklinde geçmerken *sıġta-* : “Ağlamak, sızlamak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 5-57-133); DLT’de *ıgla-, sıgta-, sıxta-, yıgla-* şekliyle görülür. (Atalay, 2006: 215-513-781); EAT’de *agla-(1)* : “Ağlamak” *agla-(2)* : “Aksamak” *agla-(3)* : “Aklamak” *ağla-(1)* : “Aksamak” *ağla-(2)* : “Gözyaşı dökmek” şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 21-25); HT’de *ağla-, yıġla-, ıġla-* şeklinde geçerken *sıġta-, sıḳta-, sıḫta-* fiilleri de kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 30-519-520); ÇT’de *puḫsa-, yıġla-* : “Ağlamak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 902-1250).

aharla- : Cila sürmek. Farisîye nakl ile ahar ve ondan müştak aherlemek derler.<ahar+la-.

ahırla- : Ahırda çok yatıp hamlamak. Kursı kamer ağıllanmak.<ahır+la-.

akla- : Beyazlatmak, ak ile nişan etmek. Temize çıkarmak, yüzünü ağartmak, pâklamak.<ak+la-.

EUT’de *aḳla-* : “Kötülemek, fenalamak, gücü yetmemek, muktedir olmamak” şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 6); ÇT’de *ak bol-* : “Aklaşmak, beyazlaşmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 24).

akşamla- : Akşam etmek, gün geçince beklemek, bir mahalde akşam vakti kalmak.<akşam+la-.

EAT’de *ahşamla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 29).

alatla- : İvmek, telâş etmek.<alat “acele, çabuk” +la-.

EAT’de *alatla-* : “1. Acele etmek. 2. Yapıvermek, edivermek, halledivermek.” Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 33); TS’de *alatla-* fiili yer almamaktadır.

alazla- : Alevde al etmek, demirle yakma ki örükleme, yara kızarmak, kızartıp yanmış gibi örüklemek. Ütülemek, kızartmak.<alaz “alev” +la-.

alçakla- : Tahkir etmek. Tenezzül etmek.<alçak+la-.

EAT’de *alçakla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 33); TS’de *alçakla-* fiili yer almamaktadır.

alçıla- : Alçı yapıştırmak.<alçı+la-.

alkışla- : Çok yaşa diye alkış etmek, teşvik etmek<alkış+la-.

DLT’de *alkaş-* : “Alkışlamak, alkışta yarış etmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 20); ÇT’de *alkışla-* : “Alkış etmek, teşvik etmek, dua ve sena etmek, öğmek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 36).

altınla- : Yaldızlamak, altın kakmak, kaplamak, tezhip etmek.<altın+la-.

EAT’de *altunla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 36); HT’de *altunla-* : “Altınla süslemek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 42); TS’de *altınla-* fiili yer almamaktadır.

altmışla- : Had sittine ermek.<altmış+la-.

KT’de *almışla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 53); TS’de *altmışla-* fiili yer almamaktadır.

anaçla- : Kocamak, irileşmek, kurnaz olmak.<anaç “kartlaşmış” +la-.

KT’de *anaçla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 57); TS’de *anaçla-* fiili yer almamaktadır.

anla- : Sezip derk, idrak, hiss, tahkik, istifham etmek. Zihin almak, marifet, itina, takdir. **İş anlamak**. **İş anlayış. Söz anlamak** insaf etmek. <an<ang “anlayış, idrak” +la-.

Anladık yel değirmeni amma suyu nereden gelir.

OUT’de *anga-, angla-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 11); DLT’de *anğla-* şekliyle geçerken *uḳ-, uḳun-, ukuş-, usla-* fiileri de “anlamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 27-173-688-700); EAT’de *angla-, anla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 42-44); HT’de *aŋla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 46); ÇT’de *añla-, uġ-, uḳ-* : “Anlamak” anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 44-1181).

ansala- : Ansılamak. Bir adamın andırmacasına taklidini yapmak, soytarılık etmek.<ansa+la-.*

KT’de *ansala-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 60); TS’de *ansala-* fiili yer almamaktadır.

apazla- :Yelkenler hazinesi rüzgarı avuçlayıp şişmek, hafif rüzgârla yavaş yavaş gitmek.<apaz “kapalı avuç” +la-.

arala- : Ara edip ayırmak, açmak, aralık etmek.<ara+la-.

DLT’de *arala- ,arıla-* : “Aralamak, arasını bulmak, barıştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 30); EAT’de *arala-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 49).

HT’de *arala-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 132); ÇT’de *arala-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 46).

argaçla- : Argamak. Türkîde sarmak.<argaç+la-.

arıkla- : Arıklatmak ve arıklanmak. Zayıf olup zebunlaşmak, hezâl ile hafiflenmek.<arık “zayıf” +la-.

EUT’de *alangadtur-, alangur-* : “Arıklatmak, zayıflatmak, düşürmek” şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 7); EAT’de *arıkla-, arukla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 53-58); HT’de *aruḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 53); ÇT’de *arıġla-, aruḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 50-54).

arpala- : Hayvan yemeden hasta olmak.<arpa+la-.

DLT’de *arpala-* : “Arpa vermek” şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 36); TS’de *arpala-* fiili yer almamaktadır.

arşınla- : Ölçmek, endaze etmek. Adımla boylamak, çabuk yürümek.<arşın+la-.

HT’de *arşınla-* : “Arşınla ölçmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 52); ÇT’de *arşunla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 53).

arzula- : Özlemek, görecek gelmek.<arzu+la-.

EAT’de *arzula-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 58); HT’de *ārzūla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 54); ÇT’de *cıla-* : “Arzulamak, talep etmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 205).

astarla- : Libasa bez kaplamak, sair şeyin altına meselâ boya altına foya için astar çekmek, duvara kaba sıva vurmak.<astar+la-.

aşağıla- : Düşmek, inmek. Tahkir etmek, indirmek, tavzî etmek.<aşağı+la-.

DLT’de *aşakla-* : “Aşağılamak, küçük saymak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 43); EAT’de *algıgla-, aşaklat-* : “Aşağılamak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 34-61).

aşıla- : Adi ağaca âlâ ağacın aşısını dercetmek, inek aşısını çocuğa ulaştırmak. Suya kar ve buz aşılamak. Erkek ağaç tohumunu dişiye likah etmek, tohumunu isal etmek. *Aşılatmak, aşılanmak, aşılattırmak.*<aşı+la-.

ateşle- : Ateş vermek, ateşlemek, hiddet etmek, kızmak.<ateş+le-.

atkıla- : Bezi çözüp tezgâha komak.<atkı+la-.

avla- : Kans etmek. Osmanlı tavşanı araba ile avlar. **Av avlamak** canavar ya da kuş iktinâs etmek. **Balık avlamak** ıstıyâd etmek, söz anlamamak, dinlememek. **Fırsat avlamak** aramak,

kapılmak, aldanmak, ele geçmek. **Gafil avlamak** ihtiyatsızlık, teyakkuz etmemek. **Rüzgâr avlamak** süratli olmak. **Sinek avlamak**. **Tenha avlamak** birini aratmak, yalnızken görmek.<av+la-.

OT'de *abla-* şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 293); EUT'de *avla-* : "1. Bir şeyi çevrelemek, çevresini dolaşmak. 2. Avlamak." Şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 17); DLT'de *awla-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 51); EAT'de *avla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 66); HT'de *avla- awla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 62); ÇT'de *avla-*, *awla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 73).

avrıla- : Yay kurmak, çarpmak.<avrı+la-.*

avuçla- : Kavramak, yol bol almak. **Rüzgârı avuçlamak** yelken hazinesi şişmek.<avuç+la-.

DLT'de *adhutla-* : "Avuçlamak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 8); ÇT'de *avuçla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 73).

ayakla- : Adımlamak, çiğnemek.<ayak+la-.

EAT'de *ayakla-* : "Çiğnemek, ayak altına almak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 71); DLT'de *adhakla-* : "Ayağa vurmak" fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 6).

ayazla- : Ayazda üşüyüp beklemek, soğuk olmak, nafile muntazır olmak, gevremek.<ayaz+la-.

aydınla- : Ruşen olmak, tenvir olmak, izah olmak.<aydın+la-.

KT'de *aydınla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 85); TS'de *aydınla-* fiili yer almamaktadır.

ayırtla- : Ayırt etmek, ayırmak, önürtlemek, öründelemek, aktarmak, tefrik, fasıl etmek. Temizlemek, güzide etmek. Galatı ayıtlamak, **pirinci taşından ayırtlamak** temyiz etmek.<ayırt+la-.*

EUT'de *adırtla-* : "Ayıklamak, ayırtlamak, tefrik etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 3); EAT'de *ayırtla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 73).

HT'de *ayırtla-* : "Seçmek, ayırt etmek, açıklamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 66); TS'de *ayırtla-* fiili yer almamaktadır.

ayla- : Dolanmak, devrile dolaşmak, yukarıdan kaymak.<ay+la-.*

KT'de bununla birlikte 2. Anlam olarak "yukarıdan aşağıya kaymak, düşmek" anlamları da verilmiştir. (Sami, 2019: 86); ÇT'de *ayla-* : "Dönmek, dolaşmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 78).

azarla- : İtab etmek.<azar+la-.

HT'de *āzārla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 69); KT'de *azarla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 89); ÇT'de *āzārla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 82).

badanala- : Sathı tamir, örtbas etmek, ifrat, düzgün sürmek.<badana+la-.

bağdala- : Pehlivan hasmının bacağını kendi bacağıyla pek sarıp yıkmak.<bağda+la-.*

EAT'de *bagdala*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 82).

bağışla- : Bahş etmek, beleş vermek, hibe, atiye, ihsan etmek, af etmek, lutfetmek, yarlığamak, mazur tutmak.<bağış+la-.

DLT'de *bağışla*- fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 60); EAT'de *bagışla*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 82); HT'de *bağışla*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 73); ÇT'de *bağışla*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 92).

bağla- : Türki'de bağmak. Rapt etmek, bendetmek, bağ sarmak, zapt, men etmek. Kapıyı iglâk, ahıra hayvan çekmek, at yerine eşek bağlamak. Suyu bir yere salıvermek. El pençe divan durmak, kuşak kemer şeddetmek. Set edip bir şeyin önünü bağlamak, ellerini ayaklarını bağlayıp men etmek. Bir şeyin yüzü örtülüp kemikler et, yağ bağlamak. Süt, kaymak ve madeniyat pas ve eşya, evsâh tutmak. Yara cerahat bağlamak, yosun bağlamak Müselsel işi tatlı yerinde bağlamak, asker sıfatı dizip tasnif etmek. Atı çayıra bent, ağaçlar tekemmüm edip güfteye beste takmak. **Baş bağlamak**. **Bel bağlamak** azmetmek. **Bir adamın başını bağlamak** bir işle mukayyet etmek. **Bir kadın baş bağlamak** hotoz yapmak. **Bir kararda baş bağlamak**. **Gönül bağlamak**. **İnsanı burada bağlasalar durmaz**. **İrat bağlamak** mukarrer, cari etmek, tahsis etmek. *Kazığa bağlamak*. **Pamuk ipliğiyle bağlamak**. **Yelken bağlamak** gemi azimete hazırlanmak, kargabasu etmek. **Yürek yağ bağlamak**.<bağ+la-.

EUT'de ba-, *bağla*- şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *bäkla*- : "Kilitlemek, kapatmak, bağlamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 21-22-25); DLT'de *ba*- : "Bağlamak, örgü yapmak", *bağla*- : "Bağlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 58-60); EAT'de *bagla*- şeklinde geçerken farklı anlam olarak bağla- : "1. Tertip etmek, düzenlemek. 2. Beste yapmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 82-85); HT'de *ba-, bağla-, ban-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 72-73-77); ÇT'de *bağla*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 92).

balıkla- : Balık gibi kertip yan sıçramak. Tatanoz gibi mühlik illetlerde debelenmek.<balık+la-.

KT'de *balıkla*- fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 102); TS'de *balıkla*- fiili yer almamaktadır.

baltala- : Orman kesmek, bina yıkmak, harap etmek, hacamat vurmak. Dağ devirmek gibi iş bitirmek. İşe balta ile girişmek. **Baltalamadan gitmek**.<balta+la-.

başla- : İptida etmek, mübaşeret etmek, ucundan tutmak, birinci, ön ayak olmak.<baş+la-.

OT'de *başla-* : "Başında olmak, liderlik etmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 296); EUT'de *başla-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 24); DLT'de *başla-* : "Başlamak, kılavuzluk etmek, komutanlık etmek" şeklinde geçer. Bunun yanında *türçi-* : "Başlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 74-674); EAT'de *başla-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 99); HT'de *başla-* fiili iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *başla-(2)* : "Yaralamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 81); ÇT'de başla-(1) : "Yol göstermek, kılavuzluk yapmak" başla-(2) : "Başlamak" şeklinde ele alınmıştır. (Ünlü, 2013: 106).

bayatla- : Eskiyip gevremek, pek geçkin olmak, havadis bayatlayıp tazeliği kalmamak, köhnemek, ehemmiyeti savmak.<bayat+la-.

belinle- : Hayretle bakmak, etrafa bel bel bakmak, şaşırmak, bozulmak, medhûş olmak, uykudan korku ile uyanmak.<beliñ<beling<belin "şiddetli, korku." +le-.

DLT'de *belinğle-* : "Belinlemek, korku ile uykusundan sıçramak. Hayvan habersizce bir şeyden korkup sıçrayarak ürkmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 83); EAT'de *belinle-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 105).

beraberle- : Düzlemek, tesviye etmek.<beraber+le-.

(Tulum, 2011: 399) *beraberle-* : "Beraber etmek" anlamında kullanıldığını ifade eder. TS'de *beraberle-* fiili yer almamaktadır.

besle- : İnfak, iaşe etmek, tavlandırmak. Yetiştirmek, terbiye, tehiyye etmek, mürebba yapmak, bir şeyi kalınlaştırmak, libas altını doldurup şişirmek, pamuk ile kabartmak. Hayvan saklamak.<besi+le-.

EAT'de *besle-, bisle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 111-127); HT'de *bisle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 101); ÇT'de *bisle-, bėsle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 153).

biberle- : Zehirlemek gibi, biber saçmak, biber gibi yakmak.<biber+le-.

birle- : Tevhit, birdir diye iddia etmek.<bir+le-.

EAT'de *birle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 126); HT'de *barla-, birle-* : "(Tanrıyı) bir saymak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 101); ÇT'de *birle-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2013: 152).

bitle- : Hayvanat biri birinin böceğini kırmak.<bit+le-.

DLT'de *bitle-* : "Bit aramak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 97); HT'de *bitle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 103); TS'de *bitle-* fiili yer almamaktadır.

bocala- : Gemiyi sağa döndürmek, rüzgârı kıça yakın almak, boca etmek sendelemek, sarhoşlar gibi bir duvardan bir duvara baş vurmak.<boca+la-.

boğala- : İnek yavrusunu doğurmak, bızlamak.<boğa+la-.

DLT'de *bokadh-, bokat-* : "Boğalanmak, boğa olmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 101); TS'de *boğala-* fiili yer almamaktadır.

boğazla- : Zebh, idam, ihlâk etmek. Koyun, tavuk kesmek, sığır basmak. Kurban etmek.<boğaz+la-.

OT'de *boguzlan-* genişlemiş şekliyle mevcuttur. (Tekin, 2016: 297); EAT'de *bogazla-, boguzla-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 131); HT'de *boġazla-, boġuzla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 105); ÇT'de *boġazla-, boġuzla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 160-161).

bohçala- : İstif ve bendetmek, bohça içine bağlamak, kat kat buruşturmak.<bohça+la-.

DLT'de *boğla-* : "Boğlamak, bohçalamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 99).

bokla- : Telvîs etmek, cünha bulaştırmak, kirletmek.<bok+la-.

DLT'de *bokla-* : "Boklamak, pislemek (Oğuzca)" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 102).

boşla- : Bırakmak, ferağat, tahliye, müsamaha etmek, yol vermek, fariğ olmak, vaz gemek. **Ardını boşlamamak** devam, takip etmek.<boş+la-.

boyala- : Şeyin yüzünü boya ile örtmek, lekelemek, tedbir edip suret vermek.<boya+la-.

boyla- : Boyuna ölçmek, uzak mahalli boyuna gitmek, varmak, bir boy gitmek, boylamak, boylatmak, uzun etmek.<boy+la-.

EAT'de dört madde başı olarak ele alınmış farklı olarak *boyla-(4)* : "Sürekli olarak izlemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 133); ÇT'de *boyla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 165).

bukağıla- : Bukağı vurmak, zincirlemek.<bukağı "zincir, pranga" +la-.

HT'de *buḳaġula-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 111); ÇT'de *buḳaġula-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 171).

burgula- : Matkap ile delmek.<burgu "dönerek tahta vesaire delmeye mahsus alet" +la-.

buzağıla- : Türkîde bızlamak, inek emsali yavrulamak.<buzağı+la-.

OT'de *buzagula-* : " (İnek) doğurmak" şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 298); DLT'de *buzagula-* : "Buzağılamak, buzağı doğurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 122); EAT'de *buzala-* : "(İnek) yavrulamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 147); ÇT'de *buzaġula-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 178).

büğünle- : Su önüne set çekip biriktirmek, tutmak. Türkîde **büğün** büget, set ve birikinti demektir.<büğün+le-.

EAT'de *büge-* : "Önüne bent çekerek suyu göllendirmek" anlamında kullanılan fiille aynı kökten geldiği ihtimali yüksektir. (Kanar, 2018: 147); KT'de *büğünle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 160); TS'de *büğünle-* fiili yer almamaktadır.

bütünle- : Noksanı ikmâl etmek, tamamlamak, eklemek, kırık kemiği bütmek.<bütün+le-.

DLT'de *bütünle-* : "Gerçekliğini aramak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 127).

büzdükle- : Ezile büzüle hareket etmek, miskin oturmak, kıçını büzme, boş, baştan savmak.<büzdük+le-.

DS'de *büzdekle-, büzdele-* : "Miskince hareket etmek, oyalanmak, duraksamak" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü II B, 1993: 833); TS'de *büzdükle-* fiili yer almamaktadır.

carla- : Car çağırır gibi dırdır bağırarak lâkırdı etmek, çok söylemek. Car çekmek, ilan etmek.<car+la-.

ÇT'de *Carla-* : "İlan etmek, dellal çağırtmak, yüksek tonla bağrmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 192).

cırla- : Cırtlamak, cır cır etmek, böcek öter gibi zırlamak, zırlamak, gevezelik etmek.<cır+la-.

DLT'de *çarla-* : "Cırlamak, ağlamak, bağırmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 136).

cıvıkla- : Avuçlayıp sıkarak özleştirmek, yumuşatmak.<cıvık+la-.

KT'de *cıvıkla-* : "Lüzucetli bir şeyi avuç içinde sıkarak karıştırmak: *Fıçının içinde yağı cıvıklayıp duruyordu*" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 182); TS'de *cıvıkla-* fiili yer almamaktadır.

cızla- : Tende yürek sızlamak gibi deprenip kalkmak, mübalâğa acımak.<cız+la-.

çabala- : El salıp depretmek, debelenmek, ıstırap çekmek. Uğraşmak. **Derse çabalamak** tahsilde olmak, işlemek, hıfzı dersle iştigal etmek. **Çalışıp çabalamak**. *Çok çabalayan yorulur. Bir günlük ömür için iki gün çabala.*<çaba+la-.

DLT'de *katığlan-* : "Çabalamak, uğraşmak" anlamında kullanılırken *kedhle-* : "Çabalamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 279-293); EAT'de *çabalaklan-, çabala-* bu anlamda kullanılan fiillerdir. (Kanar, 2018: 159); ÇT'de *capkal-* : "Çabalamak, uğrraşmak, debelenmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 191).

çağla- : Çağıldamak, feveran etmek, taşıp akmak, çay taşmak, sular kaynayıp köpürüp şelâle yapmak.<çağı+la-.

EUT'de *täkilä-* : "Çağlamak, uğuldamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 156); DLT'de *çagıla-, jagıla-, şagıla-* : "Çağlamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006:

556); EAT'de *çagla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 159); HT'de *çaġla-* : "Akmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 130); ÇT'de *çaġla-(1)* : "Nişan ve hedefe iyice dikkat etmek" *çaġla-(2)* : "Sezinmek, kıyas etmek" *çaġla-(3)* : "Rüya görmek, uykuda heyezan söylemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 221).

çamurla- : Çamur sürmek, kirletmek, sular balçık getirip limanı ve menfezleri doldurmak, itham etmek. **İki el ile çamurlamak** ithama çalışmak.<çamur+la-.

çapala- : Bellenmiş toprağı kabartıp otlarını kurutmak.<çapa+la-.

Çapkıla- : Atı eştirmek, yağma, akın etmek.<çapkı "akın" +la-.

KT'de *çapkıla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 198); TS'de *çapkıla-* fiili yer almamaktadır.

çapulla- : Talan etmek.<çapul+la-.

KT'de *çapulla-* : "Ilgar ve akın etmek, düşman toprağında yağma-gerlik eylemek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 198).

çaşıtla- : Tecessüs etmek, ihbar eylemek.<çaşıt "casus" +la-.

EAT'de *câsusla-, çaşıtla-, çaşutla-* : "Gözetlemek, casusluk yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 154-165).

çatla- : Pek ses ederek yarılmak, ayrılmak, dilmek, münşak olmak, teşakkuk, inşikak etmek. Paralanmak, dikiş sökülüp çatlamak, mirfakı çıtlamak. *Alın damarı çatlamak*. **Baş çatlamak**. **Dalga çatlamak** çocuk ağlayıp çatlamak. *Dudak çatlamak*. **Hayvan gibi çatlamak** gebermek. **Kasık çatlamak**. **Taş çatlamak**. **Taş çatlasa**. **Yerler çatlamak** kuraklık. **Çatlasa patlasa**. *Çatlayası yemek*.<çat+la-.

ÇT'de *çatla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 223).

çayırla- : Çayıra çıkarmak.<çayır+la-.

çemberle- : Çember geçirmek.<çember+le-.

çentikle- : Çeteleye döndürmek.<çentik+le-.

çınla- : Kulak ötmek, tantana etmek. **Kubbe çınlama**. **Kulak çınlaması** uğultusu, gürültüsü.<çın+la-.

DLT'de *çınğ ét-, çınğra-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 149-150); EAT'de *çıngla-* çeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 174).

çırala- : Çıra komak, tutuşturmak, fitillemek gibi iğva etmek.<çıra+la-.

KT'de *çırala-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 214); TS'de *çırala-* fiili yer almamaktadır.

çıtla- : Kıvılcım gibi şiddetle ses etme etmek.<çıt+la-.

çimdikle- : Çimdik basmak, gamz etmek.<çimdik+le-.

EAT'de *çimdi-* : "Çimdiklemek" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 175); ÇT'de *çımdıla-* : "Çimdiklemek" anlamında kullanılmıştır. Bu anlamı karşılayan diğer fiillerse; *çimdi-, çimdir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 245).

çirkinle- : Bed olmak, çirkinsimek, beğenmemek.<çirkin+le-.

(Tulum, 2011: 532) *çirkinle-* : "Çirkin etmek" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir. TS'de *çirkinle-* fiili yer almamaktadır.

çivile- : Bir şeyi mıh ile kakmak, muhkem mıhlamak.<çivi+le-.

çubukla- : Kürekçiler sepilir gibi çubukla vuruşturmak.<çabuk+la-.

dağla- : Dağ vurup yakmak, nişan yapmak. Muhaffefi **dalamak** ısırgan otu ve hayvan sokup yakmak. *Dalamak*.<dağ+la-.

DLT'de *tağla-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 561); EAT'de *dagla-* şeklinde kullanılmış olup bunun yanında *dağla-* : "Acı vermek" *tagla-* : "Dağlamak, yakmak, yaralamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 182-623); HT'de *dağla-, dāğla-* : "Kızgın demirle gövdeye yara açmak" *tağla-* : "Dağlamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 140-557); ÇT'de *tağla-* : "Dağa kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1062).

damgala- : Dikkat edip nişan komak, den düşmek.<damga+la-.

EUT'de *tamġala-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 146); HT'de *tamġala-* : "1. Mühürlemek. 2. Damga ve nişan vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 563).

damla- : Türkîde tammak. Takattur etmek, dam kenarından katre gelmek, mayi sızıp katre katre düşmek, tıp tıp vurmak, bir yere bağteten çöküp sıklet vermek, davetsiz gelmek. **Burundan kan damlamak**. **Yağmur damlamak** az yağmak. *Damlaya damlaya göl olur*.<dam<tam-ı-ġ+la-.

DLT'de *tam-* : "Damlamak" anlamında kullanılırken *tamçır-* : "Damlamak, serpilmek" *yamur-(1)* : "Damlamak, kanamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 566); EAT'de *dam-, tamla-, tam-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 184-628-629); HT'de *tam-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 562); ÇT'de *dam-, tam-, tamla-* şeklinde geçerken *pel-* : "Damlamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 271-889).

demetle- : Bir yere getirip deste etmek.<demet+le-.

dişle- : Isırmak.<diş+le-.

EUT'de *tişlä-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 157); EAT'de *dişle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 215); HT'de *tişle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 596); DLT'de *tişle-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 627).

doğrula- : Yanlış, yalan sözü sahihe döndürmek, hakiki itiraf etmek.<doğru+la-.

dumanla- : **Kafa dumanlamak** sarhoş olmak.<duman+la-.

durakla- : Lâkırdı söylerken irkilip tereddüt etmek, tutuk gelmek.<durak+la-.

durukla- : Tepeleme yığmak, taşkın taşkın ölçmek.<dur-u-k+la-.

(Tulum, 2011: 620) *duruḳla-* : “Divar etmek, divarlamak, divar ile kaplamak, diva rile sedd etmek, hısâr etmek, tahvit etmek, tahsin etmek” gibi anlamlarda kullanılmıştır. TS’de *durukla-* fiili yer almamaktadır.

düğmele- : Düğmeyi iliğe raptetmek.<düğme+le-.

DLT’de *bogmakla-* : “Düğmelenmek, gömleğini iliklemek” şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tüglün-* : “Düğümlenmek, düğülmek” *tügmelen-* : “Düğmelenmek, ilikleri iliklemek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 99-667).

düğümle- : Ta'kîd etmek, bir yere bendetmek.<düğüm+le-.

OT’de *tüg-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 312); EAT’de *düg-* : “Düğümlemek, düğmelemek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 230).

düzle- : Düzetmek.<düz+le-.

EUT’de *ḳovuşa-* : “Düzlemek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 121).

ebrula- : Renk ile ebri etmek.<ebru+la-.

eğele- : Hark etmek, düzlemek.<eğe “törpü” +le-.

DLT’de *ige-* : “Eğelemek, gıcırdatmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 226); EAT’de *ekeg-* : “Eğelemek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 246).

ekle- : Bir şeyi diğerine rapt etmek, ilhak, ilsak, vasıl etmek, artırıp ilâve, temdit, tatbik, izafe etmek. Ek vurup yamalamak.<ek+le-.

EAT’de *ekle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 247); HT’de *ekle-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 168).

ekserle- : Ekser kakıp mıhlamak.<esker “demir çivi” +le-.

(Tulum, 2011: 656) *ekserle-* : “Mıhlamak, ildürmek, şekk etmek” anlamında kullanıldığını belirtir. TS’de *ekserle-* fiili yer almamaktadır.

eksikle- : Bir şeyin bir yerinde gedik bırakmak.<eksik+le-.

KT’de *eksikle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 300); TS’de *eksikle-* fiili yer almamaktadır.

elle- : Elde karıştırmak, el vurup yoklamak, örselemek, müdahele ile itip def, tart etmek. Yüzdürmek.<el+le-.

emekle- : Sabiler yere yatarken kalkıp yürümek için çabalamak, debelenmek.<emek+le-.

EAT’de *imekle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 371); HT’de *emgekle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 171); ÇT’de *emgekle-, ėmgekle-, imgekle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 334-526).

endazele- : Endaze ile ölçmek, ölçüp biçmek, tahmin, mülâhaza etmek.<endaze “ölçü, mikyas” +le-.

enginle- : Engine vurmak, engine salmak, açılmak, açmak.<engin+le-.

KT’de *enginle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 312); TS’de *enginle-* fiili yer almamaktadır.

enikle- : Siba bızlamak, inek kolunlamak, at ve eşek vazı haml etmek.<enik+le-.

EUT’de *änüklä-* : “Yavrulamak (hayvan için)” anlamıyla kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 48); DLT’de *enükle-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 183).

ertele- : Bir gün geç kalmak.<erte+le-.

DLT’de *értele-* : “Erken başlamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 193); EAT’de *irtele-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 378); HT’de *ertele-, irtele-* : “Sabahlamak, geceyi geçirmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 177-264).

ervele- : Hamur yapışmak için altına un serpmek. İrvelemek dahi olur.<erve+le-.

KT’de *ervele-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 317); TS’de *ervele-* fiili yer almamaktadır.

esenle- : Veda etmek, Tanrıya emanet, sağ ol deyip ayrılmak.<esen “sağ” +le-.

DLT’de *esenle-* : “Selamlamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 194); EAT’de *esenle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 260); HT’de *esenle-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 178).

etekle- : Eteğe varmak, etek öpmek, selâmlamak.<etek+le-.

EAT’de *etekle-* : “Saygı ile eğilerek birbirinin eteğini öpmek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 264); ÇT’de *ėtekle-* : “Eteği doldurmak, eteklemek, toplamak, kucaklamak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 350).

evetle- : Bol evet deyip emre imtisal etmemek, istihza, karşı gelmek, nispet vermek.<evet+le-.

EAT’de *evetle-* : “Onaylamak, doğrulamak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 265).

eyerle- : Ata takım vurmak, atı donatmak.<eyer+le-.

eyiple- : Tezekkür etmek, sayıp mülâhaza ve sıyanet etmek, arayıp sormak, itibar etmek, galatı iyplemek, eyip takmak.<eyip+le-.

TS’de *eyiple-* fiili yer almamaktadır.

ezberle- : Ezber etmek, hıfz etmek. **Ezber okumak**. **Ezbere çalışmak** hafızlığa hazırlanmak.<ezber+le-.

fıkla- : *Vıklamak*.<fık+la-.

TS’de *fıkla-* fiili yer almamaktadır.

fırçala- : Cilâ vermek, süpürmek, çamur temizlemek.<fırça+la-.

fırla- : Atılıp şiddetle savlet etmek. Darbeden bir şeyin bir parçası kırılıp sıçramak. Fiyat sıçramak, gali olmak. Fırıldamak.<fır+la-.

fısla- : Kulağa yavaş söz söyleyip cüzi sesi duyulmak, fıs fıs etmek, isma etmek.<fıs+la-.

fidele- : Fide etmek, körpe fidanları teferrüçten ve yastıktan tarlaya dağıtıp dikmek.<fide+le-.

filizle- : Asmanın zait sürgünlerini almak.<filiz+le-.

fitle- : Fit vermek, kışkırtmak, ayartmak, baştan çıkarmak, fitil vermek, fettanlık etmek, fesat ilka etmek.<fit+le-.

gagala- : Kuşun gaga ile bir şeyi kakması, dürtmesi gibi sokmak, sırasını düşürüp eza, tekdir etmek.<gaga+la-.

gecele- : Bir yerde gece kalmak.<gece+le-.

HT'de *kècele-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 303).

gegele- : Horoz kakalamak ve gagalamak.<gege+le-.

DS'de *gegele-* : "1. Düzgün söyleyememek, kekelemek. (Antakya-Hatay) 2. Konuşan bir kimsenin sözünü tekrarlayarak eğlenmek. (Kelkit- Gümüşhane)" şeklinde geçmektedir. (Derleme Sözlüğü VI G, 1993: 1970); TS'de *gegele-* fiili yer almamaktadır.

genişle- : Tevassu, inşirah etmek, gına gelmek, bayırmak. **Nefes genişlemek** teneffüs etmek, korku zail olmak.<geniş+le-.

DLT'de *kinğü-, kinğrün-* : "Genişlemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 330); EAT'de *geni-, gen-, gingel-, gingi-* : "Genişlemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 280-288).

gerile- : Teahhur etmek, zeval bulmak. **Okuma gerilemek** terakki etmemek.<geri+le-.

gıdıkla- : Tavuklar follukta bağırmak, giciklemek manasına sahih olmaz.<gıdık+la-.

DLT'de *kıçıla-* : "Gıdıklamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 311); ÇT'de *ḳıçıḳla-, ḳıçıġla-* : "Gıcıklamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 619).

gırla- : Garıldamak, gurlamak yahut guruldamak.<gır+la-.

KT'de *gırla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 386); TS'de *gırla-* fiili yer almamaktadır.

gizle- : Okun ucunu kirişe takmak, ketm etmek, saklamak, hıfz ve himaye etmek.<giz+le-.

EUT'de *kizlä-* : "Gizlemek, saklamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 76); DLT'de *abıt-, abıd-* : "Gizlemek, saklamak" şeklinde geçmektedir. Ayrıca *kizle-* : "Gizlemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 2-336); EAT'de *gizle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 291); HT'de *kizle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 331); ÇT'de *gizle-, kisle-, kizle-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *usmaḳla-* : "Gizlemek, saklanmak, perde arkasına gizlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 400-639-1188).

göğüsle- : Karşı gelmek, göğüs göğüse vurmak, red etmek, def etmek, mukabele etmek.<göğüs+le-.

gözle- : Arzu, intizar etmek.<göz+le-.

OT'de *közlä-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 304); DLT'de *ködh-* : "Gözlemek, görmek" *közle-* : "Göze vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 354-71); EAT'de *gözle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 308); ÇT'de *gözle-, közle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 403).

gurkla- : Kabarmak, kudurmak.<gurk+la-.

gurla- : Zırıldamak. Şedidine gürlemek.<gur+la-.

gümle- : Gümürdemek.<güm+le-.

gürle- : Ra'd, top, gök gümbürdemek. Meseldir yağmazsan da gürle ihafe makamında. Nalları atmak, top gibi ahirete gitmek. **Top yoluna gürlemek** haksız yere telef olmak, gitmek.<gür+le-.

DLT'de *külre-, küldre-, kürlen-* : "Gürlemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 396-400); EAT'de *gürle-* : "1. Fırlamak. 2. Celallenmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 321); HT'de *küldür-(2)* : "Güldürdemek, şimşek çakmak" *küldüre-* : "Gürlemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 362).

hamurla- : Macunlamak, kapların menfezini acn ve alçı ile tutmak, tencereyi hamurlayıp fırına vermek. <hamur+la-.

harla- : Köpekler hücum ederken ettikleri ses. *Hırlamak*.<har+la-.

harmanla- : İşi tehiyye etmek, harç yapmak, hayvan daire üzre dönüp koşmak, dört etrafı harmanlamak. **Tütünü harmanlamak** yapıp tertip etmek.<harman+la-.

haşla- : Kaynar su ile yakmak, pişirmek, böcekler ısırmakla yakmak.<haş+la-.

havla- : Nübah etmek. <hav+la-.

hayla- : Araba atlarını, çift öküzlerini sürmek, haydalamak, yürütmeye takayyüt etmek.<hay+la-.

EAT'de *hayla-* : "Önem vermek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 333).

hecele- : Çocuklar teheccî etmek, zahmetle okumak, heceleyerek bulmak, ibareyi zorla ve güçle istihraç etmek.<hece+le-.

DLT'de *üjükle-* : "Hecelemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 711).

hımhımla- : Hımhım etmek.<hımhım+la-.

KT'de *hımhımla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 460); TS'de *hımhımla-* fiili yer almamaktadır.

hırla- : *Harlamak*.<hır+la-.

hışla- : Haşıldamak, göğüs illetten öksürükten hışıltı etmek.<hış+la-.

hopla- : Hıffetle sıçramak. Yürek hoplamak.<hop+la-.

horla-(1) : Azarlamak, hor bakmak.<hor+la-.

EAT'de *horla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 343); HT'de *ḫorla-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 234); ÇT'de *ḫorla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 478).

horla-(2) : Uyurken boğazdan kalın ses etmek ki mışıl mışıl bunun aksi ince nefeslenerek uyumaktır.<hor+la-.

hortla- : Yaban hayvanları hort hort edip seslenmek, mezarda saadetsizlerin azabını çekmek.<hort+la-.

EAT'de *hortla-* : "Burundan hırıltı çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 344).

huvla- : Fırlayıp atılmak, pertav etmek.<huv+la-.

TS'de *huvla-* fiili yer almamaktadır.

ıhla- : Deveye ıh diye bağırıp çökertmek. Ihlatmak dahi müstameldir. Keskin nefes almak. <ıh+la-.

ıkla- : Sıkınarak ya sıkıntı sebebiyle nefes almak, ık vık etmek. Nefes bunalır gibi bükâ edip iç çekmek, taab ve meşakket çekmek. **Iklayıp fıklamak**. Yük altında vıklamak, emeklemek.<ık+la-.

ınla- : İnlemek, zahmetle nefes almak, yorgunluktan muztarip olmak.<ın+la-.

TS'de *ınla-* fiili yer almamaktadır.

ırgala- : Irgatmak, yerinde oynamak.<ırga+la-.

DLT'de *ırga-* : "Sallamak, ırgalamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 218); EAT'de *ırgala-, ırkala-* : "Harekete geçirmek, sallamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 353); HT'de *ırġa-(1)* : "Sallamak, silkelemek, ırgalmak, çevirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 243).

ırla- : Taganni etmek, nağme ile okumak, şarkı söylemek, ahenk neva etmek. Yüksek ırlamak. Türkîde ırmak, perakende ayırmak, akıtıp dağıtmak.<ır "lahn, nağme" +la-.

Ey Huda sen doğru yoldan ırmagıl
Dostlarından sen bizi ayırmagıl.

EUT'de *ırla-* : "Şarkı, türkü söylemek" anlamında kullanılırken *taġsur-, taġşur-* : "Şarkı söylemek, ırlamak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 58); DLT'de *kögle-* : "Irlamak, teganni etmek" anlamında kullanılırken *yırla-* : "Şarkı, gazel söylemek, ırlamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 356-787); EAT'de *ırla-, yırla-* şeklinde geçmektedir.

(Kanar, 2018: 354-754); HT'de *ırla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 244); ÇT'de *ırla-, yırla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 501).

ısmarla- : Seslenip tembih etmek, tavsiye etmek, sipariş etmek. Veda, vasiyet etmek.<ısmar+la-.

EAT'de *ısmarla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 355); HT'de *ısmarla-(1)* : "Bırakmak, terk etmek" *ısmarla-(2)* : "Emanet etmek, emanate bırakmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 244).

ışıla- : Zulmet içinden nur zahir olmak. Ara ara parlamak, yalabımak. **Gözler ışılamak**. *İşleyen ışılar, işlemeyen işlenir*.<ışık<ışı+la-.*

EAT'de *ışala-, ışıla-, ışla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 356-357).

iğele- : İstimlâk etmek.<iğe+le-.

DS'de *iğele-* : "Eğe ile aşındırmak, eğelemek" şeklinde geçer. (Derleme Sözlüğü VII H-İ, 1993: 2509); ÇT'de *igele-* : "Sahiplenmek, sahip olup zapt etmek, mülk edinmek" anlamında kullannılmıştır. (Ünlü, 2013: 511); TS'de *iğele-* fiili yer almamaktadır.

iğnele- : Bir şeyi iğne ile delmek, iğne sokmak, takıp bir şeyi iğne ile diğer şeye raptetmek, neknetlemek. Silkmek için resm ve yazı kâğıdını delik delik etmek.<iğne+le-.

ikile- : Bir mevcut olan şeyden bir daha tedarik etmek.<iki+le-.

EAT'de *ikile-* : "Tekrarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 364); HT'de *ikile-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 253).

ilerle- : Tasaddur, tefavvuk, terakki, tesâbuk etmek, saat ziyade yürümek.<ileri+le-.

ilikle- : Rabt etmek, libasın iliklerine düğmelerine şeddetmek, ilikli şeyi düğmelemek.<ilik+le-.

ilmikle- : İlmek bağlamak, eğreti bendetmek.<ilmik+le-.

inle- : İn etmek, hanîn ile ırlamak, hayvanlarda olursa sinlemek, ağlar gibi nevha etmek. Bu kelimenin aslı nale ve hüzün manasına inil, iniz gayri müstameldir.<in+le-.

DLT'de *ınğran-* : "İnlemek" şeklinde görülür. (Atalay, 2006: 217); EAT'de *inle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 374); HT'de *iŋle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 262); ÇT'de *ıñır-, ıñran-, iñre-, iñire-* : "İnlemek" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 500-532).

iple- : İp sarmak, bağlamak, yük bahaneye şeritlemek gibi.<ip+le-.

irinle- : İrin dolup birikmek, müntefih olmak.<irin+le-.

(Tulum, 2011: 983) genişlemiş hali olan *iriñlen-* fiilinin "yaralanmak" anlamında kullanıldığını ifade eder. TS'de *irinle-* fiili yer almamaktadır.

isle- : İse tutup karartmak, kokutmak, hissetmek, koklamak, duymak. Muhallebiyi gece kazıntısıyla kokutmak.<is+le-.

EAT’de *isle-* : “Söz dinlemek, itaat etmek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 379); ÇT’de *isle-(1)* : “Koklamak, kokmak” *isle-(2)* : “Hesaba katmak, dinlemek, kulak asmak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 540).

istifle- : Eşya yerleştirip tanzim etmek, yük yığmak.<istif+le-.

işle- : Meşgul olmak, imal etmek. **Yol işlemek** işlek, memerr olmak. Gelip gitmek, çok gelinip gidilmek. Nakşetmek, duhte etmek. İş görmek, telif, tasnif etmek. Müteessir olmak, geçmek, kurşun, söz, ateş kâr etmek. Yara takayyüh etmek. **İliğe ciğere işlemek** ziyade tesir olmak.<iş+le-.

EUT’de *işlä-* : “İşlemek, çalışmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 67); DLT’de *işle-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 239); EAT’de işle- fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 386); HT’de işe-, işle- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 269); ÇT’de *işle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 545).

izle- : İz aramak, peye düşmek, teke düşmek, kollamak, tecessüs etmek, sezmek, iz bulmak, keşif etmek.<iz+le-.

EAT’de *izde-, izle-, üzle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 390-702); HT’de *izle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 273).

kaballa- : Bir işi götürü pazarı kabala ile maktu toptan vermek, ilzam etmek.<kabala+la-.

kalafatla- : Kalaylamak gibi üstünkörü tamir etmek, çeki düzen vermek, sathî iş yapmak. *Bıyıkları kalafatlamak*.<kalafat “sahte süs veya tamir,düzen” +la-.

kalayla- : Evânî tarsîs etmek, alacalamak gibi üstün körü tezyin etmek, ıslah etmek. Ayıp örtmek, şetm, itap etmek.<kalay+la-.

kalburla- : Kalbur ile savurmak, elemek.<kalbur+la-.

HT’de *ġalbırla-* : “Kalburlamak, kalburdan geçirmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 196).

kamçıla- : Bir işi kovmak, ardında olmak.<kamçı+la-.

DLT’de *kamçıla-* : “Kamçılamak, kamçı ile vurmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 256); HT’de *ḳamçıla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 283); ÇT’de *ḳamçıla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 572).

kancala- : Kanca takmak, kancayı atmak, iliştirmek, musallat olmak.<kanca+la-.

kangalla- : Halatı toplamak, ipi tura etmek.<kangal+la-.

kapla- : Kap gibi örtüp ihata, ihtiva, leff, bent etmek, haneye haricen tahta örtüp setr etmek, kürke yüz, yorgana astar, kitaba cilt bent etmek, geçirmek, ağrı sızı vücuda müstevli olmak, bulut duman ortalığı tutmak, şehri kaleyi askerle hasretmek, vilâyeti istilâ etmek, bir şeyin

yüzüne bez, hasır, keçe, muşamba germek, odaya halı ferş etmek, bakır üzere gümüş, ağaç üzerine magon pilâke yapmak, bakıra gümüş gemiye bakır ve saç ıtbak, ilmâ etmek.<kapı+la-.

EAT'de *kapla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 406); HT'de *ḳapla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 286); ÇT'de *ḳapla-* fiilinin yanında *ḳapġa-* : "Sarmak, kalıplamak, etrafını çevirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 577).

karala- : Boyamak, bozmak, kirletmek, yazı temeşşuk, tesvit etmek, müsvedde yapmak, cüzi çare görmek, ittiham etmek.<kara+la-.

EAT'de *karala-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 408); ÇT'de *ḳarala-(1)* : "Hatt boyamak, kir ve siyahlatmak" *ḳarala-(2)* : "Bakmak, dikkati bir şeye çevirmek, ikide bir bakmak" *ḳarala-(3)* : "Karalamak, itham etmek, kötülemek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 582).

kardeşle- : Fidan, kökten, filizler sürüp çoğalmak.<kardeş+le-.

KT'de *kardeşle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 599); TS'de *kardeşle-* fiili yer almamaktadır.

karınla- : Karın karına çatmak, yanaşmak.<karın+la-.

DLT'de *karınla-* : "Karna vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 271).

karışla- : Karışla ölçmek. **Alın karışlamak** meydan okumaktan kinaye, aferin ve tahsin etmek.<karış+la-.

DLT'de *karışla-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 271); HT'de *ḳarışla-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 291); ÇT'de *ḳarışla-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 586).

karşıla- : İstikbal, muaraza, müdafaa etmek.<karşı+la-.

EAT'de *karşula-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 413).

kastarla- : Ağartmak, kasare etmek.<kastar<kasar+la-.

katla- : İnce şeyi kat kat bükmek, devşirmek, kumaşı kat kat kırmak, libası kırımına devşirip düzlemek. **Çifti üç kere katlamak** tarlayı üç defa sürmek. *Hamuru ince ince açmak*.<kat+la-.

kavla- : Şişerek etinden ayrılan deri gibi kabarmak ve kavzamak, kurumak yılanın derisi kabarıp soyulmak, pare pare dökülmek.<kav+la-.

EAT'de *kavla-* : "Dedikodu etmek, çekiştirmek, gıybet etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 418).

kefele- : Atın tüylerini parlatmak.<kefe+le-.

kefenle- : Zebanzedi kefinlemek. Kefene sarmak, mutlaka sarmak. **Tavuk, hindi kefenlemek** yufkaya bürümek.<kefen+le-.

HT'de *kefenle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 305).

kenetle- : Büyük taşları demirle biribirine raptetmek, som duvar yapmak, kırık kâse bendetmek.<kenet+le-.

kığla- : Hayvan terslemek. Kığırdanmak, sinlemek.<kığ+la-.

EAT'de *kığla-* : "Koyunun, keçinin dışkı çıkarması" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 434).

kılavuzla- : Birini tezviç için delâlet etmek, hadi olmak.<kılavuz+la-.

EUT'de *yärçilä-* : "Rehberlik etmek, kılavuzluk etmek, sevketmek" anlamında kullanılırken *yirçilä-* : "Yol göstermek, kılavuzluk etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 191-94); EAT'de *kulağuzla-*, *kulavuzla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 463).

kınla- : Kılıca kın yapmak.<kın+la-.

DLT'de *kınla-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 316); ÇT'de *ḳınla-(1)* : "Kılıca kın yapmadaki kına sokmak" *ḳınla-(2)* : "Önemli bir şeyi kabına koymak" *ḳınla-(3)* : "Önlemek, yasak etmek, kısâs etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 623).

kırkla- : Kırk kere yıkamak, tıflı kırkıncı gün hamama koymak.<kırk+la-.

kırmala- : Ufak kırık etmek.<kırma+la-.

KT'de *kırmala-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 648); TS'de *kırmala-* fiili yer almamaktadır.

kısaçla- : Kerpetenle etler yırtıp eziyet etmek.<kısaç+la-.

KT'de *kısaçla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 650); TS'de *kısaçla-* fiili yer almamaktadır.

kışla- : Şitâ zuhur etmek, meştâya girmek.<kış+la-.

EUT'de *ḳışla-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 117); DLT'de *kışla-* fiili geçmektedir. Bununla birlikte *kışlağlan-* : "Kışlak edinmek, kışlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 323); EAT'de *kışla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 439); HT'de *ḳışla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 321); ÇT'de *ḳışla-(1)* : "Kışlamak, kışı geçirmek" *ḳışla-(2)* : "Şifa zuhur etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 628).

kilitle- : Zebanzedi kitlemek.<kilit+le-.

DLT'de *kiritle-* : "Kilitlemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 332); HT'de *kilīdle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 326).

kirle- : İttiham, bulaştırmak.<kir+le-.

(Tulum, 2011: 1051) *kirle-* : "Kirletmek, kirli etmek, çirkinlemek, çirkin etmek, boklamak, balçıklamak, bulaştırmak" gibi anlamlarda kullanıldığını dile getirir. TS'de *kirle-* fiili yer almamaktadır.

kitle- : Kilit etmek.<kilit+le-.

KT’de *kitle-* = *kilitle-* şekilleriyle kullanılmıştır. (Sami, 2019: 665); TS’de *kitle-* fiili yer almamaktadır.

kokla- : İstişmâm, nefesi çekerek, istinşâk etmek. *Koklayanın burnu düşmek*.<koku+la-.

EUT’de *yıdla-* : “Koklamak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 191); DLT’de *yıdhla-* : “Koklamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 779); EAT’de *kohıla-, kohula-, kokula-* : “Koklamak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 451); HT’de *yıḍla-, yıḍlan-, yıyla-* : “Kokmak” anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 681-685).

kokozla- : Sefil, muztarip olmak, züğürtlemek.<kokoz “züğürt, parasız, müflis” +la-.

KT’de *kokozla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 667); TS’de *kokozla-* fiili yer almamaktadır.

kolayla- : Bitirmek.<kolay+la-.

EAT’de *kolayla-* : “1. Küçük görmek, küçümsemek, kolay ve zahmetsiz bulmak. 2. Fırsat bulmak.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 452).

kolla- : Uğrayıp araştırmak, yoklamak, hatır ihsan etmek, himaye etmek. **Sıra kollamak**.<kol+la-.

koltukla- : Koltuk vermek, kibir ve ta'azzumu artırmak, yaranmak için müdahene etmek, koltuğa girmek.<koltuk+la-.

konukla- : İkram, ziyafet etmek, konu komşuyu çağırmak.<konuk+la-.

DLT’de *konukla-* : “(Oğuzca) konuk etmek, (Oğuzların dışındakiler) ev sahibinin rızası olmadan evde gecelemek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 344); EAT’de *konuhla-, konukla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 454-455); HT’de *ḳonuḳla-, ḳonaḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 335).

köçekle- : Köşeklemek, deve doğurmak.<köçek “küçük şey, yavru, civelek, genç” +le-.

EAT’de *köşekle-* : “(Deve) yavrulamak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 461); TS’de *köçekle-* fiili yer almamaktadır.

kökle- : Dikişle minder mıhlamak, boz yerin ağaçlarını kökten söküp tarla açmak, ince saç örgülerini uçlarını bir yerde sarıp kökleme etmek.<kök+le-.

DLT’de *kökle-* : “Eğer bağını sıkı bağlamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 357).

köpekle- : Yorgunluktan korku ve pişmanlıktan zebunlamak, köpek gibi solumak, nadim olmak.<köpek+le-.

körle- : İptal etmek, kapanmak. **Boğazı körlemek**.<kör+le-.

KT’de *körle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 682); TS’de *körle-* fiili yer almamaktadır.

körükle- : İş'âl etmek. **Yangına körükle gitmek** fesadı müşted etmek.<körük+le-.

DLT'de *körükle-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 365).

köstekle- : Bıçaktan bağlamak.<köstek+le-.

OT'de *kişä-* : " (Atı) kösteklemek" anlamında kullanılan bir fiil mevcuttur. (Tekin, 2016: 304); DLT'de *kişe-* : "Kösteklemek, bağlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 334); KT'de *köstekle-* : "(Hayvanı) köstekle bağlamak, köstek vurmak" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 683).

kötüle- : İtham etmek.<kötü+le-.

EUT'de *mün-, münä-* : "Kötülemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 90); DLT'de *yunçır-* : "Kötülemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 814); EAT'de *kötile-* şeklinde geçerken *yamanla-* fiili de bu anlamda kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 461-720); HT'de *yamanla-* : "Kötülemek, hakkında kötü söz söylemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 658); ÇT'de *yamanla-* : "Kötülemek, birisinin kötülüğünden bıkıp usanmak, şikayetlenmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1226).

kucakla- : Sarılmak, ihata, şumul, ihtiva etmek, hasretmek.<kucak+la-.

EUT'de *ḳuç-* : "Kucaklamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 122); DLT'de *koç-* : "Kucaklamak" anlamında kullanılırken *kuçakla-* : "Kucaklamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 337); EAT'de *kuçakla-, kuç-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 462); HT'de *ḳuç-, ḳuçaḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 351); ÇT'de *ḳuç-, ḳoç-, ḳuçaḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 663).

kulaçla- : Mesâha etmek, Türkîde kulaç açmak iki kolu ya iki kanat açmak, boylamak, ölçmek gibi bir mahalle süratle gitmek, kulaç kulaç, fersah fersah. Bol bol anlamında kullanılır.<kulaç+la-.

DLT'de *kulaçla-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 375).

kulunla- : Hayvanat tevlit etmek.<kulun+la-.*

OT'de *kulunla-* : " (Kısrak) doğurmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 305); EUT'de *ḳulunla-* : "At doğurmak, at tay vermek, gunlamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 123); DLT'de *kulna-, kulunla-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 376); EAT'de *kulunla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 465); HT'de *ḳulunla-* : "(At için) yavrulamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 353).

kundakla- : Çocuğu bezleri ile sarmak. Zenân saçlarını başlarına kaldırıp sade yemeni ile sarmak.<kundak+la-.

HT'de *ḳundaḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 353).

kurcala- : Kurar gibi kaşıyıp karıştırmak, bozmak, azdırmak, işi çok kurcalaştırmak, tahriş, tahdiş etmek, yarayı kurcalamak, azdırmak.<kurca+la-.

kuzula- : Yemiş yanında bir yavru peyda etmek.<kuzu+la-.

EAT'de *kuzla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 470).

küçükle- : Tahkir etmek.<küçük+le-.

DLT'de *kiçikle-* : "Küçük saymak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 328); KT'de *küçükle-* : "Tahkir ve tezlîl etmek, küçük nazarıyla bakıp ehemmiyet vermemek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 703); HT'de *kiçikle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 325); ÇT'de *küçükle-* : "Köpek yavrulamak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 679); TS'de *küçükle-* fiili yer almamaktadır.

künkürle- : Aslı konur olmak. Humar, uyku basmak, gevşemek, uykudan yığılmak, sersemlemek.<künkür+le-.

lekele- : İttiham etmek.<leke+le-.

mahmuzla- : Atı sürmek için karnına vurmak.<mahmuz+la-.

malala- : Sıvayı mala ile döğüp cilâ etmek.<mala+la-.

martla- : Köylü hanelerini, her yeri arı kovanlarını mart taşra etmek, temizlemek.<mart+la-.

TS'de *martla-* fiili yer almamaktadır.

mavla- : Kediler mav etmek, miyav etmek.<mav+la-.

DLT'de *muyav-* : "Miyavlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 416); DK'da *mavla-* fiili mevcuttur. (Ergin, 2018: 211); TS'de *miyavla-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 2011: 1691).

mayla- : Türkîde yağlamak ve yağlanmak, semirmek.<may "yağ, tereyağ"+la-.

TS'de *mayla-* fiili yer almamaktadır.

mele- : Me etmek, kuzu ve koyun ve emsali bağırmak, tüneğe gelip teslimiyette olmak.<me+le-.

DLT'de *bele-(1)* : "Koyun melemek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 81); EAT'de *begir-* : "Melemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 103); ÇT'de *meñre-*, *muñurġa-* : "Melemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 738- 780).

merametle- : Tamir etmek, kalaylamak.<meramet+le-.

TS'de *merametle-* fiili yer almamaktadır.

mıhla- : Ekser ve çivi ve kökleme dikiş ile kakmak, çakmak, bir şey saplamak, terkiz, tesmir etmek.<mıh+la-.

mille- : Çaylar taşıp kum getirmek.<mil+le-.

mumla- : Mum yapıştırmak, nişan komak, mimlemek, bellemek, mumla kalafat etmek.<mum+la-.

mührele- : Cilâ vermek için şişe ve taş vesair maskala ile sürmek.<mühre+le-.*

obrula- : Tarla çukur çukur olmak, obrulmak dahi derler. Türkîde obrumak kuyu çökmek.<obruk+la-.

KT'de *obrula-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 937); DS'de *obrula-, obrul-, obrula-, oburula-, oyrul-* şeklinde geçmektedir. (Derleme Sözlüğü IX L-R, 1993: 326); TS'de *obrula-* fiili yer almamaktadır.

okla- : Okarmak, ok yağdırmak, bir yana fırlamak, uğramak.<ok+la-.

EAT'de *ohla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 515); HT'de *oḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 442); ÇT'de *oḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 861).

omuzla- : Omuza, sırta vurmak salla sırt etmek, kakmak, omuzla dayanmak, yardım etmek.<omuz+la-.

orakla- : Mahsulü orakla biçmek, hasat etmek.<orak+la-.

(Tulum, 2011: 1414) *oraḳla-* şeklinde geçtiğini belirtmiştir. TS'de *orakla-* fiili yer almamaktadır.

oranla- : Ölçmek, keşf, tahmin etmek, paha biçmek, takdir, bir işi tasavvur etmek, endamlamak.<oran+la-.

EAT'de *oranla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 525).

ortala- : Tasnif, nısf, mutedil etmek.<orta+la-.

DLT'de *ortula-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 442); EAT'de *ortala-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 526); HT'de *ortala-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 448).

otla- : Ateş vurmak, alazlamak, tutuşturmak.<ot<od "ateş" +la-.

EUT'de *otla-* : "Tedavi etmek, bakmak" anlamında kullanılmıştır. Ayrıca *ota-* : "Tedavi etmek" fiili de mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 96); DLT'de *otla-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 445); EAT'de *otla-* : "Ot yemek, yayılmak" analamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 527); HT'de *otla-(1)* : "Otlamak" *otla-(2)* : "Tedavi etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 451); ÇT'de *otġar-, otla-(1)* : "Otlamak, otlatmak" *otla-(2)* : "Ateş yakmak, alevlemek, tutuşturmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 867).

ovla-: Galat-ı meşhûru havlamak. Fırlamak, kuş fırlayıp hücum etmek.<ov+la-.

KT'de *ovla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 948); TS'de *ovla-* fiili yer almamaktadır.

oyala- : Oya takmak, işgal etmek, oynamak.<oya+la-.

oyanla- : Başlık vurmak, gem takmak.<oyan+la-.

EAT'de *oyanla-* : "Hayvana gem vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 528); TS'de *oyanla-* fiili yer almamaktadır.

oygala- : Tahriftir. Oyulgamak dahi vardır.<oyulga+la-.

KT'de *oygala-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 948); TS'de *oygala-* fiili yer almamaktadır.

oyulgala- : Nekendelemek zıddı, muvakkat dikişle yapıştırmak, yılan gibi dalganarak hareket etmek.<oyulga+la-.*

oyumla- : Yeri eşmek, ağaç tutmak, kök salmak.<oy-u-m+la-.

ögürtle- : İntihap etmek, nasp ve tayin, güzide etmek, öründelemek, seçmek.<ögürt+le-.

TS'de *öğürtle-* şeklinde geçmektedir.

öğütle- : Öğüt vermek, vaaz etmek.<öğüt+le-.

EUT'de *äriglä-* : "Öğüt ve nasihat vermek, öğütlemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 49); DLT'de *ögütle-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 453); EAT'de *ögütle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 536); HT'de *öğütle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 457); ÇT'de *ögütle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 872).

ölçümle- : Hesap, mukayese, mülâhaza etmek, ölçüp biçmek, mukayese, müvazene etmek.<ölç-ü-m+le-.

öncele- : Müsabakat etmek.<önce+le-.

örelemek örenle- : Tanzim, tezyin etmek.<öre+le-.

örfle- : Korkutmak.<örf+le-.

KT'de *örfle-* : "Korkutmak, tehdit etmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 957); ÇT'de *örfle-* : "Seçmek, ayırmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 876); TS'de *örfle-* fiili yer almamaktadır.

örgüle- : Öremek, saçları örgü etmek.<örgü+le-.

örsele- : Tartaklamak, incitmek, zedelemek, vücudu hastalık itap etmek. *Sıtma örselemek.*<örse+le-.

öründele- : Örülemek, nasp, tayin, tahsis, intika etmek, güzide etmek.<öründe+le-.

(Tulum, 2011: 1432) *öründile-* : "Ögürtlemek" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir. TS'de *öründele-* fiili yer almamaktadır.

özdekle- : Büzdeklemek, tarlada tükenti özdek, kesmik cemi özdekleyip yüz diklemek, acizane davranmak.<özdek+le-.

KT'de *özdekle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 960); TS'de *özdekle-* fiili yer almamaktadır.

özle- : Kendine istemek, görmeye iştiyak, özlemek, arzu, temenni etmek.<öz+le-.

DLT’de *östik-, öztik-* : “Özlemek, istek göstermek” anlamında kullanılırken *özel-* : “Özlemek” şeklinde geçmektedir. *Özle-* : “Külde pişirmek, közleme yapmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 466-72); EAT’de *ögle-* : “1. Özlemek. 2. Hatırlamak.” Anlamında geçmektedir. (Kanar, 2018: 534); ÇT’de *özle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 883).

pakla- : Temizlemek, silip sürmek, yiyip bitirmek, birinin zimmetini temize etmek, temize çıkarmak, işini bitirmek, idam edip bitirmek.<pak+la-.

parala- : Pare pare etmek, kesr etmek, yırtmak. **Para parça etmek**. *Köpek paralamak*. **Bir lisanı paralamak** başını gözünü yararak çatra patra tekellüm etmek.<para~pare+la-.

EAT’de *parala-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 549).

parçala- : Pare pare etmek, kesr, kat, canavar yırtmak, ufak ufak kesmek.<parça+la-.

EUT’de *butarla-* : “Parçalamak, yırtmak, parça parça etmek” anlamında kullanılırken *tançula-* : “Dilimlemek, parçalamak” anlamıyla geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 36-146).

parla- : Parpar tutuşup münir, mütecelli olmak. Üzengi parlatmak, meydana çıkmak, şaşaa kesbetmek, feyiz almak, kuş fırlayıp uçmak, gazap mültehib olmak.<par+la-.

OT’de *yaru-* : “Parlamak, aydınlanmak” anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 314); EUT’de *çoğlan-, yaltır- yaltrı-, yaru-, yaşu-, yıltıra-* : “Parlamak” anlamında kullanılan fiillerdir. (Caferoğlu, 1993: 43-184-188-189-191); DLT’de *yaşna-* : “Şimşek çakmak, parlamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 757); EAT’de *parla-* : “1. Fırlamak. 2. Fırlayıp uçmak.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 549); ÇT’de *ıltıra-, ıltura-, ḳomı-, ışna-, işne-, parla-, yalanla-(1), yalay-, yaru-, yaşna-* : “Parlamak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 499-645-887-1223-1224-1235-1239).

parmakla- : Tahrik etmek, dürtmek.<parmak+la-.

EAT’de *parmakla-* : “Kurcalamak, karıştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 549).

parpulla- : Okunmuş su ile kuduza ilâç etmek.<parpul “kuduz hayvana denir.” +la-.

KT’de *parpulla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 970); TS’de *parpulla-* fiili yer almamaktadır.

patakla- : Pata küt darp etmek, darbe sesini çıkarmak.<patak+la-.

patla- : Pat diye ses ile çatlamak, yarılmak, barut gibi atıp atılıp gürlemek, silâh sesi gelmek, iç taşra çıkmak, inşikak etmek, çatlayacak gibi hiddetle ya çok yiyip şişmekle muazzep olmak, etler yarılıp münşak olmak, takbih güne doğramak, deşilmek. **Öd patlamak** tabanlar çok yürümek. Tohum sürüp meydana vurmak, tomruk yaprak baş vermek. *Kabak başta patlamak*. **Patlayası çalışmak**. Bora çıkıp velvele kopmak.<pat+la-.

DLT'de *patla-, batla-* : "Kolalamak, mayalı bir tortu ile tortulamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 473).

payla- : Pay vermek, mukabele, şetm etmek.<pay+la-.

pençele- : Vurmak, kavramak, imza etmek.<pençe+le-.

pepele- : Pepegi söylemek, lüknetle tekellüm etmek, pepeğilemek, lâkırdıyı telaş ile kekelemek.<pepe+le-.

perçinle- : Perçin etmek, berkitmek.<perçin+le-.

perdahla- : Perdaht etmek, düzlemek, cilâ vermek, perdazlamak. Mermeri perdah etmek.<perdah+la-.

pergelle- : Tasmim ve tasavvur etmek, takdir etmek, tahmin etmek.<pergel+le-.

(Tulum, 2011: 1454) *pergelle-* : "Dolanmak" anlamında kullanıldığını ifade eder. TS'de *pergelle-* fiili yer almamaktadır.

peydala- : Tedarik etmek.<peyda+la-.

TS'de *peydahla-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 1919: 2011).

peyle- : Sipariş ve peşin bir miktar akça ile tevkif tutmak, hazırlamak.<pey+le-.

pırla- : Ufak kuş ürküp uçmak.<pır+la-.

EAT'de *pırla-* : "1. Fırlamak. 2. Fırlayıp kaçmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 553).

pinekle- : Uyuklamak, rahatsız yerde kalıp uyumamak.<pinek+le-.

pintile- : Bozulup pis hâle girmek.<pinti+le-.

KT'de *pintile-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 982); TS'de *pintile-* fiili yer almamaktadır.

pisle- : Murdar etmek, berbat etmek, kirletmek, bozmak.<pis+le-.

DLT'de *sırı-* : "Pislemek, siymek, sık dikişle dikmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tezekle-* : "Pislemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 517-611).

pofla- : Ses şak olmak, patlamak, kof ses çıkmak.<pof+la-.

KT'de *pofla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 985); TS'de *pofla-* fiili yer almamaktadır.

pufla- : Avurtla nefes almak.<puf+la-.

pula- : Hafif tükürmek. Püf etmek.<pu+la-.

TS'de *pula-* fiili yer almamaktadır.

puşrafla- : Peşref, fişek gibi öte beri çarpınmak.<puşraf+la-.

TS'de *puşrafla-* fiili yer almamaktadır.

rastla- : Tesadüf etmek.<rast+la-.

HT’de rāstla- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 479); KT’de *rastla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 997).

sabunla- : Sabunla köpürtmek, gusül almak. *Çamaşır sabunlamak.*<sabun+la-.

saçmala- : Hezeyan etmek.<saçma+la-.

DLT’de *mun-, sandrı-, sanrı-, sanrış-, sanruş-, sandırış-* : “Saçmalamak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 414-88-89).

sağla- : Kavilemek, takviyet vermek, temin etmek, teyit etmek.<sağ+la-.

EAT’de *sağla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 563).

sangıla- : Başa sangılık gelmek, sersem olmak, tahayyür olmak.<sangı+la-.

sapla- : Sapına kadar alet sokmak, hançer, iğne, süngü, şiş sokmak. **Sap yapmak** keten üstüpüsü çekmek.<sap+la-.

EUT’de *sapla-* : “Saplamak, ok germek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 130); DLT’de *sapla-* : “Sap yapmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 490); ÇT’de *sapla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 950).

sayıkla- : Uykuda yahut hastalık içinde hezeyan etmek, haddinden ziyade gidip hezeyan etmek, bulup da bunamak.<sayık+la-.

EAT’de *sayıkla-, sayuhla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 574-575); ÇT’de *sayaḳla-, sayığla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 956-957).

sepile- : Kürk terbiye etmek, dibağat etmek. Kürkün sepisini yapmak.<sepi+le-.

DLT’de *erükle-* : “Sepilemek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 193); EAT’de sepile- : “Deri tabaklamak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 580).

serinle- : Az soğuk mülattaf olmak. *Geceler serinlemek.* **Vücut serinlemek** tedbir olunmak.<serin+le-.

sersemle- : Şaşırmak, hayret ve dehşet istilâ etmek, ahmak, unutkan olmak.<sersem+le-.

sesle- : Dinlemek, kulak vermek, iplemek.<ses+le-.

sıkıla- : Tüfek doldurmak.<sıkı+la-.

sıkla- : Sıkınarak ağlamak. **Sıklayıp fıklamak** ıslık çalmak.<sık+la-.

DK’da *ṣıḳla-* : “Ağlamak, sızlamak” anlamında kullanılmıştır. (Ergin, 2018: 267); TS’de *sıkla-* fiili yer almamaktadır.

sırtla- : Arkaya almak. Sırtı dayamak.<sırt+la-.

sızla- : Ağrımak, müte'ellim olmak, hayvanat sinleyip kıkırdamak.<sızı+la-.

EUT’de *sızla-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 134); DLT’de *sızla-* fiili kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 520).

siftahla- : İşin ilk icrasına mübaşeret etmek, işin icrasında ön ayak olmak.<siftah+la-.

sinirle- : Cenkte atların bacağını, arkûbunu kesip telef etmek. Etek, ribat ve evtârını çıkararak temizlemek.<sinir+le-.

sinle- : Hayvanat gizli ve sinsi sinsi inlemek, yavrular bükâ, sızlanmak, hayvanat ufkurmak.<sin<siñi+le-.

HT'de *siŋle-(1)* : "Sızlanmak" *siŋle-(2)* : "Pislemek, sıçmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 524); TS'de *sinle-* fiili yer almamaktadır.

soğukla- : Soğuk almak.<soğuk+la-.

söyle- : Söz etmek, telâffuz, tekellüm, beyan, ifade, ihbar etmek, dil bilmek. Aslı malum olmadı. Türkîde söylemek kaymak, söylemek, avaze etmek avaze manasınadır. Haber vermek. Türkü, mani söylemek terennüm, inşad, ırlamak, çağırmak. **Büyük söylemek** tefahur etmek, güvenmek. **Çok söylemek** iksâr, itnâb, uzatmak. *Doğru söylemek*. **Genizden söylemek**. **Gerçekten söylemek**. **Hikâye söylemek** hım hım etmek. **İyi söylemek** isabet etmek. **Yabana söylemek** halt etmek. Yalan söylemek. *Söyleyene bakma, söyletene bak*.<söy<söz+le-.

EUT'de *savıkla-, sözlä-* : "Söylemek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 131-138); DLT'de *sawla-* : "Söylemek, atalar sözü söylemek" anlamında kullanılırken *söwle-, söwlen-, sözle-, sözlen-* : "Söylemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 499-534-536); EAT'de *sözle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 601); HT'de *söyle-, sözle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 531); ÇT'de *söle-, söyle-, sözle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1003).

sula- : İska etmek, derhâl eda etmek, akçeyi saymak.<su+la-.

DLT'de *suwar-, suwgar-, suwrar-* : "Sulamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 545); HT'de *sula-, suwar-, suwġar-, suġar-* bu anlamda kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 534).

sürgüle- : Sürgü sürmek.<sürgü+le-.

sürmele- : Kavice bent etmek.<sürme+le-.

KT'de *sürmele-* : " 1. Sürme yani kühl sürmek: *Gözlerini sürmelemek* 2. Kapının sürmesini koymak, kilidin içeriden sürülen dilini sürmek: *Kapıyı sürmelemek*" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1116).

şakala- : Kakalamak.<şaka+la-.

DS'de *şakala-* : "Yarmak, bölmek. (Bor- Niğde)" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü X S-T, 1993: 3735); TS'de *şakala-* fiili yer almamaktadır.

şakulla- : Şakul ile ölçer gibi tasarlamak, hesaplamak, cihet aramak, ölçüp tasımlamak.<şakul+la-.

şapla- : Dudağın sesi çıkmak. *Bir sille şaplatmak*.<şap+la-.

şaşıla- : Şaşalamış gibi tahayyür, tereddüt etmek.<şaşı+la-.

EUT'de *şaşıl-* fiili geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 142); DLT'de *tegil-* : "Şaşılaşmak, tek göz olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 593); KT'de *şaşıla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1129); TS'de *şaşıla-* fiili yer almamaktadır.

şaşkınla- : Şaşalamak, işi şaşırmak. Türkîde zıngıldamak, ucunu altına kaçırmak. Ağzını açıp şaşkın şaşkın etrafa bakmak.<şaşkın+la-.

KT'de *şaşkınla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1130); TS'de *şaşkınla-* fiili yer almamaktadır.

şırla- : Şır şır akmak, çirkin yağmak. **Hava şırlamak** yağmur bol gelip şırıldamak, akmak.<şır+la-.

şişle- : Şiş saplamak, vurmak. Şişe saplayıp dizmek.<şiş+le-.

ÇT'de *şışla-, şişle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1043).

tabakla- : Dibâğat, tathîr etmek, sepi etmek.<tabak+la-.

YTS'de *tabaklan-* : "Sepilenmek" şeklinde geçer. (Dilçin, 1983: 200).

tanla- : Şaşmak.<tan+la-.

DLT'de *tanğla-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 571); EAT'de *danla-, tanla-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 185-632); HT'de *taŋla-* şeklinde geçerken farklı olarak *tanla-* : "Seçmek, ayırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 565).

tarakla- : Bahçe, tarla otunu, toprağını çekmek, saçı parmakla aralamak, limanın, nehrin çamurunu taramak.<tarak+la-.

HT'de *taraḳla-* : "Tarak yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 568).

tartakla- : Çekip hırpalamak, didiklemek, müşâcere etmek.<tartak+la-.

tasarla- : Tasavvur kurmak, surete ifrâğ hazırlamak.<tasarı+la-.

tasımla- : Tasmîm, niyetlenmek, ölçüp biçmek.<tasım+la-.

taşla-(2) : Taş atmak, sular taş biriktirmek, vurmak, orman taşlamak yoklamak, denemek.<taş+la-.

HT'de *taşla-(1)* bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 571); ÇT'de *taşla-(1)* : "Atmak, fırlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1087).

tatla- : Şeker ilâve etmek.<tat+la-.

DLT'de *tatla-* : "Fars ve farslı saymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 585); ÇT'de *tatla-* : "Aramak, aktarmak, bir şeye şeker ilave etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1088); TS'de *tatla-* fiili yer almamaktadır.

tavanla- : Odanın içinden sakfına tahta kaplamak.<tavan+la-.

KT'de *tavanla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1191); TS'de *tavanla-* fiili yer almamaktadır.

tavla- : Tava getirmek, tâbı kemalde olmak.<tav+la-.

EUT'de *tävlä-* : "Aldatmak, tavlamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 154); EAT'de *tavla-* : "Ateşe tutup ısıtmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 641); ÇT'de *tavla-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1090).

tavşanla- : Semen süzülüp zayıf olmak, kurgaz olmak.<tavşan+la-.

KT'de *tavşanla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1193); TS'de *tavşanla-* fiili yer almamaktadır.

tazıla- : Kuruyup kurgaz olmak.<tazı+la-.

KT'de *tazıla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1195); TS'de *tazıla-* fiili yer almamaktadır.

tekele- : Keçi azmak.<teke+le-.

KT'de *tekele-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1208); TS'de *tekele-* fiili yer almamaktadır.

tekerle- : Yuvarlak ya müdevver şeyi tahrik etmek. **Lâkırdı tekerlemek** söz salıvermek, tekerleme söz atmak.<teker+le-.

EAT'de *degerle-* : "Yuvarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 189).

telle- : Tel takmak, telle tezyin etmek. **Telleyip pullamak** mutlaka meth etmek, beğendirmek için bir kalıba ifrağ etmek.<tel+le-.

tepele- : Baş aşağı edip öldürmek, kahr, helâk etmek.<tepe+le-.

DLT'de *tüpüle-* : "Tepelemek, tepesine vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 673); EAT'de *depele-, depeyle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 197-198); ÇT'de *ökçele-* : "Tepelemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 872).

tepirle- : İnce elemek, has un çıkarmak.<tepir+le-.

terle- : Terlenmek, yorulmak, utanmak, mustarip olmak, ter teraşşuh etmek, camlar buğu tutmak. **Bıyık terlemek**. Türkîde tir, tirmek canlı taze ter diri manalarında gelir. **Kan terlemek**. *Hamama giren terler.*<ter+le-.

OT'de *tärit-* : "Terlemek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); DLT'de *terit-, teri öt-, ter at-* : "Terlemek" *terle-* : "Terlemek, kaşağılamak, gebrelemek, silmek" *terlen-* : "Terlemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 606-607); EAT'de *derle-, terle-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 200-647); HT'de *terle-, tirle-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 585); ÇT'de *terle-, tėrle-, tirle-, tirli-* şekillerinde çıkmaktadır. (Ünlü, 2013: 1115).

tersle- : Bed-muamele etmek, tazir etmek, ters söz ile hitap etmek.<ters+le-.

teyelle- : Teyel vurmak, teyel tutturmak, ilişmek, iliştirmek.<teyel+le-.

tığla- : Bazı ağrılara dağ vurur gibi ziyade tiz iğne saplamak, şiş saplamak.<tığ+la-.

KT'de *tığla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1243); TS'de *tığla-* fiili yer almamaktadır.

tınla- : Çan ve kâse ve kubbe gibi ün vermek.<tın+la-.

HT'de *tıŋla-, tiŋle-* : "Dinlemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 590).

tırkazla- : Kapı kolunu sürmek.<tırkaz+la-.

DLT'de *temle-(*)* : "Tırkazlamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 597); EAT'de *tırkazla-* : "Sürgülemek, mandallamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 648).

tırmala- : Tahdiş, zihni hıraş etmek. **Ciğer tırmalamak**.<tırma<tarma-g+la-.

DLT'de *tarma-* : "Tırmalamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 579).

tırmıkla- : Kedi huduş etmek. Kedi tırnağıyla didiklemek. Tırmık ile yeri tarayıp düzlemek. Yüzünü kabartmak.<tırmık+la-.

tısla- : Kazların ve ona şebih safari etmek.<tıs+la-.

topalla- : Aksamak, sakat olmak.<topal+la-.

toparla- : Cem edip yuvarlamak, def etmek, beraber götürmek, düşman askerini toparlayıp sürmek.<topar+la-.

ÇT'de *topurla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1148).

topla- : Bir yere cem etmek, devşirmek, top edip katlamak, tecemmua davet etmek, eteklerini salınır, yayılır şeyi kaldırmak, saçlarını başa top etmek. **Aklı başına toplamak** ayılmak. **Asker toplamak**. **Çiçek, meyve toplamak**. **İrat toplamak**. **Para toplamak** kayıt defterini açmak, iane defteri açmak.<top+la-.

toprakla- : Ateşi gömüp söndürmek, mutlaka toprak çekmek.<toprak+la-.

turala- : Tanzim, nizama tatbik etmek, küp bağlayıp turalamak.<tura+la-.

tutamla- : Avuçla ölçmek.<tutam+la-.

tuzla- : Tuz vurup saklamak.<tuz+la-.

DLT'de *tuza-, tuzla-* : "Tuzlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 665).

tüfle- : Azar azar tükürür gibi dil ucunda olan şeyi def etmek.<tüf+le-.

TS'de *tüfle-* fiili yer almamaktadır.

türle- : Tülek ve çıplak olmak, kuşlar bahar mevsiminde tüy dökmek.<tü "tüy"+le-.

DLT'de *türle-(1)* : "Tüy dökmek" *türle-(2)* : "Döllemek, (Oğuzca) kuzulamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 669); EAT'de *türle-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 671); ÇT'de *töle-* : "Çıplak olmak, zarar ve ziyanı ödemek, tüy dökmek, zararda olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1153). TS'de *türle-* fiili yer almamaktadır.

tütsüle- : Kokulu şeyle tütsü vermek.<tütsü+le-.

EAT'de *tütsüle-* : "Tütsü ile tedavi etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 672).

tütünle- : Duman vermek.<tütün+le-.

(Tulum, 2011: 1791) *tütünle-* : "Tütmek, tütsi etmek" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir. TS'de *tütünle-* fiili yer almamaktadır.

ucuzla- : Ehven olmak.<ucuz+la-.

EUT'de *uçuzla-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 171); DLT'de *uçuzla-* : "Hor ve alçak görmek, hakaret etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 683); ÇT'de *ucuzla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1179).

uçukla- : Dudaklar çuğlamak, kabarcık ve uçuk olmak. Demir gibi çakmak.<uçuk+la-.

ufakla- : Ufalamak, pare pare etmek.<ufak+la-.

KT'de ufakla- fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1271); TS'de *ufakla-* fiili yer almamaktadır.

ufla- : Yorgunluk ızhar etmek, soluklanmak.<uf+la-.

uğla- : Uğu etmek, uğul uğul uğuldamak, vız vız etmek. Çok ses fısıltısı, vızırtısı, gürültüsü olmak, burûdetten kulak ötmek.<uğ+la-.

KT'de *uğla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1272); TS'de *uğla-* fiili yer almamaktadır.

uğrula- : Soymak, çarpmak.<uğru+la-.

EAT'de *uğrula-* : "1. Çalmak, aşırmak. 2. Gizlemek, saklamak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 678); HT'de *oġrula-, oġurla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 440).

unla- : Un bulamak, una banmak, irvelemek, un serpmek. İpe un sermek.<un+la-.

uyukla- : Imızganmak, pinelemek, tünemek.<uyuk+la-.

EUT'de *udıḳla-* : "Uyuklamak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 171); DLT'de *udhıkla-, udhukla-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 684); EAT'de *yuhla-* : "Uyuklamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 781); HT'de *uyuḳla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 631).

üçle- : İki mevcut şeyi zam ile üç etmek, üçe bölmek, teslîs. Tarlayı üçte bir mahsul mukabilinde çiftçiye kira etmek. Bir şeyi üç kat bükmek.<üç+le-.

üfle- : Ağızla yel edip savurmak, dem çıkarmak, öttürmek, şişirmek. Boğazlanmış hayvan üflemek. Körükle tenfîh etmek, ney üflemek, nefes kesilip solumak. **okuyup üflemek** nefes etmek. *Bir üfürüm tütün.*<üf+le-.

ünle- : Çağırmak bağırmak, sayyah avaze etmek. Teganni, feryat, terane etmek, ırlamak, terennüm etmek.<ün+le-.

DLT'de *ünde-* : "Ünlemek, çağırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 713); EAT'de *ünde-* ve *ünle-* fiilleri mevcut olup *ünne-* : "Çağırmak, seslenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 697); HT'de *inde-, ünde-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 261-639); ÇT'de *ünde-* : "Çağırmak, seslenmek, davet etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1198).

üstele- : Artmak, bastırmak, galebe, tekrar, nüks etmek.<üste+le-.

ÇT'de *üstele-* : "Geçmek, ilerlemek, başarmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1199).

üstünle- : Fetha ile okumak.<üstün+le-.

KT'de *üstünle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1290); TS'de *üstünle-* fiili yer almamaktadır.

ütüle-(1) : Ütü etmek, kumaşları düzlemek, tüyleri alazlamak.<ütü+le-.

EUT'de *ütüle-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 179); DLT'de *üti-* : "-Kıl- ütülemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 719).

ütüle- (2) : Kırık ve çıkık uzvu baskı ve bağ ile yerine getirmek, ret, tecbîr etmek, sarmak.<ütü+le-.

üzengile- : Mehmuzlamak, sürmek, ılgar etmek, tahrik etmek.<üzengi+le-.

vıcıkla- : Yoğurur gibi lüzûcetlendirmek, bulaştırmak.<vıcık+la-.

vıkla- : Mihnet, yük altında ıklamak, sıklamak, sızlanmak, fıklamak.<vık+la-.

KT'de *vıkla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1309); TS'de *vıkla-* fiili yer almamaktadır.

vırla- : Baş ağrısı verip tasdî etmek, vırıltı etmek.<vır+la-.

yağla- : Libası telvîs etmek, et'imeye yağ komak. **Yağlayıp ballamak** telleyip pullamak meth, tavsiye etmek, pehlivanlar, marizler tedhin olmak.<yağ+la-.

DLT'de *yagla-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 728); HT'de *yaġla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 652); ÇT'de *yaġla-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1219).

yakala- : Tutmak, yaka paça kavramak. Yakaya sarılmak, iddia etmek, mesul tutmak.<yaka+la-.

EUT'de *yaḳala-* : "Tanzim etmek, düzenlemek, düzene koymak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 182); ÇT'de *yaḳala-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1222).

yaldızla- : Tezhip, tezyin etmek, göz boyamak, kalaylamak gibi üstün körü imal etmek.<yaldız+la-.

ÇT'de *yalduzla-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1224).

yalınla- : Müstenîr olmak. İltimâ, fürûzân olmak.<yalın+la-.

HT'de *yalıŋla-* : "Alevlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 657); TS'de *yalınla-* fiili yer almamaktadır.

yamala- : Terkî etmek.<yama+la-.

KT'de *yamala-* : "Yama vurmak, yama yapıştırarak tamir etmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1322).

yankıla- : Dağlar sada etmek, aksettirmek.<yankı+la-.

EUT'de *yangḳır-* : "Aksetmek, yankılanmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 185); EAT'de *yankula-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 723); HT'de *yanḳula-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 660); ÇT'de *yanġula-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1229).

yarala- : Yarelemek, cerh etmek.<yara+la-.

EUT'de *bärtäl-, birtälä-* : "Yaralamak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 26); EAT'de *zahımla-* : "Yaralamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 797).

yargıla- : Hasın ve fasl etmek, dava kesmek.<yargı+la-.

ÇT'de *yarġıla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1233).

yarıla- : **Yolu yarılamak** ortasına varmak, kolaylamak.<yarı+la-.

HT'de *yarula-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 668).

yarımla- : Nısfını yapmak, yarısını bitirmek, kolaylamak, becermek.<yarım+la-.

DLT'de *yarımla-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 749).

yaşmakla- : Suret vermek, yaşmak bağlamak.<yaşmak "örtü,perde" +la-.

yavaşla- : Teskin bulmak.<yavaş+la-.

DLT'de *yawal-* : "Yavaşlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 760).

yavukla- : Namzet etmek, olmak.<yavuk "nişan" +la-.

yelekle- : Okun kuyruğuna tüy takmak.<yelek+le-.

yelkenle- : Gemi azimet etmek.<yelken+le-.

yelle- : Üfleme, körüklemek, yelpazelemek.<yel+le-.

yelpazele- : Tahrik, teşdit etmek.<yelpaze-le-.

yemekle- : Misafir doyurmak, ziyafet çekmek.<yemek+le-.

KT'de *yemekle-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1341); TS'de *yemekle-* fiili yer almamaktadır.

yenile- : Tecdit, tekrar etmek, iade, tamir, tekrir etmek.<yeni+le-.

DLT'de *yanğıla-* : "Yenilemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 742); EAT'de *yinile-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 761); HT'de *yaŋala-, yaŋıla-, yeŋile-* : "Yenilemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 659-660-678); ÇT'de *yañıla-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1229).

yılla- : Yıllanmak, eskimek, yıllarca durmak, beklemek.<yıl+la-.

OT'de *yılla-* : "Yılı geçirmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 315).

yokla- : Vücut ve ademi tahkik etmek, tecrübe etmek, ağız aramak, uğrayıp ziyaret etmek, sual, hatır sormak. **Askeri yoklamak** defterini yoklama etmek. **Defteri yoklamak** müracaat etmek.<yok+la-.

OT'de *yokla-* : "Yükselmek, yukarı çıkmak (ölmek)" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 316); DLT'de *yokla-* : "Yükselmek, çıkmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 798); HT'de *yoḳla-* : "Yükselmek, yükseğe çıkmak, kaybetmek, yoklamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 692); ÇT'de *yoḳla-* fiili mevcut olup *yoḳla-(2)* : "Dokundurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1258).

yolla- : İrsâl, terhîl etmek, göndermek.<yol+la-.

EAT'de *yolla-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 776); HT'de *yolla-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 693).

yorgala- : Kurt gidişi koşmak.<yorga+la-.

EAT'de *yorgala-, yorkala-* : "(At) yorga yürümek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 777-778); ÇT'de *yorġala-* : "Yavaş koşma, kurt gidişi koşmak" şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1259).

yorganla- : Yorgana sarmak, örtüp basmak.<yorgan+la-.

KT'de *yorganla-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1354); TS'de *yorganla-* fiili yer almamaktadır.

yumakla- : Büküp top etmek, top şeye sap sarmak.<yumak+la-.

yumurtla- : Tuyur yumurta doğurmak. **Yumurta yumurtlamak** ziyade korkmak ve sıkıda olmak, münasebetsiz söylemek. **Cevahir yumurtlamak** garip hezeyan etmek.<yumurta+la-.

HT'de *yumurtala-, yumurtḳala-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 698-699).

yuvala- : Yuva yapmak.<yuva+la-.

yuvarla- : Tekerlemek, lokma yuvarlamak yutmak. Yuvarlamak yalan kaçırmak. Devir ettirmek, kâğıt, kumaş leffetmek.<yuvar+la-.

DLT'de *yuv-, yuw-* : "Yuvarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 818); EAT'de *yuvala-, yuv-* : "Yuvarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 785); HT'de *yuwala-, yuvalandur-* : "Yuvarlamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 700).

yükle- : Eşyayı hamletmek, nakil kaldırmak.<yük+le-.

EUT'de *yüd-, yüt-, yüklä-, yütür-, yükle-* : "Yüklemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 199-200-822); HT'de *yükle-(1)* : "Yüklemek, bindirmek" *yükle-(2)* :

"Kadın gebe kalmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 701); ÇT'de *yükle-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1264).

yüzle- : Yüze vurmak, alenen itham ve itap etmek, yüz geçirmek.<yüz+le-.

HT'de *yüzle-(1)* : "Yönelmek, yüzünü dönmek" *yüzle-(1)* : "Mürailik etmek" *yüzle-(3)* : "Hürmet etmek, saygı göstermek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 704).

zıpla- : Hoplamak, sıçramak.<zıp+la-.

zırla- : Ziyade ses ile vızırdamak, ziyade miktar zuhur etmek, çocuk durmayıp teşekkî ve tebkî etmek, zırıldamak. Zırıl zırıl ter atmak.<zır+la-.

zorla- : İcbar, güç etmek, cebir etmek.<zor+la-.

EUT'de *küçä-* : "Zorlamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 80); ÇT'de *zorla-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1283).

2.13.+(I/U)N-

başın- : Dikleyip tepretmek, inat etmek, dik gelmek, serkeş olmak.<baş+ın-.

(Tulum, 2011: 373) *başin-* : "Te'allül etmek, istiğna etmek" anlamında kullanıldığını belirtmektedir. TS'de *başın-* fiili yer almamaktadır.

önün- : Yüz tutmak, teveccüh, taklit etmek. Yönünmek dahi gelir.<ön+ün-.

KT'de *önün-* : "1. Yüz tutmak, doğrulmak, teveccüh etmek. 2. İktidâ ve taklit etmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 956); TS'de *önün-* fiili yer almamaktadır.

2.14.+sI(n)-

> "Brockelmann, +sIn- ekine gramerinde yer verecek P. de Courteille ve Berezin'den aldığı susun (su+sun-) " kesik süt gibi olmak" ve baksun- (bak+sun-) "güzel olmak" örneklerinde ekin "aynilik" (Deteriorativ) ifadesi taşıdığını bildirmiş, ayrıca kaydettiği +sIn- ekine tügsin- "düğüm, kabarcık olmak" örneğini vermiştir." (Brockelmann'danakt.Toprak, 2005: 74).
>
> "+sI- eki +sA- ile görevdeş sayılabilecek bir ektir. Bu özelliği dolayısıyla ekin +sA- >+sI- biçiminde bir ünlü daralmasıyla oluştuğu söylenebilir: boğursa- / boğursu-, çiğse- / çiğsi-, erse- / ersi- gibi örneklerde eklerin aynı işlevle, aynı anlamda fiiller türetmiş olması böyle bir yargıya ulaşmayı kolaylaştırmaktadır." (Korkmaz, 2017: 180).

(Korkmaz, 2017: 180) bu ekin iki işlevi olduğunu bildirir. Bunlardan ilki adlardan istek bildiren geçişli fiiller türetir. Örnek olarak: boğası- " inek boğa istemek", buğrası- "dişi deve erkek istemek" vb. İkinci işlev olarak da sıfatlardan "gibi görme, gibi sayma" anlamında ve +sA- ile eşdeğerde fiiller türetir. Örnek olarak: ayrıksı- "başka türlü olmak, başkalaşmak" çiğsi-, çirkinsi- vb.

düğesi- : Genç boğa azmak.<düğe+si-.

EAT'de *düğesi*- fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 230); TS'de *düğesi*- fiili yer almamaktadır.

bönsü- : Bönsünmek, ahmaklanmak, kafa şişmek.<bön+sü-.

KT'de *bönsü*- fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 150); TS'de *bönsü*- fiili yer almamaktadır.

buğursu- : Deve kızmak, dişi deve buğura talip olmak.<buğur "erkek deve, deve aygırı" +su-.

EAT'de *boturasa-, bugursa-* : "Dişi devenin çiftleşmek için erkek deve istemesi, kızmak." Anlamında kullanılan bir fiildir. (Kanar, 2018: 133-139); ÇT'de *buġursı*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 170); TS'de *buğursu*- fiili yer almamaktadır.

güçsi- : Zorluk çıkarmak, tas'îb etmek.<güç+si-.

KT'de güçsü- şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 404); TS'de *güçsi*- fiili yer almamaktadır.

talapsı-(1) : Hayvan gibi sinmek sıvanmak. Kelimenin aslı talep etmek.<talap+sı-.

TS'de *talapsı*- fiili yer almamaktadır.

talapsı-(2) : Dişi hayvan aygıra kösnümek.<talap+sı-.

KT'de *talabsı-, talabı-, talapı*- şeklinde kullanımları mevcuttur. (Sami, 1173); TS'de *talapsı*- fiili yer almamaktadır.

yüksü- : Yükten kaçınmak, istiskal etmek.<yük+sü-.

KT'de *yüksü*- fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1359); TS'de *yüksü*- fiili yer almamaktadır.

2.15. +kIr-/+kUr-

"Taklîdî isimlerden fiil yapar." (Ercilasun, 1984: 20).

"Yansılama kelimelerinden fiil yapan bir ektir, sümkür- örneği, bunun –k ile biten bir isme –r isimden fiil yapma ekinin gelmesiyle oluştuğunu gösterir. Örnekleri az değidir: haykır-, fışkır-, püskür-, hıçkır- vb." (Akalın, 2001: 150).

Akalın'ın görüşüne katılan Banguoğlu +kIr-/+kUr- ekinin kapalı hecelere gelerek –ir- eki gibi hemen daima sesli fiziolojik işleyişleri kılınışı anlatımıyla fiiller yaptığını dile getirir. (Banguoğlu, 2015: 213).

Banguoğlu'nun görüşüne katılan Korkmaz birleşik yapıda bir ek olabileceğini vurgulamaktadır. (Korkmaz, 2017: 176).

> "Bu ek, umumiyetle tabiat seslerine taklit yoluyla ifadeye yarayan fiiller teşkil etmektedir. Aslında bu çeşit fiillere kök ve ek şeklinde ayırmak gereklidir, ne de mümkündür. Fakat aynı mahiyetteki sözlerde ortak olan bazı heceleri ek gibi düşünmek uygun görülerek, bu yola gidilmişitir. Gerçekte ise ek farz edilerek ayrılan heceden sonra geride kalan isim tabanının hiçbir mânâsı yoktur. Yani bahis konusu

taban ne bir nesne, ne bir hareket, ne de bir mefhumun adıdır. Sadece işitilen herhengi bir sesin insan hançeresi ile taklidinden ibarettir.” (Hacıeminoğlu, 1991: 216).

çımkır- : Hayvanat hususan tuyûr sıvık terk etmek, pislemek.<çım+kır-.

EAT’de *çımkır-* : “1. Kuşun dışkı çıkarması. 2. Püskürtmek.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 174).

haykır- : Hay vay etmek, mutlaka bağırmak, hay etmek.<hay+kır-.

DLT’de *yurla-, urıla-, urla-* : “Haykırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 816); HT’de *üykür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 641); ÇT’de *hayḳır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 451).

hıçkır- : Inçkırmak.<hıç+kır-.

EUT’de *ınçıkla-* : “Hıçkırarak ağlamak, inlemek, hıçkırmak, feryat etmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 58).

ıçkır- : Galattır. *Inçkırmak*.<ıç+kır-.

KT’de *ıçkır-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 481); TS’de *ıçkır-* fiili yer almamaktadır.

ınçkır- : Mide inciyip yoğruldukta hasıl olan heyecan hareketini icra etmek, ıklayıp sıklar gibi nefes almak. Türkîde inçkirmek dert ile fıklayıp ağlamaktır. Mıglamak.<ınç+kır-.

EAT’de *ınçkır-* : “Hıçkırmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 351); ÇT’de *ınçḳır-* : “Der tile fıklayıp ağlamak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 500); TS’de *ınçkır-* fiili yer almamaktadır.

ışkır- : Islık çalmak, safir urmak, kuş gibi ötmek.<ış+kır-.

ÇT’de *ışkır-* : “Islık çalmak, heştek urmak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 504); TS’de *ışkır-* fiili yer almamaktadır.

kışkır- : Türkîde kıçkırmak, ürküp kaçmak, telâş, halecan etmek, tehevvürle sıçramak.<kış+kır-.

Kıçkırıp ol danı-ara ol nübtelâ
Nice dedi tat beni tuttı lâ.

KT’de *kışkır-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 652); TS’de *kışkır-* fiili yer almamaktadır.

ofkur- : Hayvanat acı ile uzun uzun sinlemek.<of+kur-.

KT’de *ofkar-* şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 938); TS’de *ofkur-* fiili yer almamaktadır.

püfkür- : Püflemek, sesle su üflemek.<püf+kür-.

püskür- : Geri def etmek, püfleyip bir şeyin üzerine su püfkürmek. Su püfler gibi şiddetle gülmek, galeyan etmek, çaylar fışkırmak, düşman hücumunu def için askerini geri tepmek.

Sular püskürüp köpürmek. **Ateş püskürmek** gazaptan ateş saçmak. *Demir yalayıp ateş püskürmek*.<püs+kür-.

ÇT'de *büskür*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013:183).

tıskır- : Tıksırmak, tüskürmek galatı.<tıs+kır-.

KT'de *tıskır*- fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1246); TS'de *tıskır*- fiili yer almamaktadır.

tükür- : Tüfkürmek, tü etmek, tüflemek, mutlaka ağızda olan şeyi atmak. **Tükürdüğünü yalamak** dönmek, tükürmek. **Yüze tükürmek** en şedit muameleyi tahkiriyeyi icra etmek. *Aşağı tükürsem sakalım yukarı tükürsem bıyığım*.<tü+kür-.

DLT'de *sudh-, sut-* : "Tükürmek, (Barsgan'dan başka dillerde)" şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *yarla-, yar-* : "Tükürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 538-543-750); HT'de *tükür-, tüwkür*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 611-614); ÇT'de *tükür*- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1170).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FİİLDEN FİİL YAPIM EKLERİ

Türkçede fiiller, gramer özelliklerinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Nitekim kökü fiil olan bir sözcüğün belirli ekler vasıtasıyla başka bir fiilin oluşumuna olanak sağlayabilmektedir.

3.1.-A-

"Eski Türkçedeki – ga/-ge eklerindeki –ġ / -g ünsüzlerinin düşmesiyle gelişmiş, kuvvetlendirme bildiren bir ektir." (Akalın, 2001: 159).

"Fiil kök ve gövdelerine gelerek, tabandaki anlamı kuvvetlendiren bir pekiştirme ekidir. Eyleme süreklilik ve mükerrerlik anlamı katmaktadır." (Toprak, 2005: 77).

(Korkmaz, 2017: 182) –A- ekinin –AmAk ve –AgAn gibi bazı birleşik ekler içinde varlığını sürdüregeldiğini ifade eder ve şu örnekleri gösterir: *bas-a-mak, kaç-a-mak, tut-a-mak; ak-a-ğan "çabuk meyleden, sebatsız", gez-e-ğen "çok gezen", gül-e-ğen "sevimli, güler yüzlü", küseğen "çabuk küsen", ol-a-ğan "olagelen"* vb.

"Bu ek ile genişlemiş olan fiilerin çoğu Türkiye Türkçesinde çekim alanı dışında kalmakla beraber, ya mastar halinde yahut da türemiş isimler bünyesinde yaşamaktadır." (Hacıeminoğlu, 1991: 103).

> "Eski Türkçe devresinden beri bütün şivelerde nadir olarak kullanılan bir pekiştirme ekidir. Fakat bu ek zamanla kökle kaynaşıp pekiştirme vazifesini kaybetmiştir. Ancak, fiilden isim yapan ek olan –agan-/ -egen-, -a-/ -e- ile genişlemiş tabanlara -gan/ -gen isim-fiil ekinin gelmesiyle teşekkül ettiği için, pekiştirme mânâsı o örneklerde hissedilmektedir. Ayrıca gene fiilden isim yapan –anak-/ -enek ekinin bünyesinde de bu ek vardır ve mânâ pekişmesi orada da aynı şekilde görülür." (Hacıeminoğlu, 1991: 103).
>
> "Eski Türkçede fiil köklerine berkitme eki olarak gelen (*tolgamak bolgamak*) –ge- ekinin damak sesine düşürmesiyle meydana gelmiş bir ek sayılır. Başka bir deyimle (ek canlı olmadığına göre) bu fiiller Eski Türkçeden gelmiş –ge- berkitme fiillerinin (verbe intensif) dilimizde kalan yadigârlardır: *dolamak, bulamak, tıkamak, kapamak, taramak, dada-n-mak, kaza-n-mak* gibi." (Banguoğlu, 2015: 276-277).

Banguoğlu'nun bu görüşüne katılmayan Hacıeminoğlu dol- ile dola-; bul ile bula- fiillerinin mânâ bakımından hiç bir ilgisi olmadığını, nitekim Kaşgarlı'da bul- "bulmak", bula- "pişirmek", bulga- "pişirmek" bulandırmak, karıştırmak manasında olduğunu, Uygur Sözlüğü ve Kutadgu Bilig'de de kalimenin aynı mânâda olduğunu vurgular. (Hacıeminoğlu, 1991: 104).

arta- : Arda kalmak. Eskiden baki kalmak, zait kalmak. Ardala kadar.<art-a-.

EUT'de *arta-* : "Bozulmak, mahvolmak, mahvetmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 14); DLT'de *arta-* : "Bozulmak, kötüleşmek" anlamında kullanılmıştır.

(Atalay, 2006: 37); HT'de *arta-* : "Bozmak, yoldan çıkmak, bozulmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 52); ÇT'de *arta-(1), artar-, artan-* : "Bozmak, bozulmak, fenalaşmak, asmak, tecavüz etmek" *arta-(2)* : "Geçip gitmek, gitmek, yer değiştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 54); TS'de *arta-* fiili yer almamaktadır.

dala- : Dağlamak, sokmak, ısırmak, talan etmek, vurmak.<dal-a-.

EUT'de *tala-, talı-* : "Yağma ve talan etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 145); EAT'de *dala-, tala-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 183-626); HT'de *tala-(1)* : "Harap etmek, talanlamak" *tala-(2)* : "Kurt ısırmak, kurt kapmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 561).

dola- : Etrafına sarmak, başa sarık, boyuna sargı, kol kuşanmak, işi birinin boynuna bağlamak.<dol-a-.

EUT'de *tola-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 160); EAT'de *tola-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 654); ÇT'de *dola-, tola-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tolġa-* : "Dolamak, dolanmak, etrafını sarmak, kuşatmak, bükmek, döndürmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 302-1145).

dire- : Toplayıp gergin ederek bir nevi sertlendirmek. Kavi dayanmak, ayak diremek.<dir-e-.

EUT'de *tirä-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 157); DLT'de *tire-* : "Dayak veya direk dikmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 624); EAT'de *derge-, dirge-* : "Toplamak, derlemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 199-210).

kaça- : Bahane etmek, itizar. *Kaçamak etmek, kaçamak yolu.*. Kaçamak göstermek firara yüz tutmak.<kaç-a-.

kayna- : Cuş etmek, tencere ateş üzerinde fırlayıp fokurdamak, feveran etmek, şire kabarıp kükreyip galeyân etmek, fışnamak, ısı suda haşlanmak, pişmek. Lihâm ile, teshîn ile iki şeyi biribirine ittisal ettirmek, kırılan kemik, ağaç ve maden yine bitişmek, fesat tahrik olunmak, galeyan ile banmak, kara gitmek. Falya kaynamak bir yere yatıp tesir etmemek. Fıkır fıkır kaynamak gözü hîrelendirmek. Gemi kaynamak gark olup yerinde hababları fışkırmak. Kan kaynamak. *Karınca gibi, kum gibi kaynamak*. Kıpır kıpır kaynamak rahat durmayıp direnmek, deniz taşıp zahr etmek.<kayın-a-.

EUT'de *çoḳra-* : "Kaynamak, galeyana gelmek" anlamında kullanılırken *ḳayına-* : "Kaynamk" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 43-115); DLT'de *kayna-, kayın-* : "Kaynamak, karşı gelmek, kabulden çekinmek, sözünü reddetmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 285); EAT'de *kayna-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 421); HT'de *ḳayna-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 300).

kıvra- : İplik ziyade eğrimden buruşmak.<kıvır-a-.

ÇT'de *ḳıvra-* : "Bir şeyi bükmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 628).

tara- : Aslı taramak ve targamak. Aralamak, dağıtmak, aran taran aramak, tarumar etmek yatırmıkla ve tırnakla ayırmak, keteni yünü sayamak. **Arayıp taramak** teftiş, tetkik etmek.<tar "serpmek,saçmak"-a-.

DLT'de *tar-, tara-* : "Dağıtmak, yaymak, ayırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 576); EAT'de *dara-, darı-, tara-, targa-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 186-636-637); HT'de *dara-, tara-, tarġa-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 141); ÇT'de *tara-, tarı-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1080-1082).

tıka- : Sed etmek, şişe ağzı bent etmek.<tık-a-.

EUT'de *tıḳa-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 154); EAT'de *dıka-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 203).

tuta- : Mümsik, sebat etmek.<tut-a-.

ÇT'de *tuta-, tutağlaş-* : "Tutuşmak, yanmak" anlamında kullanılmmıştır. (Ünlü, 2013: 1165).

yasa- : Tanzim etmek demektir.<yas-a-.

DLT'de *yas-* : "Dağıtıp yaymak, çözmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 754); EAT'de *yasa-* "1. Toplamak, tertip etmek, nizama sokmak. 2. Yayın kirişini gevşetmek." Anlamında kullanılmıştır.(Kanar, 2018: 733); KT'de *yas-* şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 1330); ÇT'de yasa- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1236).

yıldıra- : Yıldırmak, sevâbit gibi parlamak, ara ara yalınlamak, berk vurmak.<yıldır-a-.

EAT'de *yıldıra-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 753); HT'de *yıldıra-* : "Parlamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 684).

3.2. –I-/-U-

(İlker, 1997: 87) Batı gurubu yazı dillerinde bu ekle yapılan fiillerde artık azaldığını dile getirir.

" kuvvetlendirme ve sıklık bildiren bir fiilden fiil yapma ekidir." (Akalın, 2001: 159).

(Hacıeminoğlu, 1991: 88) fiilin ifade ettiği hareketin sürekli bir şekilde yapıldığını bildirmektedir.

> "Bunlar berkitme anlamında az sayıda fiillerdir. Eski Türkçeden aynı anlatımla gelen örnekleri vardır. *(kazımak yorımak > yürümek).* Onların berkitme anlatımını da taşıyan ve Eski Türkçede canlı bir –ik- edilen çatı eki ile ilgili oldukları düşünülebilir: *Sürümek, bürümek, kazımak, yürümek, sancımak* gibi." (Banguoğlu, 2015: 279).

“-A- eki gibi tek heceli fiil köklerinden birkaç örnek türetmiş olan pekiştirme görevinde ölü bir ektir. Ek, eklendiği kökle de iyiden iyiye kaynaşmış bulunmaktadır: *bürü-, kalkı- “sıçramak, hoplamak”, kazı-, kürü-, sancı-, sürü-* gibi.” (Korkmaz, 2017: 183).

balkı- : Balık pulı gibi parıldamak.<balk-ı-.

EAT’de *balkı-* : “Parıldamak, parlamak, ışıldamak” şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 88); HT’de *balkı-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 77).

barı- : Hıfz etmek, vikaye etmek, fukarayı sıyânet etmek. Tahaffuz etmek, barınmak. Yağmurdan örtüye iltica etmek, limana saklanmak.<bar-ı-.

KT’de *barı-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 105); TS’de *barı-* fiili yer almamaktadır.

çenti- : Diş diş gedik çetele gibi vurup kedmek, kılıç ağzını ve bıçağı serm harm etmek. Mesela bıçakla soğanı ince doğramak.<çent-i-.

KT’de *çent-, çint-* şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 207); DS’de *çendele-, cendele-, cent-, çende-, çentekle-, çentele-, çente-, çenti-, çent-, çert-, çıt-, çint-* : “Yontmak” anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü III C-Ç, 1993: 1134); TS’de *çenti-* fiili yer almamaktadır.

çiti- : Çitişmek, birbirine geçip pekişmek, pürüzlenüp dolaşmak, sahipler geceleşmek, dişler birbirine geçmek, kilitlenmek.<çit-i-.

YTS’de *çiti-* : “Dikmek, iliştirmek” anlamında kullanılmıştır. (Dilçin, 1983: 57); TS’de *çiti-* fiili yer almamaktadır.

kakı- : Tazir etmek, azarlamak, darılmak, tehevvür etmek.<kak-ı-.

DLT’de *kakı-* : “Birine kızmak, darılmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 252); EAT’de *kakı-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 396); HT’de *ḳaḳı-* : “Korkutmak, azarlamak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 282).

kalkı- : Kalgımak, yerinden kalkar gibi sendelemek, fırlamak, at şahlanmak, balık sıçramak. **çoban kalkıtan** demir diken.<kalk-ı-.

Kanı ol seha madeni kâmkâr

Seyirdip atıp kalkıdan şehsüvar.

DLT’de *kalıt-* : “Kalkıtmak, sıçratmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 256); EAT’de *kalkı-* : “Zıplamak, sıçramak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 398); TS’de *kalkı-* fiili yer almamaktadır.

kanı- : Kanıksımak, ziyade doyup kanmak.<kan-ı-.

DLT’de *kanı-, kana-* : “Kanamak” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 262); TS’de *kanı-* fiili yer almamaktadır.

karu- : Karmak manasındadır.<kar-u-.

KT’de *karu-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 604); TS’de *karu-* fiili yer almamaktadır.

kazı- : Kaz gibi bir şeyin yüzünü ziyade kaşımak ve kaşıyıp tıraş etmek, cilâ etmek, düzlemek, beşer kağıttan yazı hakk etmek, çubuk ucu sivriltmek.<kaz-ı-.

DLT'de *kazı-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *kırtışla-* : "Kazımak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 287); EAT'de *kazı-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 422); HT'de *ḳazı-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 302); ÇT'de *ḳazı-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 602).

sürü- : Sürüklemek, cer beraber götürmek. **Ayak sürürmek** imhal etmek. **İpini sürümek**.<sür-ü-.

EAT'de *süri-, sürü-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 608-609); HT'de *süre-, süri-, sürü-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 540).

taşı- : Bir yerden çıkarıp aşırıp diğer yere atmak, haml, nakil, göç etmek, söz getirip nifak etmek.<taş-ı-.

DLT'de *taşu-* : "Taşımak, çıkarıp atmak, koğmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 583); HT'de *taşı-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 571); ÇT'de *taşı-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1087).

ürü- : İt havlamak, harlamak ve hırlamak ve ulumak fiillerinden gayri bağırmak. Durduğu yerde havlamak, av'av. Hücumla harlamak, uzun uzun sinlemek. *İt ürür kervan göçer.*<ür-ü-.

DLT'te *ür-* : "Üflemek; ürmek, havlamak." Anlamlarında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 714); KT'de " (Köpek) durduğu yerde bağırmak, ulumak, havlamak" anlamlarında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1289).

3.3. –ç-

(Toprak, 2005: 80) fiilden fiil yapım eki –ç eki fiilin anlamını pekiştiren bir fonksyonla kullanıldığını belirtir.

sanç- : Saplamak, sokmak.<san-ç-.

OT'de *sanç-* : "Mızraklamak" anlamıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 307); EUT'de *sanç-* : "Sançmak, delmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 129); DLT'de *sanç-* : "Sançmak, dürtmek, sokmak, yenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 487); EAT'de *sanc-, sanç-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 568); HT'de *sanç-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 501); ÇT'de *sanç-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 948).

sürç- : Hefve etmek. *Bir sürçen atın başı eksilmez.*<sür-ç-.

DLT'de *sürç-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 551); EAT'de *sürç-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 608); KT'de *sürç-* : "1. Ayak bir mania çarpmakla düşmek gibi olmak: *Bu at her adımda sürçüyor.* 2. Yanılmak, sehv ü hatâ etmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1114);

HT'de *sürç-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 540); ÇT'de *sürç-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1017).

3.4. -ḍ- > -y-

"Kuvvetlendirme ekidir. ETk.deki d/'nin devamıdır." (Gülsevin, 2017: 156).

"Eski Türkçede bir pekiştirme eki olan –d- daha sonraki devirlerde –d- veya –y- olarak inkişaf etmiştir. Nitekim –d- / -d- / -y- ile genişlemiş fiillerin, umumiyetle, aslî şekillerinin yerini yeni teşekkül edenler almıştır." (Hacıeminoğlu, 1991: 92).

> "Daha Eski Türkçede canlı sayılmayan ve tek açık heceden ibaret bazı fiil köklerine gelmiş görünen berkitme anlatımında bir -iḍ- eki vardır. (ko-ḍ-mak to-ḍ-mak). Orada bunun birleşiği -eḍ- eki de bir sıra isminden fiiler yapmıştır. (kut-aḍ-mak yok -aḍ-mak). Bu ise bir –e-iḍ > eḍ- birleşiği olsa gerektir. Batı Türkçesinde erkenden -iḍ- > -iy- değişmesine uğrayan bu ek bir hatıra olarak bazı kelimelerimizde kalmıştır: *Ko-y-mak, sa-y-mak, yu-y-mak, do-y-mak, yo-y-mak* gibi." (Banguoğlu, 2015: 292-293).

(Toprak, 2005: 81-82) bu ekin önceden pekiştirme görevinde bulunduğu halde, sonraları kökteki anlam aşınmasını gidermek üzere kullanıldığını söyler, bunun yanında Harezm Türkçesinde hem –d-'li hem de –y-'li şekillerin bir arada kullanıldığını bunun da Harezm Türkçesinin bir geçiş dili olduğunun göstergesi olduğunu vurgular.

(Korkmaz, 2017: 189) Eski Türkçede de canlılığını yitirmiş ve birleştiği, ünsüzle biten tek heceli fiil köküyle iyiden iyiye kaynaşmış olduğu için böyle bir ekin varlığı ancak aynı kökün başka türevlerinden anlaşılabileceğini ifade eder. Öteki Türk lehçelerinde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de ünlü ile biten tek heceli fiil köklerine gelen –y- eki, eklendiği kökle ayrılmayacak biçimde kaynaşmış olduğunu bu kaynaşma dolayısıyla bu gün ekteki işlevin ne olduğu kesin olarak belirlenmediği, genellikle pekiştirme işlevinde bir ek olduğu kabul edildiğini dile getirir.

3.4.1. -y-'li Şekiller :

koy- : Bir şey üzerine ikame etmek, salıvermek. **Ko desinler** varsın olsun. *Ko gitsin*. **Koyup gitmek** öksüz bırakmak gibi. **Ad koymak**. **Aç koymak** sefil bırakmak. **Akşamın işini sabaha koymak** ihmal etmek. **Araya komak**. **Ateş koymak**. **Bahis koymak** lâdes tutuşmak. **Baş koymak**. **Bez koymak** tezgâha atmak. **Bir yana koymak** sarfı nazar etmek. **Bir yere koymak** hıfz etmek, nasbetmek. **Boş koymak**. **Çıra koymak**. **Elden geleni ardına koymak**. **Elden koymak** vaz gelmek. **Hâline koymak**. **İçeri koymak, yayına koymak** kabul etmek. **İşi askıda koymak**. **Meydana koymak** ibraz etmek. **Minnet koymak**. **Ortaya ispat nişan koymak** bellemek. **Rehin koymak**. **Tehlikeye koymak**. **Temel koymak** paydar olmak. **Ustaya koymak** çırak etmek. **Üste koymak** kıymet tezayüt etmek, irtifa etmek. **Yolda**

koymak bırakmak. **Yoluna koymak** tanzim, tesviye etmek. Ef'âl-i *âmmeden olursa asakoymak.*<ko-y-.

OT'de *kod-, kot-,* şeklinde geçer. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *kod-, koy-* şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 121); DLT'de *koy-, kodh-, kot-* şeklinde görülür. (Atalay, 2006: 352-338); EAT'de *koy-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 459); HT'de *ḳo-, ḳoḍ-, ḳoy-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 331); ÇT'de *ḳo-(1)* : "Koymak, bırakmak" *ḳo-(2)* : "Vaz etmek, ibraz etmek, ikame etmek" şeklinde geçerken *ḳoḍ-, ḳoy-* fiilerinin her iki şeklide kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 643).

3.5. –(I)K-

(İlker, 1997: 86) bu ek çok işlek olmamakla birlikte, bu ek en çok Azerbaycan Türkçesinde görüldüğünü belirtir.

"Yazı dilimizde çok az örneği olan bir kuvvetledirme ekidir: *Doluk-, kanık-* çok eskiden beri gelen yapımlarda yardımcı ünlü almamış şekilleriyle yaşamaktadır: *Burk-, kırk-, kalk-, silk-.* (Akalın, 2001: 159).

> "Eski Türkçe'de pekiştirme eki olarak kullanılan ve ayrıca fiile dönüşlülük mânâsı da veren –k- / -k- karahanlı Türkçesi'nde daha da geniş bir kullanış sahası bulmuştur. Ancak bu ekin hem fiilden hemde isimden aynı mahiyette fiiller türetmesi, dikkat çekici bir hususiyettir. Bilindiği gibi Türkçe'de fiile gelen ekler isme, isme gelen ekler de fiillere gelmez. Bu itibarla –k-/ -k- kullanılış bakımından istisna teşkil eden nadir eklerden biridir." (Hacıeminoğlu, 1991: 49).

Bu *–ik-* bazı kelimelerde akıcı sesdeşler önünde seslisini, yada düşmeyle eklendiği tabanın seslisini düşürmüş görünür: *Bur-uk-mak > burkmak koru-k-mak > korkmak ürkmek kırkmak alkmak kalkmak silkmek sarkmak* gibi." (Banguoğlu, 2015: 180).

(Özyetgin, 2001: 134) fiil köklerine eklenen –k- ekinin fiilin anlamını daha kuvvetli belirten pekiştirme fonksiyonunda işleyen ve geçişsiz fiiller yapan bir ek olduğunu, bu tarz teşkil edilmiş filler geçişli, edilgen veya dönüşlü biçimlerde kullanılmadığını belirtir. Türk dilinin Eski Türkçe ve Karahanlı dönemi eserlerinde daha yaygın bir şekilde görülen bu ek bu gün çağdaş Türk dili alanında belirli fiillerde geçtiğini ifade eder. Buna örnek olarak: *ḳır-ḳ- "kırkmak" < * ḳır-ḳ-, ṭoḳ- "doymak" < *to-k-* vb.

(Korkmaz, 2017: 183) bazı türütmelerde, kökle kaynaşmış olan ekte bir de dönüşlülük işlevi gördüğünü ifade eder. –r, -l gibi akıcı ünsüzlerle biten bazı fiil köklerine, bağlantı ünlüsü almadan görüldüğünü, ancak bu bağlantı ünlüsü erkenden bir orta hece düşmesine uğramış olabileceğini vurgular.

acık- : Cû'u hissetmek. Susamak gibi kinaye, iştah etmek. Aramak, iştiyak etmek.<aç-ı-k-.

OT’de *āç-* şeklinde görülür. (Tekin, 2016: 293); DLT’de *açık-* olarak geçer. (Atalay, 2006: 3); EAT’de *ac-, açuk-* : “Acıkmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 12-13); HT’de *acıḳ-, açıḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 23).

burk- : Burkulmak, buruk olmak, ayak kol kemiği burulup sinirleri incimek, değirmende buğday burkulup bulgur olmak.<bur-k-.

kalk- : Kıyam, azimet, hareket etmek, ayağa kalkmak, isyan, zorba kalkmak, durmak, şah kalkmak. Ref olmak. Uyanmak temcide kalkmak. Durmak dikilmek manasına gelmektedir. Sabah ürperip dikilmek. *Ordu, damarlar*. *Kervan, gemi, merak, güneş, yürek kalkmak*. **Âdet kalkmak** adaba riayet olunmamak. *Hamur kabarıp kalkmak*. **Yapıştırılan şey kalkmak** şişmek, duvar kağıtları kabarmak. **Yataktan kalkmak** sıhhat bulmak. *Yükseğe kalkmak.* **Deniz, rüzgar kalkmak**. **Kalkıp kalkıp oturmak**.<kal-k-.

EUT’de *ḳop-* : “Kalkmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 120); EAT’de *kalh-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 397); ÇT’de *ḳalḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 570).

kanık- : Kuşu terbiye etmek, doğanı havlayarak şikâr ahzini öğretmek, Arabîde hurac.<kan-ı-k-.

EAT’de *kanık-* : “1. Kızarmak, kanlanmak. 2. Kan dökmeye susamak.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 404); ÇT’de *ḳanıḳ-(1)* : “Çok içmek, suya kanmak, doymak” *ḳanıḳ-(2)* : “İkna olmak, inanmak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 575).

kırık- : *Kırkmak.*<kır-ı-k-.

KT’de *kırık-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 647); TS’de *kırık-* fiili yer almamaktadır.

kırk- : Bir şeyin boyundan, ucundan, kenarından kesmek, tüy kıl, sakal bıyık kesmek, koyunu sındı ile kırkmak.<kır-k-.

EUT’de *ḳırḳ-* : “Tıraş etmek, kırpmak, hayvan tüyünü kesmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 117); DLT’de *kıftula-* : “Sındı ile kırkmak, kırpmak” anlamında kullanılırken *kırk-* fiili de kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 312-319); EAT’de *kırk-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 438); HT’de *ḳırḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 318).

kork- : Havf, tevehhüm etmek, belinlemek, medhuş olmak. Cüret, cesaret, şecaat zıddı. *Başından korkmak*. **Mevladan korkmak**. *Korktuğuna uğramak*. **Seni AIlah'tan korkmaz** tenzir etmek.<korı “korumak”-k-.

OT’de *kork-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 304); EUT’de *bälinglä-* : “Korkmak, ürkmek, korkudan titremek” anlamında kullanılırken *ḳorḳ-* : “Korkmak” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 26-121); DLT’de *kork-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006:

346); EAT'de *korh-*, *kork-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 457); HT'de *ḳorḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 336); ÇT'de *ḳorḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 648).

sark- : Yüksekten aşağı uzanmak, sölpük olup sallanmak, aşılmayıp sarkmak. Hesap sarkmak.<sar-k-.

DLT'de *sark-* : "Akar şey sızıp damlamak, uyuşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 492); HT'de *sarḳ-* : "Sarkmak, asılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 503); ÇT'de *sarġı-* : "Sarkmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 950).

sık- : Tazyik, icbâr etmek, boğmak. Çekmek gibi tabanca sıkmak. Sıklet vermek **can sıkmak. Diş sıkmak** gayret etmek. **İbareyi sıkmak**. *Sünger, limon sıkmak.*<sı-k-.

OT'de *sık-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 308); EUT'de *sık-* fiili bu dönemde de varlığını sürdürmüştür. (Caferoğlu, 1993: 133); DLT'de *sık-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 514); HT'de *sıḳ-* fiili iki madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 520); ÇT'de *sıḳ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 982).

silk- : Aslı sirkmek. Sarsıp devşirmek, tuz, meyve tarh etmek. Turşu savurmak. **Yaka silkmek**. **Yazı silkmek** iğneli kâğıttan diğer satha nakil etmek.<sil-k-.

DLT'de *silk-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 522); HT'de *silk-* : "Silkmek, silkelemek, sallamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 523); ÇT'de *silk-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 989).

yak- : Aslı yapıştırmak. Sürmek, dağ, kına vurmak, ateş aldırmak, tutuşturmak, göyündürmek. *Dışı el yakar, içi beni yakar*. **Abayı yakmak**. **Başa hasır yakmak**. **Başını nara yakmak** belâya düşürmek. **Biber gibi yakmak** acıtmak. *Can yakmak. Ciğer yakmak.* **Dili yakmak** mahrur etmek, hüzün vermek. **Kandil yakmak**. **Mideyi yakmak**.<ya-k-.

Çıkmasın alım odu ağzım açtırma benim
Yakmasın sûz-ı derûnum seni söyletme beni.

EUT'de *örtä-* : "Tutuşturmak, yakmak" anlamında kullanılırken *örtän-* : "1. Alevlenmek, kavurulmak, yanmak. 2. Kederlenmek." *ḳuzġut-, tamıt-, tamtul-* : "Yakmak" anlamında kullanılan diğer fiillerdir. Fiilin aslı olan *yaḳ-* : "1. Hoşa gitmek, yakışmak. 2. Yaklaşmak. 3. Yakmak, sürmek." Anlamında geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 102-126-146-183); DLT'de *örte-* : "Yakmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *yak-* : "Yaklaşmak, dokunmak, yakmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 464-731); EAT'de *yah-, yak-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 713-716); HT'de *örte-* : "Yakmak, yandırmak" anlamında kullanılmış olup *yaḳ-* üç madde başı olarak ele alınmış ve farklı olarak *yaḳ-(2)* : "Yanaşmak, yaklaşmak, uygun gelmek, hoşa gitmek, kabul etmek, sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 462-653); ÇT'de *yak-(1)* : "Yakmak, tutuşturmak" *yak-(2)* :

"Sürmek, sıvazlamak" *yak-(3)* : "Tesir etmek, iz bırakmak" *yak-(4)* : "Yakışmak, uygun olmak" *yak-(5)* : "Dokunmak, etkilemek, yakıştırmak" *yak-(6)* : "Nisbet etmek" *yak-(7)* : "Hoşuna gitmek, beğenmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1221).

yan- : Aslı yakınmak. Ateşte mahruk olmak, ihtirak, ateş üzere kebap olmak, sabır, yanmak, yanıp yakılarak söylemek. Feryat etmek. **Başta ateş yanmak**. *Birine birinin elinden yanmak.* **Bir şeye yanmak** müteessif olmak. **Derdini yanmak** tezallüm etmek. **Diğerinin narına yanmak, esması yanmak** irade elden gitmek. **Oyun yanmak** sayıyı tecavüz etmek. **Yakıp yandırmak** teşekkürden, dert ve azaptan, rikkatten yanmak, yanılmak.<ya-k->ya-n-.

OT'de *yan-* : "Dönmek, geri gelmek" anlamına gelirken *örtän-* : "Yanmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 307-314); EUT'de *tam-* : "Yanmak, tutuşmak" anlamında kullanılırken *tügnä-* : "Yanmak" anlamında kullanılmıştır. *Yan-* : "1. Tehdit etmek. 2. Dönmek, geri gelmek. 3. Yaymak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 146-167); DLT'de *örten-* : "Yanmak, tutuşmak, kızarmak" *yan-* : "Dönmek, döndürmek, korkutmak, tehdit etmek, kusmak, yanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 464-740); EAT'de *yan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 723); HT'de *örten-* : "Yanmak, yandırmak" *yan-(1)* : "Yanmak, ateş tutuşturmak" *yan-(2)* : "Korkutmak, tehdit etmek" *yan-(3)* : "Dönmek, geri dönmek, vazgeçmek, yönelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 462); ÇT'de *yan-(1)* : "Yanmak, pişmek" *yan-(2)* : "Yanmak, dönmek, yönelmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1227).

3.6. –AlA-

(Gülsevin, 2017: 156) bir fiili belirli aralıklarla ve sık sık yapmayı bildirdiğini dile getirir.

> "Yan yana yaşayan değişiklerinden anlaşıldığına göre daha açık bir *edeleme fiili* anlatımı kazanmış olan –ele- eki damak sesi düşmesiyle önceki –ekle- ekinden meydana gelmiş olacaktır. İteklemek x itelemek duraklamak x duralamak vb. Bu birleşik *–ekle-* ve *–ele-* eklerini rastgele karşılaşmış olanlarından ayırt etmeli (*konaklamak berelemek*). Bununla birlikte damaksı, veya sesli düşmesiyle bazı edeleme fiillerimizin fiil tabanından –le- fiilleri görünüşünde kaldıkları da görülür: *çalkalamak, çiselemek, ırgalamak, örselemek* gibi." (Banguoğlu, 2015: 277-278).

(Hacıeminoğlu, 1991: 104-105) Banguoğlu'nun –la-/-le- ekiyle yapılan bazı fiillerin -ala-/-ele- ekiyle türetilmiş var saydığı görüşüne katılmamaktadır. Ona gore bir birleşik ek olan –ala-/-ele-, fiillerinden –a-/-e- zarf-fiil ekiyle once öt- "geçmek" kökünden öte < öt-e "ileri, karşı" isminden –le- ile ötele- < öt-e-le- "ileri geçirmek" fiili yapılmış fakat sonra kelime öt-ele- şeklinde kurulmuş zannedilip –ele- ek telakki edildiğini, başka bir ihtimale göre de ot "ilaç" isminden once ota- < ot-a- "ilaç yapmak" fiili teşkil edilmiş, sonra bu fiilden otag < ot-

a-g şeklinde bir isim düşünülmüş ve ondan da otagla- “tedavi etmek” fiili yapıldığını söyler. Daha sonra ise otag kelimesindeki –g düştüğünü ve fiilin otala- şeklini alınca asıl ekin –ala- olduğu sanıldığını belirtir. Bu ihtimali güçlendiren bazı örnekler de mevcuttur: itele- < it-e-le- “tekrar tekrar itmek” fiilini yanında aynı anlamda itekle- < it-ek-le- örneğini verir. Ayrıca it- kökünden yapılan ite-g ve ite-k isimlerinden birincisinde –g düştüğü için ondan ite-le-, ikincinde ise –k düşmediği için ondan da itek-le- fiili teşekkül ettiğini ifade eder.

(Korkmaz, 2017: 182) –AlA- eki *it-eg-le- > itele-, *şaş-ag+la- > şaşala- biçimde fiilden ad türeten –g ekinin düşmesi ve geride kalan bağlantı ünlüsünün +lA- ekiyle birleşip kaynaşmasından oluşmuş olabileceğini, ekin de köken yapısının sağlıklı bir şekilde açıklanabilmesi için tarihi gelişme süreçlerinin incelenmesi gerektiğini ifade eder.

eşele- : Eşeleme, toprağı, ateşi, diğer şeyi hafifçe esip karıştırmak, hufr etmek, tetkik etmek, önünü eşelemek. Kışkırtmak, tahrik etmek, ağız aramak. <eş-ele-.

HT’de *üşele-, eşele-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 641).

gevele- : Gever gibi ısırmak ve sert şey gevelemek, ısırır gibi etmek.<gev-ele-.

itele- : İtmek.<it-ele-.

DLT’de *kısıgla-, kasıgla-* : “İtelemek, itmek, avurduna vurmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 321).

kovala- : Takip, ihbar, ittiham etmek. Bir şeyin peşini bırakmayıp devam etmek.<kov-ala-.

EUT’de *ḳovla-, ḳuvla- ḳoğala-* : “Kovalamak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 121-125); EAT’de *kovala-, kovla-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 458); ÇT’de *ḳavla-(1)* : “Kovmak, kovalamak” anlamında kullanılırken *ḳovala-* : “Kovmak, uzaklaştırmak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 596-651).

ovala- : Ovup ufatmak, ufak etmek. **Bağ ovalamak** asmanın kabuklarını ovup dökmek.<ov-ala-.

HT’de *ovala-* : “Ovalamak, sürtmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 452).

örele- : Kaba, muvakkat örmek.<ör-ele-.

(Tulum, 2011: 1430) *örele-* : “Bezemek, donatmak, düzmek, zinetlemek, libaslandırmak” gibi anlamlarda kullanıldığını ifade eder. TS’de *örele-* fiili yer almamaktadır.

3.7. –GA-/-KA-

avka- : Avkımak. Sıkıp ufalamak, ovmak, ezmek. Ufalanmak, dağılmak.<av-ka-.

KT’de *avka-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 81); TS’de *avka-* fiili yer almamaktadır.

çalka- : Çala çala karıştırmak, savurmak, bozup sarsmak, ihkan ve tathîr için su ile kap sallamak. Mideyi döndürmek, gemiyi yalpalar oynatmak, tavuk yumurtaya oturup

döndürmek, kayganalık yumurta ve yayıkta süt döğmek. **Ağız çalkamak** gargara yapmak. **Çocuğu bozuk süt çalkamak** zayıflandırmak, oyuncu raksa debelenmek.<çal-ka-.

3.8. –mA-

“Fiil kök ve gövdelerine gelen bu ek Türkçede menfî mânâda fiil yapan ve çok işlek olan bir ektir.” (Hacıeminoğlu, 1991: 51).

> “Fiil kök ve gövdelerinden olumsuz fiiller türeten bir ektir, i- ek-fiil dışında her fiil kök ve gövdesine gelebildiği için Türk dilinin en işlek türetme eki durumundadır. -mA- eki, kendinden sonra herhengi bir yapım eki almaz. -mA- eki, bazı fiil çekimlerinde, özellikle –(I)yor ekiyle kurulan şimdiki zaman kipinin çekiminde, ünlüsü bakımından bir –A –l –I- değişimine uğramıştır. Bu durum yazıya da geçmiştir: *almıyor, kakmıyor, gelmiyor, görmüyor* gibi. Böyle daralmada geniş bir ünlünün kulağa hoş gelmemesinin etkisi dışında, y ünsüzünün yanındaki ünlüleri daraltma etkisinin de payı vardır.” (Korkmaz, 2017: 184).

aldırma- : Takayyüt etmemek, müsamaha etmemek. Vazife edinmemek. **Burnundan kıl aldırmamak** tekebbürüne muhalefet etmek.<al-dır-ma-.

TS’de *aldırma-* fiili yer almamaktadır.

bakma- : **Kusura bakmamak** mazur tutmak. **Yüze bakmamak** iltifat etmemek.<bak-ma-.

EAT’de *bakma-* : “Değer vermemek, önemsememek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 86); TS’de *bakma-* fiili yer almamaktadır.

bilinme- : Te'akkul kılınmamak, ihtiyat olunmamak.<bil-i-n-me-.

(Tulum, 2011: 428) *bilinme-* : “Nâ-ma’lum olmak” anlamında kullanıldığını ifade eder. TS’de *bilinme-* fiili yer almamaktadır.

bulunma- : Mefkûd olmak, gıyap olmak.<bul-u-n-ma-.

(Tulum, 2011: 460) *bulunma-* fiili aynı anlamda kullanılmıştır. TS’de *bulunma-* fiili yer almamaktadır.

çekeme- : Takat getirmemek, haset etmek.<çek-eme-

durama- : Temkin, sabretmemek.<dur-ama-.

EAT’de *turıma-* : “1. Duramamak. 2. Ayağa kalkamamak.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 664); TS’de *durama-* fiili yer almamaktadır.

duyurma- : Bildirmemek manasına vikaye etme müsaade etmemek, aşırtmak.<duy-u-r-ma-.

TS’de *duyurma-* fiili yer almamaktadır.

görünme- : Görünmez olmak, meydana çıkmamak, nazara nümayan olmamak, inziva etmek. **Göze mal görünmemek** kadir ve itibarı olmamak.<gör-ü-n-me-.

TS’de *görünme-* fiili yer almamaktadır.

haylama- : Kaydetmemek. Mühimsememek, itina etmemek.<hay+la-ma-.

DS'de *haylama-* fiili kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü VII H-İ, 1993: 2319); TS'de *haylama-* fiili yer almamaktadır.

işitme- : Aldırmamak, işitmezden gelmek, sağırlığa vurmak.<işit-me-.

TS'de *işitme-* fiili yer almamaktadır.

k**oklatma-** : Diriğ etmek.<kokla-t-ma-.

TS'de *koklatma-* fiili yer almamaktadır.

olma- : Fena bulmak, adem, mahv, kayıp, hamlık, gıyap, fıkdan olmak.<ol-ma-.

DK'da *olma-* fiili mevcuttur. (Ergin, 2018: 236); TS'de *olma-* fiili yer almamaktadır.

sallama- : İtina etmemek, iplememek.<salla-ma-.

TS'de *sallama-* fiili yer almamaktadır.

tanıma- : Sallamamak. *Ese Musa tanımaz*.<tanı-ma-.

TS'de *tanıma-* fiili yer almamaktadır.

tutma- : Red etmek. **Bir yeri tutmamak**.<tut-ma-.

(Tulum, 2011: 1786) *tutma-* : "Dönmek" anlamında kullanıldığını dile getirmektedir. TS'de *tutma-* fiili yer almamaktadır.

tutulma- : Meşmu olmamak.<tut-u-l-ma-.

TS'de *tutulma-* fiili yer almamaktadır.

umma- : Yeis olmak, ümidi kesmek.<um-ma-.

TS'de *umma-* fiili yer almamaktadır.

vereme- : Diriğ etmek, lâyık görmemek, yakıştırmamak.<ver-eme-.

EAT'de *virime-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 707); TS'de *vereme-* fiili yer almamaktadır.

yaptırma- : Men etmek.<yap-tır-ma-.

TS'de *yaptırma-* fiili yer almamaktadır.

yaşatma- : İncitmek, mahvetmek.<yaşa-t-ma-.

TS'de *yaşatma-* fiili yer almamaktadır.

3.9. –mAlA- < -mA+lA-

Fiilden ad türeten –mA ekiyle, addan fiil türeten +lA- ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. Çok az sayıdaki bu pekiştirme ya da yenileme işlevi görülmektedir: *kakmala-* "kakıp kakıştırmak", *karmala-* "tutup kavramak" vb. (Korkmaz, 2017: 184).

yarmala- : Boyuna kesmek.<yar-mala-.

KT'de *yarmala-* : "Boyuna kesmek, biçmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1330).

3.10. –msI- / -msIn-

“ Türkçede varolan gülümse- fiilindeki –imse eki, -im +se> -imse biçiminde oluşmuş bir birleşik ektir.” (Kahraman, 1996: 62).

(Toprak, 2005: 92) bu ekin Eski Türkçe ve Karahanlı Türkçesinde küçültüm ve yapmacıklık ifade etmek için kullanıldığını belirtir. Harezm Türkçesinde *külümsi-, külümsin-* sadece bu örneklerde görüldüğünü dile getirir.

> “İsim ek –se- nin –im fiilden isimleri üzerine gelip kaynaşmasından doğmuş bir birleşiktir. İsme ek –imse- (azımsamak gücümsemek) sonradan oluşmuş bir örnekleme olup aslolan fiile ek –imse- dir. Yukarıda belirtiğimiz –se- ve –si- istek ve benzerlik fiilleri ve birleşikleri dilimizde anlatımca karıştırılmış olduğundan (E.T. külümsinmek alımsınmak) burada da –imsi- fiillerini öncekilerin bir değişiği durumunda bulmaktayız. Dilimizde kalan sayılı örneklerde benzerlik anlamı hakimdir: *Gülümsemek x gülümsü-mek ağlamsamak sınamsamak* kınamsımak gibi. Fiilden –imse- fiillerinden de yeni üremeler denenmektedir: *çekimsemek = istinkâf etmek durumsamak = tereddüt etmek kovumsamak = istiskal etmek* gibi.” (Banguoğlu, 2015: 282-283).

gülümse- : Gülümsimek, dudaklar tebessüm etmek.<gül-ü-mse-.

EUT’de *külçir-* şeklinde geçerken *külün-* : “Gülümsemek, sırıtmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 81); DLT’de *külümsin-* : “Gülümsemek, güler görünmek, gülümsenmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 397); EAT’de *gülübsin-, gülümsin-, gülümsün-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 316); HT’de *külçir-, külçire-, külümsi-, külümsin-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 362); ÇT’de *külçir-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *külümse-, külümsü-* kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 681).

3.11. –(A/I/U) r- Ettirgenlik Fiil Çatısı Eki

> “Genel olarak fiillerden ettirgen (faktitif) fiiller yapan bir ektir. Bunlardan bazılar zamanla anlam kaymasına uğrayarak farklı anlamlar yüklenmişler ve hatta bazı hallerde, köklerinden ayrılmış ve köklerini yitirmişlerdir. Bunlardan bazıları Eski Türkçede –gur-/-gür- şeklinde idi. Kullanış sahası çok geniş olan bir ektir.” (Akalın, 2001: 160).

3.11.1. –Ar-

“ M. Erdal ek için, bütün –Ar- eki taşıyan fiiller birden çok hecelidir ve hepsi bir veya iki heceye bölünebilir. Ünsüz sesle biten fiiller geldiğinde her hangi birbir değişime uğramaz açıklamasını yapar.” (Erdal’danakt.Toprak, 2005: 93).

“ -Ar- eki, ünsüzle sonuçlanan geçişsiz berilli bazı fiillerde geçişli fiiller türeten bir ettirgenlik ekidir: çıkar-, çöker- “ çöktürmek “, gider-, kopar-, onar- gibi.” (Korkmaz, 182: 2017).

aktar- : Bir şeyi bir yerden diğer bir yere nakl ve devretmek, arasını araştırmak, arayıp taramak. Alan talan karıştırmak, aran taran etmek, göz gezdirmek, alt üst etmek.<akt-ar-.

EUT'de *aḳtar-* : "1. Dönmek, çevirilmek, aktarmak. 2. Çevirmek, tercüme etmek" şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 6); DLT'de *axtar-, agtar-* : "Aktarmak, devirmek, yenmek" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 13-14); EAT'de *agdar-* : "1. Aktarmak. 2. Devirmek, yenmek." *Akdar-* : "1. Yere yıkmak. 2. Altını üstüne getirmek. 3. Tepelemek, yenmek." *Aktar-* : "1. Yere yıkmak. 2. Altını üstüne getirmek. 3. Toprak sürmek." Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 19-30-32); HT'de *aḫtar-, aḳtar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 34); ÇT'de *aḫtar-* : "Araştırmak, aramak, aktarmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 22)

çıkar- : İhraç, istihraç, teşhir etmek, damardan sökmek, peyda etmek, terki çıkarmak. Hasıl etmek. **Acı çıkarmak** intikam almak, tefrik etmek. **Alay ve asker yolcu çıkarmak** sevk etmek. *Baklayı ağızdan çıkarmak*. **Baştan çıkarmak**. **Belâ çıkarmak**. **Böcek çıkarmak** ipek beslemek. *Çırak çıkarmak. Çiçek kızarmak. Dama taş çıkarmak*. **Dil çıkarmak**. **Dilini çıkarmak** korkan yılan gibi amana gelmek. *Diş çıkarmak*. **Ekmeğini taştan çıkarmak**. **Elden çıkarmak** satmak, zayi etmek. **Göz çıkarmak** semi etmek, yakışığı olmamak. **İç çıkarmak**. *Kabuk çıkarmak*. **Kök çıkarmak kökten çıkarmak**. **Kuyu çıkarmak**. *Libas çıkarmak*. **Mal çıkarmak** define bulmak. **Mana çıkarmak**. *Pabuç çıkarmak*. **Su çıkarmak** pınar bulmak. **Taşın suyunu çıkarmak**. **Tatar çıkarmak** çıban kızarmak. *Tavuk pilicini çıkarmak*. **Üst kata çıkarmak**. **Yazı çıkarmak, yanlış çıkarmak** tashih etmek. *Zayiat çıkarmak. zevk çıkarmak*.<çık-ar-.

EUT'de *ündür-* : "Çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 177); DLT'de *çıkar-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 147); EAT'de *çıhar-, çıkar-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 173); HT'de *çıkar-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 135); ÇT'de *çıḳar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 244).

çöker- : Çökertmek, çöktürmek, çökerilmek, deveyi ıhlamak, oturtmak, darbe ile kakımak, batırmak, bir şeyi bir yere mıhlayıp birleştirmek. **Başa yumruk çökertmek** aşk etmek, bir kere bukartmak.<çök-er-.

DLT'de *çökür-* : "Çökermek, ıhtırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 158); EAT'de *çökür-* : "Kıpırdatmak, oynatmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 179); HT'de *çöker-, çökür-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 138); ÇT'de *çöker-, çökür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 258).

gider- : Def, izale, fesh etmek. *Bir kadeh mey kişinin cümle hicabın giderir*.<git-er-.

EUT'de *kitär-* : "1. Gidermek, uzaklaştırmak. 2. Alıp götürmek, tahkir etmek." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 75); DLT'de *kèter-, kiter-* şeklinde geçmektedir.

(Atalay, 2006: 307); EAT’de *gider-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 287); HT’de *gider-, kiter-, kitür-(1), keter-, kėter-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 200-313); ÇT’de *keter-, kėter-, kiter-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 615).

kızar- : Yüz kızarıp kızıl olmak, kömür kızarıp kor olmak, hicap, haya etmek. **Göz kızarmak** ağlamak. **Kızarıp morarmak** hiddet, renkten renge girmek. *Meyveler kızarmak.*<kız-ar-.

DLT’de *kızar-, kızıl er-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 326); EAT’de *kızar-* : “Isınmak, hararetlenmek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 441); HT’de *ḳızar-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 324); ÇT’de *ḳızar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 630).

kopar- : Katf, zorla almak, çiçek, meyve, izin, akçe koparmak, başını koparmak, çeneden ısırıp koparmak, vec'a koparmak manasına **yürek koparmak. Velvele, yaygara koparmak** gürültü basmak. **Gemi zinciri koparmak** fırtına iştidâdı, bahriye ıstılahında demiri almak. **Kaldırıp koparmak**. **Toz koparan** rüzgâr karşısında vaki ziyade tozlu yer. **Zinciri koparmak** tecennün artmak.<kop-ar-.

EAT’de *kopar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 455); HT’de *ḳopar-* : “1. Kaldırmak, tahkir etmek, koparmak, inşa etmek, meydana getirmek, çekip çıkarmak. 2. Yürürlüğe sokmak, yerine getirmek, ifa etmek. 3. Diriltmek, haşretmek.” Anlamında kullanılmıştır. Ayrıca *ḳopur-* bu anlamı karşılayan bir diğer fiildir. (Ünlü, 2012: 335-336); ÇT’de *ḳopar-(1)* : “Koparmak, ayırmak, çekmek” *ḳopar-(2)* : “Kaldırmak, yerinden kalkmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 648).

onar- : İyiye döndürmek, yapmak, tanzim, imal etmek, doğrultmak, dönderip kanırmak.<on-ar-.

EUT’de *ongalt-* : “Düzeltmek” *ongar-* : “Onarmak, iyileştirmek, iyi ve sağlam yapmak” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 95); EAT’de *onar-, ongar-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 523-524); HT’de *oŋar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 446); ÇT’de *onar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 863).

ölçer- : Ateşi ölçermek, karıştırıp kızartmak. Fitne ölçermek.<ölç-er-.

EAT’de *ölçer-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 537).

yakar- : Yanıp yalvarmak.<yak-ar-.

ÇT’de *yaḳar-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1222).

3.11.2. –Ir- / -Ur-

> “Eski Türkçedeki –ur-/ -ür- ettirgenlik eki diğer Türk şivelerinde olduğu gibi Batı Türkçesinde de devam etmiştir. Ancak bu ek Osmanlıca döneminde ünlü uyumuna tâbi olmadığı halde, Türkiye Türkçesinde, hususiyle Lâtin alfabesinin kabulünden sonra düzlük- darlık bakımından fiil tabanının ünlü ahengine uymuştur. Böylece –ır-/ -ir- şekilleri ortaya çıkmıştır. Hem bu durum hemde ünlü ile

biten tabanlara gelmeyişi ekin aslî şeklinin –ur-/ -ür- olduğunu göstermektedir. Türkiye Türkçesinde ise –ur-/ -ür- sadece tam ünlü uyumuna tâbi olmakla kalmayıp, bir çok örneklerde de yerini –dur-/ -dür- ekine bırakmıştır.” (Hacıeminoğlu, 1991: 109).

“-ir- fiillermizden birçoğunun da Eski Türkçede –gür- şekillerine rastlarız. (belgürmek toḍgurmak kaḍgurmak). Demek ki dilimizdeki –ir- fiilleri kısmen –ür-, kısmende damak sesi düşmesiyle –gür- fiillerinden gelip birleşmiştir. Bu sebeple –ir- fiili görünüşündeki kelimelerimizin eski şekillerini her zamana kesinlikle çıkaramayız. Çatı eki olarak gerilemiş ve yapım eki olarak verimsiz görünmekle birlikte –ir- eki çok eski bir yapılık olduğu için dilimizde bir çok kelime bırakmıştır. Ettiren anlatımını yitirmiş, anlamca kökünden uzaklaşmış, hatta kökleri bırakılmış, yada belgelenmemiş fiilleri ipuçlarına dayanarak –ir- fiillerine mal ediyoruz.” (Banguoğlu, 2015: 287).

“-(I)r-/-(U)r eki, Eski Türkçedeki –(U)r- ettirgenlik ekinin ünlü uyumuna göre biçimlenmiş türüdür. İşlev bakımından –Ar- ekiyle görevdeştir. Ancak, onun gibi körenmiş bir ek değil, işlek bir ektir. Ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil köklerinden ettirgen anlamlı fiiller türetmiştir: *artır-, aşır-, batır-, bitir-, doyur-, duyur-, düşür-, geçir-, göçür-, içir-, kaçır-, pişir-, taşır-, yatır-, uçur-* vb. -(I)r-/-(U)r eki, bazı örneklerde ettirgenlik işlevini yitirerek eklendiği kökle yeni bir anlam oluşturmuş; fiile yeni bir sözlük anlamı kazandırmıştır: *ayır-, aşır- “ çalmak, yürütmek,” devir-, doğur-, eğir-, evir-, kaçır-“ delirmek”* vb. Yukarıda sıralanan örneklerden bazılarında görüldüğü gibi, artık fiil kökü yalın olarak kullanılmamaktadır. -(I)r-/-(U)r- ekinde de ettirgenlik görevi yoktur. Bunlar geçişsiz fiilleri birer geçişli fiille çevirmişlerdir. Sıralanan örneklerin ettirgen biçimleri bunlara yeni ettirgenlik ekinin eklenmesiyle kurulabilmektedir: *ayır-t-, aşır-t-, devir-t-, doğur-t-* gibi.” (Korkmaz, 2017: 186).

aşır- : Mübalâğa etmek, kazayı belâyı atlatmak. Taşı duvardan, yüksek şeyden öte geçirmek.<aş-ır-.

EAT’de *aşur-* : “Aşırtmak, geçirmek” şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 62); HT’de *aşur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 59); ÇT’de *aşur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 65).

ayır- : Aralamak, tefrik etmek. Fasl, izale, fark etmek. **Göz ayırmamak.**<ad-ır-.

EUT’de *adar-, adır-, adrut-* : “Ayırmak” şekliyle geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 3-4); DLT’de *adhır-* : “Ayırmak” şeklinde geçmiştir. (Atalay, 2006: 7); EAT’de *ayır-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 73); HT’de aḍır-, ay(ı)r-, ayur- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 27-65-67); ÇT’de *ayır-, ayur-, aḍır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 77).

batır- : Müstağrak, garaz, ithal etmek, gats, iğnelemek, tırnaklamak, tahrip, kahır, idam etmek, telvîs, teblîl etmek.<bat-ır-.

EUT’de *çomur-* : “Batırmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 43); DLT’de *batur-* : “Saklamak, batırmak, bağlatmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 76); EAT’de *batur-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 100); HT’de *batur-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 82); ÇT’de *batur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 108).

bitir- : Aslı bittirmek ve butturmak, inbât etmek. İtmam, harap, ihlâk etmek, tamamlamak, tekmil, istikmal, bir yere isal etmek, bırakmamak, istihlâk. **İş bitirmek**.<bit-ir-.

EUT'de *bütkür-, bütür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 38); EAT'de *bitür-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 129); HT'de *bitgür-, bitir-, bitür-, bütür-, bitker-, bitkür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 102-103); ÇT'de *bitkür-* : "Bitirmek, sona erdirmek" şeklinde geçerken *bitür-* : "Çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 157).

devşir- : Divşirmek, devirip toplamak. Akça tehsil etmek, yapılmış kumaş ve libası katlayıp dürmek. <dir-i-ş-ür-, derşür-. Benzeşmezlik sonucu devşür-. >devş-ir-.

EAT'de *devşür-, divşir-, divşür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 202-216).

doğur- : Tevlîd etmek, hülya kurup zahmet çekmek. <doğ-ur-.

EUT'de *toġur-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 159); DLT'de *togur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 633); EAT'de *togur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 651); HT'de *doġur-, toġur-(1), tuġ(u)r-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında uruġla- fiili de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 150-605-626); ÇT'de *toġur-, toġuz-, tuġur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1141-1142-1157).

doyur- : İşbâ etmek, aç toyurmak.<doy-ur-.

EUT'de *todġur-, todur-* : "Doyurmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 159); DLT'de *todhgur-, todhur-* : "Doyurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 631); EAT'de *toydur-, toyur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 659-660); HT'de *toyġır-, toyur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 601); ÇT'de *toġar-* : "Doyurmak, rahatlandırmak, beslemek" şeklinde geçmektedir. Bunun yanında toydur-, toyġar-, toyġur- fiileri de "doyurmak" anlamını karşılamaktadır. (Ünlü, 2013: 1140-1151).

duyur- : İsmâ, ihsas etmek.<duy-ur-.

DLT'de *tuytur-* : "Duyurmak, anlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 665); EAT'de *tuydur-, tuyur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 670-671); ÇT'de *tuyġar-, tuyḳar-* : "Duyurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1167).

düşür- : İskat etmek, tenzil etmek. **Cahil düşürmek, küçük düşürmek** mahcup etmek. Avam zebanzedi pot düşürmek. **Çocuk düşürmek**. **Sırasına düşürmek** rast getirmek.<düş-ür-.

EUT'de *tüşür-* : "Düşürmek, indirmek, sevk etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 170); DLT'de *tüşür-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 678); EAT'de *düşir-, düşür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 237-238); HT'de *düşür-, tüşür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 156); ÇT'de *tüşür-* şeklinde geçmekle beraber *tüşkür-* : "Düşürmek, düşürülmek, derecesi indirilmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1175).

eğir- : İği ile kıvırıp bükmek, igzâl etmek.<eğ-ir-.

EUT'de *ägir-,* : "Eğirmek, çevirmek, kuşatmak" anlamında kullanılırken *ängir-* : "1. Eğirmek, 2. Takip etmek, çevirmek." Anlamıyla kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 46-48); DLT'de *egir-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 171); HT'de *egir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 165); ÇT'de *igir-, eger-, ėger-, iger-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 512).

geçir- : İmrar etmek, alay geçirmek, dinlemeyip başka fikir ile meşgul olmak, ele geçirmek, nadir şeye malik olmak, iğneye iplik takmak, atlamak, kılıçtan geçirmek. Kıstırmak, tutmak, saplamak. Hayvan dişlerini saplamak, takmak, kap kılıf giydirmek. **Cam geçirmek** çerçeve takmak. **Diş geçirmek**. **Göğüs geçirmek**. **Görüp geçirmek**. **Gözden geçirmek** devretmek. **Hesaba geçirmek** mahsup kaydetmek. **Kırıp geçirmek** tahrip etmek. **Yakadan, gömlekten geçirmek**. **Zimmete geçirmek**.<geç-ir-.

EUT'de *käçür-, kiçür-* : "Geçirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 69-73); EAT'de *geçür-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 277); HT'de *kėçrüş-, kėçür-, keçür-, kiçür-(2)* : "Geçirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 304-326); ÇT'de *ḳeçür-, kėçür-, kiçür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 604).

göçür- : Kakıp batırmak. *Kazığı göçürmek*.<göç-ür-.

EUT'de *köçür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 76); DLT'de *köçür-* : "Göçürmek, yazmak, istinsah etmek, nakletmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 354); EAT'de *göçür-* : "1. Sürmek, kaçırtmak, alıp götürmek. 2. Yerini değiştirmek. 3. Almak. 4. Göç ettirmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 292); HT'de *köçür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 340); ÇT'de *göçür-, köçür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 402).

içir- : Sarhoş etmek, suyu hamura içirip yumuşatmak, yağ sürüp vücuda sindirmek.<iç-ir-.

EUT'de *içür-* : "İçirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 59); DLT'de *içtür-, içür-* şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *öpür-* : "İçirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 225-462); EAT'de *içür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 362); HT'de *içür-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 249); ÇT'de *içür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 509).

ivir- : İvmek.<iv-ir-.

KT'de *ivir-* : "1. Koşturmak, acele ve şitâb ettirmek. 2. Döndürmek, çevirmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 555); TS'de *ivir-* fiili yer almamaktadır.

kaçır- : Elden kaybetmek, def etmek, ihâfe, adamı bezdirip kaçırmak. Birini birinden mestur tutmak, kıskanmak. Fırsat fevt olmak. **Aklı kaçırmak** çıldırmak. **alta kaçırmak** ishal olmak.

Kelepir kaçırmak. **lâkırdı kaçırmak** boş boğazlık etmek. **Mal kaçırmak**. **Müşteri kaçırmak**. **Tadı kaçırmak** densizlik etmek. **Ucunu alta kaçırmak**.<kaç-ır-.

DLT'de *kaçur*- şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tezit*- : "Kaçırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 245-612); EAT'de *kaçur*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 393); HT'de *kaçur*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 278); ÇT'de *ḳaçur*- fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 560).

pişir- : Kotarmak, becermek, tanzim, tesviye etmek.<piş-i-r-.

"KT'de *pişir*- : "1. Ateşte ya fırında veya kaynayan su içinde tutup yenecek kıvama getirmek: *Ekmek, külbastı, çorba,* kahve *pişirmek*. 2. Ateşte ve mahsus fırında kızdırıp yakmak: *Tuğla, kiremit pişirmek.* 3. (Meyveyi) kemale erdirmek*: Bu sıcak rüzgâr hurmayı pişirecektir*. 4. Yakmak, yara etmek, sivilceler çıkarmak: *Ter çocuğun kasıklarını pişirmiş*. 5. Mc. Kararlaştırmak, becermek, tesviye etmek: *Hırsızlar aralarında işi pişirmişler*." Şeklinde geniş bir anlama sahip bir fiili olarak karşımıza çıkmaktadır." (Sami, 2019: 984); EUT'de *bışur-, pışur*- : "Pişirmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 27-105); DLT'de *pışıgla-, pışur*- şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 474); EAT'de *bişir-, bişür-, pişür*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 128-553); HT'de *bışur-, bişür-, pişir*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 95); ÇT'de *bişür-, pişir-, pişür*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 155).

savur-(1) : Onatmak, defettirmek, savdurmak.<sav-ur-.

savur-(2) : Savdurmak, rüzgâra şiddetle çalkanmak, karıştırıp dağıtmak, kürekle ateşi ve yaba ile harmanı alt üst etmek. *Sirkeyi savurmak*. **Esip savurmak** atıp tutmak, şiddet etmek, bora gibi patlamak, bağırıp çağırarak hiddet etmek. **Atıp savurmak**. Yalandan övünmekle yeri göğü titretmek, avurt satmak. **Külünü savurmak** mahvetmek. **Kılıç savurmak** harmanlayarak döndürmek. *Şiddetle sallamak*.<sav-ur-.

DLT'de *sawur*- "Bulunduğu halden ayrılmak, bir yana eğilmek, batmak, savulmak, gitmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 500); HT'de *sawur-, savur*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 506); ÇT'de *savır-, savur-(1), savurt*- : "Savurmak" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 954-955).

sinir-(1) : Hazmetmek, sinimek, su yere batmak, cezbolmak.<sin-ir-.

HT'de *siŋir-, siŋür*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 524); TS'de *sinir*- fiili yer almamaktadır.

şaşır- : Mütehayyir, medhuş olmak. *Yolu şaşırmak, ayak şaşırmak, pusulayı şaşırmak*. Telâş eylemek, şaşalamak.<şaş-ır-.

EAT'de *dangla*- : "Şaşırmak" *şaşur*- : "Şaşırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 184-612).

şişir- : Şişirilmek, suyu önüne set yapıp yüksek zemine çıkarmak, kabartmak. Boğazlanmış koyunu soymak için üflemek. **Avurt şişirmek** tekebbürlük yapmak. **Yelkenleri şişirmek** doldurmak.<şiş-ir-.

EUT'de *üvät-* : "Şişirmek, tahriş etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 179); EAT'de *şeşür-* : "Şişirmek, kabartmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 615); HT'de *şışur-* : "Şişirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 551).

tapşır- : Ulaştırmak, aratmak, sipariş etmek.<tap-ı-ş-ır-.

Cesed fanidir ki onda zayi olsa havfımdan muhabbet cevherin sinemden aldım cana tapşırdım.

EUT'de *tapşur-* : "Tenbih ve teslim etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 147); DLT'de *tapçur-, tapşır-, tapşur-* : "Tapşırmak, ulaştırmak, teslim etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 573); EAT'de *dapşır-, dapşur-, tapşır-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 185-635); HT'de *tapşur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 567); ÇT'de *tapşur-(1)* : "Ulaştırmak, vermek, teslim etmek" *tapşur-(2)* : "Güvenmek, teslim etmek, bel bağlamak, bırakmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1079).

tumşur- : Kuş ağzına yem vermek.<tumuş-ur-.

TS'de *tumşur-* fiili yer almamaktadır.

uçur- : Mübalâğa etmek, göklere çıkarmak, aparmak, kaypakçılık etmek, haber itâre etmek.<uç-ur-.

DLT'de *uçur-* : "Uçurmak, düşürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 682); EAT'de *uçur-* : "1. Uçup gitmesini sağlamak. 2. Hızlı sürmek. 3. Kaçırmak, gözden uzaklaştırmak. 4. Düşürmek. 5. Abartmak, çok övmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 675); HT'de *uçur-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 618); ÇT'de *uçur-(1)* : "Uçurmak, havaya savurmak, yele vermek" *uçur-(2)* : "Söndürmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1180).

üşür- : **Düşmana kılıç üşürmek** kılıçla üzerine koyulmak. Kalabalık toplamak. *İşe amele üşürmek*.<üş-ü-r-.

DLT'de *üşkür-(1), üşgür-* : "Üşürmek, kışkırtmak, ıslık çalmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 718); EAT'de *üşür-* : "1. Elinde bir şey ile saldırmak. 2. Üşüştürmek, musallat etmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 700).

yatır- : Bir yana eğmek, çocuğu uykuya, sandığa akçe vaz, teslim etmek. *Falakaya yatırmak*.<yat-ır-.

EUT'de *yatġur-, yatur-* : "Yatırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 189); DLT'de *yatgur-* : "Yatırmak, uyutmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 759); HT'de

yatur- şeklinde geçerken bu anlamı karşılayan *yatġur-*, *yatḳur-, yatġır-* fiillerini de anmakta fayda vardır. (Ünlü, 2012: 671); ÇT'de *yatġur-, yatġuz-*, *yatḳur-*, *yatur-* : "Yatırmak" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1240-1241).

yitir- : Kayıp, zayi, fevt etmek. Yazık etmek.<yit-ir-.

OT'de *yitür-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 316); EUT'de *yitür-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 195); DLT'de *yitür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 795); EAT'de *itür-, yitir-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 388-765); HT'de *yitir-, yitür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 689); ÇT'de *yitür-(1)* fiili farklı olarak bir de "ulaştırmak, yetiştirmek, yükseltmek" anlamında da kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1257).

yoğur- : Tahmir etmek, koyulaştırmak, hamur yapmak, icra etmek.<yoğ-ur-.

OT'de *yugur-* : "Yoğurmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 316); EUT'de *yoġur-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 196); DLT'de *yogur-, yugur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 797); EAT'de *yukur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 782); HT'de *yoġur-* : "Yoğurmak, karıştırmak, koyulaştırmak, hamur yapmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 691); ÇT'de *yoġur-(1)* : "Çiğnemek, karıştırmak, yoğurmak" *yoġur-(2)* : "Tabir etmek, yorumlamak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1257).

3.11.3. –r-

bayır- : Zenginlemek. *Yoksul hayırsa çanagı bayırmaz.*<bay "zengin"+ı-r-.

DLT'de *bayu-* : "Zenginlemek, zenginleşmek" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 76); KT'de *bayır-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 113); TS'de *bayır-* fiili yer almamaktadır.

köpür- : Aslı kepirmek. Çamaşır, derya, ağız köpürmek kudurmak.<köpü-r-.

taşır- : Kameti arttırmak, fuzulluk etmek, hayvan tırnağını aşındırıp topallamak, kenarından sürtmek. Türkîde tarakmak, taşırıkmak, taşırganmak.<taş-ı-r-.

EUT'de *taştır-* : "Taşırmak, dışarıya çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 149); DLT'de *taşır-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 583); EAT'de *taşır-* : "Coşturmak" anlamında kullanılmış olup taşur- biçimi de mevcuttur. (Kanar, 2018: 640-641).

tıksır- : Ağız kapalı ansırmak, ansırık, muhaffefi tıksırık.<tıkıs+ı-r-.

3.12. –Dur- Ettirgenlik Fiil Çatısı Eki

" Genel olarak bir ettirgenlik (faktitif) ekidir. Fakat bazı yapılışlarda, mânâ kayması yoluyla "imkan verme" anlamına (çaldır-) dönüşmüştür." (Akalın, 2001: 158).

" İki ettiren çatı ekinin, -it- ile –ür- eklerinin üst üste gelmesinden doğmuş bir birleşik olduğu görülür." (Banguoğlu, 2015: 275).

"Ünlü ile biten fiillerden tek heceli olanlarına ve ünsüzle biten fiillere gelir. Ünsüzle biten tek heceli fiiller için daha çok –ur-, -ür-; birden fazla heceli fiiller içinse –dur-, -dür-, -tur-, -tür- kullanılır. Başka bir ifâdeyle –ur-, -ür- yalnız tek heceli fiiller için kullanıldığı halde –dur-, -dür-, -tur-, -tür- hem tek heceli hem de birden fazla heceli fiiller için kullanılmakta fakat asıl kullanılış sâhasının birden fazla heceli fiiller olduğu anlaşılmaktadır." (Ercilasun, 1984: 36).

Bununla birlikte Ercilasun, DLT'e dayanarak bu ekin hem d'li hem de t'li şekillerinin karışık kullanılmasının, Karahanlı Türkçesinin o dönemde ağızlarda bir farklılaşmasından kaynaklanabileceğini ifade eder. (Ercilasun, 1984: 37).

"İki ayrı ettirgenlik ekinin kaynaşmasından oluşan, ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak sekiz biçime girebilen –DIr- / -DUr- eki, Türkiye Türkçesinin işlek eklerindendir. Ünsüz ile sonuçlanan geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek "oldurma" ve "yaptırma" bildiren geçişli fiiller türetir. Fiil gövdelerinde genellikle –ş-'li ve –n-'li çatılar üzerine gelmiştir. *Açtır-, alıştır-, ballandır-* vb. -DIr- / -DUr- ekiyle kurulmuş bir bazı fiillerde, ek, ettirgenlik işlevinden çok "olanak sağlama, sebep olma" gibi bir işlev kaymasına uğramıştır: *çaldır-, çaktır-, ezdir-,* vb." (Korkmaz, 2017: 183).

"Kaşgarlı Mahmut bu ek hakkında şu bilgiyi vermektedir: *" pek çok yerde fiili müteaddî yapmak için –r harfi –t ile birleşir. "Gitti"* demek olan *"bardı"* kelimesi *"barturdı"* şeklinde müteaddî olur. *"Keldi"* sözünden de *"keltürdi"* şeklinde müteaddî yapılır. (Div. I-20). Eski Türkçe döneminde de bulunan –tur- / -tür-, bizce, iki ekin birleşmesiyle meydana gelmiş olabilir. Esasen geçişli ve ettirgen fiiller teşkil eden –t- eki, muhtemelen, ya heceleme esnasındaki yanlış bölünme sebebiyle, (art-ur- *"ar-tırmak"* fiilinin ar-tur- şeklinde hecelenmesi gibi) yahut da ettirgenlik vazifesi aşınan –t- üzerine, yeniden aynı mânâdaki –ur/ -ür- ekinin gelmesiyle teşekkül etmiştir. Mesalâ: tamıt- *"damlatmak"* tamıt-ur-/ tam-tur- *"damlatmak"* gibi." (Hacıeminoğlu, 1991: 57-58).

bildir- : Teslim, tefhîm etmek, tebliğ eylemek, arz etmek, talimat vermek. **Haddini bildirmek** lâyığını öğretmek, hakkından gelmek, galebe olmak.<bil-dir-.

EUT'de *bilgür-, biltür-, biltiz-* : "Bildirmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 28); DLT'de *bildüz-* : "Bildirmek, öğretmek (Oğuzca)." Şeklinde geçerken *biltür-* : "Öğretmek, bildirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 91); EAT'de *bildür-(1)* fiili kullanılırken farklı olarak *bildür-(2)* : "Vermek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 115-116); HT'de *bildür-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 97); ÇT'de *bildür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 144).

bindir- : İrkâb, tahmîl etmek, saati indirip bindirmek, ileri yürütmek, geri alıkoymak.<bin-dir-.

OT'de *bintür-* : "(Ata) bindirmek" anlamıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016, 297); DLT'de *mündür-* : "Bindirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 416); EAT'de *bindür-* şeklinde geçmiştir. (Kanar, 2018: 120); HT'de *bindür-, mindür-, mündür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 99); ÇT'de *mindür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 763).

güldür- : Muzhiklik etmek.<gül-dür-.

EUT'de *kültür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 81); DLT'de *kültür-* şekli devam etmiştir. (Atalay, 2006: 396); HT'de *külçiret-, küldür-(1), kültür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 362); ÇT'de *küldür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 681).

3.12.1. Kök Fiiller Üzerine Gelen –Dur- Eki

" -DIr- / -DUr- ekiyle kurulmuş bir kısım fiillerde ise ek ettirgenlik işlevini kaybedip kökle kaynaşarak kalıplaşmış yeni anlamda fiiller oluşturmuştur." (Korkmaz, 2017: 183).

açtır- : Boz, hali tarla sürmek, hark yaptırmak. **Göz açtırmamak** müsaade etmemek, muhalif olmak, meydan vermemek. <aç-tır-.

DLT'de *açtur-* şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 4); HT'de *açtur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 25); ÇT'de *açtur-* şekliyle kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 8).

ağdır- : İrfa etmek. Ağlamak, ağnamak, uğunmak. Kendinden geçmek, hayvan gibi yatıp iki yana dolanmak, debelenmek. Türkîde ağnatmak, ağnanmak.<ağ-dır-.

EAT'de *agdır-, agdur- ağdır-, ağdur-* : "1. Yükseltmek, ağdırmak. 2. Hayvan çiftleştirmek." Anlamlarında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 19-24); HT'de *aǧdur-* : "Ağdırmak, aşırmak, kaldırmak, yükseltmek, kapatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 29).

aldır- : Ahz, ihata ettirmek, kaydırmak, meczup olmak, kuşa şikâr tutturmak. **Kıl aldırmak** yoldurmak.<al-dır-.

DLT'de *altur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 22); EAT'de *aldur-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 34); HT'de *aldur-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 39); ÇT'de *aldur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 33).

alıştır- : Bilemek, bir şeyi meselâ anahtarı kilide uyuşturmak, işletmek. Hayvanı terbiye ve talim etmek, suyu mülâyim, ılık etmek. Başı öğrenmemiş hayvanı yırtıp yapıştırmak. Geme ülfet ettirmek.<alış-tır-.

andır- : İhtar ederce benzemek, şibahet.<an-dır-.

Hayır ile andırıgör kendini sen, zikir baki ve ömür fanidir.

EAT'de *andur-, angdır-, angdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 42); HT'de *aŋdur-* : "1. Hatırlatmak, bildirmek, aklına getirmek. 2. Öğüt vermek, düşünmeye sevk etmek." Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 46).

apıştır- : Yormak, durdurmak, yıldırmak, harunlatmak, gemiyi iki yandan bağlayıp ya demirleyip muhkem kasmak, abosa etmek.<apış-tır-.

arttır- : Galatı artırmak. Müzayede etmek, pey vurmak, tasarrufla fazla bulmak, , rütbeyi terakki ettirmek, kameti azdırmak, gürültüyü, iddiayı hadden aşırmak.<art-tır-.

EAT’de *artur-* : “1. Artırmak, çoğaltmak, fazlalaştırmak. 2. Yüceltmek.” Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 57); HT’de *artur-* : “1. Artırmak, çoğaltmak. 2. Üstün kılmak, üstün hale getirmek.” Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 53).

astır- : Taslîb, dama çektirmek.<as-tır-.

EUT’de *askıntur-, astur-* : “Astırmak, astırılmış olmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 15); DLT’de *astur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 41); HT’de *astur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 57).

attır- : Def ettirmek, kışkırtmak. **Adım attırmamak** nefes aldırmamak, müsaade etmemek.<at-tır-.

DLT’de *attır-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 50); EAT’de *atdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 64).

azdır- : Kızdırmak. Başdan çıkarıp ayartmak, yüz vermek, ifsat, iğfal etmek. Bir küçük aslı büyütmek, libas lekesi yerleşmek.<az-dır-.

EUT’de *azgur-,* : “Yanlış yola götürmek, azdırmak, saptırmak” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 19); EAT’de *azdır-, azdur-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 78); HT’de *azdur-, azġur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 69-70); ÇT’de *azġur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 83).

baktır- : Tabibe müdavat göstermek. Dili, nabzı irâ'e etmek, uzaktan göstermek, mahrum etmek.<bak-tır-.

DLT’de *bakur-* : “Baktırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 64); ÇT’de *baktur-(1)* : “Bağımlı kılmak” *baktur-(2)* : “Baktırmak, göstermek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 97).

bandır- : Sulu şeyde bırakıp ıslatmak, yumuşatmak.<ban-dır-.

EAT’de *bandır-, bandur-* : “Batırmak, bulaştırmak” anlamlarında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 89).

bastır- : Basırmak, sıkıştırmak, itfa, teskin, temsil ettirmek. Tefavvuk, galebe etmek, örtbas etmek, tutup yere yaslamak, zağar avı kapanmak, ikame etmek, tarafla galebe etmek, icbâr, iltimas, kuluçka tavuğu bastırmak. Yangın, hararet teskin etmek. *Dikiş bastırmak.* **Örtüp bastırmak** örtbas etmek.<bas-tır-.

DLT’de *bastur-,basur-* şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 72); EAT’de *basdur-, bastır-, bastur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 90-91); HT’de *bastur- basur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 80); ÇT’de *bastur-* : “Basmak, işgal etmek, ele geçirmek, teskin etmek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 105).

bezdir- : Usandırmak, tenfir etmek.<bez-dir-.

bıktır- : Usandırmak, iğrendirmek, bezdirmek, tenfîr ettirmek.<bık-tır-.

bıraktır- : Bırakılmak, bıraktırılmak, terk ettirmek, kurtarmak.<bırak-tır-.

biçtir- : Elbise kestirmek.<biç-tir-.

DLT'de *bıçtur-* : "Biçtirmek, kestirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 89); EAT'de *biçdür-* şeklinde geçerken *dildir-* : "Biçtirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 114-206).

boğdur- : İhnâk, sıktırmak.<boğ-dur-.

DLT'de *bogtur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 100).

bozdur- : Perakende, kesrettirmek, ifsat, sarf etmek.<boz-dur-.

EAT'de *bozdur-* : "1. Bozdurmak. 2. Yoldan çıkarmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 135).

böldür- : Kılıca kestirmek, ayırtmak, binayı bölük bölük ve fasılalı ettirmek.<böl-dür-.

buldur- : Tedarik peyda ettirmek, çare görmek.<bul-dur-.

DLT'de *bulduz-* : "Buldurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 114); EAT'de *buldur-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 140).

burdur- : Enetmek, iğdiş etmek.<bur-dur-.

büktür- : Eğritmek.<bük-tür-.

DLT'de *kadhır-* : "Büktürmek, eğdirmek, burdurmak, reddetmek" anlamında kullanılırken *kadhırt-* : "Büktürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 248); HT'de *büktür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 115); ÇT'de *buḳtur-(2)* : "Büktürmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 171).

caydır- : Vazgeçmek.<cay-dır-.

DLT'de *çantur-* : "Caydırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 135); EAT'de *cey-* : "Caymak, geri dönmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 172).

çaktır- : Saplayıp mıhlatmak, içirmek, geçirmek.<çak-tır-.

DLT'de *çaktur-* : "Çaktırmak, iki kişiyi kızıştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 132).

çaldır- : Kaptırmak, düşürtmek, vurdurmak, öttürmek, kestirtmek.<çal-dır-.

çalıştır- : Amele istihdham etmek, talebeyi tedris etmek. Istıraba düşürmek.<çalış-tır-.

çarptır- : Vurmak, sesle çarptırmak.<çarp-tır-.

çattır- : Müsâdeme, rabtettirmek, bina kurdurmak, gemiyi gemiye vurmak.<çat-tır-.

çektir- : Tahmil, hamle aldırmak, kayığı yürütmek.<çek-tir-.

DLT'de *çektür-* : "Noktalatmak, kan aldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 140); EAT'de *çekdür-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 167); ÇT'de *çektür-* : "Çektirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 235).

çırptır- : Kestirmek, kasarlatmak, nişan çizdirmek.<çırp-tır-.

DLT'de *yaytur-* : "Çırptırmak, kımıldatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 764).

çizdir- : Tırmalatmak gibi paralatmak.<çiz-dir-.

daldır- : Batırmak, sokmak, geçmek, çekiştirmek, ağaç sürgünlerini daldırma yapmak.<dal-dır-.

EAT'de *daldur-, taldur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 183-626).

davrandır- : Ayağa kaldırmak.<davran-dır-.

DLT'de *tawrat-* : "Acele etmek, acele ettirmek, davrandırmak, -ip- eğirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 588); EAT'de *tarvandır-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 638).

dedir- : Dedirgemek, söyletmek, söylendirmek, iştikâya mecbur etmek. **Vık dedirmemek** cüzî ses çıkarmaya müsaade etmemek. **Ne demek olsun**.<de-dir-.

EAT'de *didür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 204); HT'de *tėdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 576).

değdir- : Değirmek, isal, tavsîl etmek, kıymeti buldurmak, dokundurmak, ima etmek.<değ-dir-.

EUT'de *börtür-* : "Değdirmek, dokundurtmak, temas ettirmek" anlamında kullanılırken *tägürt-* : "Değdirmek, değirmek, eriştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 33-152); HT'de *tėgür-, tegür-, tekir-* : "Değdirmek, ulaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 578); ÇT'de *tėgür-(2), tigür-(1)* : "Değdirmek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1100).

değiştir- : Trampa etmek. Tebdil, mübadele etmek. *Çamaşır değiştirmek*. **Kıyafet degiştirmek** tebdil etmek.<değiş-tir-.

EUT'de *tägşül-* : "Değiştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 151); EAT'de *değşir-, değşür-, denşür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 191-197); HT'de *degiştir-, tegiştür-, tekiştir-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 144); ÇT'de *degiştür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 278).

deldir- : Kızların küpe takmak için kulağını nakb etmek.<del-dir-.

DLT'de *teltür-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanı sıra *üngtür-* : "Deldirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 597).

dindir- : Dindirmek, teskin etmek. **Mum dindirmek** söndürmek.<din-dir-.

HT'de *dındur-, tındur-, tıŋdur-, tindür-, tiŋdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 148-594).

dizdir- : İ'dâd ettirmek, yasamak.<diz-dir-.

dokundur- : İma etmek, cüzî ihtar eyelemek.<dokun-dur-.

EAT'de *tokundur-* : "İsabet ettirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 653); HT'de *doḳundur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150).

doldur- : Silâh sıkılamak, kap içine kürek haşv etmek. **Hesabı doldurmak**. **Çile doldurmak** cefalar çekmek, ömür tamam olmak. *Kuzu doldurmak.* **Defter-i a'mâli doldurmak** günahkâr olmak. **Denizi doldurmak** rıhtım yapmak, seller toprak getirmek.<dol-dur-.

EUT'de *toşḳur-, tükün-* : "Doldurmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 162-68); DLT'de *toltur-, toldır-, toldur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 637-655); EAT'de *doldur-* : "Yay kirişini sonuna kadar çekmek, dizgin çekmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 219); HT'de *doldur-, toldır-, toldur-, toltur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150).

dondur- : Dondurma yapmak, üşütmek.<don-dur-.

EAT'de *tondur-, tongdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 657); ÇT'de *toñdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1146).

döğdür- : Sehk, hakk ettirmek, darbzenle kale vurmak, gemi fırtınada çalkalanmak.<döğ-dür-.

HT'de *tögdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 602); TS'de *döğdür-* fiili yer almamaktadır.

döktür- : Sekb ettirmek.<dök-tür-.

DLT'de *töktür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 644); EAT'de *dökdür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 221); ÇT'de *töktür-* şekliyle kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1153).

döndür- : Çevirmek, devir, idare etmek, geriye irca etmek, astarı dışına taklî etmek, kalbetmek. **Fırıldak döndürmek** fesat çevirmek.<dön-dür-.

DLT'de *kadır-* : "Döndürmek, reddetmek" anlamına kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 246); EAT'de *dönder-* : "Döndürmek, geri çevirmek" *döndür-* : "1. Değiştirmek. 2 Tercüme etmek. 3. Reddetmek, geri çevirmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 222-223); HT'de *döndür-, töŋderil-, dömder-, töŋder-, töŋter-* fiilleri bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 152-603); ÇT'de *döndür-, töndür-, töñder-, töñter-* şekillerinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 305-1154).

durdur- : Teskin, iskât etmek, tevkif, ihmal etmek, ikame etmek, çocuğu bastırmak.<dur-dur-.

EAT'de *turıt-, turur-* : "Durdurmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 664-665); HT'de *turdur-, turġur-, turġuz-* : "Durdurmak" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 606-607).

eğdir- : Bir yana sallandırmak. Külâhı keç etmek, safa ve inşirah ızhar etmek, keyf çatmak.<eğ-dir-.

DLT'de *egtür-* : "Eğdirmek" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *ulıt-* : "Eğdirmek, büktürmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 173-691).

ektir- : İbzâr ettirmek.<ek-tir-.

DLT'de *ekit-, ektür-* : "Ektirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 174-75); KT'de *ektir-* : "Tohum serptirmek, zer' ettirmek: *Bu tarlaya arpa ektireceğim*" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 301); HT'de *ektür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 168).

emdir- : Emzirmek. Yarayı imtilâç ettirmek. Emzirme işi.<em-dir-.

DLT'de *sorıt-* : "Emdirmek, buruşturmak, sorutmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 530); HT'de *emdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 171).

erdir- : İrgürmek, îsâl, iblâğ, tebliğ, ilhak, tavsil etmek.<er-dir-.

EAT'de *ergir-, ergür-* : "Erdirmek, ulaştırmak, eriştirmek, götürmek" gibi anlamlarda kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 259).

eştir- : Hafr ettirmek, atı çapmak.<eş-tir-.

DLT'de *eştür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 199); EAT'de *eştür-* : "Koşturmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 264); HT'de *eştür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 180).

ettir- : Yaptırmak, kıldırmak. Dua ettirmek.<et-tir-.

EUT'de *itdür-* : "Ettirmek, tertip ve tanzim etmek, düzenlemek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 67); EAT'de *etdür-, itdür-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 264-387); HT'de *ėttür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 181).

ezdir- : Sehk ettirmek.<ez-dir-.

gezdir- : Yürütmek, dolaştırmak, temaşa ettirmek, aratmak, seyre götürmek. **At gezdirmek** deff. **Göz gezdirmek**. *Libas üstüne ütü gezdirmek*. **Tabla gezdirmek** parsa toplamak. *Yazı üzerine kalem gezdirmek*.<gez-dir-.

DLT'de *kezit-* : "Gezdirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 310); EAT'de *gezdür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 285); HT'de *kezdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 314); ÇT'de *kėzdür-, kizdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 618).

giydir- : Giyirmek. **Yukarıdan aşağı giydirmek** kuşatmak, şütûmla baştan tırnağa sayarak donatmak.<giy-dir-.

Giydirdi şeylere pûlâd-ı çîni

Bir ateş eyledi pûlâd içini.

DLT'de *kadhür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 294); EAT'de *geydir-, geydür-, geyir-, geyür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 284-285); HT'de *keḍdür-, keydür-, kėyür-, keḍür-, keḍüz-, kiydür-, kiḍdür-, kėydür-, keyür-, kiyür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 304-314-331); ÇT'de *gidür-(2), keyür-, kiydür-, kiygür-, kiygüz-, keydür-* şelinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 397).

gocundur- : Bam teline basmak, damara basmak, tahdiş etmek, kuşkulandırmak.<gocun-dur-.

gördür- : İcra, tesviye ettirmek. *Göstermek.*<gör-dür-.

DLT'de *körtür-* şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *közger-* : "Gördürmek, görüştürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 365-71); EAT'de *gördür-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 301).

görüncüldür- : Kuşu kapayıp tülenmek.<görüncül-dür-.

TS'de *görüncüldür-* fiili yer almamaktadır.

götür- : İzale etmek, def etmek, tahammül etmek, yer götürmez. Asker giydirmek. Haber götürmek. **Kulu top götürmek**. **Lâkırdı götürmek** mizaha tahammül etmek. Mide bir şeyi götürmek. *Su alıp götürmek*. **Su götürür**. **Su ve pirinç götürmek**. *İyi pirinç çok su götürür*.<gö<kö-tür-.

OT'de *kötür-* : "Kaldırmak, yükseltmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *kötür-* : "Götürmek, yüklemek, kaldırmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 79); DLT'de *kötür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 368); EAT'de *götür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 303); HT'de *költür-, kötür-, köter-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 341-348); ÇT'de *köter-, kötür-, götür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 660).

indir- : Tenzil etmek, çarkı sökmek, saati geri getirmek, zorla attan aşağı almak, hatm etmek, tamam etmek. **Baştan indirmek** kahırlandırmak, nüzule sebep olmak. *Gemi indirmek*. **Hesaptan indirmek**. **Karagöz indirmek** gürültü etmek. **Yelkenleri suya indirmek**.<in-dir-.

EUT'de *intür-* : "İndirmek, ezmek, bastırmak" anlamında kullanılırken *ḳodıḳartur-* : "İndirmek, aşağı koymak" anlamıyla kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 64-119); DLT'de *bukur-, ıldur-* : "İndirmek" fiilleri geçmektedir. (Atalay, 2006: 112-216); EAT'de *endir-, indür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 256-373); HT'de *ėndür-, ėŋdür-, indür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 173-261); ÇT'de *ėndür-, indür-, indir-, ündür-* : "İndirmek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 338).

işittir- : İstimâ, bir üslûpla duyurmak. Ziyade bağırmak.<işit-tir-.

DLT'de *éşittür-, éştür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 199); EAT'de *işitdür-, işittir-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 385); HT'de *eşittür-, ėşittür-, işittir-, işitdür-, işittür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 180-269).

ittir- : Dürttürmek, kakmak gibi ihtar ettirmek.<it-tir-.

ivdir- : İsrâ, tesri etmek.<iv-dir-.

EAT'de *evdir-, evdür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 264); HT'de *ėwdür-, iwdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 182).

kaldır- : Fesh etmek, tahmil etmek, tesrî etmek, uyandırmak ablukayı kaldırmak. Atı dörtnal kaldırmak. *Akçe kaldırmak*. **Ayağa kaldırmak**. **Baş kaldırmak** isyan etmek. **El kaldırmak** darp etmek. **Elleri kaldırmak** dua etmek. **Halkı kaldırmak** tahrik etmek, ayaklandırmak. *Mahsulü kaldırmak*. **Omuz kaldırmak**. **Posta kaldırmak**. **Tabanı kaldırmak**. **Yelkenleri kaldırmak** fora etmek. *Yüreğini kaldırmak*.<kal-dır-.

EUT'de *ḫalıt-* : "Kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 54); EAT'de *kaldur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 396); HT'de *ḳaldır-, ḳaldur-, ḳaltır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 282); ÇT'de *ḳaldur-* : "Kaldırmak, tahammül etmek, dayanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 569).

kandır- : İtimat ettirmek, ikna eylemek.<kan-dır-.

EUT'de *ḳantur-* : "Kandırmak, memnun etmek, teskin etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 110); DLT'de *kandur-, kantur* : "Su ve başkalarına kandırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 261); EAT'de *kandur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 404); HT'de *ḳandur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 285); ÇT'de *ḳandur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 575).

kaptır- : Elden aldırmak, zorla vermek. Sele kaptırmak.<kap-tır-.

DLT'de *kaptur-* "Kaptırmak, çaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 264); EAT'de *kapdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 405).

karmaştır- : Gevelemek, hasretle karınmak, iki yana sallanıp karışmak. Gemi cınbırdamak.<karmaş-tır-.

kaşandır- : Kaşan vermek, atı tebevvüle durdurmak.<kaşan-dır-.

EAT'de *kaşandır-* : "Yorgun hayvanı dinlendirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 415).

kavuştur- : İlsak etmek, vasl, etekleri biribiri üstüne örtmek, elleri göğüs üzere bağlamak. Ön kavuşturmak.<kavuş-tur-.

EUT'de *ḫavsur-, ḳabşur-, ḳavşur-, ḳavışur-* : "Kavuşturmak" anlamımda kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 55-106); EAT'de *kavışdur-, kavuşdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 417-418); HT'de *ḳavuştur-, ḳawuştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 298-299); ÇT'de *ḳavşur-* : "Kavuşturmak, bir araya getirmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *ḳavuştur-, ḳawuştur-* fiilleri de geçmektedir. (Ünlü, 2013: 596-597).

kaydır- : Def, bertaraf etmek, sırıtmak, geri çevirmek, verev etmek, kayık ettirmek. **Ayağını kaydırmak** defettirmek.<kay-dır-.

DLT'de *taytur-, tayıt-* : "Kaydırmak, zıyındırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 590); EAT'de *kaydır-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 418).

kazandır- : İgna etmek, nemâdâr olmak.<kazan-dır-.

kazdır- : **Yer kazdımak** boz yer açmak.<kaz-dır-.

DLT'de *kaztur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 288); HT'de *ḳazdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 302).

kerttir- : Kertinmek.<kert-tir-.

KT'de *kerttir-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 633); TS'de *kerttir-* fiili yer almamaktadır.

kestir- : Kat, azmetmek, kılıçla kesmek. Yolu kat etmek, tahmin etmek. **Başım kestirmek**. **Göze kestirmek** cüret etmek. **Şeker kestirmek**. *Uyku kestirmek.*<kes-tir-.

DLT'de *kestür-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *sıtur-* : "Kestirmek, kıydırmak, kırdırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 306-519); EAT'de *kesdür-* : "1. Doğru tahmin etmek. 2. Sünnet ettirmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 431); HT'de *kistür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 330); ÇT'de *kėstür-, kistür-, kestür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 614).

kındır- : Kınmak. *Kınamak.*<kın-dır-.

EUT'de *ḳındur-* : "Mihnet çekmek, bir şeyden muztarip olmak, iştiyak çekmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 116); EAT'de *kındur-* : "Tahrik etmek, teşvik etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 437); HT'de *ḳındır-, ḳındur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 317); ÇT'de *ḳındır-* : "Hücum etmek, tahrik etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 622); TS'de *kındır-* fiili yer almamaktadır.

kırdır- : Tenzille poliçe kırmak. **Askeri kırdırmak** tehlikeye ilka etmek, helâk olmak.<kır-dır-.

EAT'de *kırdır-, kırdur-* : "Kestirtmek, yok ettirmek, öldürtmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 437); ÇT'de *ḳırdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 625).

kıstır- : Kapı aralığına parmakları tutturmak, teneke getirip tutmak, ele geçirmek, tazyik etmek.<kıs-tır-.

DLT'de *kıstur-* : "Kıstırmak, işkence ile cezalandırmak, kısılmasını emretmek, azalmasını emretmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 323); EAT'de *kısdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 439).

kızdır- : Ateşte teshîn, ateş, sahtı, telhîb etmek, ateşe göstermek. Avaz zebanzedi kızdırmak sıtma tutmak.<kız-dır-.

DLT'de *kafçıt-, kakıt-* : "Kızdırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 206: 249-52); EAT'de *kızdır-* : "1. Öfkelendirmek, sinirlendirmek. 2. Isıtmak, sıcaklığını artırmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 442); HT'de *ḳızdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 324).

kondur- : **Başa elmas kondurmak** takmak, oturtmak.<kon-dur-.

OT'de *kontur-* : "Kondurmak, yerleştirmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 304); DLT'de *konat-* : "Kondurmak, oturtmak" *kondur-* : "Kondurmak, üzerine koymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 343); EAT'de *kondur-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 454); HT'de *ḳondur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 334); ÇT'de *ḳondur-* : "Kondurmak, yerleştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 646).

koştur- : İt'âb etmek. **Haber koşturmak**.<koş-tur-.

DLT'de *yügürt-* : "Koşturmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 822); HT'de *yėldür-, yügrüt-, yügürt-* : "Koşturmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 677-700); ÇT'de *yögürt-, yügürt-* : "Koşturmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1260-1264)

kurdur-(1) : Bina rekz ve tesis etmek, alet çağ ettirmek, Türkîde *bina kurdurmak, çadır kurdurmak, saat kurdurmak*. Kök etmek denir.<kur-dur-.

DLT'de *kurtur-* : "Kurdurmak, toplatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 384); EAT'de *kurdur-* : "Diktirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 466).

kurdur- (2) : Zihni tahayyüle düşürmek, tashih ettirmek.<kur-dur-.

küstür- : Muğber etmek.<küs-tür-.

oldur- : Bulundurmak, kemal buldurmak, yerden bitirip yetiştirmek, olturmak muhaffefi *oturmak*.<ol-dur-.

EAT'de *oldur-* : "1. Oluşmasını sağlamak, yaratmak. 2. Kusursuz hale getirmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 521); HT'de *boldur-* : "Yapmak, yaptırmak, oldurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 106).

ovdur- : İkrâk etmek, sürdürmek.<ov-dur-.

oydur- : Delik deşik etmek, hak ettirmek, oyma yaptırmak. Tahta oymak.<oy-dur-.

DLT'de *oytur-* : "Oydurmak, bastırmak, sıkıştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 447).

öğüttür- : Değirmene verilmek, öğüdülmek.<öğüt-tür-.

DLT'de *ügit-* : "Öğüttürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 709); KT'de *öğüttür-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 953); TS'de *öğüttür-* fiili yer almamaktadır.

öldür- : Katil, helâk, ihlak etmek, gebertmek, idam, kısas etmek, yumuşatmak, kırmak.<öl-dür-.

OT'de *ölür-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 307); EUT'de *ölür-* şekliyle bu dönemde de varlığını sürdürmüştür. (Caferoğlu, 1993: 100); DLT'de *öldür-* şeklinde kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 456); HT'de *öldür-, öltür-, öltüz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 459); ÇT'de *öldür-, öltür-, öltürt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 874).

öptür- : Buse vermek. **Etek öptürmek**. **Yeri öptürmek** düşürüp devirmek.<öp-tür-.

DLT'de *öptür-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 461).

ördür- : Örülmek o manalarda.<ör-dür-.

örttür- : Müsettir ettirmek, çukuru doldurmak, binaya dam kurdurmak, defnettirmek.<ört-tür-.

DLT'de *aşut-, eşüt-* : "Örttürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 200).

öttür- : Meselâ horozu sadha, tesvik etmek ve kanaryayı dolap ile tağrid etmek, ıslık ve düdük ve zurna boru ve davul vurmak, çalmak. Akis ile çınlatmak. Dağları inildetmek.<öt-tür-.

DLT'de *öttür-, ötür-(2)* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 470).

sağdır- : Bitinden akçe koparmak.<sağ-dır-.

DLT'de *sagtur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 482); EAT'de *sagdur-* : "Sağdırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 561); KT'de *sağdır-* : "1. Sağmal dişi hayvanın sütünü aldırmak, parmaklarla sıkarak çektirmek: İneği sağdırdınız mı? Bu kadar koyunu kime sağdırıyorsunuz? 2. Mc. İğfal edip akçesini çekmek." (Sami, 2019: 1024).

saldır- : Koyulmak, ileri salıp varmak, ıstırap etmek. *İti ite saldırmak*.<sal-dır-.

EUT'de *saldır-* : "Sunmak, takdim etmek" anlamında kullanılırken *saltur-* : "Saldırmak, koydurmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 128); DLT'de *saltur-* : "(Oğuzca) saldırtmak, sallatmak, salmağı emretmek, çıkarıp atmağı emretmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 486); EAT'de *saldur-* : "1. Bıraktırmak. 2. Terk ettirmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 565); HT'de *saldur-* : "Bıraktırmak, attırmak, çektirmek, koydurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 499).

saptır- : Sapıtmak, doğrudan azdırmak, gemiyi alarga etmek, kelâmı değişirmek, haktan rücu etmek. **Sözü sapıtmak** abuk sabup söylemek. **Yol sapıtmak** değiştirmek.<sap-tır-.

DLT'de *saptur-* : "Ördürmek, yamatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 490).

sattır- : Hükmen zapt ve füruht etmek, pazara çıkarmak.<sat-tır-.

DLT'de *sattur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 498); HT'de *satdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 504); ÇT'de *sattur-* : "Sattırmak, satmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 953).

sektir- : Bir ayak üzre seke seke koşturmak, taşı ya gülleyi sekerek gider surette atmak. **Bir an sektirmemek** dakika fevt etmemek.<sek-tir-.

EAT'de *sektür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 577).

serptir- : Halka akçe, toza toprağa su reşşettirmek.<serp-tir-.

sevdir- : Hoş görünmek.<sev-dir-.

EUT'de *sävit-* : "Sevdirmek, sevilmiş olmak, sevilmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 132); DLT'de *sewtür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 509); HT'de *sewdür-, söwdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 515); ÇT'de *sivdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 995).

sezdir- : Hafifçe ızhar, belli etmek.<sez-dir-.

EAT'de *sesdir-* : "1. Sezdirmek. 2. Duyurmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 580).

sıçtır- : Üste başa ettirmek.<sıç-tır-.

sığdır- : Sığıştırmak, derc etmek.<sığ-dır-.

EUT'de *sıġur-* : "Sığdırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 133); DLT'de *sıgtur-, sıgur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 513); EAT'de *sığır-, sığur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 583); ÇT'de *sıġur-* : "Sığdırmak, girdirmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 982).

sındır- : Sımızmak, bozmak.<sın-dır-.

EAT'de *sındır-(1), sundur-* şeklinde geçerken *sındır-(2)* : "Sindirmek, korkutmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 585); HT'de *sındır-, sındur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 521); ÇT'de *sındur-* : "Kırmak, kırdırmak, parçalamak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 983).

sızdır- : Sızırmak, eritmek, akçe söktürmek, sızınmak.<sız-dır-.

DLT'de *sızgur-* : "Sızdırmak, eritmek, arıklatmak, zayıflatmak" anlamında kullanılırken *sızıt-* : "Sızdırmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 520); EAT'de sızır-(2),

sızur- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 588); HT'de *sızur-, sızġur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 522).

sindir- : Sinirmek. **Sindirmemek** boğazda koymak gibi fesâdı hazm etmek.<sin-dir-.

HT'de *siŋdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 524).

soktur- : Yılan gibi mü'ezziyâttan zahm yemek.<sok-tur-.

DLT'de *soktur-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 528); ÇT'de *soḳtur-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 999).

söktür- : Koparmak, işletmek.<sök-tür-.

DLT'de *söktür-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 534); ÇT'de *söktür-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 1003).

söndür- : İtfa etmek, teskin etmek, ışık püflemek.<sön-dür-.

EUT'de *öçür-, söntür-, üçür-* : "Söndürmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 97-138-76); DLT'de *öçrüş-, öçür-* : "Söndürmek, yatıştırmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *üçür-* kullanımı dahi vardır. (Atalay, 2006: 449-708); EAT'de *söyündür-* : "Söndürmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 599); HT'de *söndür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 531); ÇT'de *öçür-, üçür-, uçur-(2)* : "Söndürmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 871).

sundur- : Sürmek, ileri temdit etmek.<sun-dur-.

HT'de *sundur-* : "Koparmak, eğmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 534).

sustur- : İskât ettirmek, dilini kesmek, ikna etmek, avutmak, teskin etmek.<sus-tur-.

sürdür-(1) : Sevk etmek, menfi olmak.<sür-dür-.

DLT'de *sürtür-* : "Sürdürmek, sürttürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 552).

sürdür-(2) : Tılâ ettirmek.<sür-dür-.

taptır- : Buldurmak, secde ettirmek.<tap-tır-.

EUT'de *tapındur-* : "Taptırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 147).

tattır- : Tat duyurmak. **Ölümü tattırmak**.<tat-tır-.

EUT'de *aşat-* : "Tattırmak, yedirtmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 15); DLT'de *tatur-* : "Tattırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 586); EAT'de *daddır-, daddur-, tadır-, tadur-, tatdur-, tatır-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 181-623-641); HT'de *tattur-, tatur-, tatut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 572); ÇT'de *tatur-, tattur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1088).

teptir- : Depretmek, depreştirmek deprenmek.<tep-tir-.

HT’de *töpüt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 603); KT’de *teptir-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1224); TS’de *teptir-* fiili yer almamaktadır.

tilkiştir- : İliştirmek, pençelemek.<tilkiş-tir-.

KT’de *tilkiştir-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1248); TS’de *tilkiştir-* fiili yer almamaktadır.

tuttur- : Temsik etmek, başlayıp devam etmek, yaygara, öksürük tutturmak.<tut-tur-.

OT’de *tutuz-* şeklinde geçmektedir. (Tekin, 2016: 312); DLT’de *tuttur-* : “Tutturmak, yakalatmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 662); HT’de *tutdur-, tuttur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 608); ÇT’de *tuttur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1167).

tüttür- : Dumanı çıkartmak, düdükten ses çıkarmak. **Yakıp tüttürmek** ziyade ihrak etmek.<tüt-tür-.

EAT’de *tütüz-, tüzüt-* : “Tüttürmek” anlamında kullanılan fiillerdir. (Kanar, 2018: 672); HT’de *tütüz-, tütüzdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 614).

umdur- : Temenni ettirmek, itmâ etmek.<um-dur-.

DLT’de *umdur-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 693).

unuttur- : İğfal, işgal etmek, affettirmek, imhâ etmek.<unut-tur-.

EAT’de *unıtdur-, unuddur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 682); HT’de *unutdur-, unuttur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 626); ÇT’de *unuttur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1186).

usandır- : Fütur vermek, rahatsız etmek, ibrâm etmek.<usan-dır-.

ÇT’de *usandır-, usandur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1188).

utandır- : Tahcil etmek, mahcup etmek, mezit lutf ile hacalet çektirmek.<utan-dır-.

DLT’de *uwutgar-* : “Utandırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 704); EAT’de *utandur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 688); HT’de *uwtandur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 630); ÇT’de *uyaldur-* : “Utandırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1191).

uyandır- : Uyarmak, ikaz etmek, ışık ve ateş ve fesat telhîb etmek, mütenebbih etmek, hane ve duvar imar etmek, irşat etmek.<uyan-dır-.

OT’de *odgur-* : “Uyandırmak” fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 306); EUT’de *odġur-, udġur-, oġat-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 93); DLT’de *udhgar-, udhgur-* : “Uyandırmak, uyarmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 683); EAT’de *uyandır-, uyandur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 690); HT’de *oḍġar-, oyanġır-, ayġar-, oyat-, oyġart-, oyġat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 439-453); ÇT’de *oyġat-,oyḳat-, uyġat-* : “Uyandırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 869-1192).

uydur- : Tabi etmek, celbetmek, tedbir, kıyas etmek. Siyaklamak. **Ayak uydurmak** talim etmek, öğrenmek.<uy-dur-.

DLT'de *udhlat-* : "Uydurmak, arkasına düşürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 685); EAT'de *uydur-* : "Takip etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 690); HT'de *uydur-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 631).

üşendir- : Kesl vermek.<üşen-dir-.

EAT'de *üşendir-, üşendür-* : "Rahatsız etmek, tedirgin etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 700); TS'de *üşendir-* fiili yer almamaktadır.

vardır- : İsal etmek, iblağ etmek, manayı zihinlere vardırmak.<var-dır-.

DLT'de *bartur-* : "Vardırmak, göndermek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 71).

verdir- : İade etmek.<ver-dir-.

EUT'de *birtür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 29); HT'de *bėrdür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 89).

vurdur- : Süvari eğerden mecruh olmak, tahrip, garet ettirmek.<vur-dur-.

EUT'de *toḳıt-* : "1. Vurdurmak. 2. Tokutmak, kurdurmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 160); HT'de *urdur-* : "Vurdurmak, dövdürmek, koydurmak, taktırmak, kurdurmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 626); ÇT'de *urundur-* : "Savrultmak, vurdurmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1187).

yağdır- : Kesretle atmak, dökmek. *Ateş, kurşun gülle yağdırmak, haberler yağdırmak.*<yağ-dır-.

EUT'de *yaġıt-* : "Yağdırmak, yağdırtmak, saçmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 182); DLT'de *yagıt-(1), yagtur-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 728); HT'de *yaġdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 651); ÇT'de *yaġdur-, yaġıd-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1218).

yaktır- : Tutuşturmak göyündürmek, yapıştırmak.<yak-tır-.

EUT'de *yaḳdur-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 182); DLT'de *örtet-, tamdur-, tamtur-* : "Yaktırmak" anlamında kullanılırken *yaktur-* : "Dokundurmak, -yakı- yaktırmak, -ateş- yaktırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 465-567-732); HT'de *yaḳıt-* : "Yaktırmak" alamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 654); ÇT'de *yaḳtur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1222).

yandır- : Mumu, kandili îkad etmek, yakmak.<yan-dır-.

EUT'de *yandur-* : "Çevirmek, döndürmek" anlamında kullanılırken *yantur-* : "Çevirmek, geri döndürmek, (rüzgar) çıkmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 184-85); DLT'de *yandur-, yan-, yun-, yundur-* : "Döndürmek, kusmak, korkutmak"

anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 741); EAT'de *yandır-, yandur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 722); HT'de *yandur-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *yandur-(2)* : "Geri çevirmek, çevirmek, göndermek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 659).

yaptır- : İmal, bina ettirmek, imar ettirmek. Türkîde düzdürmek, yapı yaptırmak.<yap-tır-.

OT'de *törüt-, yaratıt-* : "Yaptırmak" anlamında fiiller mevcuttur. (Tekin, 2016: 311-314); DLT'de *kıltur-* : "Yaptırmak" *yaptur-* : "Kapatmak, yaptırmak" anlamında kullanılmaktadır. (Atalay, 2006: 315); EAT'de *yaptur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 724); HT'de *yaptur-* : "Sıvamak, kaplatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 661).

yazdır- : İlâm, inhâ ettirmek. **Yüz yazdırmak**.<yaz-dır-.

EUT'de *bitit-* : "Yazdırtmak, yazdırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 30); DLT'de *bitit-* şeklini devam ettirmiştir. Bunun yanında *yaztur-* : "Çözdürmek, yanıltmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 97-767); EAT'de *yazdur-* : "Nakşettirmek, resmini yaptırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 743); HT'de *bitit-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 103); ÇT'de *bitit-, yazdur-* : "Yazdırmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 157-1244).

yedir- : İt'âm etmek, sindirmek. Hazmetmek manasına **nefsine yedirmek. Yağı una yedirmek**. **Akçe yedirmek**.<ye-dir-.

DLT'de *aşat-* : "Yemek yedirmek (Türklerin çoğunda, yalnız büyüklerin yemeklerinde; Oğuzlarca genel olarak)" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 43); EAT'de *aşat-, yidür-* : "Yedirmek" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 61-755); HT'de *aşat-, yėdür-, yidür-* : "Yemek yedirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 57-676-685); ÇT'de *yidür-, aşat-, aşlat-, aşla-* : "Yedirmek" anlamını karşılamışlardır. (Ünlü, 2013: 1253).

yığdır- : Def ve tart için eşyasını toplatıp kaldırıp kümelemek.<yığ-dır-.

DLT'de *öktür-, yıgtur-* : "Yığdırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 455-782); HT'de *yıġdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 682); ÇT'de *yıġdur-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1250).

yıldır- : Ürkütmek, terhîb etmek.<yıl-dır-.

EAT'de *yıldır-(1)* : "Atın yelesine tutularak ırmağın karşısına geçmek" *yıldır-(2)* : "Parlamak, ışıldamak" analamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 753); ÇT'de *yıldur-* : "Kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1251).

yırttır- : Paralatmak, bir uzvu çizmek. *Çarhın dişine parmak yırttırmak*.<yırt-tır-.

yuttur- : Aldatıp kabul ettirmek, inandırmak.<yut-tur-.

HT'de *yutdur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 699); ÇT'de *yutḳar-* : "Yutturmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1264).

yüzdür- : Def etmek, kaydırmak, gemiyi denize ilka etmek.<yüz-dür-.

OT'de *yüzüt-* : "Yüzdürmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 316); DLT'de *yüztür-* : "Yüzdürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 828); ÇT'de *yüzdür-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1266).

3. 12.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri ve Çatı Ekleri Üzerine Gelen –Dur- Eki

"Dönüşlü ve karşılıklı fiil çatısında tabanlardan –dir- fiilleri üreme kavramlar bağlamaya elverişli görünürler." (Banguoğlu, 2015: 276).

abandır- : Hayvanı çökertmek, kapatmak, deveyi ıhlamak.<aba-n-dır-.

acıktır- : Aç koymak.<acık-tır-.

DLT'de *açur-* : "Acıktırmak, aç bırakmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 5); HT'de *açur-* : "Aç bırakmak, acıktırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 25).

acıttır- : Biri hakkında rahm ve atıfet ve nısfet ve şefkat ettirmek, yürek yandırmak, istirham, rikkat vermek.<acı-t-tır-.

TS'de *acıttır-* fiili yer almamaktadır.

anlattır- : İfham, ifade etmek.<anla-t-tır-.

aralaştır- : Seyreltmek, dağıtmak.<arala-ş-tır-.

DS'de *aralaştır-* fiili mevcuttur. (Derleme Sözlüğü I A, 1993: 296); TS'de *aralaştır-* fiili yer almamaktadır.

arandır- : Bir şeyin gussasını çektirmek. Altı üstünden fena çıkmak, temenni ettirmek, araştırmak, tefahhus, teftiş etmek, ağız yoklamak, taraf taraf aktarmak.<ara-n-dır-.

TS'de *arandır-* fiili yer almamaktadır.

aşındır- : Tasdî etmek, usandırmak, fersûde etmek.<aş-ı-n-dır-.

ateşlendir- : Kızdırmak.<ateşle-n-dir-.

atıştır- : Atışmak. Atkılamak. Söğüp saymak. Acele yemek.<at-ış-tır-.

atlandır- : Ata bindirmek, yola vurmak, diğerinin atlanmasına sebep olmak.<atla-n-dır-.

EAT'de *atlandur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 65); HT'de *aṭlandur-*, *atlandır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 61); ÇT'de *atlandır-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 71); TS'de *atlandır-* fiili yer almamaktadır.

avuttur- : Çocuğu dadasına verip oynattırmak, iğfal ettirmek.<avu-t-tur-.

KT'de *avuttur-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 82); TS'de *avuttur-* fiili yer almamaktadır.

ayaklandır- : Tahrik etmek, ikame etmek.<ayakla-n-dır-.

EAT'de *ayaklandur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 71).

azıştır- : Refte refte azdırmak, muhavereyi artırmak.<az-ı-ş-tır-.

ballandır- : Ziyade meth etmek, vasf ile beğendirmek.<balla-n-dır-.

barındır- : Muhafaza etmek, gemileri me'mene sokmak, limana komak, kılıçla muhafaza etmek, örtü altına almak.<bar-ı-n-dır-.

barıştır- : Mabeyin ıslah etmek. Uydurmak, telif etmek.<bar-ı-ş-tır-.

EAT'de *barışdur-* : "1. Kaynaştırmak, uzlaştırmak. 2. Barıştırmak." Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 89).

beklettir- : Teahhur etmek, intizarda komak, gecikmek, kurutmak.<bekle-t-tir-.

KT'de *beklettir-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 119); TS'de *beklettir-* fiili yer almamaktadır.

biriktir- : Birleştirmek, cem ettirmek.<birik-tir-.

EAT'de *birikdür-, biriktür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 126); HT'de *biriktir-, biriktür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 100-101).

bitiştir- : Takrip etmek, îsâl etmek.<bit-i-ş-tir-.

boylaştır- : Cins cins boy boy tefrik, tertip etmek.<boyla-ş-tır-.

KT'de bir de uzatmak, boylandırmak anlamı da mevcuttur. (Sami, 2019: 147); TS'de *boylaştır-* fiili yer almamaktadır.

bozuştur- : İfsâdı mâbeyn ettirmek.<boz-u-ş-tur-.

bölüştür- : Tevzi, üleştirmek.<böl-ü-ş-tür-.

bulandır- : Küdûret vermek, hayvanat suyu karıştırmak. **Mide bulandırmak** vesvese etmek, ifsat etmek.<bula-n-dır-.

DLT'de *bulga-* : "Bulandırmak, barıştırmak, bulanıp kusa yazmak, öfkelendirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 114); EAT'de *bulat-* : "Bulandırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 140).

bulaştır- : Az bulamak, sürmek, illeti sirayet ettirmek, ahz ettirmek, medhûl etmek, kirlemek. **İşi yüzüne bulaştırmak** becerememek. **İki el ile kara bulaştırmak** iftiralamak, çamur sıvamak.<bula-ş-tır-.

EAT'de *bulaşdur-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 140); HT'de *bulaştur-, bulġaştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 111); ÇT'de *bıla-, bula-* : "Bulaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 133).

bulundur- : İhzar etmek.<bul-u-n-dur-.

buluştur- : Mülâkat ettirmek. **Bulup buluşturmak** tedarik etmek.<bul-u-ş-tur-.

buruştur- : **Yüz buruşturmak** eğip çin cebin ta'abbüs etmek. Suyun yüzü mevclenmek.<bur-u-ş-tur-.

DLT’de *burkıt-, buruş-* : “-Yüz- buruşturmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 117-118).

çakıştır- : İçip yuvarlamak, azar azar içmek.<çak-ı-ş-tır-.

EAT’de *çakıştır-(1)* : “İki kişiyi birbirine düşürmek” *çakıştır-(2)* : “Karşılaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 161).

çarpıştır- : Vuruşturmak, az sesle vurmak.<çarp-ı-ş-tır-.

çekiştir- : Gıybet etmek, nifak etmek. Atla torbayı çektirmek.<çek-i-ş-tir-.

çıkıştır- : İcra etmek, çaresini tedarik etmek. İstihsal etmek, akça biriktirmek.<çık-ı-ş-tır-.

çırpıştır- : İnce değnek ile hafifçe vurmak, kâğıda vurur gibi yazmak, şırp şırp döğmek.<çırp-ı-ş-tır-.

çimlendir- : Suya koyup tohumu yeşillendirmek, ifrâh ettirmek, kök verdirmek.<çimle-n-dir-.

dadandır- : Alıştırmak, menus etmek, yüz vermek. <dadan-dır-.

dallandır- : Tas'îb etmek, i'zâm etmek.<dalla-n-dır-.

dilendir- : Hakir ve muhtaç etmek, harap etmek, tese'üle mecbur etmek.<dile-n-dir-.

dinlendir- : Teskin etmek, söndürmek, müsterih etmek. **Kalbi dinlendirmek** ölüp kurtulmak, rahatı bulmak. *Mumu dinlendirmek*.<dinle-n-dir-.

EUT’de *tıntur-* : “Dinlendirmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 155); ÇT’de *diñlentür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 298).

dolandır- : Yan kesmek. Dolaştırmak manasına çevirmek, devretmek, duvarla ihata etmek, savmak.<dola-n-dır-.

EAT’de *tolandur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 654); ÇT’de *tolġandur-* : “Çevirmek, dolaştırmak, dolandırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1145).

dolaştır- : Muhasaraya almak, gezdirmek. **Lâkırdı dolaştırmak** bahisten bahse döndürüp bin dereden su getirmek.<dola-ş-tır-.

EUT’de *muntur-* : “Dolaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 90); EAT’de *tolaşdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 654); HT’de *dolġaştur-* : “(Sözü) dolaştırmak” *talaştur-* : “Dolaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 151-561); ÇT’de *dolaştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 302).

dönüştür- : Aramak, gezinmek.<dön-ü-ş-tür-.

dürtüştür- : Defeatla aheste dürtmek, hayvanatı öğendere ile tan etmek.<dürt-ü-ş-tür-.

eğlendir- : Tevkif, avk, işgal, tefrîh etmek, avutmak.<eğle-n-dir-.

EUT'de *mängilät-* : "Eğlendirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 87); HT'de *eglendür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 165).

eriştir- : Vardırmak. Aheste tebliğ, isal etmek. *Mevlâ çok yıllara eriştirsin*.<er-i-ş-tir-.

OT'de *tägür-* : "Eriştirmek, ulaştırmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); EAT'de *erişdür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 258).

geciktir- : Tehir, imhâl, tecil etmek.<gecik-tir-.

DLT'de *kèçit-, keçür-, u-(1)* : "Geciktirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 291-681); HT'de *kiçiktür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 325).

geçindir- : İaşe etmek, infak ettirmek.<geç-i-n-dir-.

geçiştir- : Ber taraf etmek, def etmek. **Sükutla geçiştirmek** cevap vermemek. **Kaza geçirmek** atlamak.<geç-i-ş-tir-.

görüştür- : Müvacehe etmek, ibraz etmek.<gör-ü-ş-tür-.

HT'de *körüştür-* : "Görüştürmek, tanıştırmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 347).

göyündür- : Göydürmek, yandırmak, oldurmak.<göy-ü-n-dür-.

EAT'de *göyündür-*, *köyindür-, köyündür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 304-361-362); TS'de *göyündür-* fiili yer almamaktadır.

gözettir- : Korutmak, hiraset ettirmek, hıfz ettirmek.<göze-t-tir-.

gücendir- : İ'zâb etmek.<güce-n-dir-.

ÇT'de *acıġlantur-, açıġlandır-* : "Gücendirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 5).

güçlendir- : Tas'ip, işkâl etmek.<güçle-n-dir-.

HT'de *küçlendür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 361).

ıraklaştır- : İb'âd, teb'îd etmek.<ırak "uzak" +la-ş-tır-.

EAT'de *ıraklaştır-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 353); TS'de *ıraklaştır-* fiili yer almamaktadır.

ısındır- : Alıştırmak, ülfet ettirmek. Humma olmak, sıtmaya tutmak, incitmek.<ısın-dır-.

inandır- : İkna etmek, temin etmek, iğfal etmek, kandırmak.<inan-dır-.

ÇT'de *butḳar-, ınandur-, işentür-* : "İnandırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 177-500-544).

kakıştır- : Dürtmekle hırpalamak, muşta ile darp etmek.<kak-ı-ş-tır-.

kapıştır- : Acele yapmak, yemek. *Sele kapıştırmak*.<kap-ı-ş-tır-.

karıştır- : İhlâl, işgal etmek, halt etmek, mide bozulmak, bulandırmak, tahrik etmek, katıştırmak, kürekle alt üst etmek. **Kimya nücum karıştırmak** halt etmek. Aran taran edip aramak, ifsat eylemek.<kar-ı-ş-tır-.

DLT'de *burbat*- : "Karıştırmak, geciktirmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 116); EAT'de *karışdur*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 413); HT'de *ḳarıştur*- şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 291).

karşılaştır- : Müvazene, mukabele etmek.<karşıla-ş-tır-.

katlandır- : İmhâl etmek, İcbar etmek, kıvrım kıvrım büklüm büklüm yılan çıyan gibi burulmak.<katla-n-dır-.

kazıttır- : Tıraş hakkettirmek, sakal kazıtmak, büsbütün halk etmek.<kaz-ı-t-tır-.

kokuttur- : Tenşîm etmek.<kok-u-t-tur-.

TS'de *kokuttur*- fiili yer almamaktadır.

kolaylaştır- : Kolaylandırmak, teshîl etmek, kolayımsı etmek.<kolayla-ş-tır-.

ovuştur- : Delk etmek, aheste ovmak, el avundurmak.<ov-u-ş-tur-.

oyalandır- : Oynatmak, tehir, tavik etmek, alacaklı aldanmak.<oyala-n-dır-.

öfkelendir- : İğzap etmek.<öfkele-n-dir-.

EUT'de *övkälä*- : "Öfkelendirmek, hiddetlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 103); EAT'de *öykelendir*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 545); HT'de *öwkelendür*- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 465).

öpüştür- : Barıştırmak.<öp-ü-ş-tür-.

özendir- : Teşvik etmek.<öze-n-dir-.

paylaştır- : Taksim, tevzi etmek.<payla-ş-tır-.

EUT'de *üläştür*- : "Paylaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 177).

pekiştir- : Peklemek, pekitmek, berk etmek, sıkılamak, perçin etmek, takviyet vermek, istihkâm etmek, tekit etmek. Salâbet kesbettirmek.<pekiş-tir-.

EAT'de *bekişdür-, bekiştir-, pekiştir*- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 104-550).

püsküllendir- : Kuyruk takmak, şubelendirmek.<püskülle-n-dir-.

KT'de *püsküllendir*- fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 990); TS'de *püsküllendir*- fiili yer almamaktadır.

saçıştır- : Azar azar ekmek ve serpmek.<saç-ı-ş-tır-.

sallandır- : Asa koymak.<salla-n-dır-.

EUT'de *salıntur*- : "Sallandırmak, sallatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 128); KT'de *sallandır*- : " 1. Oynatmak, tahrik etmek. 2. Asmak, salb etmek. 3. Mc. Yalan vaatlerle tavik ve tehir etmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1036).

sançtır- : Sançılmak, saplatmak, saplanmak, iğne batırmak, mızrak ve bayrak gönderi yere sokmak.<sanç-tır-.

KT'de *sançtır-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1040); TS'de *sançtır-* fiili yer almamaktadır.

savuştur- : Geçit geçirmek, halâs olmak, dürtmek, geçiştirmek. Tebriye etmek, ifakat bulmak, kakıp defetmek, yürütmek, dürtmek.<sav-u-ş-tur-.

EAT'de *savuşdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 573).

serpiştir- : Azar azar tevzi etmek, borçlara para üleştirmek. Damla damla su dökmek, neşir etmek.<serp-i-ş-tir-.

sevindir- : Tesrîr etmek.<sev-i-n-dir-.

EUT'de *sävintür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 132); EAT'de *sevindür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 581); HT'de *sevindir-, sewündür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 515); ÇT'de *gönendür-* : "Sevindirmek, fahr ettirmek" şeklinde geçerken *sėvindür-, sevündür-, sivündür-* : "Sevindirmek" anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 402-978).

sıkıştır- : Dar yere bir şeyi zor ile sokmak, takas etmek, baskı altında ezip inceltmek, ihafe ile tazyik etmek, tacil dere etmek, tüfeği doldurup berk basmak, ele sadaka sunmak. Kelimelerini sık ayıtmak.<sık-ı-ş-tır-.

DLT'de *sıgruş-* : "Sıkıştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 512).

sokuştur- : Usulla sokmak, dar yerde tıkıştırmak, fakirin eline sadaka gizlemek.<sok-u-ş-tur-.

EAT'de *sohşur-, sokşur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 591-592); HT'de *soḳuştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 527).

soruştur- : Tecessüs, taharrî, teftiş, tefahhus etmek.<sor-u-ş-tur-.

sulandır- : Ağızı sulanmak, imrendirmek.<sula-n-dır-.

süründür- : Giriftâr etmek.<sür-ü-n-dür-.

sürüştür- : Ağır ağır ovmak, temas etmek.<sür-ü-ş-tür-.

süslendir- : Yosma tavrı şeylerle bezetmek.<süsle-n-dir-.

şenlendir- : İmar etmek, abat etmek, hüsün vermek, tefrîh etmek.<şenle-n-dir-.

tapıştır- : Aratmak, sipariş etmek, îsâl, teslim, tesellüm etmek, ısmarlamak.<tap-ı-ş-tır-.

EAT'de *tapışdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 634); TS'de *tapıştır-* fiili yer almamaktadır.

tellendir- : **Çubuğu tellendirmek** tüttürmek.<telle-n-dir-.

tepindir- : İ'zâb, rağm etmek.<tep-i-n-dir-.

tıkıştır- : Acele tık bas yemek.<tık-ı-ş-tır-.

tokuştur- : Vurmak, yumurta yarıştırmak, kadeh vuruşmak.<tokı-ş-tur-.

HT’de *toḳuştur-* : “Vuruşdurmak, döğüştürmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 599).

tutuştur- : Nifak etmek. **El ele tutuşturmak** barıştırmak. *Eline tutuşturmak.*<tut-u-ş-tur-.

EAT’de *tutuşdur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 670); HT’de *dutuştur-, tutuşdur-, tutuştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 153-609).

uğraştır- : İşgal, istihdam etmek.<uğra-ş-tır-.

DLT’de *ograt-* : “Göndermek, uğraştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 424).

ulaştır- : Îsâl, ilsâk, tebliğ, teltîf etmek.<ula-ş-tır-.

EUT’de *tägşür-* : “Ulaştırmak, getirmek, eriştirmek, sevketmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 151); EAT’de *ulaşdır-, ulaşdur-, ulaştır-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 679); HT’de *ulaştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 621); ÇT’de *ėltür-* : “Ulaştırmak, ilettirmek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 333).

uyuştur-(1) : İhdar, ağrıyı bastırmak.<uy-u-ş-tur-.

HT’de *uyuştur-* : “Koyulaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 631).

uyuştur-(2) : Tevfik, tesviye etmek, becermek.<uy-u-ş-tur-.

uzaklaştır- : Teb'îd etmek.<uzak+la-ş-tır-.

DLT’de *yırat-* : “Uzaklaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 786); HT’de *yırat-* : “Göndermek, uzaklaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 685); ÇT’de *yırat-* : “Uzaklaştırmak” anlamını karşılamaktadır. (Ünlü, 2013: 1252).

uzlaştır- : Islâh etmek, tavassut etmek.<uzla-ş-tır-.

üleştir- : Tevzi etmek.<üle-ş-tir-.

EAT’de *üleşdür-, üleştir-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 695-696); HT’de *üleştir-, üleştür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 636); ÇT’de *üleştür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1196).

veriştir- : Şetm, sebb etmek.<ver-i-ş-tir-.

vuruştur- : Tartaklamak, azar azar vurmak, horoz güreştirmek.<vur-u-ş-tur-.

yakıştır- : İsnat etmek, tevil etmek.<yak- “yakın olmak” ı-ş- “yardım etmek, yakınlaşmak” tır-.

EUT’de *yaraştur-* : “Yakıştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 186); EAT’de *yakışdur-, yakıştır-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 716).

yaklaştır- : Takarrüb etmek, muadil olmak, benzetmek.<yaka+la-ş-tır-.

DLT’de *tegir-, yakur-* : “Yaklaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 594-732); HT’de *yaġut-*, *yawut-, yaḳnat-, yaḳur-* : “Yaklaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 652-654); ÇT’de *yavut-* : “Yaklaştırmak, yanına götürmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1242).

yamandır- : İltisâk ettirmek.<yama-n-dır-.

KT’de *yamandır-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1322); TS’de *yamandır-* fiili yer almamaktadır.

yanaştır- : Ferâhem etmek, kayığı sahile nezdîk kılmak.<yanaş-tır-.

EAT’de *yanaşdur-* : “Yanaşmasını sağlamak, yaklaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 721); HT’de *yanaştur-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 659).

yapıştır- : İlsâk etmek. **Bal mumu yapıştırmak** mimlemek, suikast ile nişanlamak. **Tokat yapıştırmak** yerleştirmek.<yap-ı-ş-tır-.

EUT’de *yafşur-* : “Yapıştırmak, yanaşmak, yapışmak” anlamında kullanılırken *yapşur-* : “Yapıştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 182); DLT’de *yapçur-, yawçur-, yapşur-* : “Yapıştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 744); EAT’de *yapışdır-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 724); HT’de *yapşur-, yapuştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 661); ÇT’de *yapışġur-, yapıştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1230).

yaraştır- : Tevfik, zanı kıyâs etmek.<yara- “uymak,uygun düşmek,yakışmak.” ş-tır-.

EAT’de *yaraşdur-, yaraştır-, yaraştur-* : “Yakıştırmak, düzenlemek, yararlı duruma getirmek” gibi anlamlarda kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 729); HT’de *yaraştur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 664); ÇT’de *yaraştır-* : “Uyuşturmak, yaraştırmak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1233).

yatıştır- : Teskin etmek, tesviye etmek.<yat-ı-ş-tır-.

yerleştir- : **Bir adamı yerleştirmek** kayırmak. **Sandık yerleştirmek** istif etmek.<yerle-ş-tir-.

yeşillendir- : İhtizâr ettirmek.<yeşille-n-dir-.

yetiştir- : İsal, ihbar etmek, silah havale, haber ismâ etmek, hayvan topuk çalmak, tökezimek yahut art ayağıyla ön ayağını mecruh etmek. **Fidan yetiştirmek** terbiye etmek. **Lâkırdı yetiştirmek** nifak ettirmek. **Söz yetiştirmek** mukabele etmek.<yet-i-ş-tir-.

EAT’de *yitişdür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 766); HT’de *yetgür-, yetür-, yėtür-, yitgür-, yitkür-* : “Yetiştirmek” anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 679); ÇT’de *ėtür-, yitgür-, yitkez-, yitkür-, yitküz-* : “Yetiştirmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 351-1256-1257).

yığıştır- : İddihâr ettirmek, tekvîm etmek.<yığ-ı-ş-tır-.

EAT'de *yığıştır-* : "Toplamak, biriktirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 752); ÇT'de *yıġıştur-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1250); TS'de *yığıştır-* fiili yer almamaktadır.

yırandır- : Koşu için arıklandırmak.<yıra-n-dır-.

KT'de *yırandır-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1349); TS'de *yırandır-* fiili yer almamaktadır.

yiğitlendir- : Teşcî etmek, kındırmak.<yiğitle-n-dir-.

EAT'de *yigitlen-* : "Gençleşmek, gençlik taslamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 756).

yoklaştır- : Usul ile taharri etmek, tefakkud etmek, ağız aramak, tecrübe etmek.<yokla-ş-tır-.

yolundur- : Ağlatmak.<yol-u-n-dur-.

KT'de *yolundur-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1353); TS'de *yolundur-* fiili yer almamaktadır.

yurtlandır- : Yörükleri iskân etmek.<yurtla-n-dır-.

yüreklendir- : Teşcî, iğrâ etmek, yürek vermek, teşvik etmek. Türkîde kındırmak.<yürekle-n-dir-.

HT'de *yüreklendür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 703).

yüzleştir- : Muvacehe etmek, yüz yüze getirmek.<yüzle-ş-tir-.

ÇT'de *yüzleştir-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1266).

3.13. –Gur~KUr Ettirgenlik Fiil Çatısı Eki

"Eski Türkçeden itibaren bu ek ya geçişsiz fiilleri geçişli fiil yapmakta -ki asıl fonksiyonu da budur- ya da geçişli fiiller üzerine gelerek bu fiiller üzerine gelerek bu fiillerin geçişliliklerini pekiştirmektedir." (Toprak, 2005: 109).

> "Bu ek, eklendiği fiil tabanlarının mânâsına bir istikamet vermekte yahut bir temayülü ifade etmektedir. Fiilden isim yapan –g eki üzerine once –ı-/ -i-/ -u-/ -ü- ; sonra da –r- fiil yapma eklerinin gelmesiyle kurulmuştur. (-g+-i- + -r-). Karahanlı, Harezm ve Çatağay metinlerinde daha yaygın bir kullanış olan –gur-/ -gür-, Batı Türkçesine tek başına bir ek hüviyetiyle değil, türettiği fiil ile birlikte, kelimeyle kaynaşmış olarak gelmiştir. Bu sebeple, yapım ve çekim eklerinin başındaki –g- ve –g- sesleri düştükten sonra dahi, argur-, durgur- ve irgür- fiilleri 18. Asra kadar yaşamıştır. Sonra buradaki –gur-/ -gür-'ün ek olduğu hissedilir hissedilmez, hemen onun yerine –ur-/ -ür- ve -dur-/ -dür- almıştır." (Hacıeminoğlu, 1991: 48-108).

Turgur- : İkame, rekz, tevkif etmek.<tur-gur-.

OT'de *turgur-* : "Kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 311); EUT'de *turġur-* : "Durdurmak, diktirmek, rekz etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 165); DLT'de *turgur-* : "Durdurmak, kaldırmak, dikmek, yapmak –inşa etmek-, zayıflatmak,

yordurmak, durgunlaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 655); EAT'de *durgur-, turgur-, turkur-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 226-663-664); DS'de *turdur-* : "Ayağa kaldırmak" fiili anlamca yakınlık gösterir. Bunun yanında *Turgur-* : "1. Bir işi başkasının yardımıyla yapmak. 2. Doyasıya içirmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü X S-T, 1993: 3994); ÇT'de *turġur-, turġuz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1162); TS'de *turgur-* fiili yer almamaktadır.

3.14. –t- Ettirgenlik Fiil Çatısı Eki

(Akalın, 2001: 160-161) çok eskiden beri kullanılan bu ekin sonuna geldiği tabanlardan bazıları günümüzde kullanılmadığını vurgular. Örnek olarak: *aldat- <al-da-t-, ısıt- <ısı-t-, arıt- <arı-t-* vs.

> "En eski ettiren eklerinden biri olan –it- fiil çatı eki olarak erkenden birçok kullanışta yerini anlatımlarıyla birlikte birleşiği ve daha genç rakibi –dir- ekine bırakmış, dilimizde de yalnız, çok heceli sesliyle biten ve basilica akıcılarla kapanan tabanlara gelir olmuştur. Yapım eki olarak bu yapılığın baştan beri çok verimli olduğu ve lûgatımıza çeşitli, fakat başlıca etkin fiiller verdiği görülür. Bunlar da *etttiren fiiller* diye anılır." (Banguoğlu, 2015: 291).

" Ünlü veya *l* ile *r*'den biri ile biten çok heceli fiillere getirilir." (Gülsevin, 2017: 152).

3.14.1. Geçişsiz Fiil Tabanlarını Geçişli Yapan –t- Fiilden Fiil Yapım Eki

acıt- : Cismen azap vermek, ağrıtmak, cefa eziyet etmek. *Yürek acıtmak.*<acı-t-.

EUT'de *açıt-* : "Acıtmak, ağrıtmak, gönül kırmak, acı duyurmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 2); EAT'de *acıt-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 12); ÇT'de *acıt-, açıt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 6).

afatlat- : Bî-karâr etmek.<afatla-t-.

KT'de *afatlat-* : "Sabrını tüketmek, bîkarar etmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 30); TS'de *afatlat-* fiili yer almamaktadır.

ağlat- : Hüzün vermek, rikkate getirmek, ibkâ eza etmek.<ağla-t-.

DLT'de *sıgdat-, sıxtat-, sıgtat-, yıglat-* : "Ağlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 512-781); EAT'de *aglad-, aglat-* : "Ağlatmak" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 21); HT'de *ağlat-, ıġlat-, yıġlat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 30); ÇT'de *sıḳtat-, yıġlat-* : "Ağlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 983-1250).

ağrıt- : **Baş ağrıtmak** tasdî ve taciz etmek.<ağrı-t-.

EUT'de *aġrıt-* : "Ağrıtmak, acıtmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 5); DLT'de *agrıt-* : "Ağrıtmak" olarak geçmektedir. (Atalay, 2006: 12); EAT'de *agrıd-* şeklinde

geçmektedir. (Kanar, 2018: 22); HT'de *ağrıt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 30); ÇT'de *ağrıt-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 17).

akıt- : İcra etmek, isâleyi dümû edip giryan olmak, ilâç akıtmak.<ak-ı-t-.

OT'de *akıt-* : "Akın ettirmek" anlamında, töküt- fiili ise "Akıtmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 293-311); EUT'de *aḳıt-* : "Akıtmak" şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 6); DLT'de *akıt-* : "Akıtmak, göndermek" *yüş-, yuş-* : "Akıtmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 16-826); EAT'de *ahıt-, akıd-* fiillerinin yanında *akıt-* : "Akın akın çekmek, kendine çekmek, celbetmek" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 28-30-31); HT'de *aḫıt-, aḳıt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 32); ÇT'de *aḳıt-, aḳız-, akuz-, aḳtur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 25).

aksat- : İşi sarkıntıda bırakmak, topal etmek, ihlâl etmek.<aksa-t-.

DLT'de *axsat-* : "Aksatmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 14).

akşamlat- : Akşama erdirmek.<akşamla-t-.

alçaklat- : Azaltmak, alçak etmek.<alçakla-t-.

anırt- : Har gibi çağırtmak, tazyik ya teşvik ile sayha ve şehkalar ettirmek.<anır-t-.

avut- : Avutmak, eğlendirip oyalamak, lâbe ve iğfal ile işgal etmek. Çocukları sıçratıp ninni söylemek.<avı~avu-t-.

EUT'de *abıt-* : "Teskin etmek, avutmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 1); EAT'de *avıt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 66); HT'de *avıt-, awut-(2)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 62); ÇT'de *avıd-, avıt-, avut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 72).

azalt- : Tenzil, tenkis etmek, azaltmak, azalmak.<azal-t-.

ÇT'de *azalt-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 82).

azıt- : Azdırmak, kameti arttırmak, inkâr etmek, yoldan sapmak, tecavüz etmek, huruç etmek.<az-ı-t-.

DLT'de *azıt-* : "Yoldan çıkarmak, azıtmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 57); EAT'de *azıt-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 79); HT'de *azıd-, azıt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 70); ÇT'de *azıt-(1)* : "Azıtmak, yoldan çıkmak, yol şaşırmak" *azıt-(2)* : "Düzenlemek, süslemek, tertip etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 83).

bağırt- : Tazyik ile muztar kılıp sarh ettirmek.<bağır-t-.

EUT'de *äkirt-* : "Bağırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 47); DLT'de *manğrat-* : "Bağırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 408).

başlat- : Tıflı mektebe vermek, bede resmi icra ettirmek. **Ders başlatmak** iptida kılınmak, iftitah etmek.<başla-t-.

DLT’de *başlat-* fiili mevcuttur. Bununla birlikte *türçit-* : “Başlatmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 75-674); ÇT’de *başlat-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 106).

belert- : Açıp belli etmek. **Göz belertmek** gazapla ve bel bel bakmak, muayyen etmek.<beler-t-.

DLT’de *alart-* : “Belertmek” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 18).

benzet- : Yanılıp birini diğeri zannetmek, sureti asla müşabih yapmak. Taklit, takrip, teşbih, temsil etmek. Telifte nazire söylemek, tanzir etmek. **Bir şeye benzetmek**, uydurmak.<benze-t-.

EUT’de *mängsät-, mängzät-* : “Benzetmek” anlamında kullanılırken *yüläşür-* : “Mukayese etmek, benzetmek, karşılaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 87-199); DLT’de *menğzet-, oxşat-, usnat-, üsne-* : “Benzetmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 412-29-700); EAT’de *benzet-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 108); HT’de *meŋzet-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 386); ÇT’de *beñzet-*, *mėñzet-, miñzet-, oḫşat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 122-860).

berkit- : Pekitmek, berk etmek, teyit etmek, sıkıştırıp tıkamak, muhkem etmek, perçin etmek.<berki-t-.

EUT’de *bäkür-* : “Berkitmek, tahkim etmek, takviye etmek” anlamında kullanılırken *bäküt-* : “Berkitmek, sağlamlaştırmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 26); DLT’de *berkit-* şelinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 85); EAT’de *berkid-, berkit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 110); HT’de *berkit-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 91); ÇT’de *bėrkit-, berkit-, birkit-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 126-152).

bollat- : Tevsi etmek, geniş etmek, enlileştirmek, mebzul etmek.<bolla-t-.

boşalt- : Tahliye, tefriğ, tatil etmek, dökmek, tüfek atmak, bir kabın içinde olanı ihlâ, bir şeyi kaba imlâ, tefriğ etmek, iraka etmek. *Eğer boşaltmak.*<boşal-t-.

DLT’de *kotur-* : “Boşaltmak, aktarmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 349); EAT’de *boşandur-* : “Boşaltmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 132).

bunalt- : Şaşırtmak, birinin nefesini kesmek, tütün verip mağmûm etmek, tenge getirmek, sıkıntıya boğmak.<bunal-t-.

DLT’de *munğkar-* : “Bunaltmak, sıkıntıya sokmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 415); HT’de *muŋalt-, muŋġalt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 405-406).

burkut- : Ta'diye manası içindir. Azayı burup inceltmek.<burk-u-t-.

KT’de burkut- fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 157); TS’de *burkut-* fiili yer almamaktadır.

büğrült- : Eğri, çarpık, büğrü etmek, yampiri eylemek.<büğrül-t-.

TS’de *büğrült-* fiili yer almamaktadır.

büyüt- : Büyükletmek, tevsi, i'zâm, mübalâğa etmek, kameti uzanmak, terbiye eylemek.<büyü-t-.

EUT’de *bädür-* : “Büyütmek” *bädüt-* : “Büyütmek, yükselmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 25); DLT’de *bedhüt-* : “Büyütmek” şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 78); HT’de *büyüt-* : “Başkasının büyümesine çalışmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 117); ÇT’de *ulġat-, ulġayt-* : “Büyütmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1183).

cırlat- : Cırlanmak, bir şeyin sesini çıkarıp cırt ettirmek.<cırla-t-.

DLT’de *çarlat-* : “Cırlatmak, ağlatmak” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 136).

cızlat- : Sert şeyi camı çizip kesmek, çizerken ses ihdas etmek.<cızla-t-.

KT’de *cızlat-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 182); TS’de *cızlat-* fiili yer almamaktadır.

cücüt- : Şekerlemek, tatlılandırmak, tatlandırmak.<cücü-t-.

ÇT’de *çüçüt-* : “Tatlandırmak, şekerlemek” şeklinde geçmektedir. Bu anlamı karşılayan *çüçült-, süçit-* fiilleri de kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 265); TS’de *cücüt-* fiili yer almamaktadır.

çaşıtlat- : Taharrî etmek, telvîc ettirmek.<çaşıtla-t-.

TS’de *çaşıtlat-* fiili yer almamaktadır.

çığırt- : Davet, talep ettirmek, bir adamı tazyik ile bağırtmak. <çığır-t-.

EAT’de *çığırt-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 172).

çıtırdat- : Dişleri seslendirmek.<çıtırda-t-.

çıtlat- : Parmakları tefkî, sakızı ateş üzere sepinti tozu patlatmak. **Lâkırdı çıtlatmak** ima etmek.<çıtla-t-.

çukurlat- : Hufreyi derin derin etmek, çukur kazmak.<çukurla-t-.

dağıt- : Türkîde targanmak, tarumar, neşir, bezr, tebzîr, tenşîr etmek, perakende saçmak, bezi, tefrik, tevzi etmek, rüzgâr dumanı perişan etmek, mahv etmek, kırıp ufak etmek, uşatmak.<dağı-t-.

EAT’de *dağıt-, tagıd-, tagıt-, tağıt-, tacit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 182-623-624-625); HT’de *tağı-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 557); ÇT’de *taġıt-, taḳıt-, daġıt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1062).

damlat- : İlâç akıtmak, bevl kaçırmak. Türkîde tamzırmak. <damla-t-.

Bir iki katre su tamzırdı havadan şebnem var ise lale devâtında galiz oldu midâd.

EUT'de *tamış-, tamız-* : "Damlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 146); DLT'de *tamıt-* : "Damlatmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tamuz-* : "Damlatmak, damzırmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 568); EAT'de *damdur-, damzır-, damzur-, tamzır-, tamzur-* : "Damlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 184-629); HT'de *tamdur-* : "Damlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 563).

delirt- : Tahbîl etmek.<delir-t-.

EAT'de *delürt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 194).

depret- : Yerinden oynamak, depreştirmek, tahrik etmek, deprendirmek.<depre-t-.

DLT'de *tepreş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 602); EAT'de *depret-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 198); HT'de *tebret-, tepret-, tipret-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 576); ÇT'de *tepret-, tėpret-, tibret-, tipret-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1111); TS'de *depret-* fiili yer almamaktadır.

derinlet- : Derinleşmek. <derinle-t-.

dızlat- : Bir şeyin içi sesi çıkarmak, fırlatmak, kaçırmak, dız etmek, ürkütmek.<dızla-t-.

KT'de *dızlat-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 255); TS'de *dızlat-* fiili yer almamaktadır.

dirilt- : İhya etmek, imar etmek, iaşe etmek.<diril-t-.

DLT'de *tirgür-* : "Diriltmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 625); EAT'de *dirildür-* : "Diriltmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 211); HT'de *tirgür-, tirgüz-, dirgüz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 594); ÇT'de *tirgür-, tėrgüz-, tirgüz-, tirilt-, tirküz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1134).

doğrult- : Eğri şeyi takvim etmek, tashih etmek, savaşa irşad etmek. Tadil ve tesviye etmek.<doğrul-t-.

DLT'de köndger-, köndgür-, könger- : "Doğrultmak, düzeltmek, dikmek, yola kılavuzlamak, ikrar ettirmek" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *köngürt-* : "Doğrultmak, diktirmek" *könit-* : "Doğrultmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 360-362); EAT'de *doğrult-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 218).

doğurt- : Kabile tevlid ettirmek.<doğur-t-.

DLT'de *togtur-, togurttur-, yenit-* : "Doğurtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 633-774); EAT'de *togurt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 651); HT'de *toğurt-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 598).

durult- : Tasfiye etmek.<durul-t-.

eğrilt- : Mukavves, muhaddep etmek.<eğril-t-.

eğrit- : Eğmek. **Çehre eğritmek**.<eğir-i-t-.

eksit- : Eksik etmek, tenkis etmek, kasmak, azalmak.<eksi-t-.

EAT'de *eksit-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 247); HT'de *eksit-, eksüt-, igsit-* bu anlamlarda kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2012: 168); ÇT'de *eksit-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 330); TS'de *eksit-* fiili yer almamaktadır.

ekşit- : Çehre etmek, ekşilemek.<ekşi-t-.

DLT'de *çuwşa-* : "Ekşitmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 162).

erit- : İzâbe etmek, sebk etmek.<eri-t-.

EUT'de *ärgür-, ärgüs-, ärgüz-* : "Eritmek" anlamında kullanılırken *särid-* : "Eritmek, erimek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 49-132); DLT'de *erit-, erüt-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 194); HT'de *erit-, irit-, erüt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 175); ÇT'de *ėrit-, erit-, irit-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 342).

eskit- : Çok kullanmak, istihlâk etmek.<eski-t-.

HT'de *eskirt-* : "Eskitmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 179).

esnet- : Çekip uzatmak, usandırmak, taciz etmek.<esne-t-.

DLT'de *esnet-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 196).

fırıldat- : Argaç ve eziyet ederek piçi taba düşürmek, sapan gibi şeyi sesini çıkartarak döndürmek.<fırılda-t-.

fışkırt- : Sıkıp feveran ettirmek.<fışkır-t-.

ÇT'de *bürkürt-* : "Fışkırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 182).

gebert- : İtap ile ihlâk etmek, can çıkarmak.<geber-t-.

gerilet- : Püskürmek.<gerile-t-.

gevşet- : Salıvermek, atın inanı irha kılınmak, germemek, sıklaştırmak, ikdam ve teksir aksi, müsamaha etmek, taksir etmek. *Kuşağı gevşetmek.*<gevşe-t-.

DLT'de *kewret-, kewşet-, kewtür-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 308-9); EAT'de *gengşelt-, gengşet-, genşet-* : "Gevşetmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 280-281); HT'de *ḳovşat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 338).

güneşlet- : Güne gösterip kurutmak.<güneşle-t-.

ıklat- : Zorlayıp ihâfe ve tazyik ile iç çektirmek. Vıklatmak, sıkmak, icbar etmek, ibkâ etmek.<ıkla-t-.

KT'de *ıklat-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 481); TS'de *ıklat-* fiili yer almamaktadır.

ısıt- : Teshîn etmek.<ısı-t-.

EUT'de *ısıt-, isid-, isi-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 58-66); DLT'de *isit-* : "Isıtmak, ısıtmaya tutulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 237); EAT'de *ıssıt-*

şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 356); HT'de *ısıt-, isit-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 244-265).

ışılat- : İş'âl etmek, hiddetle gözlerini parıldatmak.<ışıla-t-.

ilet- : Bir ile nakl etmek yani götürmek, def etmek, ilka etmek.<ile-t-.

OT'de *elt-* : "Götürmek, iletmek, sevketmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 300); EUT'de *älit-* : "Getirmek, iletmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 47); DLT'de *ilet-* : "İletmek, götürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 231); EAT'de *elt-, iled-, ilet-* : "İletmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 254-366-368); HT'de *elet-, elt-, ėlet-, ilt-, ilet-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 169-255); ÇT'de elet- : "İletmek, getirmek, taşımak" anlamında kullanılmmıştır. Bu anlamı taşıyan diğer fiillerse şunlardır: Elt-, ėlt-, ilt-, ilet- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 331).

incelt- : İnceletmek. Sesi murakkak etmek, yazı kalemini sivriletmek. İnceltilmek.<incel-t-.

inlet- : Zarı nalân etmek, ses aksettirmek, hüzün iras etmek, kederde bırakmak, yalkılamak.<inle-t-.

DLT'de *ıṅğrat-* : "İnletmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 217); EAT'de *iniled-* : "İnletmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 374).

işet- : Korkutmak, tehdit etmek, zorlamak.<işe-t-.

DLT'de *sidhit-, sidhtür-, sittür-* : "İşetmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 521).

kabart- : Vurup didip tenfîş etmek, Sakalı, yünü döşeği şişirmek, toprağı yumuşatıp tımar etmek, masrafı ziyade etmek. **Defteri kabartmak** li-garaz mesarifi çok yazmak. **Kulak kabartmak** hayvanlar dikkatle dinler gibi kulakları dikmek, atfı dikkat etmek.<kabar-t-.

DLT'de *kabart-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 243); EAT'de *kabart-* : "Şiddetlendirmek" *kebert-* : "Kabartmak, şişirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 392); HT'de *kabart-* : "Yüceltmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 276); ÇT'de *köptür-* : "Kabartmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 658).

karart- : **Göz karartmak** cesaret etmek.<karar-t-.

DLT'de *karart-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 267); EAT'de *karart-* : "Siyaha boyamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 410); HT'de *ḳarart-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 290); ÇT'de *ḳarart-(1)* : "Karartmak" *ḳarart-(2)* : "Bir işi yapmaya niyetlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 583).

kaynat- : Edviyeden matbûh yapmak, yalnız haşlamak, yapıştırıp birleştirmek. **Bez kaynatmak** kıvrak etmek. **Fesat kaynatmak** tedbir. **Silâh barutlu kaynatmak** fasyada yakmak.<kayna-t-.

EUT'de *çoḳrat-, ḳayıntur-* : "Kaynatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 43); DLT'de *kaynat-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 286); HT'de *ḳaynat-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 300); ÇT'de *ḳaynat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 599).

kımıldat- : Tahrik etmek, tehyiç etmek, yerinden oynamak.<kımılda-t-.

EAT'de *kımıldat-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 436).

kırıt- : Kırılarak reftar edip gerdan kırmak, yosmalık etmek, naz eda etmek.<kır-ı-t-.

kısalt- : İktisar, kasretmek, icaz etmek.<kısal-t-.

DLT'de *kısur-* : "Kısaltmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 323).

kışkırt- : Debelendirmek, ürkütüp telâş ettirmek, kızdırıp tavhîş etmek.<kışkır-t-.

EAT'de *kişkir-, kişkirt-, kişkür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 448).

kızart- : Kırmızı etmek, yağda pişirip muklî etmek. **Yüz kızarmak** cüret etmek.<kızar-t-.

EUT'de *ḳızart-* : "Kızartmak, kor haline getirmek, kırmızılaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 118); DLT'de *kızart-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 326); EAT'de *kızart-* : "Açıklamak, açığa vurmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 442); HT'de *ḳızart-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 324); ÇT'de *ḳızart-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 631).

kirlet- : Telvis etmek, kirlenmek, müttehim olmak.<kirle-t-.

kocat- : Kocaltmak, yormak.<koca-t-.

EAT'de *kocat-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 449).

korkut- : İhâfe, tethiş, tehdit etmek, tenzir etmek, terhîb etmek, ürkütüp kaçırmak.<kork-ut-.

EUT'de *bälinglät-, ḳorḳıt-* : "Korkutmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 26-121); DLT'de *korkıt-, korkut-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 347); EAT'de *korhıd-, korhut-, korkut-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 456-457); HT'de *ḳorḳıt-, ḳorḳut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 336); ÇT'de *ḳorḳut-, ḳorḳuz-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 649).

köpürt- : Bez makulesini sabunla köpür köpür yıkamak. **Sabun köpürtmez acı su** terden köpüklenmek.<köpür-t-.

DLT'de *köpürt-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 362).

kurut- : Yâbis etmek, gevretmek. **Kan kurutmak** eziyet etmek, cefa etmek. *Yedi sekiz kere sürüp tarla kurutmak*. **Yakıp kurutmak** kasıp kavurmak, tahrip etmek. **Kökünü kurutmak** kal etmek.<kuru-t-.

EUT'de *ḳurıt-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 124); DLT'de *kepit-, kurıt-, kurut-, kebit-* : "Kurutmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 302-382-386-863); EAT'de *kurıt-, kurut-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 466-468); HT'de *ḳavart-, ḳurıt-, ḳurut-* :

"Kurutmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 297-355); ÇT'de *ḳurıt-, ḳurut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 672).

küçüklet- : Küçültmek.<küçükle-t-.

(Tulum, 2011: 1059) *küçüklet-* : "Eksiltmek, küçültmek, noksan getirmek, inceltmek, arıklamak" gibi anlamlarda kullanıldığını ifade eder. TS'de *küçüklet-* fiili yer almamaktadır.

mayalat- : Bekletip, eskitip arttırmak, mayalandırmak.<mayala-t-.

KT'de *mayalat-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 761); (Tulum, 2011: 1205) dar hali olan *mayala-, māyele-* : "Māye çalmak, ekşitmek, tahmir etmek, turşulamak" anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir. TS'de *mayalat-* fiili yer almamaktadır.

okşat- : Benzetip teşbih etmek, taklit etmek, benzemek.<okşa-t-.

EUT'de *oḳşat-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 94); EAT'de *ohşad-, ohşat-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 515); HT'de *oḫşat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 441).

oturt- : Mukim etmek, iclâs, gemiyi sığa atmak, iskân ettirmek, mıhlayıp çökertmek, kondurmak, komak, hayvan çökertmek.<otur-t-.

OT'de *olgurt-* : "Oturtmak, diktirmek" fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 306); EUT'de *olġurt-* : "Oturtmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 94); DLT'de *olgut-, olxut-* : "Oturtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 437); HT'de *olturġuz-, olturt-, oturt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 445-452); ÇT'de *olturġuz-, olturut-, olturt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 862).

ört- : Örlemek, yaşmak, bent, kapıyı kapamak. Setr etmek, yarlığamak. Yarayı deri kaplamak.<ör-t-.

EUT'de ört- : "Örtmek, kapamak" anlamında kullanılırken yabın- : "Örtmek, örtünmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 102-181); DLT'de köşit-, ört- : "Örtmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 367-464); HT'de ört- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 262); ÇT'de eşür-, ört- : "Örtmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 350-878).

parlat- : Tenvîr, cilâ, üzengi parlatmak, ata dizgin etmek, kadeh yuvarlayıp keyfe cilâ vermek. **Göz parlatmak** ışıldatmak, tecennün etmek, gazap etmek.<parla-t-.

EUT'de *yaltrıt-, yarut-* : "Parlatmak, aydınlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 184-188); DLT'de *yalrat-, yolrat-, yalrıt-, yolrıt-* : "Parlatmak, yalabıtmak" *yapur-* : "Parlatmak, süpürtmek, gizlemek" *yaşnat-* : "Şimşek çaktırmak, parlatmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 736-757); ÇT'de *yarut-* : "Aydınlatmak, parlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1236).

patırdat- : Seslendirmek, ayağı yere vurmak. *Patlamak*.<patırda-t-.

patlat- : Ses ile çatlatmak, muhtebis şeyi havaya atmak, tüfek, fişek gibi şeylere ateş vermek, gürültü çıkarmak, mültehib olmak, sıkıp deşmek, çıban şak etmek, telhîb etmek, baş yaralamak, göz fırlatmak. Yıldırım telhîb etmek.<patla-t-.

sarkıt- : Saçları salıvermek, dudakları sarkınmak, kuyuya indirmek.<sark-ı-t-.

DLT'de *sarkıt-, sarkur-* : "Damlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 493); EAT'de *sarkıd-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 570).

seğirt- : Adımı tesrî etmek, seyir etmek, sıçrayarak koşmak.<seğir-t-.

EUT'de *sigiri-* : "Seğirtmek, koşmak, yutmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 135); DLT'de *segirt-, sekirt-, segre-, sekri-, sekre-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 503); EAT'de *segirt-, seğirt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 576-577); HT'de *sekirt-, sikirt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 509); ÇT'de *seg(i)ri-, sekri-, sirki-, sėgri-, segrit-, sikrit-, sekrit-* fiilleri kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 963).

semirt- : Hayvan besleyip toprağı gübre ile tesmîn etmek, bir şeyin altını besleyip kabartarak takviye ettirmek.<semir-t-.

OT'de *sämrit-* : "Semizlemek, semirtmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 308); DLT'de *semrit-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 504); EAT'de *semrid-, semrit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 578); HT'de *semrit-, semrüt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 512).

sıçrat- : Çocuğu oynatıp hoplatmak. **Leke sıçratmak** bulaştırıp müttehim etmek. Kenarını fırlatmak.<sıçra-t-.

EUT'de *ḳalıt-* : "Sıçratmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 108); DLT'de *kalış-* : "Sıçratmak, halkı terketmekle iki kişi yarış etmek" anlamında kullanılırken *saçrıt-, saçrat-* : "İstemeksizin sıçratmak" *suçıt-* : "Sıçratmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 255-479-537); HT'de *saçrat-, sıçrat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 491-518).

sızlat- : İncitip ekdâr etmek.<sızı+la-t-.

EUT'de *sıslat-, sızlat-* : "Sızlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 134-135); DLT'de *sızlat-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 520).

soğut- : Tebrîd, tenfîr etmek.<soğu-t-.

EUT'de *soġıd-, soġıt-* şeklinde geçerken *tomlıt-* : "Soğutmak" anlamına gelen fiil de mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 136-161); DLT'de *tumlut-, tumlıt-* : "Soğutmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 652); EAT'de *sovıt-, sovud-, sovut-, soyıt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 594-595); HT'de *savut-, sawut-, sovut-* şeklinde geçmektedir.

Bunun yanında *tumlut-* fiili de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 506-606); ÇT'de *savut-* : "Soğutmak, uzaklaştırmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 955).

solut- : Yormak, eziyet etmek.<solu-t-.

somurt- : Dudakları uzayıp ta'abbüs etmek.<somur-t-.

şaklat- : Şakırdatmak. İncesi şıkırdamak, şıkırdatmak. **Kamçı şaklatmak** şakmak, çakmak.<şakla-t-.

şapırdat- : Dudakların sesini çıkarmak, muhaffefi şıpırdamak.<şapırda-t-.

şaşırt- : Yoldan çıkarmak, tedhiş etmek. **Fidan şaşırtmak** fidelemek, yer değiştirmek.<şaşır-t-.

DLT'de *angıt-* : "Şaşırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 27); EAT'de *danglat-* : "Şaşırtmak, şaşkınlığa düşürmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 184).

şımart- : Yüz vermek, azdırmak. **Davayı şımartmak**.<şımar-t-.

terlet- : Yormak, ta'rîk ettirmek, telâş ettirmek.<terle-t-.

EUT'de *tärtär-* : "Terletmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 154); DLT'de *terlet-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 607); EAT'de *derlet-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 200); HT'de *terge-* : "Terletmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 585).

titret- : Terhîb etmek.<titre-t-.

EUT'de *titrät-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 158); DLT'de *bezit-* : "Titretmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 87); EAT'de *ditret-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 216); HT'de *titret-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 597); ÇT'de *titret-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1137).

tüket- : Tükenmek, bağlayıp bitirmek, encam vermek. **Nefes tüketmek**. **Sıfırı tüketmek** müflis olmak.<tüke "bitmek" -t-.

EUT'de *tükät-* : "Tüketmek, bitirmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 168); DLT'de *tüket-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 669); EAT'de *düked-, düket* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 231); HT'de *tüket-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 611); ÇT'de *tüket-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1170).

tüskürt- : Düşmanı dızlatmak, hücumu red ve defetmek.<tüskür-t-.

EAT'de *tüskür-* : "Püskürtmek, geri kaçırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 672); YTS'de *tüskürt-* fiili kullanılmıştır. (Dilçin, 1983: 215); TS'de tüskürt- fiili yer almamaktadır. Ayrıca bu fiil töskürtmek olarak da geçmektedir.

ucuzlat- : Ucuzlatmak, tehvîn etmek.<ucuzla-t-.

ufalt- : İhtisar etmek.<ufal-t-.

uğrat- : Bir şeyi bir şeye vurmak, fırlatmak, giriftar etmek, derde uğratmak, belâya çattırmak.<uğra-t-.

EAT'de *ugrat-* : "Başına getirmek" *uğrat-* : "1. Uğurlamak, göndermek. 2. Uğramasını sağlamak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 677).

uslat- : Uslanmak, akıl başa gelmek, terbiye olmak, hilm gelmek.<us+la-t-.

(Tulum, 2011: 1800) *uslat-* : "Zabt etmek, tedbir etmek, edeplemek, çekip çevirmek" gibi anlamlarda kullanıldığını dile getirir. TS'de *uslat-* fiili yer almamaktadır.

uyut- : Teskin etmek, yatırmak. Usandırmak, maslahatı bekletip tehir etmek.<uyu-t-.

DLT'de *udhıt-* : "Uyutmak, katılaştırmak, peynir yapmak, söndürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 684); EAT'de *üyit-, üyüt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 701); HT'de *uyut-, yatġır-, yatġur-, yatḳur-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 632-671); ÇT'de *uḫlat-, uyḳulat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1181-1192).

uzat- : Tatvîl, met, zam, tehir, teb'îd etmek, sarkıtmak, çeke çeke tariz etmek. **Ayak uzatmak** istihâf etmek. **Çehre uzatmak** münfail olmak. **Dil uzatmak** lisan kameti uzanmak. **El uzatmak**. **İpini uzatmak** serbest bırakmak. **Saç uzatmak** irsal etmek.<uza-t-.

EUT'de *uzat-* : "1. Refakat etmek, eşlik etmek, götürmek. 2. Uzatmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 176); DLT'de *uzat-, uzut-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 706); EAT'de *uzat-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 693); HT'de *uzat-* : "Uzatmak, sunmak, ağırlamak, uğurlamak, yolcu etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 632); ÇT'de *uzat-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1193).

ünlet- : Yaygara, teganni ettirmek.<ünle-t-.

üret- : Bir nevi koyun, meyve çiçek yetiştirip teksir, neşir etmek.<üre-t-.

DLT'de *üdhret-* : "Üretmek, çoğaltmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 709).

ürküt- : Tahdîş, tavhîş, terhîb etmek, kışkış etmek, uçurmak. **Can ürkütmek**. Bir şeyin uçlarını kırpmak. *Ağaç ürkütmek.*<ürk-ü-t-.

OT'de *ürküt-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 313); EUT'de *ürkit-, ürkür-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 178); DLT'de *kuyut-, ürküt-* : "Ürkütmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 391-715); EAT'de *ürkit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 698); HT'de *ürküt-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 640); ÇT'de *hürket-, ürküt-* : "Korkutmak, korkutulmak; şiddetini azaltmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 494).

üşüt- : Soğuklamak, soğuk almak, tebrîd etmek.<üşü-t-.

DLT'de *üşüt-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 718).

verdirt- : Teslim ettirmek.<ver-dir-t-.

HT'de *bėrdürt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 89); TS'de *verdirt-* fiili yer almamaktadır.

yanılt- : Şaşırtmak. İleri geri satrançvari dizmek.<yanıl-t-.

ÇT'de *yañılt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1229).

yassılat- : Teftîh etmek, pehnetmek, basıp ezmek.<yassıla-t-.

yaşat- : İaşe ettirmek, geçindirmek, ihya, hayatta ibka etmek, sağ komak.<yaşa-t-.

HT'de *yaşat-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 669).

yumuşat- : Nu'ûnet vermek, rikkate getirmek, inat ve gazaptan geçirmek, iskât, teskin etmek, telyin etmek, sükunet vermek.<yumuşa-t-.

DLT'de *yumşat-* : "Sepiletmek, yumuşatmak, sözü ve kitabı çabuk çabuk söylemek ve okumak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 813); EAT'de *yumşat-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 783); HT'de *yumşat-, yumuşat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 698-699).

yücelt- : Yücelenmek, terfi, ref etmek, sivri durmak.<yücel-t-.

yükselt- : Terfi sadr ettirmek, makam-ı âlî ettirmek.<yüksel-t-.

DLT'de *yükset-* : "Yükseltmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 823); HT'de *yükset-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 701); ÇT'de *yükset-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1265).

yürüt- : Elden tutup hareket ettirmek, sevk etmek, tesrî ettirmek. **Faiz yürütmek** cari etmek, işletmek. **Saati yürütmek**. **Suyu saman altından yürütmek**. Yürütmek hareket olmak. *Yürütülmek*.<yürü-t-.

OT'de *yorıt-* : "Yürütmek, ilerletmek, geliştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 316); EUT'de *yorıt-* : "Yürütmek, işletmek, harekete getirmek" anlamında kullanılmıştır. Ayrıca *yort-* şeklide mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 197); DLT'de *yorıt-* : "Yürütmek, -ilaç- içini sürdürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 803); EAT'de *yürid-, yürit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 790); HT'de *yörit-, yörüt-, yürüt-, yürit-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 695); ÇT'de *yörüt-, yürüt-, yürgür-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1260-1265).

3.14.2. Geçişli Fiillerden Ettirgen Fiil Yapan –t- Fiilden Fiil Yapım Eki

Eckmann ettirgenlik eki olarak kullanılan –t- ekinin tabanı genellikle ayrı kullanılmadığını belirtmiştir. (Eckmann'danakt.Karaağaç, 2017: 61).

adat- : Vaad nezretmek, diğerinin nezrine vasıta olmak.<ada-t-.

ağart- : Beyazlatmak, kasarlamak, çırpmak. **Bal mumu ağartmak**. **Yüz ağartmak** yararlık etmek, şan kazanmak. Sakal beyazlatıp ihtiyar olmak, zahmetle ömür geçirmek. *Sakalı değirmende ağartıp hıbret kesb etmemek*.<ağar-t-.

EAT'de *akarı-* : "Ağartmak, beyazlatmak" *akart-* : "Ağartmak" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 29); HT'de *aḳart-(1)* : "Ağartmak, temizlemek, aklaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 35); ÇT'de *aḳart-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 24).

ağırlat- : Yükü ziyade etmek, izaz, ikram ettirmek, misafiri hüsni kabûl ile telâkki etmek.<ağırla-t-.

EUT'de *ağırlat-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 5).

aldat- : Aldamak, kin ve mekr ile zihin çelmek. Alış verişte iğfal etmek. Dubara ile oyun etmek, dolandırmak, hilaf söylemek.<alda-t-.

EUT'de *ar-* : " 1.Aldatmak. 2. Yorulmak. 3. Girmek, hûlûl etmek." Anlamında kullanılırken *yalḳantur-* : "Aldatmak" şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 13-184); DLT'de *alda-, ar-* : "Aldatmak" anlamında kullanılmıştır. Bir de *arış-* "Aldatmak, bir birini aldatmak" *yubıla-* : "Aldatmak, hile yapmak, al etmek (Oğuzve Kıpçak dillerince" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 18-30-34-807); EAT'de *alda-* : "Aldatmak, kandırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 33); HT'de *alda-* şekli kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 38); ÇT'de *arġa-(2)* : "Aldatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 49).

anlat- : Tefhîm, telkin, talim, itina ile ikna, ifade etmek, remz ile ima etmek.<anla-t-.

EUT'de *uḳıt-, uḳtur-* fiilleri "anlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 173); DLT'de *uktur-* : "Anlatmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 688); EAT'de *anlat-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 44); HT'de *aŋlat-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 46); ÇT'de *añlat-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 45).

aralat- : Açtırmak, yaydırmak, aralaşmak, seyrekleşmek, seyrelmek.<arala-t-.

EAT'de *aralat-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 50); HT'de *aralat-* : "Arasını açmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 48).

arat- : İstemek, birini sormak.<ara-t-.

EUT'de *çaltur-* : "Aratmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 39); DLT'de *tüplet-* : "Aratmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 673).

arıt- : Yumak, yıkamak, tathir, tanzîf etmek. Zaidi tenkih ile temizlemek, sadeletmek, temize çıkarmak.<arı-t-.

EUT' de *arıd-, arıt-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 13); DLT'de *arıt-(1)* : "Temizlemek" anlamında kullanılırken *arıt-(2)* : "Taşağı çıkarmak, iğdiş etmek, çocuğu sünnet etmek, erkekleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 33-34); EAT'de *arıd-,*

arıt- fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 52-54); HT'de *arıt-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 50); ÇT'de *arıt-* : "Temizlemek, kaldırmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 51).

aşırt- : Aştırmak gibi anlama gelir.<aş-ır-t-.

DLT'de *çürlet-* : "Aşırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 164).

atlat- : At gibi kalkıp fırlamak, nakıllamak, aşmak. Uzağa sıçramak, geçmek, tafra, su gibi fışkırmak, feveran, feyezan etmek. Nehri, hendeği karşı ubûr etmek. Çukura uçmak, tayeran. Okurken biraz yeri geçmek. **Kaza atlatmak** tehlike geçirmek, kurtulmak, def etmek, reha bulmak, halâs olmak.<atla-t-.

OT'de *atlat-* : "Ata bindirmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 295).

ayart- : Ayırıp azdırmak, yerinden lâbe edip tedirgin etmek, ifsat etmek, yerinden amele ayırıp işe getirmek.<ayar-t-.

ayırtlat- : Ayırtlanmak, münakkah, güzide olmak.<ayır-t-la-t-.

KT'de *ayırtlat-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 86); TS'de *ayırtlat-* fiili yer almamaktadır.

bağlat- : Rapt etmek, bendettirmek. Bağlattırmak.<bağla-t-.

EUT'de *bäklän-(2)* : "Bağlatmak, kapatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 25); ÇT'de *bağlat-* : "Düzenletmek, yaptırmak, tesis etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 92).

beklet- : Tevkif, tavik etmek, bekçi komak.<bekle-t-.

DLT'de *beklet-* : "Bağlatmak, hapsettirmek, (Oğuzca) bekletmek, gözettirmek" (Atalay, 2006: 80).

bellet- : Zihne ilka etmek, belli etmek, ızhar etmek.<belle-t-.

beslet- : Kendini infak ettirmek, bir adama yük olmak.<besle-t-.

boşat- : Talak yerdirmek, tatlik ettirmek, *boşatılmak*.<boşa-t-.

DLT'de *boşat-* : "Boşaltmak, çözmek, çözülmek, bırakılmak, (Arguca) –kadın- boşatmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 104); EAT'de *boşat-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 132); HT'de *boşat-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 107).

boyat- : Cilâ ettirmek, nakşettirmek, tasbîg ettirmek.<boya-t-.

EAT'de *boyat-* : "Ulaştırmak, eriştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 133).

budat- : Kestirmek, kısaltmak manasına gelmektedir.<buda-t-.

burt- : Burtarmak, yüz göz buruşturmak, somurtmak, yağda az kavrulup buruşmak, havada açıkta kalıp bürünmek.<bur-t-.

EAT'de *burt-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 144); TS'de *burt-* fiili yer almamaktadır.

buyurt- : Kâğıdın hükmünü üzerine yazdırmak, buyurtu çektirmek.<buyur-t-.

KT'de *buyurt-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 159); TS'de *buyurt-* fiili yer almamaktadır.

çağırt- : Bağırtmak, teganni ettirmek, tellâl nida ettirmek.<çağır-t-.

EAT'de *çağırt-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 160); HT'de *çaḳırt-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 130); ÇT'de *çaḳırt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 224).

çalkat- : Çocuğu sütten hasta etmek, gemi zahireyi ıslatıp bozmak, kuluçka tavuk yumurtada durmamak.<çalka-t-.

çevirt- : Daire yapmak,çevirme almak, etraf kuşatmak, mahsur kılmak.<çevir-t-.

çıkart- : Diş ihraç ettirmek, söktürmek.<çık-ar-t-.

HT'de *çıkart-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 136).

çiğnet- : At ayağı altında bırakmak, hayvanata bastırmak, ekini hayvana harap ettirmek.<çiğne-t-.

DLT'de *çıgrıt-* : "Çiğnetmek, çiğneterek sertleştirmek, işte pişirmek –insan için-" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 146); EAT'de *çiğlet-* : "Çiğnetmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 175).

dayat- : Cevap vermek, muhalefet, mukavemet etmek, isyan yad olmak.<daya-t-.

doğrat- : Bıçağa kestirmek, kazaen parmağı kesmek.<doğra-t-.

DLT'de *tograt-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 632); EAT'de tograt- şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 650).

dokut- : Çulhaya bez nescettirmek.<doku-t-.

EAT'de *dokut-* : "Çaktırmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 219); ÇT'de *toḳat-* : "Dokutmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1143).

donat- : Teçhiz, tezyin etmek, tecemmül etmek.<dona-t-.

EUT'de *yivät-, yivit-* : "Donatmak, teçhiz etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 195); DLT'de *tonat-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 639); EAT'de *donat-, tonalt-, tonat-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 220-656-657).

döşet- : Döşettirmek, tefriş ettirmek. Kaldırım döşetmek, mermer döşetmek.<döşe-t-.

DLT'de *töşet-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 648); HT'de *töşet-* biçiminde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 604); ÇT'de *töşet-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1155).

düzlet- : Tesviye, ıslâh, tanzim, tevfik etmek.<düzle-t-.

eğirt- : İp iplik çektirmek.<eğir-t-.

DLT'de *egirt-* : "Eğirtmek, kalenin etrafını kuşatmayı emretmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 171); EAT'de *egirt-, eğirt-* : "Kuşatmak, sarmak, etrafını

çevirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 244-246); HT'de *egirt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 165).

enet- : İğdiş, ıblık etmek.<ene-t-.

DLT'de *énet-* : "Enetmek, kulağın bir parçasını keserek imletmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 186); ÇT'de *aḫtat-, enet-, inet-* : "İğdiş etmek, enetmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 22); TS'de *enet-* fiili yer almamaktadır.

enlet- : Enliletmek, teftîh etmek.<enle-t-.

KT'de *enlet-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 313); TS'de *enlet-* fiili yer almamaktadır.

esirget- : Hıfz etmek.<esirge-t-.

KT'de *esirget-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 319); TS'de *esirget-* fiili yer almamaktadır.

ezberlet- : Hıfz ettirmek. **Ders ezberletmek** yapma şeyler talim etmek, ilka etmek.<ezberle-t-.

fırınlat- : Fırında kurutmak, gevretmek.<fırınla-t-.

fırlat- : Şiddetle atmak, kırıp sıçratmak.<fırla-t-.

EUT'de *ḳam-* : "Fırlatmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 109).

getirt- : Celp ettirmek, tedarik ettirmek.<getir-t-.

HT'de *keltürt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 307); ÇT'de *keltür-, kiltür-* : "Getirtmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 607).

gözet- : Gözetlemek, intizar, terakkup, sıyanet, nezaret etmek. İane, iaşe, vikaye etmek.<göze-t-.

OT'de *küzäd-* : "Korumak, kollamak, gözetmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 305); EUT'de *közät-, küzät-* : "Gözetmek, saklamak, muhafaza etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 80-84); DLT'de *ködhez-, közet-, köz at-* : "Saklamak, beklemek, korumak, gözetmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 355); EAT'de *gözed-, gözet-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 308); HT'de *közer-, közet-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 350); ÇT'de *gözet-* şeklinde geçerken *ḳurġa-* : "Gözetmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 403-671).

haşlat- : Çamaşıra kaynar su döktürmek.<haşla-t-.

ırgalat- : Irganmak, yerinde oynamak.<ırgala-t-.

DLT'de *ırgat-* : "Irgalatmak, sallatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 218); ÇT'de *ırġat-* : "Kımıldatmak, depretmek, hareket ettirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 501); TS'de *ırgalat-* fiili yer almamaktadır.

ısırt- : Köpekleri taslît etmek. Çarha parmak çiğnetmek.<ısır-t-.

DLT'de *ısırt-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 219).

incit- : Elem vermek, gücendirmek, kırmak. Dokunmak, zarar etmek, bir unsuru kırmak. Eza, cefa, îlâm etmek.<inci-t-.

EUT'de *tolġat-* : "İncitmek, rahatsız etmek, ıztırap etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 160); DLT'de *samsıt-, yiğtür-, yuncıt-, yünçit-, yunçut-, yünçüt-* : "İncitmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 486-790-814); EAT'de *encit-, incit-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 256-372); HT'de *rencit-* : "İncitmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 462); ÇT'de *incit-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 529).

işlet- : İmal, nakış tarsî ettirmek, delip geçirmek, yarayı tekayyüh ettirmek, amele çalıştırmak.<işle-t-.

EUT'de *işlät-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 67); DLT'de *işlet-* şeklinde görülmektedir. (Atalay, 2006: 240); EAT'de *işled-, işlet-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 386).

kapat- : Ata eğer örtmek, hapis, hacz, hasr etmek. Mezatta eşyayı bastırıp ucuz almak, gasp etmek, yarayı körlemek, iltica etmek. Mevkuf, tevkif etmek. Tarlayı pullukla kapatmak, natas etmek.<kapa-t-.

DLT'de *tu-* : "Kapatmak, tıkamak" anlamında kullanılırken *tuntur-* : "Kapatmak, örtmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 648-53); ÇT'de *yapıt-* : "Kapatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1230).

kaplat- : Kürke kap geçirtmek, yüke sandığa çul çektirmek.<kapla-t-.

DLT'de *kalat-* : "Kaplatmak, kılıf geçirtmek, bir şeyi sargıya veya sandığa koydurmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 254).

kazıt- : Tıraş olmak.<kaz-ı-t-.

DLT'de *kırtur-* : "Kazıtmak, sıyırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 320).

koklat- : Az vermek.<kokla-t-.

EAT'de *kohıt-* : "Koklatmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 451); HT'de *yıḍlat-* : "Koklatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 681).

kokut- : İskeleyi kokutmak ziyade etmek.<kok-u-t-.

OT'de *yıdıt-* : "Kokutmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 315); EUT'de *ıdıt-* : "Kokutmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 57); DLT'de *kokıt-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 340); EAT'de *kohut-* : "1. Kokutmak. 2. Koklatmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 451); ÇT'de *butrat-(2)* : "Kokutmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 178).

kolaylat- : Teshîl etmek, tehvîn, ihmal etmek.<kolayla-t-.

KT'de *kolaylat-* fiili yer almaktadır. (Sami, 2019: 669); TS'de *kolaylat-* fiili yer almamaktadır.

kopart- : Bir alete yırttırıp mecruh etmek, parmağı eksere kopartmak.<kop-ar-t-.

HT'de *ḳopart-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 336).

korut- : Bekçiyle, çitle, hendekle muhafaza etmek. Orman çayır korutmak.<koru-t-.

EAT'de *korut-* : "Korumak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 457).

okut- : Talim, tedris, ders vermek, öğretmek, ifade etmek, telkin etmek. Zorla bir şey yaptırıp bir adama hâlini öğretmek, birinden ibramla akçe almak.<oku-t-.

EUT'de *boşgur-, boşgut-* : "Okutmak" anlamında kullanılırken okıt- : "Okutmak, ezbere söyletmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 32-94); DLT'de *okıt-* : "Okutmak, istemek, çağırtmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 430); EAT'de okıt-, okut- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 516-517); HT'de *oḳıt-, oḳut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 442); ÇT'de *oḳıt-, oḳut-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 861).

onalt- : İbra, beri etmek, tahsil ettirmek.<onal-t-.

KT'de *onalt-* : " iyi etmek, ber' ve şifa vermek" anlamında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 943); KB'de *oñul-* : " iyileşmek, düzelmek" anlamında kullanılmıştır. (Arat, 1979: 345); EUT'de *ongul-* : " iyileşmek, sağalmak" *on-* : "sağlamak, onarmak, tedavi etmek, şifa bulmak" fiilleri mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 95); DLT'de *onğul-* : " iyileşmek, düzelmek, iyi olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 439); HT'de *oŋalt-* : "İyileşmek, sağlamlaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 445); TS'de *onalt-* fiili yer almamaktadır.

onurt- : Onartmak, ondurmak. Geçirmek, iflâh, ıslah, tashih etmek.<onur~onar-t-.

KT'de *onurt-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 943); TS'de *onurt-* fiili yer almamaktadır.

oynat- : Tahrik, tehyîc, hile, istihza, raks ettirmek, hora deptirmek, yerinden koparmak, oyalamak, at oynatmak. İşgal etmek.<oyna-t-.

DLT'de *büdhüt-, oynat-* : "oynatmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 122-447); EAT'de *oynat-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 529); HT'de *oynat-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 453).

ödet- : Tazmin ettirmek.<öde-t-.

öğürt- : Hayvanı alıştırmak.<öğür-t-.

EUT'de *ögürt-* : "Kendisini övdürmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 99); EAT'de *ögür ol-* : "Birbirine alışmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 535).

paralat- : Hayvana köpeğe öldürtmek, arslana paralatmak.<parala-t-.

sanklat- : Ava gidecek kuşu pinekte acıktırmak.<sankla-t-.

KT'de *sanklat-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1042); TS'de *sanklat-* fiili yer almamaktadır.

sıyırt- : Dokunarak sürtünerek geçmek, aza derisini cerh, mecruh etmek yüzünden kabuğunu almak.<sıyır-t-.

EAT'de *sıyırt-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 588).

söylet- : İntak etmek, ikrar ettirmek. Muhavere etmek. **Sazı söyletmek** güzel çalmak.<söyle-t-.

DLT'de *aytur-, sözlet-* : "Söyletmek" şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tètür-* : "Söyletmek, dedirtmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 56-536-608); EAT'de *söylet-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 598); HT'de *sözlet-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 532); ÇT'de *sözlet-, tėndür-, tindür-, aytdur-, aytur-* : "Söyletmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1004-1109).

sulat- : Akçeyi ödettirmek, tozları reşş ile bastırmak, su serpmek, ıslatmak, seyyal etmek.<sula-t-.

DLT'de *suwlat-, suwrar-, suwgar-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 546).

sürt- : Aşındırmak, cilâ vermek. **Burun sürtmek** kibir kırılmak. **Tabanı yere sürter gibi** çok gezmek.<sür-t-.

EUT'de *sürt-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 141); DLT'de *sürt-* : "Sürtmek, sürmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 552); EAT'de *sürt-* : "Sürünerek yaklaşmak, sokulmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 609); HT'de *sürt-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 541); ÇT'de *sürt-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1018).

sürüt- : *Köpeği öldürene sürütürler.*<sür-ü-t-.

EAT'de *sürüt-* : "Sürüklemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 609); KT'de *sürüt-* : "Kaldırmayıp yerde çekerek götürtmek, sürükletmek, cer ettirmek: *Kızağı sürütüp götürdüler*" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1117); HT'de *sürüt-* : "Sürütmek, sürtmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 541).

tanıt- : İlân etmek, kabul, biat, tasdik ettirmek. Türkîde bakınmak.<tanı-t-.

tarat- : Mermer yüzünü demir tarakla sürtüp düzlemek, zemin boyaya tarak tarak gölge yapmak. Çamurluk suları tarakla tathîr ettirmek.<tara-t-.

HT'de *tarġat-* : "Dağıtmak, yaymak, üleştirmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 568).

tepelet- : İdam ettirmek.<tepele-t-.

uçurt- : Kuş salıverip pırlatmak, kılıçla bir şeyin ucunu çalıp harm etmek, yıkıp yuvarlamak, tebahhur ettirmek.<uç-ur-t-.

ulat-(2) : Bez çözüldükte tarağa geçirtmek.<ula-t-.

DS'de *ulat-* : "Ulaştırmak" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü XI U-Z, 1993: 4033); TS'de *ulat-* fiili yer almamaktadır.

ütület- : Bir hayvan bir tarafının tüylerini kaza ile yakmak.<ütüle-t-.

yalat- : Yakın sürterek geçinmek.<yala-t-.

DLT'de *yalfat-, yalgat-* : "Yalatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 734); HT'de *yalat-* : "Başkasını yalamağa mecbur etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 655).

yenilet- : Tazmin, tecdit ettirmek.<yenile-t-.

yoklat- : Baktırmak, sordurmak, istifsâr etmek.<yokla-t-.

DLT'de *yoklat-* : "Yükseltmek, dağa çıkartmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 798); HT'de *yoḳlat-* : "Yükseltmek, çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 692).

yüklet- : Hayvanı eşya ile tahmil etmek, insana tahmil etmek, isnat etmek.<yükle-t-.

DLT'de *artın-, yüklet-* : "Yükletmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 38-823); HT'de *yüklet-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 701); ÇT'de *tüyü-, yüklet-, yüklettür-* : "Yükletmek, yüklemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1175-1264).

3.14.3. Anlam Değişikliği Yapan Pekiştirici –t- Fiilden Yapım Eki

eyit- : Sahihi ayıtmak. Demek, söylemek, inşat etmek.<ay~ey-i-t-.

OT'de *ayt-* : "Söylemek, demek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 295); EUT'de *ay-, ayıt-* : "Söylemek, sormak, dikte etmek" şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 19); DLT'de *ay-* : "Söylemek" şeklinde geçerken *ayıt-* : "Söylemek (Oğuzca), sormak." Anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 53); EAT'de *ayıt-, ayt-, eyd-, eyit-, eyt-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 73-76-266-268); HT'de *ay-, ayıt-, ayt-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 64); ÇT'de *ay-(1)* : "Söylemek, konuşmak" şeklinde geçerken *ayd-, ayt-, ayıt-, yet-* : "Demek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 74-76).

3.15. –l- Edilgenlik Fiil Çatısı Eki

"Kullanış sahası çok yaygın olan bir pasiflik meçhullük ekidir." (Akalın, 2001: 159).

" -l- eki KB'de daha çok geçişli fiillere gelerek onlardan pasif fiiller yapar. Asıl görevi ya " kendi kendine olma", yahut da "başkası tarafından yapılma" ifâde etmektir."(Ercilasun, 1984: 29).

> "Bunları isimden (hemen hepsi sıfattır) bir –il- ekiyle yapılmış fiiller saymak elbette yanlış olur. Tabanları sesliyle bittiği halde edilen çatısında –in- değil, -il- almış olmaları da Eski Türkçeden geldiklerine işaret eder. Artık yalın halleriyle ne fiil, ne isim olarak kullanılmaz, ya da damak sesleri

düşmemiş bu cinsten bazı kelime tabanlarından kalan edilen çatı şekilleri de –il- ile yapılmış görülür: *Ufa-l-mak X ufa-k, küçülmek X küçük, alçalmak X alçak* vb.” (Banguoğlu, 2015: 282).

“ Bu ek ettirgenlik yahut pekiştirme ekleri gibi bir kaç nevi olmadığı için, bütün fiil tabanları ile kullanılmaktadır. Aynı fiil köküne üst üste birkaç ek birden geldiğinde, -l-, -ma-/ -me- olumsuzluk eki hariç, diğerlerinden sonra gelmektedir.” (Hacıeminoğlu, 1991: 111).

3.15.1. Kök Fiil Üzerine Edilgenlik Çatısı Eki –l- Alan Fiiller

acıkıl- : Aç olmak, birisi acıkmak.<acık-ıl-.

açıl- : İfşa, izhar etmek. Lâle gibi inkişaf, ferah, inşirah etmek. Engine salmak, uzamak. **Ara açılmak** bozuşmak. **Delik açılmak** masraf yeri zuhur etmek.<aç-ıl-.

EUT’de *açıl-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 2); DLT’de *açıl-, açlın-, açlış-* şekilleriyle geçer. (Atalay, 2006: 3-4); EAT’de *açıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 12); HT’de *açıl-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 24); ÇT’de *açıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 7).

anıl- : Memduh olmak, yad olmak.<an-ıl-.

EAT’de *angıl-*, *anıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 42-43); HT’de *anıl-, aŋıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 46).

arıl- : Şifâ-yâb olmak.<arı-l-.

OT’de *arıl-* : “Azalmak, tükenmek, mahvolmak” anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 294); EUT’de *arıl-* : “Ölçülmek, ölçmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 13); EAT’de *arıl-* : “Temizlenmek, saflaşmak” şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 53); HT’de *arıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 50); KT’de *arıl-* : “İyileşmek, hastalıktan kalkmak, şifâ-yâb olmak, kesb-i ifâkât etmek” şeklinde geçer. (Sami, 2019: 64); ÇT’de *arıl-(1)* : “Temizlenmek, kurtulmak, hastalıktan kalkmak, şifa bulmak” *arıl-(2)* : “Yorulmak, yorgun düşmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 50); TS’de *arıl-* fiili yer almamaktadır.

artıl- : Mezit olmak.<art-ıl-.

DLT’de *artıl-* : “Yüklemek, binmek, ardılmak, bir binit üzerine başı bir tarafa ayakları bir tarafa gelmek üzere heybe gibi ardılmak, erişilmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 38); TS’de *artıl-* fiili yer almamaktadır.

asıl- : Israr etmek, temerrüd etmek, sarılıp bırakmamak, gerinip dayatmak, avk, ipini sürümek.<as-ıl-.

EUT’de *asıl-* : “Asılmak, artırılmak” şeklinde kullanılırken *bodul-* : “Asılmak, bağlanmak” *yaġıl-* : “Asılı kalmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 15-182); DLT’de *asıl-(1)* : “Asılamak” şeklinde geçerken *asıl-(2)* : “Uzamak, uzatılmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 40); EAT’de *asıl-* : “İdam edilmek, sallandırılmak” şeklinde

geçmektedir. (Kanar, 2018: 58); HT'de *asıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 56); ÇT'de *asıl-, aşıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 58).

avrıl- : Kıvrılmış, kasılmış şey çarpık olmak, avrık yay gibi matuf olmak.<avrı-l-.

EAT'de *avrıl-* : "Üzerine kapanırcasına eğilmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 67); TS'de *avrıl-* fiili yer almamaktadır.

ayıl- : Dolanıp yerine gelmek, avunmuş iken dönüp kendine gelmek. Marazdan, sinirden, cünundan ifakat bulmak.<ay-ıl-.

DLT'de *adhıl-* : "Ayılmak" şeklinde geçerken *ayıl-* : "Söylenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 7-54); EAT'de *ayıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 73); HT'de *ayıl-(1)* : "Söylenilmek, açığa vurulmak" *ayıl-(2)* : "Ayılmak, kendine gelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 65); ÇT'de *ayıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 77).

basıl- : Çöküp sönmek, çiğnenmek, mağlup olmak, baskın vermek, tutulmak, ateş itfa olmak, rüzgâr kalmak, sükunet bulmak.<bas-ıl-.

OT'de *basıt-* : " (Düşmana) basılmak" anlamına gelen fiili kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 296); EAT'de *basıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 91); HT'de *basıl-(1)* : "Basılmak, yok edilmek, etkisiz hale getirilmek" *basıl-(2)* : "Yumuşamak, (öfkesi) geçmek" *basıl-(3)* : "Sıkıştırılmak, bunaltılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 79); ÇT'de *basıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 104).

başarıl- : Becerilmek, baş olmak, yenilmek, başa çıkarmak.<başar-ıl-.

bayıl- : Kendinden geçmek, gülmekten yorgunluktan gaşy etmek. Çok sevmek, yeşillik solmak.<bay-ı-l-.

ÇT'de *bayıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 109).

beğenil- : Müstahsen olmak. Tasvip olunmak, makbule geçmek, tercih olmak.<beğen-il-.

EAT'de *begelin-* : "Beğenilmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 103).

boğul- : Mahnûk olmak, suda telef, gark olmak, azaptan nefis hapis olmak, can sıkılmak, fık fık vık vık etmek, hafakan gelmek.<boğ-ul-.

DLT'de *boglun-, bogul-* : "Boğulmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2009: 99-100); EAT'de *bogıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 131); ÇT'de *boğul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 160).

bozul- : Harap,mağlup, mahcup, perişan olmak, çürümek, kesilmek, ağırlanmak, fena bulmak, fena olmak, mütegayyir olmak, çark ve iş zeval bulmak, tebah olmak. Efkâr müfsit olmak. Hâl ve kâra tezgâha halel gelmek, iflas, müteferrik olmak, çehre muhtel olmak.<boz-ul-.

EUT'de *buzul-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 37); DLT'de *bozul-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *tınça-, tança-, tançga-, tançı-, tınçı-, tunçı-* : "Bozulmak,

çürümek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 106); EAT'de *bozıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 135); HT'de *buz(u)l-, bozul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 115); HT'de *bozul-, buzul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 109); ÇT'de *bozal-, bozul-, buzul-* : "Bozulmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 166).

burtul- : Yüz buruşmak, burtuk pürtük olmak.<burt-ul-.

KT'de *burtul-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 157); TS'de *burtul-* fiili yer almamaktadır.

burul- : İltiva olmak, bükülmek, buruşmak gibi tahaddür etmek. İp bir şeye burulmak, dolanmak.<bur-ul-.

EAT'de *burıl-, burul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 144-145).

buyrul- : Edilmek, kılınmak, yapılmak, mahkûm olmak, hüküm kağıdın üzerine yazılmak.<buyur-ul-.

HT'de *buyrul-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 114); ÇT'de *buyurul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 178).

bükül- : Kıvrılıp kalmak. Burulmak, eğrilmek, tefettül etmek, ham olmak, çöküp eğilmek. Sancıdan iki büklüm olmak. *Büküle kalmak.*<bük-ül-.

EUT'de *bükül-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 37); DLT'de *bukul-, büklün-, bükül-* : "Bükülmek" anlamında kullanılırken *kadhrıl-* : "Bükülmek, eğilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 112-123-124-249); EAT'de *bükül-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 148); HT'de *bükül-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 115); ÇT'de *bükül-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 180).

büzül- : Sinirler iktizâz etmek, buruşmak, sığınıp sinip toplanmak ve devşirilmiş oturmak, gözler uykudun küçülmek. Kumaş, libas rutubetten munkabız olmak, daralmak, intişar eden kaçıp çekilmek, ezilip büzülmek.<büz-ül-.

HT'de *büzül-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 117).

çakıl- : Hayvan bağlanmak, bir yere mıhlanıp yerleşmek. *Çingene horozu gibi ayağından çakılı.*<çak-ıl-.

DLT'de *çakıl-* : "Çakılmak, ateş çakmak, eriştirilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 131); HT'de *çaḳıl-* : "Çakılmak, çakmak çakılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 130); ÇT'de *çaḳıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 223).

çarpıl- : Eğrilip bükülmek, eğilmek, cin vurmak, tersi dönmek, daralmak. Yan gitmek, kırılmak, mukavves olmak, iltiva olmak. *El ayak çarpılmak.*<çarp-ıl-.

çatıl- : Kurulmak, apışıp kala kalmak, helâk olmak, at ve devenin bacakları ayrılıp helâk olmak.<çat-ıl-.

EAT'de *çatıl-* : "Yanaştırılmak, bitiştirilmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 166); HT'de *çatıl-* : "Uydurulmuş, uydurulmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 132).

çekil- : Bir kenara gitmek, inziva, ferağat etmek. Geri durmak, büzülmek, tahazzür etmek. *Sular çekilmek, ağaçların suyu çekilmek.*<çek-il-.

DLT'de *çekil-* : "Kitap noktalamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 140); ÇT'de *çikil-* şeklinde kullanılmaktadır. (Ünlü, 2013: 250).

çentil- : Çetele yapılmak. **Silâh çentilmek** diş diş olmak. *Tahta çentilmek.*<çent-il-.

çevril- : Yönelmek, insirâf olmak.<çevir-il-.

DLT'de *çewrül-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 143); EAT'de *çevril-* : "Kapı kapanmak" *çevrül-* : "Çevrilmek, çevirme kebabı yapılmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 171); HT'de *çevrül-, çewrül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 134).

çığrıl- : Med'uv olmak.<çığır-ıl-.

HT'de *çığrıl-(1)* : "Buruşmak" *çığrıl-(2)* : "Ürpermek, titremek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 135); TS'de *çığrıl-* fiili yer almamaktadır.

çırpıl- : Bir miktar kesilmek maaşlar kasr olunmak, kuşun kanadı kesilmek.<çırp-ıl-.

çizil- : Ayna, elmas vesaire yol yol bozulmak.<çiz-il-.

çöl- : Çökünmek, deve oturmak, tortu oturuşmak.<çök-ül-.

KT'de *çökül-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 223); TS'de *çökül-* fiili yer almamaktadır.

çözül- : Düğüm saç ayrılmak, dizler bağı çözülmek, korku hâli ile bir yerden sivişmek, buz vesaire gevşemek, salıvermek.<çöz-ül-.

EUT'de *şäşil-, yörül-* : "Çözülmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 142-197); DLT'de *seşil-* : "Çözülmek, ayrılmak" *seşlin-* : "Çözülmek bağından boşanmak" *yazlın-, yazlış-* : "Çözülmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 507-766); EAT'de *çezil-* : "Çözülmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 172); HT'de *çözül-, yözül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 139); ÇT'de *çözül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 260).

dağıl- : Müteferrik olmak, zedelenmek, şikest olmak, perakende mensur olmak, intişar bulmak. Bozulmak, perişan olmak, teferruk etmek. **Baş beyin dağılmak** sersemlemek.<dağı-l-.

DLT'de *yasıl-* : "Dağılmak, terk olunmak, bırakılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 755); EAT'de *tagıl-, tağıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 623-624); HT'de *dağıl-, tağıl-, tağdıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 140-556); ÇT'de *tağıl-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 1062).

deşil- : Münşak olmak.<deş-il-.

DLT'de *teşil-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 607); EAT'de *deşil-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 202); HT'de *teşil-, töşül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 587); ÇT'de *teşil-, tėşil-, tişil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1117).

devril- : Yuvarlanmak, batmak. <devir-il-.

dikil- : Ayakta durmak, ayağa kalkmak. **Şamdan gibi dikilmek** başa dikilmek.<dik-il-.

DLT'de *kübül-, köpül-* : "Dikilmek, oyulganmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tikil-* : "Dikilmek, -ağaç- dikilmek, bir şeyi dikine koymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 392-864-620); EAT'de *diklin-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 205); HT'de *dikil-, tikil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 149); ÇT'de *tikil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1127).

dinil- : Hareketten fariğ olmak, durmak.<din-il-.

(Tulum, 2011: 595) *dinil-* : "Dinmek, söylenmek, diyüvermek, anılmak" gibi anlamlarda kullanılmıştır. TS'de *dinil-* fiili yer almamaktadır.

dizil- : İntizam olmak, ittisak bulmak.<diz-il-.

EUT'de *tüzül-* : "Dizilmek, sırada olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 170); DLT'de *tizil-, tizlin-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 629); EAT'de *dizek-, düzil-* : "Dizilmek" *dizil-* : "Birlikte olmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 217-241); HT'de *dizil-, tizil-, tüzül-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150); ÇT'de *tizil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1138).

dökül- : Mensur olmak, taşımak. Düşman üzerine inhidâr olmak, karaya asker ihraç olmak. *Baştan soğuk su dökülmek*. **Dişler dökülmek** aciz kalmak. **Yapraklar dökülmek** hazan gelmek. *Yola dökülmek*.<dök-ül-.

EUT'de *töklün-* : "Ayrılmak, dökülmek, dökülmüş olmak" anlamında kullanılırken *tökül-* : "Dökülmek, dağıtmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 162-163); DLT'de *töklün-, tökül-* : "Dökülmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 644); EAT'de *dökil-, dökül-, tökül-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 221-222-661); HT'de *dökül-, tök(ü)l-, töklün-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 151-602); ÇT'de *tökül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1153).

duyul- : İfşa olmak, münkeşif olmak.<duy-ul-.

EAT'de *tuyul-* : "Duyulmak, işitilmek" anlamında kullanılmştır. (Kanar, 2018: 671).

düğül- : Ta'akkud etmek.<düğ-ü-l-.

DLT'de *tügül-* : "Düğülmek, düğümlenmek, yemek boğazda kalmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 668); HT'de *tügül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 610); ÇT'de *tügül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1169); TS'de *düğül-* fiili yer almamaktadır.

edil- : *İkram edilmek, itham edilmek*.<ed-il-.

EUT'de *ätil-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 52); DLT'de *étil-* : "Düzenlemek, edilmek, yapılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 202); HT'de *ėdil-, itil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 164-271); ÇT'de *itil-* : "Yapılmak, edilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 549).

eğil- : Ağaç ve bina mayil olmak, temayül etmek. Bir şey bükülüp çarpılıp matuf olmak, mukavves ve ham olmak. *Ağaç fidan iken eğilir*.<eğ-il-.

EUT'de *inglä-, yügün-* : "Eğilmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 64-199); DLT'de *egil-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 170); EAT'de *egil-* : "1. Eğilmek. 2. Çalışmak. 3. Kalmak, beklemek." *Eğil-* : "Sapmak" Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 243); HT'de *egil-, ėgil-, igil-, ekil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 165); ÇT'de *igil-, ėgil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 512).

eksil- : Eksik gelmek, tenakus olmak.<eksi<egsü-l-.

EAT'de *eğsil-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 246); HT'de *eksil-, eksül-, iksil-, igsil-,* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 168-251); ÇT'de *ėksil-, eksil-, iksil-, öksül-, öksün-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 330-873).

emil- : Çekilip alınmak, temassus olmak.<em-il-.

eşil- : Yer çöküp çukurlaşmak, oyruk olmak, deşilmek.<eş-il-.

DLT'de *eşil-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 198); HT'de *eşil-* : "(İp) gerilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 180); ÇT'de *ėşil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 349).

ezil- : Mağlup olup yasla kalmak, perişan ve helâk olmak, rencide olmak. **Ezilip büzülmek** siftenip kıvrılmak, tereddüt etmek, ihtiraz göstermek.<ez-il-.

EAT'de *ezil-* : "Mahcup olmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 270); HT'de *ezil-(1)* : "Islanmak, nemlenmek" *ezil-(2)* : "Kötü görünmek, kötüleşmek, bozulmak" *ezil-(3)* : "Ezilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 185); ÇT'de *izil-, ezil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 553).

gedil- : Oyulmak, gicişmek.<ged-il-.

EAT'de *gedil-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 278).

geril- : Tevettür etmek, kurulmak.<ger-il-.

EUT'de *käril-* : "Gerilmek, şişmek, uzatılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 71); DLT'de *keril-* : "Gerilmek, gerinmek, esnemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 303); HT'de *keril-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 310); ÇT'de *kiril-(1)* : "Gerilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 637).

gömül- : Çukura gitmek, tırnak ete batmak.<göm-ül-.

EUT'de *kömül-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 77); HT'de *köm(ü)l-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 342); ÇT'de *gömül-, kömül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 402).

görül- : Müşahede olmak, iş tesviye tanzim olunmak.<gör-ül-.

EUT'de *körül-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 79); DLT'de *körül-* şeklinde geçmektedir. Ayrıca *közün-* : "(Arguca) görülmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 365-372); HT'de *körül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 347); ÇT'de *körül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 659).

iletil- : İleri ve öte götürmek.<ilet-il-.

HT'de *iltil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 257).

irkil- : Su irkip toplanmak, insan dolanıp durmak, irti'âş olmak.<irk-il-.

DLT'de *irkil-* : "Toplanmak, çoğalmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 235); HT'de *irkil-(1)* : "Birikmek" *irkil-(2)* : "İrkilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 264).

işitil- : Mesmu olmak, söz kabilinden duygu olmak, tevatür istima etmek, duyulmak.<işit-il-.

EUT'de *äşidil-,işidil- işitil-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 51-67); DLT'de *éştil-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 199); HT'de *işitil-, eşitil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 269); ÇT'de *işitil-, ėşitil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 545).

itil- : Keskinleşmek, sertleşmek.<iti-l-.

DLT'de *itil-*, *itin-*, *itlin-, itliş-* şekilleri kullanılmıştır. (Atalay, 240-41).

kapal- : Kapanmak, ihticap, tesettür etmek, örtünmek, tutunmak, muhasaraya girmek, secde edip teşekkür niyaz etmek. **At kapalmak**. Çiçek, dükkân, kapı, yara küşade şeyler nez'areti sed olmak, tutulmak, muhtebis olmak. Hane göz sönmek.<kapa-l-.

ÇT'de *ḳabal-, ḳapal-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 556-577); TS'de *kapal-* fiili yer almamaktadır.

kapıl- : Meclûb, muğfel, meftun, meczup, şifte olmak, meyletmek, aldanmak. *Malın ucuzluğuna kapılmak*. **Söze kapılmak** ahde aldanmak.<kap-ıl-.

DLT'de *kapıl-* : "Kapanmak, hapsedilmek, kapılmak" anlamında kullanılırken *kapul-* : "Sıkışmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 263-264); EAT'de *kapıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 405).

katıl-(1) : Mülhak, munzam olmak, iktida etmek, katara girmek, iltihak, devaya su meze olmak.<kat-ıl-.

OT'de *katıl-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 302); EUT'de *ḳatıl-* : "Katılmak, karışmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 113); DLT'de *katıl-* : "Karıştırılmak; erkek kadın çifleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 280); EAT'de *katıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 416); HT'de *ḳatıl-* : "Katılmak, aynı fikirde olmak, sıkıntı, eziyet vermek, kötülük etmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 296); ÇT'de *ḳatıl-(1)* : "Katılmak, karıştırmak, gülmekten nefesi tıkanmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 592).

kavrul- : Yanmış gibi gelişmemek, cılız olmak, gevremek manasına sıcaktan nebatat bozulmak.<kavur-ul-.

DLT'de *kagrul-, kawrul-, kagur-, kugur-, kuwur-* şekilleri mevcuttur. (Atalay, 2006: 250); HT'de *ḳavrul-* : "Birleşmek, yapışmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 298); ÇT'de *ḳavrul-* : "Kavrul" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 596).

kayrıl- : Bekâm olmak.<kayır-ıl-.

EAT'de *kayrıl-* : "Emanet edilmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 421); HT'de *ḳayrıl-* : "Dönmek, döndürülmek, çevirmek, çevrilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 300); ÇT'de *ḳayrıl-* : "Eğilmek, arkasına bakmaki geri dönüp bakmak" anlamında kullanılmmıştır. (Ünlü, 2013: 600); TS'de *kayrıl-* fiili yer almamaktadır.

kesil- : İnkıta, infisal etmek, kesâlet gelmek. Dinmek, tatil olmak. Un süt bozulmak, dönmek, kızmak. *Ateş kesilmek. Başımıza zorba kesildi.* **Dizler kesilmek** kıyılmak. **Dört etraf deniz kesilmek** hayret etmek. **El ayak diz takat kesilmek** nefes tutulmak. **Fiyat kesilmek** maktuan olmak. **İhtilâttan kesilmek**. *İştah kesilmek*. **Ortalık deniz kesilmek** rüzgâr, yağmur durmak. **Taş kesilmek**. **Yemekten kesilmek** iştah munkatı olmak.<kes-il-.

EUT'de *käsil-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 72); DLT'de *kesil-* şeklinde geçmekle beraber *keslin-* : "Kesilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 305); EAT'de *kesil-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 431); HT'de *kesil-, kisil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 312).

kırıl- : Münkesir, münfail olmak. **Bel kırılmak** bükülmek, zaaf, acz olmak, münhezim olmak. *Gülmekten kırılmak*. Helâk olmak, rüzgâr soğuk azalmak. **Kol kanat kırılmak** bozulmak, zebun olmak, zaaf gelmek, bir sebepten helâk olmak, halk, hayvan telef olmak.<kır-ıl-.

DLT'de *kırıl-* : "Kabuğu soyulmak, malı alınmak, yoksullaşmak, kar kürünmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 318); EAT'de *kırıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 438); ÇT'de *ḳırıl-(1)* : "Malı alınmak, yoksullaşmak" *ḳırıl-(2)* : "Göz açıp kapanmak, işaret edilmek" *ḳırıl-(3)* : "Kırılmak, yok edilmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 625).

kısıl- : Ses tutulmak, sıkıda kalmak, burun kuyruk kısılmak, muzîkte bulunmak, bir aralığa tutulmak.<kıs-ıl-.

EUT'de *ḳısıl-* : "Kısılmak, darlaşmak, daraltmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 117); DLT'de *kısıl-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 321); EAT'de *kısıl-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 439); HT'de *ḳısıl-* : "Sıkışmak, yerleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 319).

kıvrıl- : Bükülmek, eğrilmek, tefettül olmak, burulmak. **Yılan kıvrılmak** çöreklenmek. Türkîde avrımak, eğilip büklüm büzülmek, bir kenarı kıvrılmak. **Kıvrılakalmak** gebermek.<kıvır-ıl-.

HT'de *ḳıwrıl-, ḳuwrul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 322-358).

kıyıl- : Mide ezilmek. **İç kıyılmak** hafif gaşy olmak. *Dizler kıyılmak*.<kıy-ıl-.

DLT'de *kıyıl-* : "İnmek, geçmek, ağaç eğrilemesine doğramak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 324).

korkul- : Vakıa muntazır olmak, müterakkibı havf olmak.<kork-ul-.

DLT'de *korkul-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 347); HT'de *ḳorḳul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 337).

koşul- : Lâhik, mülhak, muntazam olmak, ilhak olmak.<koş-ul-.

EUT'de *ḳoşul-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 121); DLT'de *koşul-* : "Birleşmek, katılmak, tertip edilmek, öğür kılınmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 349); EAT'de *koşul-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 457); HT'de *ḳoşul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 338); ÇT'de *ḳoşul-(1)* : "Eklenmek, katılmak, yürümek, karışmak" *ḳoşul-(2)* : "Şart koşmak, kararlaştırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 650).

kovul- : Merdut ve matrûd olmak. **Arkası kovulmak** müteakip olmak.<kov-ul-.

EAT'de *kovul-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 458); HT'de *ḳowul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 339); ÇT'de *ḳavul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 596).

koyul- : İlka, iltika etmek, nehir diğerine munsab olmak, asker düşmanına hücumla girişmek.<koy-ul-.

DLT'de *koyul-* : "Akar nesne koyulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 353); EAT'de *koyıl-, koyul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 458-459); HT'de *ḳoḍul-, ḳoyul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 332-339); ÇT'de *ḳoyul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 652).

kullanıl- : Müstahdem olmak.<kullan-ıl-.

kurtarıl- : Kurtulmak, tahlis, tahliye, tesviye olunmak, reha bulmak, çözülmek, sivişmek, kaçmak, zail olmak.<kurtar-ıl-.

HT'de *kurtarıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 355).

kurul- : Gerilmek, gergin durup tekebbür olmak, horoz gibi kurulmak, teessüs etmek, azametle temkinle oturmak.<kur-ul-.

DLT'de *kurul-* : "Kurulmak, büzülmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 385); EAT'de *kurıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 466); HT'de *ḳurul-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 356); ÇT'de *ḳurul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 673).

küçül- : Küçük gelmek, büzülüp küçük olmak, yaşını gizleyip az söylemek.<küçü-l-.

onul- : İytiyâm, iltihâm bulmak.<on-ul-.

EAT'de *onıl-*, *onul-* : "Şifa bulmak, iyileşmek" analamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 524); HT'de *oŋul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 447).

oturul- : İkamet etmek, olunmak.<otur-ul-.

oyul- : Çukur olmak, ağaç kavuğu lâhd gibi boş olmak, zebunluktan gözler çukura gitmek, su darbından yerler hark olmak ve bina temelleri yenmek. Oyuk yapılmak.<oy-ul-.

DLT'de *oyul-* : "Oyulmak, çukurlaşmak, sıkıştırılmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *üngül-* : "Oyulmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 447-713); EAT'de *oyul-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 529); ÇT'de *oyul-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 869).

ölçül- : Mukayese, müvazene olmak.<ölç-ül-.

DLT'de *çığlan-* : "Ölçülmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 145); HT'de *ölçül-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 459).

öpül- : **El etek öpülmek** resmi bî'at etmek.<öp-ül-.

örtül- : Mestur, mahfi, hafi olmak, zemin ihata etmek, şamil olmak.<ört-ül-.

EUT'de *örtül-* : "Örtülmüş olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 102); DLT'de *aşul-, eşül-* : "Örtülmek, örttürmek" şeklinde geçerken *örtül-* : "Örtülmek, kapalı kalmak, karışmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 44-200-465); EAT'de *örtil-, örtür-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 543); HT'de *örtül-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 463); ÇT'de *örtül-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 878).

ötül- : Mağlup olup oyun kaybetmek. Türkîde taksir geçip affetmek. Yenilmek, mağlup, medhul olmak. Oyunda yutulmak.<öt-ül-.

HT'de *ötül-* : "Ricada bulunmak, istekte bulunma, maruzatını aktarmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 465); TS'de *ötül-* fiili yer almamaktadır.

saçıl- : Serilip yayılmak, tereşşüş etmek. **Dökülüp saçılmak** neşri ni'met etmek.<saç-ıl-.

EUT'de *saçal-, saçıl-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 127); DLT'de *saçıl-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 478); HT'de *saçıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 491); ÇT'de *saçıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 933).

sarıl- : Süratle ısrarla kavramak, mu'ânaka etmek, teleffüf, tederrüc, dolanmak, eteği tutmak, yapışmak. **Ayağa sarılmak** yalvarmak. *İki elle sarılmak, boyuna sarılmak, yeşillik duvara sarılmak. Aç olan kılıca sarılır*.<sar-ıl.

EUT'de *yörgäl-* : "Sarılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 197); DLT'de *sarıl-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 492); ÇT'de *sarıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 951).

sarkıl- : Asılakalmak.<sark-ıl-.

KT'de *sarkıl-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1046); TS'de *sarkıl-* fiili yer almamaktadır.

sarsıl- : Mürte'iş, mütezelzil olmak, irti'âş. Hastalıktan bozulmak, bir sebeple zarar görmek, zınkıldamak.<sars-ıl-.

OT'de *kamşat-* : "Sarsılmak, sendelemek" fiili geçmektedir. (Tekin, 2016: 302).

satıl- : Revaç bulmak, sürülmek. *Ağır, ucuz, ehven, peşin, gâlî, veresi, yüngül satılmak*. Perendeden atılıp aldanmak, aldatılmak.<sat-ıl-.

DLT'de *satıl-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 497); HT'de *satıl-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 504); ÇT'de *satıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 953).

savrul- : Toz kalkmak, ters dönmek, perakende olmak.<savur-ul-.

DLT'de *sawruk-* : "Savrulmak, akan su köpüre köpüre dalgalanarak çalkanmak" şeklinde geçerken *sawrul-* : "Savrulmak, saçılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 500); ÇT'de *savrul-, suvral-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 954).

savul- : Mündefi olmak, sivişip kaçınmak, sakınmak.<sav-ul-.

DLT'de *sawıl-, sawul-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 499); EAT'de *savıl-, savul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 572-573); HT'de *savul-, sawul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 506).

sayıl- : Muhterem, muteber, mesmû olmak.<say-ıl-.

HT'de *sanan-* : "Sayılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 501); ÇT'de *sayġal-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 957).

seçil- : Görünmek, teşhis olunmak, temeyyüz olmak.<seç-il-.

EUT'de *säçil-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 131); HT'de *seçil-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 508).

seril- : Yayılıp serilip yatmak, yatağa serilmek, ağır hasta esîri firâş olmak, yapraklar yemişler yere düşüp yayılmak.<ser-il-.

EUT'de *säril-* : "Serilmek, artmak, heyecanlanmak, metinleşmek, sona ermek, durmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 132); DLT'de *seril-* : "Sarsılmak, sendelemek, yalpa ile düşeyazmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 506).

serpil- : Yorgun adam kendini atıp yayılmak, çocuk serpilip büyümek. **Yüreğe su serpilmek** ferah ve inşirah olmak.<serp-il-.

HT'de *sepül-* : "Serpilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 513); ÇT'de *sepil-, sipil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 970).

sevil- : Mahbup, cazip olmak.<sev-il-.

HT'de *sewül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 516); ÇT'de *sivül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 996).

sıçıl- : Murdar, mülevves olmak, iş berbat olmak.<sıç-ıl.

KT'de *sıçıl-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1077); TS'de *sıçıl-* fiili yer almamaktadır.

sıkıl- : Daralmak, ruh münkabız olmak, muzdarip, mahcup, muhtaç, yoksul olmak, kısılmak, iç sıkılmak, kalk.<sık-ıl-.

DLT'de *sıkıl-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 514); HT'de *sıḳıl-* : "Sıkılmak, ezilmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 520).

sıyrıl- : Yavaşça sürtünür gibi savuşmak, kaymak, bir işten kurtulup çıkmak. **Sarsa sıyrılmak**. *Para yüzünden kabuk sıyrılmak.*<sıyır-ıl-.

DLT'de *sıdhrıl-* : "Sıyrılıp kaçmak, kaymak, bütün kıvrıntı ve büküntüleriyle yola bakılmak ve düşünülmek" anlamında kullanılırken *yolkaş-, yolkun-, yulkun-* : "Sıyrılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 511-811); ÇT'de *sıyrıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 986).

sokul- : Girişmek, kalabalığa dalmak, bir yere sığınmak, iltica olmak, bir köşede inziva etmek.<sok-ul-.

DLT'de *kikrül-* : "Sokulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 329); DLT'de *soklun-, sokul-* : "Sokulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 528-29); HT'de *soḳıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 527); ÇT'de *soḳul-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 999).

soyul- : Deri, kabuk kavlamak, dökülmek, sıyrılmak, libas eşya magsûb olmak, haramiye soyulmak.<soy-ul-.

DLT'de *soyul-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 531); HT'de *soyul-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 529); ÇT'de *soyul-* fiili kullanılmmıştır. (Ünlü, 2013: 1002).

süzül- : Kuşun sessiz uçması, yılanın hafifçe kaymaları gibi hareketle savuşup gitmek, insan eriyip nizar olmak, gözler mahmur olmak, uyku gelmek. Türkîde ırılmak.<süz-ül-.

EUT’de *süzül-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 141); DLT’de *süzlün-, süzül-, süzlüş-* : “Süzülmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 554-55); EAT’de *süzül-* : “Baygınlaşmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 610); HT’de *süzül-(1)* : “Eskiyip dökülmek” *süzül-(2)* : “Süzülmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 542).

takıl- : Asılmak, engel, lâtife etmek. Pençeyi taarruzu iliştirmek, ilişip kalmak, tutulmak, merbut olmak. Birine redif olmak.<tak-ıl-.

DLT’de *takıl-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 563); HT’de *taḳıl-(1)* : “Parçalanmak, dağılmak, darmadağınık olmak” *taḳıl-(2)* : “Katılmak, aynı fikirde olmak” *taḳıl-(3)* : “Takılmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 560); ÇT’de *taḳıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1066).

tartıl- : Sendelemek, sallanarak düşer gibi ve deprenip muhalefet eder gibi tartan sarsılmak, hata etmek, birinin üstüne düşüp sataşmak, sarkıntılık etmek, çocuk tartarak yürümek, tekellümde tereddüt etmek.<tart-ıl-.

EUT’de *tardıl-, tartıl-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 148); DLT’de *tartıl-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 580); EAT’de *dartıl-* : “1. Çekilmek, kenara çekilmek. 2. Tartılmak, teraziye koyulmak.” *Tartıl-(1)* : “1. Çekilmek. 2. Uzatılmak.” *Tartıl-(2)* : “Çekinmek, sakınmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 186-638); HT’de *tartıl-* : “Çekilmek, çekilip yayılmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 569); ÇT’de *tartıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1085).

tıkıl- : Bir yere sokulmak.<tık-ıl-.

DLT’de *tıkıl-, tıkış-* : “Tıkılmak, sıkışmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 614); HT’de *tıḳıl-(1)* : “Sık olmak” *tıḳıl-(2)* : “Kilitlenmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 590).

tutul-(1) : Giriftar olmak, basılmak, münfail olmak. Tevkif, mahbus, muteber olmak, boğaz kısılmak, ses mahnûk, sahi olmak, alınmak, ele geçmek, yakayı ele vermek, leş olmak. Tuzağa düşmek, ikrarıyla tutulmak, mebhut olmak. *Balık baştan tutulmak, nutuk tutulmak*. **Şehadet tutulmak** mesmu, makbul olmak. **Bir mevki tutulmak**.<tut-ul-.

EUT’de *tutul-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 167); DLT’de *tutsuk-, tutul-* : “Tutulmak, yakalanmak” anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *tutun-* : “Tutulmak, edinmek, tutmak, yalnız başına tutmak, tutuşmak” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 662-663); EAT’de *dutıl-, dutul-, tutıl-, tutul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 228-229-668-669); HT’de *dutul-* : “(Konuşurken dilde) tutukluk olmak” *tutul-* : “Tutulmak, asılmak, tutturulmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 153-609); ÇT’de *tutıl-, tutul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1166).

tutul-(2) : Girft olmak, muğber, münfa'il olmak.<tut-ul-.

ufal- : Küçülmek.<ufa-l-.

umul- : Me'mûl bulunmak, maksut etmek, intizar çekmek.<um-ul-.

EUT'de *umul-* fiili geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 173).

unutul- : Gaflet, zühul olmak.<unut-ul-.

EAT'de *unıdıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 681); HT'de *unutul-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 626); ÇT'de *unutul-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1186).

üfürül- : Üflenmiş tulum gibi şişmek, yanıp su olarak kabarmak.<üfür-ül-.

KT'de *üfürül-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1286); TS'de *üfürül-* fiili yer almamaktadır.

üzül- : Fersûde olmak, bez eriyip akar gibi eskimek, hastalık uzayıp rencûr düşmek. Hastalık üstelemek, muazzep olmak, zaaf gelmek, gerinip zebun olmak, iç çekilip bir şey arzu etmek, can çekinip özlemek, imrenmek, dilemek, temenni etmek. Deriyi çekip yüzmek. **Üzüm üzüm üzülmek** ziyade güç üzülmek.<üz-ül-.

EUT'de *üzül-* : "Kesilmek, kopmak, sonu gelmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 179); DLT'de *üzül-* : "Üzülmek, kesilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 721); EAT'de *üzül-(1)* : "1. Kopmak, kesilmek, sökülmek, koparılmak. 2. Uzaklaşmak. 3. İlişkiyi kesmek. 4. Yüzülmek" *üzül-(2)* : "Hastalığın nüksetmesi" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 702); HT'de *üzil-, üzül-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 642); ÇT'de *üzül-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1201).

varıl- : Vasıl olmak.<var-ıl-.

EUT'de *barıl-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu: 1993: 22); DLT'de *barıl-* : "Varılmak, gidilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 70); ÇT'de *barıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 102).

vurul- : Av mecruh olmak, kurşun isabet etmek, hastalığa tutulmak, meftun âşık olmak, ta'n, mat'ûn olmak, bir mahal tahrip olunmak.<vur-ul-.

EUT'de *sançıl-,toḳıtıl-* : "Vurulmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 129-160); DLT'de *urul-(1)* : "Vurulmak, döğülmek, kurulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 698); EAT'de *urıl-, urul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 682-683); ÇT'de *urul-(1), urun-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1187).

yakıl- : Tezallümi hâl olmak, şikâyet, iştikâ, hasbi hâl etmek, yanıp yakılmak.<yak-ıl-.

EUT'de *yaḳıl-* : "Yaklaşmak, yaklaştırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 183); DLT'de *örtel-* : "Yakılmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanı sıra *yakıl-* : "Dokunulmak, yaklaşılmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 464-731); EAT'de *yahıl-,*

yakıl- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 713-715); HT'de *yaḳıl-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 654); ÇT'de *yaḳıl-(1)* : "Yakılmak, yanmak" *yaḳıl-(2)* : "Dokundurulmak, etkilendirilmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1222).

yapıl- : Mamul, mebni olmak. Zengin olmak, sarhoş olmak.<yap-ıl-.

EAT'de *yapıl-* : "Bağlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 724).

yaratıl- : Tekvîn, mahlûk olmak.<yarat-ıl-.

OT'de *törü-* : "Yaratılmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 311); EUT'de *yaratıl-* : "Hazır olmak, techiz edilmiş olmak, donatılmış olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 186); DLT'de *törü-* : "Yaratılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 647); EAT'de *yaradıl-, yaratılın-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 725-729); HT'de *dörüdül-, törütül-, yaratıl-* fiilleri bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 152-664); ÇT'de *yaratıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1233).

yarıl-(1) : Çatlamak, inşikak, infilâk olmak. *Dudak yarılmak*.<yar-ıl-.

OT'de *yarıl-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 314); EUT'de *yarıl-* : "Yarılmak, ayrılmak, parçalanmak, (çiçek) açılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 187); DLT'de *yarıl-* : "Yarılmak, yirilmek, açılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 749); EAT'de *yarıl-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 730); HT'de *yançıl-, yarıl-* : "Yarılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 659-665); ÇT'de *yarıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1233).

yarıl-(2) : Az yarılıp aralık kalmak, çıban çatlamak.<yar-ıl-.

yayıl- : Münteşir, helâk olmak, intişar, tevatür bulmak, müteferrik olmak, sirayet etmek, yağ lekesi büyümek. **Davar yayılmak** merada müteferrik otlamak, uzanıp yayılmak.<yay-ıl-.

EUT'de *yadıl-* : "Yayılmak, dağılmak" anlamında kullanılırken *yayıl-, yıyıl-* : "Yayılmak, dökülmek, taşmak, dağılmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 182-190-192); DLT'de *yadhıl-, yayıl-* : "Yayılmak, dağılmak, ayrılmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 724); EAT'de *yayıl-* : "Ağızdan ağza yayılmak" *yıyıl-* : "1. Yayılmak, dağılmak, yere serilmek. 2. Kendini kaptırmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 742-754); HT'de *yaḍıl-, yayıl-, yatıl-, yazıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 651); ÇT' *yayıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1243).

yazıl- : Kaydolmak, deftere geçmek, asker silkine girmek, mesbut olmak. Tahrir, ilâm kılınmak.<yaz-ıl-.

EUT'de *bitil-* : "Yazılmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 30); DLT'de *bitil-, bitin-* : "Yazılmak" *yazıl-* : "Açılmak, yayılmak, yalabımak, güzelleşmek, çözülmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 96-766); EAT'de *bitin-* : "Yazılmak" *yazıl-(1)* : "Yayılmak, serilmek, dağılmak" *yazıl-(2)* : "Resmedilmek, nakşedilmek" anlamında

kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 128-744); HT'de *bitil-(2), bitül-, bitin-, bitinil-, yazıl-(1)* : "Yazılmak" anlamında kullanılan fiiller olup *yazıl-(2)* : "Yayılmak, açılmak, serilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 103-675); ÇT'de *bitil-(1), yazıl-* : "Yazılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 157-1244).

yencil- : Ezilmek.<yenç-il-.

DLT'de *yançıl-* : "İncinmek, ezilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 740); EAT'de *yancıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 721); ÇT'de *yancıl-, yançıl-* : "Ufalanmak, ezilmek" gibi anlamlarda kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1228); TS'de *yencil-* fiili yer almamaktadır.

yenil- : Mağlup olmak.<yen-il-.

EAT'de *yinil-* : "Zapt edilmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 761); HT'de *yiŋil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 688).

yığıl- : Müterâkim olmak, bir yere toplanmak. **Mal yığılıp kalmak** sürülmemek. **Yayılıp yığıla kalmak**.<yığ-ıl-.

EUT'de *yıġıl-* : "Toplanmak, yığılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 191); DLT'de *ökül-* : "Yığılmak, toplanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 455); EAT'de *yığıl-* : "Çekinmek, kaçınmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 752); HT'de *yıġıl-* üç madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *yıġıl-(2)* : "Uzak durmak, sakınmak, vazgeçmek, çekinmek" *yıġıl-(3)* : "Men edilmek, alıkonulmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 682); ÇT'de *ökül-, ükül-* : "Yığılmak, topllanmak" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *yıġıl-(1)* : "Yığılmak, toplanmak, bir araya getirilmek" *yıġıl-(2)* : "Sakınmak, uzak durmak" *yıġıl-(3)* : "Yıkılmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 873-1250).

yıkıl- : Perîşân hal olmak, fani olmak, indihâm bulmak, def, matrud olmak.<yık-ıl-.

Ona eder ol celf-i alk-i cihân
Yıkıl git buradan yürü ol zaman.

EUT'de *yimril-* : "Yıkılmak, çökmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 193); DLT'de *yıkıl-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 782); EAT'de *yıhıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 752); HT'de *yamrul-* : "Yılmak, devrilmek" anlamında kullanılmış olup *yıḳıl-* fiili de mevcuttur. (Ünlü, 2012: 658-683); ÇT'de *yamrul-, yıḳıl-* : "Yıkılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1226-1251).

yırıl- : Az yarılıp aralık kalmak, çıban çatlamak.<yır-ıl-.

EAT'de *ırıl-* : "1. Uzaklaşmak, ayrılmak, uzak olmak. 2. Yorulmak, zahmet çekmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 253); TS'de *yırıl-* fiili yer almamaktadır.

yırtıl- : Çâk olmak, açılıp edepsizlikle alışmak.<yırt-ıl-.

EUT'de *yırtıl-* : "Yırtılmak, yarılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 192); DLT'de *yırtıl-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 787); HT'de *yırtıl-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 685); ÇT'de *yırtıl-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1252).

yoğrul- : Hurd ve hamur olmak, eğrilip büğrülmek, sulb şeyler ezilmek, bükülmek.<yoğur-ul-.

EUT'de *yuğrul-* : "Karışmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 198); DLT'de *yoğrul-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 796); EAT'de *yoğrul-, yuğrul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 769-781); HT'de *yoġrıl-* : "Yoğrulmak" *yoġrul-* : "Kaybetmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 690); ÇT'de *yoġrul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1257).

yorul- : Kelâl gelmek, bitap olmak, nafile uğraşmak, taab çekmek.<yor-ul-.

ÇT'de *yorul-* : "Tabir edilmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1260).

yumul- : Kendi kendine kapanmak ve kapanır gibi toplanmak, gözler uykudan bağlamak.<yum-ul-.

DLT'de *yumluş-, yumul-, yümül-* : "Yumulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 812-813); EAT'de *yumıl-, yumul-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 783); HT'de *yumul-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 698); ÇT'de *yumul-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1262).

yutul- : Ütülmek manasına oyunda kazanmayıp kaybetmek.<yut-ul-.

EAT'de *yudıl-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 781).

3.15.2. Ettirgenlik Fiil Çatıları Üzerine Gelen –l- eki

arttırıl- : Müzayede olmak, müstezat olmak.<art-tır-ıl-.

HT'de art *arturul-* : "Üstün kılınmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 53).

ayartıl- : İğva, muğfel olmak.<ayart-ıl-.

azdırıl- : İğva olmak, ayartılmak.<az-dır-ıl-.

batırıl- : Bir muzmer kişi bir şeyi batırmak, müflis, harap olmak.<bat-ır-ıl-.

HT'de *baṭrul-, batrul-* : "Boğulması sağlanmak, batırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 82).

bildiril- : Tavsiye olmak, i'lâm ve inbâ olunmak.<bil-dir-il-.

oturtul- : İskân, iclâs, rekz, ikame olunmak.<otur-t-ul-.

oynatıl- : Tahrik olunmak.<oyna-t-ıl-.

3.15.3. Diğer Fiil Yapım Ekleri Üzerine Gelen –l- Eki

acınıl- : Mazharı terahhum olmak.<acı-n-ıl-.

anlanıl- : Müstefâd olmak.<anla-n-ıl-.

TS'de *anlanıl-* fiili yer almamaktadır.

anlaşıl- : Malum, münfehim olmak. <anla-ş-ıl-.

DLT'de *ukul-* : "Bilinmek, anlaşılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 688); EAT'de *anglan-* : "1. Anlaşılmak. 2. Takdir edilmek." Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 42).

aranıl- : Arzu olunmak, üst baş aramak.<ara-n-ıl-.

avlanıl- : Avı bir meçhul ya muzmer kişi tutmak.<avla-n-ıl-.

TS'de *avlanıl-* fiili yer almamaktadır.

başlanıl- : Bed' olunmak.<başla-n-ıl-.

bulaşıl- : Mübaşeret, mübâderet kılmak, el sürmek, bir işe girmek, müttehim olmak, halt etmek.<bula-ş-ıl-.

bulunul- : Mevcut olmak, tedarik olunmak.<bul-u-n-ul-.

KT'de *bulunul-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 155); TS'de *bulunul-* fiili yer almamaktadır.

çiğnenil- : Çiğnenmek olmak.<çiğne-n-il-.

KT'de *çiğnenil-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 217); TS'de *çiğnenil-* fiili yer almamaktadır.

eğril- : İnhinâ edip ham olmak, iki kat olmak.<eğ-ir-il-.

EUT'de *ägril-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 46); EAT'de *eğril-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 246).

karışıl- : Mevlânın işine karışılmaz.<karı-ş-ıl-.

yaşanıl- : Taayyüş etmek, geçinmek.<yaşa-n-ıl-.

yumrul- : Tahaddüb etmek.<yum-u-r-ul-.

EAT'de *yumrul-* : "Yamulmak, yamrı yumru olmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 783); TS'de *yumrul-* fiili yer almamaktadır.

3.16. –n- Dönüşlülük Fiil Çatısı Eki

"Dönüşlülük, pasiflik ve mechullük bildiren bir ektir. Genel olarak *–l-* ile biten fiillerin pasif ve mechulü *–n-* ile yapılır. Meselâ *çalın-* fiili hem pasif hem de mechul bir fiil olarak kullanılır." (Akalın, 2001: 160).

> "-in- eki daha çok yalın ve kimseden yana içe dönük bir anlatım getirdiği için bu kavram ailesinden kelimelere herhalde tarihten önceki zamanlardan beri yerli yersiz –in- eki getirilmiş ve bu uzatılmış şekiller yalın tabanlarına rakip olarak onları kullanıştan düşürmüşlerdir. Öyle ki çoğu zaman fiilin basit

tabanı bırakılmış, dilde onun edinen ve ettiren görünüşleri yanyana, veya yalnız –in- şekli yaşar olmuştur: **avmak'tan avunmak X avutmak, arınmak X arıtmak.* Vs. Kullanış ve anlatım incelikleri yönlerinden –in- dilimizde en çok çeşitlemiş eklerden biri olduğu gibi –in- fiilleri de lûgatımızda geniş bir yer tutar. Onları başlıca farklı açılardan az çok öbekleyebiliriz." (Banguoğlu, 2015: 284).

Ayrıca –n- ekini (Korkmaz 2017: 185) Türkiye Türkçesinde başlıca kullanış biçimleri ve özelliklerine göre geniş bir şelilde ele almıştır.

(Ercilesun, 1984: 22-23) –*n*- eki ile türenmiş fiil, geniş zaman kipine girince yardımcı ünlü umûniyetle düşdüğün ifade eder: *avnur-, ötnür-, sevnür-*. Dudak ünsüzlerinden sonra gelen yardımcı ünlüler KB'de yine umûmiyetle düzlüklerini koruduklarını vurgular: *tap-u-n-, sev-ü-n-dür-*. Ayrıca ekin fonksiyonu hakkında bugünkü gibi dönüşlülük ifade etmek, yani yapılan işin fâilin kendisine tesir ettiğini belirtmektir. Bu tür örneklerde hareketi yapan; fiilin hem fâili, hem nesnesi gibi olduğunu belirtir.

"Türk dilinin diğer şivelerde olduğu gibi Batı Türkçesinde de kullanılan aslî dönüşlülük ekidir. Ancak bu ek ile genişleyen bütün fiiller dönüşlü değildir. Asırlardan beri kullanıla gelmenin tabii neticesi olarak, zamanla hem –n- ekinin hem de onunla türetilen kelimelerin mânâsı ve kullanılma sahaları genişlemiştir. Bu itibarla bizce –n- ekiyle genişlemiş fiiller mevcut örneklere dayanılarak değerlendirilmelidir. Bu ek, ünlü ile biten tabanlara doğrudan doğruya, ünsüzle bitenlere ise, -ı/ -i-/ -u-/ -ü-, ünlülerden birinin yardımı ile bağlanmaktadır. Osmanlı döneminde yalnız –ı- ve –i- ünlüleri yardımcı ses olarak kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde ise, ses uyumuna göre, -u- ve –ü- ünlüleri de aynı vazifeyi yapmaktadır. –n- ile genişlemiş fiiller, nadir istisnaları dışında, geçişsizdir. Bu ek, doğrudan doğruya fiil köklerine gelmektedir. Aynı fiil tabanına üst üste birden fazla ek geldiği taktirde, diğerleri –n-'yi takip ederek kullanılırlar: *sev-i-n-dir-i-l-* gibi. Ancak, -n- ile genişlemiş fiil tabanlarına –ş- ekinin geldiği örnekler ise pek azdır. Esasen mahiyetleri icabı, -n- ve –ş- aynı fiilin bünyesinde beraber bulunamazlar. Çünkü –n- hareketin yönünü faile çevirdiği halde, -ş- tam aksine, hareketin iki kişi tarafından birbirine karşı yahut da birlikte yapıldığını ifade etmektedir. Bu itibarla, sadece, dönüşlülük vasfını kaybetmiş bazı –n-'li tabanlara –ş- gelebilmektedir: *dayan- "dayanmak, tahammül etmek,yaslanmak" dayanış- < dayan-ı-ş- "karşılıklı yardımlaşmak"* (Hacıeminoğlu, 1991: 114).

3. 16.1. Dönüşlü Fiiller

aban- : Eğilip bir şeyin üstüne gelip adımını açmak.<aba-n-.

aldan- : İhtida, cihan gururuna kapılıp firifte olmak. İgtirâr, tezvır dolabına, dama düşmek, brandadan atılmak. *Aldanış*.<alda-n-.

EUT'de *yalḳan-* : "Aldanmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 184); DLT'de *alsık-* : "Aldanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 36); EAT'de *aldan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 34); HT'de *aldan-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 39); ÇT'de *aldan-* : "Aldanmak, hile yapılmak, kanmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 33).

aşın- : Biribirine aşıp sürten iki şeyin yenip izale olması gibi kaşınan şeyin mahv ve ihtikaki gibi istihlâk olunmak, yenmek.<aş-ı-n-.

DLT'de *aşgın-* : "Aşınmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 43); EAT'de *aşın-* : "Çürümek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 62).

avun- : Te'allül, işgal olup kendinden geçmek, muğfel olmak. Hayvan hususan inek gebe kalmak. Uğunmak, yayılmak manasına sarfı galatdır.<avu-n-.

DLT'de *awın-* : "Alışmak, avunmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 51); EAT'de *avın-* : "Avunmak, teselli bulmak" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 66); HT'de *avın-, avun-, awun-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 62-63); ÇT'de *avun-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 73).

aylan- : Fırdolayı dönmek, dönüp benzemek, ay kubbe-i âsumânı dolanmak, devir, tavaf etmek.<ayla-n-.

EAT'de *aylan-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 73); HT'de *aylan-* : "Dönmek, daireler çizmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 66); ÇT'de *aylan-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 78).

barın- : İltica etmek, sokulmak, sığınmak, gemi, donanma kış limanına lengergaha girmek.<bar-ı-n-.

EUT'de *barın-* : "Boşanmak, serbestlenmek" şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 22); DLT'de *barın-(1)* : "Gider varır görünmek" *barın-(2)* : "Aybaşı kanı boşanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 70); EAT'de *barın-* : "Kıt kanaat geçinmek, hayatını idame ettirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 89); HT'de *barın-* : "Yetinmek, geçinmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 78).

basırgan- : Ağırlık basıp mustarip olmak, kâbus hitam gelmek.<bas-ır-ga-n-.*

EAT'de *basırgan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 91); ÇT'de *basırġan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 104); TS'de *basırgan-* fiili yer almamaktadır.

boşan- : Bentten zecir ve hapisten reha bulmak. **Yağmur boşanmak** sağanak. Silah kazaen patlamak, sel ve buluttan kan göz yaşı uğramak, tatlîk olunmak, iradesi elinde olmak, boş olmak, dolmuş adam coşmak, huruş etmek, derunda muzmer olanı döküp saymak.<boş+a-n-.

OT'de *boşun-* ve *boşnul-* : "Serbest kalmak" anlamına gelen fiiller kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 297); EUT'de *boşan-* : "Serbest, hür olmak, başına buyruk olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 32); DLT'de *boşan-* : "-Kadın- boşamak (Arguca), boşanmak, bağı çözülmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 103); EAT'de *boşan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 132); HT'de *boşan-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 107); ÇT'de boşan- fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 164).

budan- : Bir şeye itina ile bulaşmak, ihtimamla iştigal etmek. Ciddi sarılmak, girişmek, koyulmak.<buda-n-.

DLT'de *butan-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 120); HT'de *butan-, budan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 114).

bükün- : Veca'den kıvranmak. Su irkilip bir yere toplanmak. Uyuya kalmak, zıbarmak, kıvrılmak.<bük-ü-n-.

bürün- : Örtüye sarınmak, tutunmak, tutup örtünmek.<bürü-n-.

EAT'de *bürin-, bürün-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 149).

büyün- : Büyüklenmek.<büyü-n-.

TS'de *büyün-* fiili yer almamaktadır.

çarpın- : Döğünmek, halecan etmek.<çarp-ı-n-.

çekin- : İhtiraz etmek, istihyâ, iç çekip istemek, iştah etmek.<çek-i-n-.

DLT'de *çekin-* : "Kendisi için kitaba nokta koymak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 140); EAT'de *çekin-* : "1. Canı çekmek, canı istemek. 2. Çekilmek, kendini bir yere çekmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 168).

çemren- : Suya girmeye hazırlanmak, paçaları sıvamak. **Çaya varmazdan çemrenme** bir işe iyi girmek.<çemre-n-.

EAT'de *çemren-* : "Sıvanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 168); HT'de *çermen-* : "Çemrenmek, paçayı sıvamak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 134).

çevrin- : Dolanmak.<çevir-i-n-.

EAT'de *çevrin-, çevrün-* : "1. Dönmek, kendi etrafında dönmek. 2. Çevresini dolaşmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 171); HT'de *çevrün-* : "Devretmek, dönmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 134).

çırpın- : Halecan, telâş etmek, kalp hafakandan vesair sebepten ihtilâc etmek.<çırp-ı-n-.

çizin- : Çizginmek, cevelan, devretmek, gezinmek, savuşmak, etrafta deveran etmek.<çiz-i-n-.

Kesme ümidi gönül başına çizginmeden

Ola ta ki düşe fırsat ele devrandır bu.

EAT'de *cizgin-, çegzin-, çeğzin-, çekzin-, çenzin-, çezgin-, çizgin-* : "Dönmek, dolaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 157-167-168-172-176); TS'de *çizin-* fiili yer almamaktadır.

dayan- : İttikâ, tevekkül, istinat etmek, güvenmek, itimat etmek. *Adama dayanma ölür, duvara dayanma yıkılır. Beylere inanma, suya dayanma*. Deprenmek, mukavemet, yastanmak, mümted olmak, tahammül, temadi etmek. Takat getirmek, müsaade etmek, akça ile seknel ile muavenet etmek. *Bağdat'a dayanmak*.<daya-n-.

DLT'de *tayan-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 590); EAT'de *dayan-, tayan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 188-642); HT'de *tayan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 573); ÇT'de *tayan-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1092).

depren- : İhtizâz, hareket, irtikâz etmek.<depre-n-.

DLT'de *tepren-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 602); EAT'de *debren-, depren-, tepren-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 188-198-646); HT'de *tebren-, tepren-, tipren-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 576); ÇT'de *tėbre-, tepren-, tibren-, tipren-, tėpren-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1096).

didin- : Parelenir gibi deprenmek.<did-i-n-.*

EUT'de *titin-* : "Atılmak, cehd etmek, didinmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 158); DLT'de *titin-* : "Dayanmak, direnmek, dik bakmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 627).

dilen- : Tese'ül, avuç açmak.<dile-n-.

EUT'de *ḳolun-* : "Dilenmek, rica etmek, yalvarmak" şeklinde geçerken *tilän-* : "Dilenmek, arzu etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 120-56); DLT'de *tilen-* : "Aranmak, dilenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 623); HT'de *tilen-, tülen-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 593-611); ÇT'de *tilen-, dilen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1128).

dinlen- : İstirahat etmek, sükun etmek, huzur, ferağat bulmak, sivada müsterih olmak, asayiş gelmek.<dinle-n-.

EUT'de *tın-* : "Dinlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 155); DLT'de *öklen-* : "Dinlenmek, önceden anlamayıp sonradan anlamak, -çocuk- büyümek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 454); EAT'de *dinlen-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 209); HT'de *tiŋlen-, tıŋlan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 594); ÇT'de *diñlen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 298).

diren- : Dayanmak, kavi olup mukavemet etmek, muhalefet etmek.<dire-n-.

DLT'de *tiren-* : "Dayanmak, direnmek, çekinmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 625).

dolan- : Dolunmak, dönüp devir, tedavül etmek, sarmak, kolaçan etmek, savuşmak, zorla varmak, tavaf etmek, ayak dil dolaşmak, işlemek.<dola-n-.

Ya sabr uya sefer diye ne rum ve ne acem kaldı

Dolandım rub'-ı meskunu heman mülk-i adem kaldı.

OT'de *tägzin-, täzgin-* : "Dolanmak" anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); DLT'de *tolgan-* : "Dolanmak, kendine dolamak, içi bulanıp kusma gelmek" anlamında

kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 636); EAT'de *dolan-, tolan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 219-654); HT'de *dolan-, tolan-, dolġan-, tolġan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150-600); ÇT'de *tolan-* şeklinde geçmiştir. Bunun yanında tolġan- : "Dolanmak, eğmek" anlamında kullanıldığı görülmektedir. (Ünlü, 2013: 1144-1145).

donan- : Giydirmek, tezyin etmek, ata ağır takım vurmak, kılıcı gemiyi kızı teçhiz etmek, palanka donatmak. **Tabla donanmak** surlarda şem'a ile müzeyyen meyve tablası çıkarmak.<dona-n-.

EAT'de *donan-, tonan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 220-657).

döğün- : Teessüf, pişmanlık etmek, çarpınmak.<döğ-ü-n-.

EAT'de *dögin-*, dögün- şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 220-221); ÇT'de *tögün-, tükün-(1)* : "Dövünmek, döğünmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1152-1170); TS'de *dövün-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 2011: 719).

dökün- : **Dökülüp saçılmak**. **Su dökünmek**. **Soyunup dökünmek**.<dök-ü-n-.

EAT'de *dökin-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 222).

duldalan- : Gizlenmek.<duldala-n-.

EAT'de *duldalan-* : "Sığınmak, iltica etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 226); DS'de *duldala-* : " 1. Daldalanmak 2. Siper almak. 3. Gölgelenmek" anlamlarında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü IV D, 1993: 1597)

düşün- : Taşınmak, tefekkür, mülâhaza etmek.<düş <tüş "rüya"+e(ü)- "rüya görmek" n-.

EUT'de *öğ-* : "Düşünmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 98); HT'de *tüşün-* : "Alışmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 614); ÇT'de *muñ tay-* : "Düşünmek, tefekküre dalmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tüşün-* fiili de kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 780-1175).

edin- : Kendi için yaptırmak, istimlâk etmek. Kendine âdet kılmak, huy edinmek.<et-i-n-.

OT'de *etin-* : "Sahip olmak, edinmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 300); DLT' de *étin-* : "Edinmek, hazırlanmak" anlamında kullanılırken *sog-, sogur-, sograt-, sugrat-* : "Elde etmek, edinmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 202-525); EAT'de *edin-, idin-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 243-362); HT'de *ėdin-* iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *ėdin-(2)* : "Süslenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 164).

eğlen- : Durmak, yürürken tevakkuf etmek. Cümbüş, iştigal, ruhu işgal, istihza, mizah etmek.<eğle-n-.

EUT'de *mängilä-* : "Sevinmek, neşelenmek, eğlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 87); EAT'de *eglen-, eğlen-, eylen-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 244-246-267); HT'de *eglen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 165).

ezin- : Mide bayılmak, baygınlık hissetmek.<ez-i-n-.

KT'de *ezin-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 330); TS'de *ezin-* fiili yer almamaktadır.

fırıldan- : Telaşla dönüp dolaşmak, halecan etmek.<fırılda-n-.

geçin- : Dünyada taayyüş, idare etmek, ahirete göçmek, irtihal, intikal etmek. Alın teriyle geçinmek. Akıl iddiasında olmak, tavır kullanmak.<geç-i-n-.

EAT'de *geçin-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 277).

gevren- : Bekleye bekleye sabırsızlık, geveze, lafâzan, lâfkörük etmek.<gevre-n-.

KT'de *gevren-* : "Çok beklemek bekleye bekleye sabrı tükenmek" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 383); TS'de *gevren-* fiili yer almamaktadır.

gezin- : Cevelan, devr etmek, biraz gezip dolaşmak, taşra çıkmak, musiki perdelerini nağamatla dolaşmak, aramak. *Boş gezenin boş kalfası (Boş gezenlerin baş kalfası)*.<gez-i-n-.

ÇT'de *kizin-* : "Gezinmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 642).

gizlen- : İhfâ etmek, pinhan, nihan olmak.<gizle-n-.

DLT'de *kizlen-* : "Saklar görünmek, kendi kendine saklamak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *uban-* : "Gizlenmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 336-681); HT'de *kizlen-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 331); ÇT'de *kizlen-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 642).

göçün- : Vefat etmek.<göç-ü-n-.

KT'de *göçün-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 392); TS'de *göçün-* fiili yer almamaktadır.

görün- : Bariz, ayan, zahir olmak, gizlenmemek. **Göze görünmek**. *Hısma akrabaya görünmek*.<gör-ü-n-.

EUT'de *körün-* : "Görünmek, gözükmek" anlamında kullanılmaktadır. (Caferoğlu, 1993: 79); DLT'de *körün-* : "Görünmek, kavuşmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 365); EAT'de *görin-, görün-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 301-302); ÇT'de *körün-, körin-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 660).

göyün- : Yanmak, istihlâk olmak. Olgun yemiş gibi kemale erişip pişmek.<göy-ü-n-.

EAT'de *göyin-, göyün-, köyin-, küyün-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 303-304-361-472); HT'de *küyüne-, küyün-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 349); TS'de *göyün-* fiili yer almamaktadır.

ısın- : Üşüyen tekrar tahammî etmek, ülfet etmek. **Bir yere ısınmak** hazzetmek, yerleşmek.<ısı-n-.

EUT'de *isin-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 66); DLT'de *ısın-* : "Isınmak, sevmek" anlamında kullanılırken *isi-, isin-* : "Isınmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay,

2006: 219-236-237); HT'de *ısın-*, *isin-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 244-265); ÇT'de *ısın-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 502).

ıslan- : İbtilâl etmek, yağmura tutulmak, suda durmak. *Islanmışın yağmurdan pervası olmaz*.<ısla-n-.

DLT'de *öli-* : "Islanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 457); EAT'de *ıslan-* : "Dövülmek, dayak yemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 355); HT'de *ıslan-* fiili mevcuttur. Bunun yanında öli- fiili de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 244-459); ÇT'de *ıslan-* fiili mevcuttur. Bununla birlikte *ipitle-* : "Islanmak, ıslatmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 502-534).

ilin- : Takılıp dolanmak, yılan kavî olmak. *Yılan*. Hafif iliştirilip dikilmek.<il-i-n-.

DLT'de *ilin-* : "Tutulmak, yakalanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 231); EAT'de *ilin-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 369); HT'de *ilin-* : "İlişmek, ilişkili olmak, bağlanmak, tutulmak, yakalanmak, yaklaşmak, maruz kalmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 255); ÇT'de *ėlin-*, *ilin-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 332-522); TS'de *ilin-* fiili yer almamaktadır.

incin- : İnkisar, infial, sakat olmak, kırılmak, gücenmek.<inci-n-.

EUT'de *tolġan-* : "1. İncinmek, rahatsızlanmak. 2. Dönmek." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 160).

kaballan- : Hâlen kabullenmek. Gasp etmek, tu'me almak.<kaballa-n-.

TS'de *kaballan-* fiili yer almamaktadır.

kabullan- : Aslı kaballanmak. Kapanmak, zapt, gasp etmek.<kabulla-n-.

TS'de *kabullan-* fiili yer almamaktadır.

kaçın- : İhtiraz etmek, çekinmek, tevahhuş, geri çekilmek, sakınmak gibi halâs bulmak.<kaç-ı-n-.

DLT'de *kaçın-* : "Kaçar görünmek" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *tıdhın-* : "Kaçınmak, esirgenmek, yasak edilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 244-613).

kalkın- : Tereffüh etmek, kuvvet bulmak.<kalk-ı-n-.

kaşın- : Bir uzuv gicimek, gicişen uzvu istihkâk etmek, kendi kendini kaşır gibi olmak. **Kavgaya kaşınmak** mücadeleye vesile aramak.<kaşı-n-.

DLT'de *kaşın-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 277); HT'de *ḳaşın-* : "Kaşımak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 294).

kığırdan- : Nefretle ürümek, pek sızlanmak, köpekler kaygırmak manasına gelir. İhtar, *davet kaymak*. Köpekler pek kığrışmak.<kığırda-n-.

KT’de *kığırdan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 642); TS’de *kığırdan-* fiili yer almamaktadır.

kıvan- : Tefahur etmek, kendine güvenmek, öğünmek, sünmek, kabarıp koskoslanmak.<kıv “talih,baht”+a-n-.

EAT’de *kıvan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 440); HT’de *ḳıvan* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 322).

kıyın- : Yürek kesilip bayılmak, gaşy. Türkîde bağınlamak.<kıy-ı-n-.

mırıldan- : Homurdanmak. Hafifi söylenmek.<mırılda-n-.

OT’de *käŋrän-* : “Homurdanmak, mırıldanmak” anlamlarında kullanılırken *yaŋra-* : “Mırıldanmak” fiili de kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 303-314); EUT’de *kingrān-* : “Mırıldanmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 74).

oyalan- : İşgal olmak, iğfal olmak, bir yerde ilişip kalmak.<oyala-n-.

ölçün- : Keşif, tahmin etmek, nispet etmek, oranlamak.<ölç-ü-n-.

örtün- : Tutuk tutmak, tesettür etmek, yorgan çekilmek, nikab komak. Ört bas etmek.<ört-ü-n-.

EUT’de *örtün-* şekliyle geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 102); DLT’de *örtün-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 465); EAT’de *örtin-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 543); HT’de *örtün-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 463); ÇT’de *bürgen-* : “Örtünmek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 182).

övün- : Tefahur etmek, müftehir olmak, temeddüh etmek, kendine güvenmek.<öv-ü-n-.

ÇT’de *ögün-* : “Övünmek, kıvanmak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 872).

özen- : İkdam itina, ihtimam, iş güç edinmek, şevk ve ihtimam ile tekellüf etmek, külfet etmek, kuş yavrusu uçmaya hazırlanmak.<öze-n-.

EAT’de *özen-* : “Gıpta etmek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 547).

pertin- : İncinmek, et burkulmak.<pert-i-n-.

TS’de *pertin-* fiili yer almamaktadır.

saklan- : İhtifâ etmek, tahaffuz etmek. Sırra kadem basmak, masum olmak. Çocuklar saklambaç oynamak. Korunmak, mestur, muhafaza olmak.<sakla-n-.

EUT’de *saḳlan-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *yaşı-* : “Saklanmak, gizlenmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 128-189); DLT’de *saklan-* : “Saklanmak, çekinmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 484); EAT’de *sahlan-, saklan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 564-565); HT’de *saḳlan-* iki madde başı olarak ele alınmış olup *saḳlan-(2)* : “Düşünmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 498); ÇT’de *saḳlan-* şeklinde

geçmektedir. Bunun yanında *yaşan-, yaşın-, yaşun-* : “Saklanmak, gizlenmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 943-1238).

salın- : Her yana mütemayil olmak, salınıp bulanmak.<sal-ı-n-.

DLT’de *salın-* : “Sarkmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 485); EAT’de *salın-* fiili iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *salın-(2)* : “Saldırmak, hücum etmek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 566); HT’de *salın-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 499); ÇT’de *salın-* : “Salınmak, bırakılmak, cünbüşle yürümek” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 945).

saplan- : Sokulmak, işlemek, teneşşüb, dalmak, zihin hülyaya dalmak, araba çamura batmak, kalmak, gemi kuma saplanmak, yüreğe hançer saplanmak.<sapla-n-.

sarın- : Bürünmek, dolanmak, müştemil başa şal, sarık sarınmak.<sar-ı-n-.

DLT’de *sarın-* : “Bir şeyi sarınmak, örtünmek, bir işe sarılmak” *sarlan* : “Sarınmak, sarılmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 492-493); EAT’de *sarın-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 570); HT’de *sarın-* : “Sarınmak, bürünmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 503); ÇT’de *yörgen-* : “Sarınmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1260).

sarkın- : Temayül etmek, sataşmak, taarruz etmek.<sark-ı-n-.

KT’de *sarkın-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 1046); TS’de *sarkın-* fiili yer almamaktadır.

sayın- : Mülâhaza etmek, ihtiraz etmek düşünüp taşınmak. *Sanamak*.<say-ı-n-.

KT’de *sayın-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1052); TS’de *sayın-* fiili yer almamaktadır.

sevin-(1) : Mesrur, memnun olmak, ferhan olmak, ferah etmek.<sev-i-n-.

OT’de *mänilä-, ögir-, säbin* : “Sevinmek” anlamına gelen fiiller mevcuttur. (Tekin, 2016: 306-308); EUT’de *säbin-, sävin-* : “Sevinmek” anlamında kullanılırken *sävinçlän-* : “Sevinmek, neşelenmek” *üdlän-* : “Sevinmek” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 131-132-176); DLT’de *sewin-, sewün-* şeklinde görülmektedir. (Atalay, 2006: 508); EAT’de *sevin-, sevün-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 581-582); HT’de *sevin-, sewün-, sevün-, sivün-, söwün-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 515-525-531); ÇT’de *gönen-* : “Sevinmek, fahr eylemek” anlamında kullanılırken *sėvin-, sivin-, sivün-, sövün-, söyün-, sevün-, sėvinçile-* : “Sevinmek” anlamını karşılayan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 402-978).

sezin- : Anlayıp ses çıkarmamak, istihsâs etmek.<sez-i-n-.

DLT’de *sezin-* : “Sezinmek, sanmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 509); HT’de *sizin-* : “Sanmak, zannetmek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 526).

sığın- : İltica etmek, dehâlet etmek, dahil olmak.<sığ-ı-n-.

EUT'de *sıġın-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 133); DLT'de *sıgın-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 512); EAT'de *sıgın-, sığın-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 582-583); HT'de *sıġ(ı)n-, sıḳın-, sıġun-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 519); ÇT'de *sıġın-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 981).

sıkın- : Bir nev ıkınmak, ıklamak.<sık-ı-n-.

sızlan- : Teşekkî etmek, tezallümi hâl etmek, yavrular civildemek, hayvan elemle sinlemek.<sızla-n-.

siftin- : Kıpırdamak, miskin miskin kaşınmak.<suft>sift "fars. Omuz"+i-n-.

silkin- : Tilkişmek, kendi kendine sarsılmak, üstünde olan şeyi düşürmek.<silk-i-n-.

DLT'de *silkin-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 522); HT'de *silkin-, silkün-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 523); ÇT'de *silken-, silkin-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 989).

somurdan- : Sorumdamak, homurdanmak, cimcime etmek.<somurda-n-.

EAT'de *somurdan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 592); TS'de *somurdan-* fiili yer almamaktadır.

soyun- : Libas çıkarmak. **Soyunup dökünmek** istirahat için zinet libasını sade elbiseye tebdil etmek. *Hizmete soyunmak.*<soy-u-n-.

DLT'de *yalın-* : "Soyunmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 735).

sürtün- : Sürünmek, bulaşmak, bahane aramak.<sürt-ü-n-.

DLT'de *sürtün-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 552); EAT'de *sürtün-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 609); HT'de *sürtün-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 541).

sürün-(1) : Sabi emeklemek, sürüklenmek, sefalet çekmek. *Sürüm sürüm sürünmek.*<sür-ü-n-.

DLT'de *sürün-* : "Kendini kaşımak, sert bir şey döğülerek ezilmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 553); EAT'de *sürin-, sürün-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 608-609); HT'de *sürin-, sürün-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 540); ÇT'de *sürgen-* : "Sürünmek, sürüklenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1017).

sürün-(2) : Bulaşmak, telemmüs etmek. *Sabun sürünmek.*<sür-ü-n-.

tacın- : Resmi tetevvüc icra etmek.<taç+ı-n-.

KT'de *tacan-* şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1159); TS'de *tacın-* fiili yer almamaktadır.

tanın- : Mütearif, maruf olmak.<tanı-n-.

tapın- : Veseniyun gibi puta tapmak. Aslında biat etmek, uyuklarken baş eğip kaldırmak, tevehhüm, mübalağa ile temelluk etmek.<tap-ı-n-.

EUT'de *tabın-, tapın-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 144-47); DLT'de *tapın-* : "Tapmak, tapınmak, hizmet etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 574); EAT'de *dapın-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 185); HT'de *tapın-, tap(u)n-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 567); ÇT'de *tapın-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1078).

tutun-(1) : Temessük, tevessül etmek, ilâç istimal etmek, sülük, ustura, peştemal, yaşmak, tutunmak, musallat olmak ta'zîz etmek, örtmek, futa bağlamak.<tut-u-n-.

OT'de *tutun-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 312); EUT'de *tıtın-, tıdın-, tutun-* : "Tutunmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 155-167); EAT'de *dutun-* : "1. Edinmek. 2. Algılamak, telakki etmek." Anlamında kullanılmış olup *tutun-* biçimi de mevcuttur. (Kanar, 2018: 229-670); HT'de *dutun-* : "(Verdiği sözü) tutmak" *tutun-* : "1. Tutunmak, edinmek. 2 tutulmak (ay, gün) 3. Sabretmek. 4. Kabul etmek, addetmek. 5. Sarılmak, tutunmak." anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 153-609).

tutun-(2) : Bulaşmak.<tut-u-n-.

ulan- : Muttasıl olmak, teselsül etmek, ulaş, ittisal etmek.<ula-n-.

DLT'de *ulan-* : "Ulanmak, vasıta olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 689); HT'de *ulan-* fiili iki madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 621); ÇT'de *ulan-(1)* : "Ulaştırmak, uzatılmak" *ulan-(2)* : "Ulanmak, bağlanmak, eklenmek" *ulan-(3)* : "Bulaşmak, derde düşmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1183).

umun- : Umsanmak, ümidi düşmek, emel, intizar etmek.<um-u-n-.

Bu fiilin açıklama kısmında "ümidi düşmek" büyük ihtimalle "ümide düşmek" olarak yazılmak istenmiş olabilir çünkü tarihi edebi metinlerde bu fiil sadece olumlu anlamlarda kullanılmıştır.

EUT'de *umun-* : "Ummak, ümit etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 173); DLT'de *umun-* : "Umunmak, umutlanmak, ummak" anlamlarına geldiği görülmektedir. (Atalay, 2006: 693); KB'de *umın-* : "Umutlanmak" şeklinde geçmiştir. (Arat, 1979: 495); ÇT'de *umın-, umsun-, umun-* : "Beklemek, ummak" anlamında kullanılan fiillerdir. (Ünlü, 2013: 1185); TS'de *umun-* fiili yer almamaktadır.

uzan- : Taarruz etmek, yatmak, mümted olmak, süzülüp gevşemek. *Eli uzanmak.*<uza-n-.

EUT'de *uzan-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 176); EAT'de *uzan-* : "1. Uzun sürmek, uzamak. 2. Yönelmek, gitmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 693); ÇT'de *uzal-* : "Uzanmak, sürüp gitmek, yetişmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1193).

yakın- : *Yanmak.*<yak-ı-n-.

EAT'de *yahın-* : "Kendini yakmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 713).

yapın- : Naz etmek, esvap kesmek, hazırlanmak, kuş uçmaya hazırlanmak.<yap-ı-n-.

EUT'de *yapın-* : "Hazırlanmak, kapanmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 185); DLT'de *yapın-* : "Örtünmek, kendi başına kapamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 745); EAT'de *yapın-* : "1. Silaha davranmak. 2. Kapanmak, örtünmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 724); HT'de *yapun-* : "Örtünmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 661); ÇT'de *yapın-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1230).

yaran- : Yaranılmak.<yara-n-.

EUT'de *yaran-* : "Yaranmak, hoşa gitmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 186); DLT'de *yaran-* : "Yaranmak, yaltaklık etmek, koşakta koşturularak alıştırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 748); EAT'de *yaran-(1)* : "Atın koşturularak alıştırılması" *yaran-(2)* : "Atı savaşa hazırlamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 728).

yastan- : İttikâ etmek.<yasta-n-.

EAT'de *yasdan-, yastan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 733-734); HT'de *yastan-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 668); ÇT'de *yastan-* : "Uzanmak, yaslanmak, dayanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1237); TS'de *yastan-* fiili yer almamaktadır.

yelten- : Talip etmek, müştehî olmak, taklit etmek.<yelte-n-.

EAT'de *yelten-, yilten-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 748-760).

yerin- : İğrenmek, çekinmek, ikrah, istikrah, teneffür etmek.<yer-i-n-.

DLT'de *yèret-* : "Yerinmek, tembellik etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 775); EAT'de *yerin-* : "Üzülmek, acınmak" anlamında kullanılmış ayrıca *yirin-* biçimi de mevcuttur. (Kanar, 2018: 751).

yığın- : Bayılmak, yığılmak gibi uğunup tortup çökmek.<yığ-ı-n-.

EUT'de *yıġın-* : "Toplamak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 191); EAT'de *yığın-* : "Çekinmek, kaçınmak" analamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 752); TS'de *yığın-* fiili yer almamaktadır.

yuvarlan- : Galtân olmak, tekerlenmek, toz toprak içinde mülevves olmak, devrilip helâk olmak. **Yerlere yuvarlanmak** tezellül etmek.<yuvarla-n-.

OT'de *yubul-* : "Yuvarlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 316); DLT'de *yufluş-, yuwluş-, yuwal-, yuwul-, yuwlun-* : "Yuvarlanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 808-819); EAT'de *yuvalan-, yuvnıl-* : "Yuvarlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 785); HT'de *yuvalan-* : "Yuvarlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 700).

3.16.2. Pasif (Edilgen) Fiiller

acın- : Te'ellüm etmek, terahhum etmek, yanmak, hüzün etmek.<acı-n-.

EUT'de *açın-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 2); DLT'de *kurlan-, korlan-* : "Acınmak; tasa, acı duymak, ziyan görmek, katılaşmak, koyulaşmak, mayalanmak, ekşimek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 382); ÇT'de *acığlan-, acıḳlan-, açığlan-* : "Acınmak, gücenmek, rencide olmak" şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *açın-* : "Acınmak" şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 5)

acırgan- : Acıyıp insaf etmek, hamiyet, himayet etmek.<acırga-n-.

ÇT'de *acırġan-, açırġan-, açırġın-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 6); TS'de *acırgan-* fiili yer almamaktadır.

alın- : Bir şey ahz olmak, bir adam kendine ihtimal vermek, gayret etmek, zanna düşmek, müteessir olmak.<al-ı-n-.

EUT'de *alın-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 7); DLT'de *alın-* : "Alınmak, kendi başına alacağını almak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 20); EAT'de *alın-* : "1. Tutulmak. 2. Kaygılanmak, tedirgin olmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 35); HT'de *alın-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 40); ÇT'de *alın-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 35).

aran- : Sonradan kıymeti takdir olunmak, kadir bilinmek.<ara-n-.

arın- : Yunmak, yıkanmak, tebriye etmek, temizlenmek.<arı-n-.

EUT'de *arın-* : "Arınmak, temizlenmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 13); DLT'de *arın-* : "Temizlenmek, istemek ve yunmak, iyileşmek, ot tutunmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 33); EAT'de *arın-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 53); HT'de *arın-* : "1. Arınmak, temizlenmek. 2. Günahtan arınmak." Anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 50); ÇT'de *arın-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 51).

azırgan- : Az vermek, kısmak.<azırga-n-.

EAT'de *azırgan-* : "Azımsanmak, az bulmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 79); ÇT'de *azırġan-* : "Az saymak, hakir görmek, az görmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 83); TS'de *azırgan-* fiili yer almamaktadır.

bellen- : Maruf, mazbut olmak. Bellenmek, dillenmek, ellenmek.<belle-n-.

beslen- : Beslenmek, semen gelmek, perverde olmak, kuvvet bulmak, kalınlaşmak, bir şeyin altı dolup kalınlığı arttırılmak.<besle-n-.

EAT'de *bislen-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 127); HT'de *bislen-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 101).

bezen- : Donanmak, tecemmül etmek. İhtimam etmek, tekellüf etmek.<beze-n-.

DLT'de *bezen-* : "Süslenmek, bezenmek" şeklinde geçmiştir. (Atalay, 2006: 86); EAT'de *bezen-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 112); HT'de *bezen-, bizen-* şeklinde

geçmektedir. (Ünlü, 94); ÇT'de *bezel-* : "Bezenmek, süslenmek, müzeyyen olmak" anlamında kullanılmıştır. Ayrıca *bizel-, bizen-* kullanımları da mevcuttur. (Ünlü, 2013: 131-159).

bilen- : Keskin olmak.<bile-n-.

DLT'de *tişel-* : "Bilenmek, dişenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 626); HT'de *bilen-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 97).

bilin- : Müte'ârif, müşahhas olmak, maruf olmak.<bil-i-n-.

EUT'de *bilil-* : "Bilinmek, tanınmak" *bilin-* : "Bilinmek, anlaşılmak, açığa vurmak, itiraf etmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 28); DLT'de *bilin-* : "Kendi işini bilmek, itiraf etmek, bilinmek, anlaşılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 93); HT'de *bil(i)n-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 98); ÇT'de *bilin-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 146).

boğun- : Isdırap etmek, halecan etmek, bunalmak.<boğ-u-n-.

EAT'de *bogın-, boğun-* : "Kendi kendini boğmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 131); HT'de *boġun-* : "Kendi kendini boğmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 105); TS'de *boğun-* fiili yer almamaktadır.

boyan- : Al kana boyanmak, mülevves olmak.<boya-n-.

EAT'de *boyan-* : "1. Uzanmak, erişmek, ulaşmak. 2. Boyanmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 133); HT'de *boyan-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 107); ÇT'de *boyan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 165).

bölün- : Münkasım, münşak, münkatı, müteferrik olmak, inkisam, tekattu etmek, paralanmak.<böl-ü-n-.

HT'de *bölün-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 109); ÇT'de *bölün-, bölin-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 167).

bulan- : Şeffaflık gitmek, bulutlanmak, midesi karışmak, iç dönmek. **Göz bulanmak** kan oturmak. **Mide bulanmak** vesvese, teneffür etmek. Halk arasına fitne düşmek.<bula-n-.

EUT *bulġan-, bulġa-,* : "Bulanmak, karıştırmak. " kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 35); EAT'de *bulan-* şeklinde geçmiştir. (Kanar, 2018: 140); HT'de *bulġan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 111); ÇT'de bulġan- şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 172).

bulun- : Hazır, mevcut olmak, keşf etmek, tedarik olunmak, ele geçmek. **Bir kimseye bulunmak** hizmet edasına muvaffak olmak, müyesser olmak.<bul-u-n-.

EUT'de *butuk-, bultuk-, bulun-* şekilleri mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 35-37); DLT'de *bulduk-, bulun-* : "Bulunmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 113-115); EAT'de *bulın-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 141); HT'de *bul(u)n-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 112); ÇT'de *bulun-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 173).

burun- : Delinir gibi sancımak.<bur-u-n-.

HT'de *bur(u)n-* : "Kıvrılmak, dolanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 113); TS'de *burun-* fiili yer almamaktadır.

çalın- : Vurulmak, ses vasıl olmak. **Kulağa çalınmak** öttürülmek. *Bakır çalınmak. Boru çalınmak.*<çal-ı-n-.

DLT'de *çalın-* : "Kendini yere atmak, çalmak, kulağına söz erişmek, arıklanmak, zayıflamak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 133); EAT'de *çalın-(1)* : "1. Felç olmak. 2. Hastalığa yakalanmak. 3. Yaralanmak." *Çalın-(2)* : "Duymak, kulağına gelmek" *çalın-(3)* : "Sıyrılmak" *çalın-(4)* : "Telaşla etrafı araştırmak" *çalın-(5)* : "Yazı silinmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 162); HT'de *çalın-* iki madde başı olarak ele alınmıştır. (Ünlü, 2012: 131); ÇT'de *çalın-(1)* : "Çakmak" *çalın-(2)* : "Dövünmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 226).

çalkan- : Deniz kalabalık, halk mevc vurmak, karışmak, araştırılmak, dalgalatmak, talazlanmak. Mide, gemi alt üst olmak. Yürürken iki yana çalkanmak.<çalka-n-.

DLT'de *yaykal-* : "Çalkanmak, her şeye gönlü meyil göstermek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 764); EAT'de *alkan- çalkan-* : "Dalgalanmak, çalkanmak" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 35); ÇT'de *çalḳan-* : "Sarsılmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 226).

çoksun- : Kendisine çok görmek, ihtikar etmek.<çok+su-n-.

EAT'de *çoksun-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 178); TS'de *çoksun-* fiili yer almamaktadır.

dağın- : Tefekkük etmek, ufanmak, dökülmek.<dağı-n-.

KT'de *dağın-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 228); TS'de *dağın-* fiili yer almamaktadır.

dağlan- : Dağlanılmak.<dağla-n-.

HT'de *tağlan-* : "Yakılmak, dağlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 557).

delin- : Çıban delinmek, deşilmek.<del-i-n-

OT'de *tälin-* : "Delinmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); DLT'de *telin-* şeklinde geçmektedir. Bunun yanında *tuplun-, tubul-, tupul-* : "Delinmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 597-653); EAT'de *delin-* : "Göz göz olmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 193).

den- : Denilmek, tabir olunulmak, sipariş olunmak.<de-n-.

EAT'de *din-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 209); HT'de *ten-, tėn-, tin-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 582); ÇT'de *dil-* : "Denmek, söylenmek" anlamında kullanılırken

bu anlamı taşıyan diğer fiillerse şunlardır: *Tėn-, tin-(1), aytıl-, deyil-, diyil-, kõñren-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 294).

doyun- : Tu'me edinmek.<doy-u-n-.

EAT'de *doyun-, toyın-* : "Karnını doyurmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 220-659).

döşen- : Temhîd etmek. Hastalanıp esîri firâş olmak. **Yola döşenmek** yola serilmek, gerimlemek.<döşe-n-.

EUT'de *töşän-* : "Döşenmek, kullanılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 163); DLT'de *töşel-, töşen-* : "Döşenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 647-648); EAT'de *döşen-* : "Döşek sermek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 224); HT'de *töşen-* : "Düşenmek, yayılmak, süslenmek, bezemek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 604); ÇT'de *töşel-, töşen-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1155).

eklen- : İltika, içtima etmek, mülhak olmak.<ekle-n-.

elen- : Taharri olmak, karışmak, cuşa gelmek, çalkanmak, seçilmek.<ele-n-.

enen- : İhtisâ olmak.<ene-n-.

EAT'de *inen-* : "İğdiş edilmek, kısırlaştırılmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 373).

erin- : Eritilmiş gibi gevşemek, tembel olup siftenmek, durduğu yerde tembellikten gerinip esnemek, çekinmek.<eri-n-.

EUT'de *ärin-* : "Erinmek, üşenmek, tenbelleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 49); DLT'de *erin-* : "Erinmek, üşenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 189); EAT'de *erin-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 259); HT'de *ėrin-* : "(Dert vb.) yakınmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 175).

esirgen- : Savn ve himayette olmak, diriğ olunmak.<esirge-n-.

DLT'de *esirgen-* : "Acınmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 195).

eşin- : Hayvan hacet için yeri eşmek, ata kaşan verildikte yeri kazımak, işemek.<eş-i-n-.

DLT'de *küri-* : "Eşinmek, yeri eşmek, kürümek, -hayvan- haşarılık etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 400); EAT'de *eşin-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 262).

gelin- : Gelmek manasına faili muzmerdir. Gelinmek iktiza eder.<gel-i-n-.

HT'de *kelin-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 307); ÇT'de *kėlil-, kilil-* : "Gelinmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 607-633).

gerin- : Temettî etmek. Ispazmoz yarasının tesiriyle temeddüt etmek.<ger-i-n-.

HT'de *kerik-, kerin-* : "Gerinmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 310-311).

giyin- : Telbis etmek.<giy-i-n-.

EAT'de *geyin-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 284); HT'de *kiḍir-* : "Giyinmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 326).

güçsin- : Güce gelmek, gücelmek, güçleşmek, güçlenmek, güce sarmak.<güç+si-n-.

TS'de *güçsün-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 2011: 995).

haşlan- : Pişip yatmak, kazaen kaynar su ile kendini yakmak.<haşla-n-.

isten- : İstenilmek. Bir muzmer kişi talip olmak, matlup olmak, med'uv olmak.<iste-n-.

EAT'de *isten-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 380).

kaplan- : Müştemil, muhtevi, mestur, mefruş olmak.<kapla-n-.

ÇT'de *ḳapaḳal-* : "Kaplanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 577).

kasın- : Maksur olmak.<kas-ı-n-.

KT'de *kasın-* : "Darlaşmak, (libas) sonra darlaştırılmak" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 606).

kazın- : Tırnakla kart kart kaşınmak. Züğürtlükten kazanmak.<kaz-ı-n-.

DLT'de *kazın-* : "Kazılmak, kazmayı iş edinmek, kazar görünmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 288).

kenetlen- : Çeneler, dişler kürâz etmek.<kenetle-n-.

KT'de *kenetlen-* : "1. Kenet denilen demir veya tel rabıta ile bağlayıp yapıştırılmak. 2. Kenet olmuş gibi sıkı kapamak." Şeklinde geçer. (Sami, 2019: 630).

kesin- : Elbise yapınmak.<kes-i-n-.

DLT'de *kesin-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 306).

kınan- : Tahrik, iğra etmek, takbih etmek.<kına-n-.

HT'de *ḳınan-(1)* : "İşkence etmek, eziyet etmek, cezalandırılmak" ḳınan-(2) : "Utanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 317).

kerkin- : Türkîde kerkimek. Şiddetle tirildeyerek basmak, horoz tavuğa, kertenkeler ağaca kerkimek, ağır balta ile kalın ağaca darebât vurup kökünden kesmek. Türkîde azmış hayvan, kerkin. **Kerkin balık** yumurta dökeni anlamına da gelmektedir.<kerki-n-.

DS'de *kerkin-* : "1. Sapık amaçla birisinin arkasına değmek, sürtünmek. 2. Erkek hayvan dişisine karşı çifleşme istediğini belirten hareketler yapmak. 3. Sarmak, sarılmak. 4. Çocuklar oyuncağa ya da sevdiklerine atılmak." Şeklinde geçer. (Derleme Sözlüğü VIII K, 1993: 2755); ÇT'de *kerkin-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 613).

kısırgan- : Esirgeyip dirig etmek.<kısırga-n-.

DLT'de *kısırkan-* : "Kısırganmak, yedirmekten çekinmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 322).

kurulan- : Kurulamak, ictifâf, ter kurutmak, teri soğutmak, alıştırmak.<kurula-n-.

DLT'de *kurın-, kurun-* : "Kurunmak, kurulanmak" anlamında kullanılırken *kuruğla-* : "Kuru olarak kullanmak" *kuruğlan-* : "Kuru bulmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 381-384).

kutlan- : İstis'âd etmek.<kutla-n-.

HT'de *ḳutlan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 357).

okun- : Nefs olmak. **Kendini okunmak** deli olmak. **Pabucu büyüğe okunmak** deli olmak.<oku-n-.

DLT'de *okıl-, okın-* : "Okunmak, okur görünmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 430); EAT'de *ohun-, okın-, okun-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 515-516-517); HT'de *oḳın-, oḳun-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 442); ÇT'de *oḳın-, okun-, oḳul-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 861).

örelen- : Yapınmak, tezyin olmak, meydana gelmek, kalkınmak.<örele-n-.

(Tulum, 2011: 1430) *örelen-* : "Bezelenmek, donanmak, zinetlenmek" anlamında kullanıldığını ifade eder. TS'de *örelen-* fiili yer almamaktadır.

paralan- : Kesbetmek, si'a gelmek. Yırtınmak, parça parça olmak, dağılmak, telâş etmek, debelenmek. Pare pare olmak bir şeyin üzerine can tüketmek, yırtılmak. *Gemi paralanmak, tüfek pararalanmak.*<parala-n-.

EAT'de *paralan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 549).

parçalan- : Pare pare olmak, parelenmek.<parçala-n-.

EUT'de *böksil-* : "Parçalanmak, yarılmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 33).

sın- : Kırılmak bozulmak.<sı-n-.

OT'de *sın-* fiili mevcuttur. (Tekin, 2016: 308); EUT'de *sın-* : "Kırılmak, parçalanmak, sınmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 134); DLT'de *sın-* : "Kırılmak, bozulmak, incimek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 206: 515); EAT'de *sın-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 586); HT'de *sın-, sıŋ-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 520); ÇT'de *sın-* fiili geçmektedir. (Ünlü, 2013: 983).

sıvan- : Çemrenmek, yeni, paçaları, etekleri sıvayıp işe bulaşmak. Külliyen bulaşmak.<sıva-n-.

silin- : Aşınıp mahv olmak, zail olmak. Korunmak.<sil-i-n-.

DLT'de *yodhluş-, yodhun-, yodhul-* : "Silinmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 795); HT'de *silin-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 523).

söylen- : Mırıldanmak, itap etmek, çekişmek.<söyle-n-.

DLT'de *sawlan-(*)* : "Atalar sözü söylemek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 499); EAT'de *aydıl-, eydilin-* : "Söylenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 72-265); HT'de *sözlen-* : "Söylenmek, konuşturulmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 532).

sulan- : Yaşlık kesbetmek, nem almak, erimek. *Ağız sulanmak*. **Kan sulanmak**.<sula-n-.

DLT'de *suwal-(1)* : "Sulanmak, su verilmek, su saçılmak" anlamında kullanılmıştır. Sulanmak anlamına gelen diğer fiiller: *Suwla-, suwlan-, suwsı-* olarak geçmektedir. (Atalay, 2006: 544-546); EAT'de *sulan-* : "Su ihtiyacını gidermek" analamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 603); HT'de *suwlan-* : "(Ağzı) sulanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 537); ÇT'de *susun-* : "Sulanmak, su içmek" anlamında kullanılmıştır. Yine bu anlamı karşılayan *suvar-, sugar-* fiilleri de kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1011-1012).

süslen- : Süs etmek, yapma tavır ve eda kullanmak.<süsle-n-.

EUT'de *badizän-* : "Süslenmek, bezenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 24).

takın- : Huly ve zinet takallüt etmek, iltizam, iktisâ etmek.<tak-ı-n-.

EAT'de *dakın-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 183).

taşın- : Nakletmek, bir yere çok gitmek, müdavemet etmek. **Düşünüp taşınmak** mülâhaza etmek. **Helâya taşınmak** ishal olmak.<taşı-n-.

tavlan- : Tav bulmak düzülmek, semirmek, ip bükülüp kuvvetlenmek, kıvralmak, tüyünü düzmek.<tavla-n-.

EAT'de *tavlan-* : "Semirmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 641); ÇT'de *tavlan-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1090).

terslen- : Haşin olmak, huylanmak, bed muamele etmek.<tersle-n-.

tıkan- : Hafakan gelmek, boğulmak, münkabız olmak.<tıka-n-.

toplan- : Tecemmü ve tahaşşüd etmek, top olmak, izdiham, terâküm, irtikâm etmek, top top birikmek, buruşmak. **Kan başına toplanmak** sızılar bir yere birikmek. Top top elbise, akmişe pütür olmak. Tortop oturmak, çekip toplanmak.<topla-n-.

OT'de *kubran-, kubura-, teril-* : "Toplanmak, bir araya gelmek" anlamlarına gelen fiiller mevcuttur. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *täril-, tiril-, tirin-, tutşuḳ-* : "Toplanmak" şeklinde görülmektedir. (Caferoğlu, 1993: 153-57-66); DLT'de *tèril-* : "Derilmek, toplanmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tèriş-* : "Toplanmak, toplamakta ve dermekte yardım ve yarış etmek" *türü-, tur-, yumıt-, yumut-, yumurlan-* : "Toplanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 605-676-812-813); EAT'de *deril-* : "Toplanmak, bir araya gelmek, bir araya getirilmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 200).

torbalan- : Gergin şey sarkmak.<torbala-n-.

tozlan- : İğbirâr olmak, küdûret etmek.<tozla-n-.

tüken- : Encama ermek, bitmek.<tüke-n-.

EUT'de *tükä-* : "Bitmek, tükenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 168); DLT'de *tüke-* : "Tükenmek, bitmek, yetmek, kifâyet etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 668); EAT'de *düken-, tüken-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 231-671); HT'de *düken-, tüken-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 154); ÇT'de *tüken-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1170).

umursan- : Vazife edinmek, mühimsemek, ihtimam, merak etmek, teklif etmek, üstüne mal edinmek.<umursa-n-.

ütülen- : Alazlatmak, bir şeyin yüzü hafifçe bozarmak.<ütüle-n-.

yağlan- : Kirlenmek, mülevves olmak.<yağla-n-.

DLT'de *yaglan-* şeklinde geçmektedir. Ayrıca *yakrılan-* : "Yağlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 728-32); ÇT'de *yağlan-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1219).

yalan- : Hayvanat lahs etmek.<yala-n-.

DLT'de *yalgan-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 734); EAT'de *yalman-* : "Yalanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 719); HT'de *yalman-, yilen-* : "Yalanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 658-687); ÇT'de *yalan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1223).

yaman- : Yamaşmak, yanaşmak, yapışmak gibi musallat olmak, bulaşmak.<yama-n-.

DLT'de *yamal-* : "Yamanmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *yaman-* : "Kendi kendine yamamak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 738); EAT'de *yaman-* : "Yaslanmak, dayanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 720).

yaralan- : Mecruh olmak, sakat bağır olmak.<yarala-n-.

EUT'de *bärtin-* : "Yaralanmak, kendisini yaralamak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 26).

yeğnilen- : Tahfif vermek, saymayıp tahkir etmek.<yeğni "hafif" +le-n-.

TS'de *yeğnilen-* fiili yer almamaktadır.

yenilen- : Teceddüt, tekrar, iade etmek. *Dert yenilenmek*.<yenile-n-.

EAT'de *yinilen-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 761); HT'de *yaŋılan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 660).

yıkan- : İğtisâl etmek, tahâreti kübrâ için gusletmek, arınmak, istihmâm olmak.<yıka-n-.

DLT'de *çun-* : "Yıkanmak (Oğuzca ve Kıpçak dillerince" *sukın-* : "Yıkanmak (Uç dilince)" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 161-540); HT'de *yuyul-* : "Yıkanmak,

temizlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 700); ÇT'de *yuval-, yuyul-* : "Yıkanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1264).

yiyin- : Yiyilmek, me'kûl olmak, ekl etmek.<ye-yi-n-.

TS'de *yiyin-* fiili yer almamaktadır.

yoklan- : Aranmak, teftiş olunmak.<yokla-n-.

yollan- : Yol almak, ilerlemek, yolun haylisi kat etmiş olmak, sürat kesbetmek.<yolla-n-.

yolun- : Yırtınıp ağlamak.<yol-u-n-.

EUT'de *yolun-* : "Yolda olmak, yola çıkmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 196); DLT'de *yolun-* : "Yolunmak, azat edilmek, bırakılmak, boşanmak" *yülil-* : "Yolunmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 801-824); EAT'de *yolın-* : "Yolmak" *yolun-* : "1. Kurtulmak. 2. Tıraş olmak. 3. Saçını sakalını yolmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 776-777); HT'de *yolun-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 693).

yüklen- : Tahmil, taahhüt etmek. Binmek gibi diğerine bar olmak, birine ağırlık vermek, ihtimal olmak, zahmet etmek, ziyade kuvvet ile dayanıp ezmek, yormak, zorlamak.<yükle-n-.

HT'de *yüklen-, yüklenil-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 701); ÇT'de *yüklen-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1264).

3.16.3. +lA-n- Yapısındaki Fiiller

acılan- : Şiddet etmek, sertleşmek.<acı+la-n-.

adlan- : Kesbi şöhret etmek. Maruf olmak.<ad+la-n-.

EAT'de *adlan-* şeklinde geçmiştir. (Kanar, 2018: 17); ÇT'de *atlan-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 70).

ağalan- : Avurt satmak, tebertum etmek.<ağa+la-n-.

ağıllan- : Ay hale peyda etmek, ahurlanmak, sürü toplanıp durmak, hargele toplanıp müdafaa etmek.<ağıl+la-n-.

EAT'de *agıllan-, agullan-, ağıllan-, ağullan-* : "Halelenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 19-23-24-27).

ağırlan- : Temkin etmek, ağır oturmak.<ağır+la-n-.

DLT'de *agırlan-* . "Ağırlanmak, ikram edilmek, pahalı bulunmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 10); EAT'de *ağırlan-* : "Saygı gösterilmek. 2. Üstüne ağırlık çökmek." Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 24); HT'de *ağırlan-* : "Hürmet ve itibar görülmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 29).

ağırşaklan- : Toplanıp tümselemek. **Memeler ağırşaklanmak** tepesi rîhten şişmek.<ağırşak+la-n-.

EAT'de *agırşaklan-* : "Turunç memeli olmak" *ağırşaklan-* : "Meme uçları yumrulanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 20-25); HT'de *aġurşaklan-* : "Yumrulaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 31).

ahmaklan- : Avanak olmak.<ahmak+la-n-.

TS'de ahmaklan- fiili yer almamaktadır.

alacalan- : Eşya pul pul çillenip lekelenmek, göz hirelenmek.<alaca+la-n-.

alazlan- : Ateşten, kan hararetinden vücutta kızıllık peyda olmak.<alaz+la-n-.

alevlen- : İşti'âl olmak, tutuşup yalınlamak, hararetlenmek, iltihap, gazap ile lehhüb olmak.<alev+le-n-.

EUT'de *yalınla-* : "Alevlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 183); ÇT'de *alavlan-* : "Hararetlenip tutuşmak; hiddet ve gazap ile yağmalamak, talan etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 32).

aralan- : Tenha olmak, dağılmak, perakende, müteferrik olmak.<ara+la-n-.

EAT'de *aralan-* : "Zaman bakımından arası açılmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 49).

arslanlan- : Sonradan hamiyete gelmek, büyüyüp yiğit olmak, salâbetleşmek.<arslan+la-n-.

TS'de *arslanlan-* fiili yer almamaktadır.

assılan- : Assı etmek. Kâr bırakmak.<assı+la-n-.

EAT'de *asılan-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 58); YTS'de *assılan-* : "Yararlanmak, kâr etmek" anlamında olup *asılan-* kullanım biçimi de mevcuttur. (Dilçin, 1983: 15); TS'de *assılan-* fiili yer almamaktadır.

atlan- : At gibi olup şaha kalkmak, şahlanmak, at temellük etmek, ata binmek, ata binenlerden olup kibar olmak, bir şeyi sehven geçmek; geçirip aşırmak, savmak.<at+la-n-.

OT'de *atlan-* : "Ata binmek" anlamıyla kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 295); EUT'de *atlan-* : "Atlanmak, ata binmek" şeklinde geçmiştir. (Caferoğlu, 1993: 17); DLT'de *atlan-* : "Ata binmek, atlanmak, bir şeyin üzerine çıkmak (Oğuzca), atlaşmak, at haline gelmek." Şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 49); EAT'de *atlan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 65); HT'de *aṭlan-*, *atlan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 61); ÇT'de *atlan-* : "Ata binmek, sefere çıkmak, düşman üzerine sevk etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 70).

ayaklan- : Davranıp ayağa kalkmak, iddia, dava, hareket, azimet, halecan, galeyan etmek.<ayak+la-n-.

DLT'de *adhaklan-* : "Ayaklanmak, ayak sahibi olmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 69); EAT'de *ayaklan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 71).

ayazlan- : Gece açıkta kalmak, ayaz geçmek, işlemek.<ayaz+la-n-.

ayrılan- : Münferit olmak, teferrüt etmek.<ayrı+la-n-.

bağlan- : Memdut, memnu olmak, tutulmak, gayri münfekk olmak. *Basiret, kısmet bağlanmak*. Kalb kuvvet etmek, mehcur, merbut, müteahhit, mensup olmak. Uhdeye almak.<bağ+la-n-.

EUT'de *adġan-, atḳan-* : "Bağlanmak" anlamında kullanılmıştır. Bir de *bäklän-(1)* : "Bağlanmak, kapatılmak, kilitlenmek" fiili de mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 4); DLT'de *baglan-, ban-* : "Bağlanmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 61-66); EAT'de *baglan-* bunun yanında farklı anlam olarak *bağlan-* : "1. Kapanmak. 2. Sarınmak, kuşanmak." Şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 83-85); HT'de *baġlan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 73); ÇT'de *baġlan-* : "Bağlanmak, kapanmak, oluşmak, ortaya çıkmak, giyinmek, takınmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 92).

balabanlan- : İrileşmek, tık bas doyup şişmek. Lâkırdıyı ağızda yiyirip karışık söylemek, sarhoş gibi ağır söylemek.<balaban+la-n-.

KT'de *balabanlan-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 101); TS'de *balabanlan-* fiili yer almamaktadır.

ballan- : Koyulaşmak ve meyvenin usaresi çıkıp donmak, cıvıklaşmak, bal gibi azûbeti ziyade olmak, revaklanmak.<bal+la-n-.

barklan- : Evi barkı olmak.<bark+la-n-.

KT'de *barklan-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 106); TS'de *barklan-* fiili yer almamaktadır.

başlan- : Başlı, büyük, dolgun olmak, tekevvür etmek, müdevver olmak.<baş+la-n-.

EUT'de *başlan-* fiili mevcuttur. (Caferoğlu, 1993: 24); DLT'de *başlan-* : "Başlanmak, yönelmek, hayvan dağa doğru sürmek, başaklanmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 74); EAT'de *başlan-* : "Başak bağlamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 99); HT'de *başlan-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 81).

beneklen- : Pul pul leke peyda etmek. Kumaşlar rutubetten, meyve kurakdan lekelenmek, yüz çillenmek. Abraş getirmek.<benek+le-n-.

bıyıklan- : Sinn erip çar-ebrû olmak.<bıyık+la-n-.

bitlen- : Bit hasıl etmek, buğday bozulmak, hayvan kendi kehlesini tutmak, pirelenmek. *Yunan bitlenir*.<bit+le-n-.

bollan- : Bolalmak, tevessü, tevafür etmek, infisâh bulmak.<bol+la-n-.

boslan- : Boylanmak gibi kat olmak, kamet uzamak.<bos~boy+la-n-.

KT'de *boslan-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 145); TS'de *boslan-* fiili yer almamaktadır.

böbürlen- : Kurulup kabarmak, tebartum etmek.<böbür+le-n-.

böceklen- : **Ekin böceklenmek** bitlenmek, sûs peyda etmek.<böcek+le-n-.

budaklan- : Dallanmak gibi bir şey peyda etmek. Pürüzlenmek, teferru, teşa'ub etmek.<budak+la-n-.

EAT’de *budaklan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 139); EAT’de *budaḳlan-, butaḳlan-* : “Çatallanmak, yayılmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 110).

buğulan- : Duman çökmek.<buğu “buhar” +la-n-.

bulutlan- : Hava kapanmak, kumaş lekelenmek, ayna dumanlanmak, küdûret gelmek, göz illet peyda etmek.<bulut+la-n-.

DLT’de *bulıtlan-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 115); HT’de *bulıtlan-* şeklinde görülmektedir. (Ünlü, 2012: 112).

burgaçlan- : İltivâ olmak, sarmaş dolaş olmak.<burgaç+la-n-.

KT’de *burgaçlan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 156); TS’de *burgaçlan-* fiili yer almamaktadır.

buzlan- : Buz tutmak, şişe ve aynanın yüzü saf iken dumanlanmak, şeffaflık zail olmak, rutubet konmak, suların yüzü donmak.<buz+la-n-.

cırlan- : Zırlanmak, böcek öter gibi tatsız dırlanmak, cırıldamak, gevezelik etmek.<cır+la-n-.

KT’de *cırlan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 181); TS’de *cırlan-* fiili yer almamaktadır.

cıvıklan- : Çamur ziyade olup özleşmek. Mizaç titiz, bulaşık olmak, sokaklar cıvık çamur olmak.<cıvık+la-n-.

KT’de *cıvıklan-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 182); TS’de *cıvıklan-* fiili yer almamaktadır.

cızlan- : Böcekler cır cır etmek, acı ötmek, uçarken öten böceklerde vızlamak müstameldir.<cız+la-n-.

TS’de *cızlan-* fiili yer almamaktadır.

çabalan- : El ayak salarak debelenmek.<çaba+la-n-.

çapaklan- : Gafş etmek, çapaklı göz gibi pislenmek.<çapak+la-n-.

DLT’de *çelpeklen-* şeklinde gemektedir. (Atalay, 2006: 141).

çapullan- : Kabullenmek, kapıvermek, tu'me almak.<çapul “ganimet” +la-n-.

çekirdeklen- : Sebze kartlaşmak.<çekirdek+le-n-.

çerezlen- : Vakitsiz doyacak kadar şey yemek.<çerez+le-n-.

EAT’de *çereslen-* : “Çerez yemek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 169).

çeşnilen- : Şeyin lezzeti mahsûsası kıvam bulup gelmek.<çeşni “Far. Tat, lezzet” +le-n-.

çiçeklen- : Tezehhür olmak, ağaçlar, otlar tesnîm etmek.<çiçek+le-n-.

EUT'de *çäçäklän-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 40); DLT'de *çeçeklen-* şekliyle görülmektedir. (Atalay, 2006: 139); HT'de *çeçeklen-* şeklinde görülmektedir. (Ünlü, 2012: 133).

çillen- : Lekelenmek, bakır, canfes beneklenmek.<çil+le-n-.

çivilen- : Bent ettirmek, mıh vurdurmak, bir yerde dernek edip çok gecikmek.<çivi+le-n-.

çöplen- : Kuş gibi cüzi kırıntı yemek, kanaatla geçinmek.<çöp+le-n-.

çöreklen- : Kıvrılıp kangal olmak, yılan kat kat bükülmek.<çörek+le-n-.

dalgalan- : Talazlanmak, deryayı mütemevviç olmak, zahr, telâtum etmek, mevc vurmak, deniz cuşu huruşa gelmek. Dalga dalga lekelenmek. **Yılan dalgalanmak** süratle koşmak.<dalga+la-n-.

DLT'de *kum-, örküçlen-* : "Dalgalanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 377-464).

dallan- : Bir iş pürüzlenmek, eşkâl arız olmak.<dal+la-n-.

darlan- : Kasavet, eşya çekip büzülmek. Gücendirmek, i'zâb etmek.<dar+la-n-.

(Tulum, 2011: 554) *darlıġan-* : "Yençüp sıkılmak, sokranmak" anlamında kullanılmıştır. TS'de *darlan-* fiili yer almamaktadır.

debelen- : Arka üstüne yatıp iki yana çabalamak.<debe+le-n-.

degirmilen- : Top olmak, semirmek.<degirmi+le-n-.

KT'de *değirmilen-* şeklinde geçmektedir. (Sami, 2019: 243); TS'de *degirmilen-* fiili yer almamaktadır.

densizlen- : Tatsızlık, yolsuzluk etmek.<densiz+le-n-.

derilen- : Deri bağlamak, yara müneddeb, mülte'im olmak, dericik peyda olmak.<deri+le-n-.

KT'de *derilen-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 250); TS'de *derilen-* fiili yer almamaktadır.

dertlen- : İllet sahibi olmak.<dert+le-n-.

EAT'de *derdlen-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 199).

dırlan- : Demek. <dır+la-n-.

diklen- : Batmak, ürpermek.<dik+le-n-.

dillen- : Dile gelmek, dil açılıp çok söyler, şakrak olmak. Edepsizlenmek. Dillerde gezmek, medhul olmak.<dil+le-n-.

donuklan- : Berraklık gitmek.<donuk+la-n-.

KT'de *donuklan-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 273); TS'de *donuklan-* fiili yer almamaktadır.

dumanlan- : **Göz dumanlanmak** hiddetten ya illetten kararmak.<duman+la-n-.

ellen- : El ile kurcalanmak, kovulmak, merdûd olmak.<el+le-n-.

eşeklen- : Eşeğe binmek, eşek gibi izansızlık etmek.<eşek+le-n-.

DLT'de *eşgeklen-* : "Eşek sahibi olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 197); TS'de *eşeklen-* fiili yer almamaktadır.

evlen- : Ev bark olmak, tezevvüç etmek.<ev+le-n-.

OT'de *äblä-* : "Evlendirmek" fiili geçmektedir. (Tekin, 2016: 298); EUT'de *kälinlä-, kişilän-* : "Evlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 70-75); DLT'de *ewlen-(1)* : "Hâlelenmek, kendine ev edinmek" anlamında kullanılırken *ewlen-(2)* : "Evlenmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 207); EAT'de *beglen-* : "1. Evlenmek (kadın), kocaya varmak. 2. Bey olmak. 3. Beylik taslamak." *Evle-* : "Evlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 103-265); HT'de *cüftlen-* : "Evlenmek" anlamında kullanılmış olup *ėwlen-, ivlen-* fiilleri de bu anlamda kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 128); ÇT'de *ivlen-, öylen-, üylen-* : "Evlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 550).

fırlan- : Şiddetle, sesle atmak. Uçurmak, bir şeyin kenarını sıçratmak.<fır+la-n-.

(Tulum, 2011: 724) *firlan-* : "Kopmak, acele ile kalkmak, ansızın kalkmak, parlamak" gibi anlamlarda kullanıldığını ifade eder. TS'de *fırlan-* fiili yer almamaktadır.

filizlen- : Yeşermek, sürmek, çimlenmek, ifrah olmak. Çıban filizlenmek.<filiz+le-n-.

fillen- : Aramak. Her tarafı aktarıp süratle ve dikkatle taharri etmek, ihtimam ile devir ve teftiş etmek.<fil+le-n-.

TS'de *fillen-* fiili yer almamaktadır.

gazellen- : Yapraklar kuruyup dökülmek.<gazel+le-n-.

gerçeklen- : Tahakkuk etmek.<gerçek+le-n-.

EAT'de *gerçeklen-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 281); TS'de *gerçeklen-* fiili yer almamaktadır.

gıcıklan- : Tahriş ve tahdiş gibi tahrik etmek.<gıcık+la-n-.

gölgelen- : Tazallül, ihtimâ etmek, müstezil olmak, yazı ve resim lekelenmek. *Gölgelenemediğim ağaç kurusun*.<gölge+le-n-.

DLT'de *köşün-, köşin-* : "Gölgelenmek, gölgeye çekilmek, kendini gizlemek, örtmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 367-864); EAT'de *gölgelen-* : "Gölgede serinlemek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 295); HT'de *köligelen-* : "Gölgede oturmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 341).

göllen- : Su birikip havuz olmak, bir yerde su tekevvür etmek.<göl+le-n-.

güvelen- : Elbise, hububat güve peyda edip harap olmak, çil kap karıncalanmış gibi çürümek.<güve "küçük bir böcek türü" +le-n-.

horozlan- : Kabarıp kurulmak, tebertum etmek.<horoz+la-n-.

hörgüçlen- : Tümseklenmek.<hörgüç+le-n-.

TS’de *hörgüçlen-* fiili yer almamaktadır.

incirlen- : Yumuşayıp balı ve zamkı akmak.<incir+le-n-.

TS’de *incirlen-* fiili yer almamaktadır.

ipliklen- : Tel tel dağılmak, didilip fitil fitil olmak.<iplik+le-n-.

islen- : Ocak ve mum isinden kararmak, karalanmak, tütünden tire olmak.<is+le-n-.

DLT’de *ıslan-* : “İslenmek” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 219); ÇT’de *islen-(1)* : “Kokuşmak, kokulanmak, çürümek” *islen-(2)* : “İzin istemek, veda etmek, danışmak, ilim için izin vermek” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 540).

işitmezlen- : Sağırlığa vurmak, sağırlıktan gelmek.<işitmez+le-n-.

KT’de *işitmezlen-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 548); TS’de *işitmezlen-* fiili yer almamaktadır.

işkillen- : Şüpheye varmak, vahimeye uğramak, şüphelenmek.<işkil+le-n-.

iyilen- : İyi olmak, kemâl bulmak, sıhhat bulmak, ıslâh etmek.<iyi+le-n-.

KT’de *iyilen-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 555); TS’de *iyilen-* fiili yer almamaktadır.

kabuklan- : Meyveler kemâle ermeye yakın olmak, yara kabuk peyda edip muhşekir olmak.<kabuk+la-n-.

DLT’de *kadhızlan-* : “Kabuklanmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 249).

kanatlan- : Uçmaya başlamak, tayeran etmek. *Çekirge kanatlanmak*.<kanat+la-n-.

DLT’de *kanatlan-* : “Binek sahibi olmak, uçmak, kanatlanmak; kanadı çıkmak, bitmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 260).

kanlan- : Katil, cani olmak. Mülevves olmak. Çehreye renk kan gelmek.<kan+la-n-.

karıncalan- : Uyuşup batar gibi olmak, tenemmül etmek. *Ayak karıncalanmak*.<karınca+la-n-.

katlan- : Eğilmek, tahammül etmek, iki kat hamide olmak, hamur gibi kat kat olmak, katlaşmak, imhâl Olmak.<katı+la-n-.

OT’de *kātlan-* : “Çalışmak, çabalamak” şekliyle geçmektedir. (Tekin, 2016: 302); EAT’de *katlan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 417); HT’de *ḳatlan-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 297); ÇT’de *ḳatlan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 594).

kaymaklan- : Mayiler koyulaşıp yüzü deri tutmak.<kaymak+la-n-.

DLT’de *kayuklan-* : “Kaymaklanmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 286).

keskinlen- : Keskinleşlek, darplı, şedit olmak, imha olunmak, tünd olmak, künd zıddı. Tagallüb etmek.<keskin+le-n-.

KT'de *keskinlen-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 636); TS'de *keskinlen-* fiili yer almamaktadır.

kıflan- : İşçinin kıfı tutmak.<kıf+la-n-.

TS'de *kıflan-* fiili yer almamaktadır.

kıllan- : Yaşlanmak, kart olmak.<kıl+la-n-.

kımlan- : Ayağa kalkar gibi hazırlanmak, kuşlar uçmaya hazırlanıp kalkınmak.<kım+la-n-.

kilitlen- : Kitlenmek, dişler, azâ teşbîk olunmak. **Parmakları kilitlemek**. *Kapıyı üzerine kilitlemek.*<kilit+le-n-.

koçlan- : Böbürlenmek, azmak, yiğitlenmek, yüreklenmek.<koç+la-n-.

kokorozlan- : Dikilmek, dik gelmek.<kokoroz+la-n-.

kolaylan- : Pezîrâ-yı hitâm, karîn-i ihtitâm olmak.<kolay+la-n-.

EAT'de *kolaylan-* : "1. Fırsatını bulmak. 2. Önem verilmemek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 452).

koskoslan- : Tazim etmek, tekebbür, tebertum, kurulup kabarmak.<koskos+la-n-.

KT'de *koskoslan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 676); TS'de *koskoslan-* fiili yer almamaktadır.

köklen- : Nebatat kök peyda etmek, temelleşmek, paydar, müstedâm olmak, bir yerde müstekır olmak.<kök+le-n-.

DLT'de *köklen-* : "Sıkı bağlanmak, asaletli veya zengin olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 357).

körlen- : Münkarız olmak, zeval bulmak, ışık kararmak, yara kapanmak, bıçak çöngülmek, kesmemek, ticaret kesat olmak.<kör+le-n-.

EUT'de *tägil-* : "1. Körlenmek, kör edilmek. 2. Dokunulmak, kamaştırılmak." Anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 151).

köşklen- : Köşüklenmek, koskoslanmak gibi tekebbür etmek.<köşk+le-n-.

TS'de *köşklen-* fiili yer almamaktadır.

kötülen- : Bed-nâm olmak.<kötü+le-n-.

kurtlan- : Teaffün ile kurt peyda olmak, sabırsızlık etmek, kıpırdamak.<kurt+la-n-.

DLT'de *kurtla-* : "Kurt çıkarmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 383); HT'de *ḳurtla-* : "Kurtlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 355).

lâpalan- : Kaynayıp koyulaşmak.<lâpa+la-n-.

TS'de *lâpalan-* fiili yer almamaktadır.

mayalan- : Tezayüd, terâküm etmek, çoğalmak, esaslandırmak. *Mayalanmış mal.*<maya+la-n-.

mevişlen- : Dalgalanmak, beneviş olmak.<meviş+le-n-.

TS'de *mevişlen-* fiili yer almamaktadır.

mıhlan- : Bir yerde saplanıp kala kalmak, def olmamak, nala mıha vurmak, sadalamak, mıhla bir şey çakılmak.<mıh+la-n-.

nasırlan- : Katı deri peyda etmek.<nasır+la-n-.

ortalan- : Yarıya gelmek, iki parça olmak.<orta+la-n-.

EAT'de *ortalan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 526); TS'de *ortalan-* fiili yer almamaktadır.

oyuklan- : Obruk kovuk olmak.<oyuk+la-n-.

KT'de *oyuklan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 949); TS'de *oyuklan-* fiili yer almamaktadır.

öfkelen- : Tehevvür, hışım etmek.<öfke+le-n-.

OT'de *öbkälä-* : "Öfkelenmek, kızmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 307); EUT'de *buş-* : "Öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak, heyacanlanmak" anlamında kullanılırken *övkilä-, övkälän-* : "Öfkelenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 36-103); DLT'de *öpkele-, öpkile-* : "Ciğerine vurmak, öfkelenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 260); EAT'de *buş-*, *öykelen-* : "Öfkelenmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 146-545); HT'de *buş-* : "Kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek" anlamında kullanılmış olup *efkele-, öfkele-, öfkelen-, öpkele-, öwkele-* fiilleri de kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 114-164-461-465); ÇT'de *öpkelen-* : "Hiddet ve gazap etmek" *öykele-* : "Öfkelenmek, darılmak, hışımlanmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 876-881).

örümceklen- : Örümcek olmak, anâkib mensucatla toz toprak tutmak.<örümcek+le-n-.

paklan- : Tathîr olunmak, illetten kurtulup arınmak.<pak+la-n-.

paslan- : Pas bağlamak, tutmak, ataletten metrukiyet gelmek.<pas+la-n-.

perdelen- : Tahcîb, tahaccür etmek.<perde+le-n-.

pıhtılan- : Mu'akked olmak.<pıhtı+la-n-.

KT'de *pıhtılan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 981).

pırlan- : Kuş yavrusu emeklemek.<pır+la-n-.

KT'de *pırlan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 981); TS'de *pırlan-* fiili yer almamaktadır.

pirelen- : Pislenmek. Pire dolmak, temizlenmek. Pire toplamak. Kıpırdamak, huylanmak, vesveseye giriftar olmak.<pire+le-n-.

posalan- : Teressüb etmek.<posa+la-n-.

potuklan- : Buruşmak, pot olmak.<potuk+la-n-.

KT'de *potuklan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 987); TS'de *potuklan-* fiili yer almamaktadır.

pullan- : Pul pul lekelenmek, kabuklanmak.<pul+la-n-.

puslan- : Pus yağmak.<pus+la-n-.

pürüzlen- : Müşkilât kesp etmek.<pürüz+le-n-.

sancılan- : Sancıya uğramak, incitmek.<sancı+la-n-.

seslen- : Çağırmak, çığırmak, tınlamak, ötmek.<ses+le-n-.

EUT'de *yangḳur-* : "Seslenmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 185).

sıklan- : Müte'âkib olmak, te'âkub etmek.<sık+la-n-.

KT'de *sıklan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1079); TS'de *sıklan-* fiili yer almamaktadır.

sıtmalan- : sıtmaya müptelâ olmak.<sıtma+la-n-.

soluklan- : Soluk almak, istirahat etmek.<soluk+la-n-.

şahlan- : Kalkımak, dal budak olmak.<şah+la-n-.

şenlen- : Mamur olmak, meş'ûf, ferahlık olmak.<şen+le-n-.

EAT'de *şenlen-* : "Canlanmak, canlılık kazanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 614).

şivlen- : Aşağısı enli olup yukarı toplanan duvar gibi inhinâ etmek.<şiv+le-n-.

KT'de *şivlen-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1147); TS'de *şivlen-* fiili yer almamaktadır.

talazlan- : Derya temevvüç etmek.<talaz "dalga" +la-n-.

tarazlan- : İpek tel tel pürüzleri pürtükleri çıkmak.<taraz+la-n-.

tasalan- : Teessüf etmek, kasavet etmek, acınmak gibi telehhüb etmek, melûl olmak, öksemek.<tasa+la-n-.

DLT'de *tewin-* : "Tasalanmak, utanmak, sıkılmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 609).

tatlan- : Tatlılaşmak.<tat+la-n-.

EUT'de *tatağlan-* : "Tatlılanmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 149); DLT'de *süçi-, süçir-, süçiş-, sücüş-* : "Tatlılanmak" anlamında kullanılırken *tatıglan-* : "Tatlanmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 547-548-585).

tatsızlan- : Bed-huyluk etmek.<tatsız+la-n-.

KT'de *tatsızlan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1191); TS'de *tatsızlan-* fiili yer almamaktadır.

tekelen- : Keçi hücum etmek, deni zenginleyip burnu büyümek.<teke+le-n-.

KT'de *tekelen-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1209); TS'de *tekelen-* fiili yer almamaktadır.

tekerlen- : Yuvarlanmak, tedahruc manasına ahirete yürümek.<taker+le-n-.

EAT'de *degerlen-, değerlen-, dekerlen-* : "Yuvarlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 189-191-193).

tezlen- : Tez olmak, kesb-i sür'at etmek.<tez+le-n-.

(Tulum, 2011: 1772) *tezlen-* : "Ta'cil etmek" anlamında kullanıldığını dile getirmiştir. TS'de *tezlen-* fiili yer almamaktadır.

tiftiklen- : İnce lif gibi pürüzlenip keçelenmek, tiftik tiftik olmak.<tiftik+le-n-.

titizlen- : Bir şey için bed-huyluk etmek.<titiz+le-n-.

tomruklan- : Ağaçlar tomrucak peyda etmek.<tomruk+la-n-.

tüslen- : İnce tüy hasıl etmek.<tüs+le-n-.

TS'de *tüslen-* fiili yer almamaktadır.

tütsülen- : Tebhîr etmek, ilâç etmek. **Arap tütsüsü tütsülenmek** babalı zenciler ilâç ettirmek.<tütsü+le-n-.

tüylen- : Tüyü düzmek, yara onup yağır tüy peyda etmek.<tüy+le-n-.

ululan- : Tekebbür, taazzum, ihtişam olunmak, tekbir olunmak,.<ulu+la-n-.

DLT'de *ulugla-, uluğla-* : "Yüceltmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 692); ÇT'de *uluğḳa-, uluğla-* : "Ululamak" *uluğlan-* : "Saygı gösterilmek, ihtişam etmek, kibirlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1184).

urlan- : Şişip tümsek olmak, yumrulanmak, ur hasıl olmak.<ur+la-n-.

KT'de *urlan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1277); TS'de *urlan-* fiili yer almamaktadır.

ünlen- : Seslenmek, yaygara etmek, ortalığı inletmek.<ün+le-n-.

yanazlan- : Çocukça bedhûluk etmek.<yanaz+la-n-.

KT'de *yanazlan-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1324); TS'de *yanazlan-* fiili yer almamaktadır.

yaraklan- : Teşemmür etmek, teheyyü etmek.<yarak "silah" +la-n-.

EAT'de *yarahlan-, yaraklan-* : "Hazırlanmak, silahlanmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 726-727); KT'de *yaraklan-* : "1. Esliha ve mühimmat tedarik etmek. 2. Hazırlanmak, tedârükât görmek" Şeklinde geçer. (Sami, 2019: 1328); HT'de *yarağlan-(1)* : "Hazırlanmak" *yarağlan-(2)* : "Gücü yetmek, muktedir olmak" anlamında kulllanılmıştır.

(Ünlü, 2012: 663); ÇT'de *yarağlan-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1232); TS'de *yaraklan-* fiili yer almamaktadır.

yeşillen- : Yumuşak muamele etmek, gözle şayan olmak, mülâ'abe etmek.<yeşil+le-n-.

DS'de *yeşillen-* : "Cinsel isteklerini söz ve davranışla belli etmek" şeklinde geçer. (Derleme Sözlüğü XI U-Z, 1993: 4256).

yıllan- : Çok zaman bekletmek, saklamak.<yıl+la-n-.

yiğitlen- : Cüret etmek, cesaret gelmek.<yiğit+le-n-.

DLT'de *tıgraklan-* : "Yiğitlik göstermek, yiğitlenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 614); EAT'de *yiğitlen-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 757).

yosunlan- : Yosun bağlamak, ağaç rutubetten pos tutmak.<yosun+la-n-.

yumaklan- : Bedende bazı guddeler ve bezler şişip yumru olmak. İlletten kemik başları, çocukların bilekleri ve diz kemikleri hasldan yumrulmak, ta'akkud etmek, rahitis peyda olmak.<yumak+la-n-.

yurtlan- : Yurt tutmak, hane sahibi olmak, yerleşmek, göçebelikten çıkmak.<yurt+la-n-.

EAT'de *yurtlan-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 784); HT'de *yurtlan-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 699).

yüreklen- : Yürek almak, sonradan cüret cesaret etmek, küstah olmak.<yürek+le-n-.

DLT'de *yüreklen-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 826); EAT'de *yüreklen-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 790); HT'de *yüreklen-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 703).

zevzeklen- : Taşmak, çıkışmak gibi atan tavır kullanmak.<zevzek+le-n-.

ziftlen- : Zehirlenip yemek, zift yutmak.<zift+le-n-.

3.17. /-ş-/ İşteşlik Fiil Çatısı Eki

" Genel olarak fiillerden, karşılıklık, ortaklık, beraberlik bildiren fiiller yapar."(Akalın, 2001: 160).

" Aslında 'işteşlik' ekidir. Bazı örneklerde, bir işin, faili kendi kendisince yapıldığını gösterir. *Bulaş-, çagrış-, iriş-* vb."(Gülsevin, 2017: 154).

(Ercilasun, 1984: 30) KB'de *–ş-* fiilden fiil yapma eki, *-n-* ve *–l-* ekleri kadar sık geçmediğini belirtir. *–ş-* de ünlü ile biten fiillere doğrudan doğruya eklendiğini ifade eder. Ayrıca ünsüzle biten fiillerden sonra araya, büyük ve küçük ünlü uyumlarına tâbi olan *–ı-, -i-, -u-, -ü-* yardımcı seslerin geldiğini ifade eder.

> "-(I)ş-/-(U)ş- eki, fiil kök ve gövdeleriyle addan türemiş fiillere gelerek birbirinden farklı birkaç işlev yüklenmiş bir çatı ekidir. Çok işlek olan bu ekin asıl göre fiilin özneyle olan bağlantısı açısından, eşitlik temelinde ortaklaşa bir işi göstermesidir.(Korkmaz, 2017: 186-187).

(Toprak, 2005: 147) DLT'de ekin işteş çatı yapma fonksiyonundan başka bir de pekiştirme bildirme fonksiyonuyla kullanıldığını belirtir buna örnek olarak: *kuruş-* "tamamen kurumak" *opraş-* "tamamen yıpranmak" *soruş-* "tamamiyle emmek, içine çekmek" *üzleş-* "delik deşik olmak" anlamlarına gelen fiilleri gösterir.

(Hacıeminoğlu, 1991: 55-56) –ş- Türk dilini bütün şivelerinde hiç bir ses mânâ değişikliğine uğramdan kullanıldığını belirtir. Bu eki işlev ve fonksiyonuna göre şu tasnife tabi tutar:

1. İki Fâilin Birbirine Karşı Hareket Etmesi: ar- "aldatmak" arış- < ar-ı-ş- " bir birini aldatmak" vb.

2. İki Fâilin Birbiriyle Yarış veya Yardımlaşma Halinde Olması: ag- "yükselmek, yukarı çıkmak" agış- < ag-ı-ş- "yükseğe çıkmakta yarış etmek" vb.

3. Birden Fazla Fâilin Aynı Hareketi Aynı Anda Beraber Yapması: sanru- "sayıklamak, saçmalamak" sanruş- < sanru-ş- " hep beraber saçmalamak" vb.

4. Bir Halin Oluşması, Bir Halden Başka Bir Hale Geçiş: ısı- "ısınmak" ısış- < ısı-ş- "kendi kendine ısınmak" ısış- < ısı-ş- " kendi kendine ısınmak" vb.

5. Edilgen (Meçhul) Fiiller: süzül- "süzülmek" süzlüş- < süzül-ü-ş- "kendi kendine süzülmek" vb.

6. Fâilin Tek Olması: ad- "ayırmak" adış- < ad-ı-ş- "ayırmak" vb.

(Banguoğlu, 2015: 288) bu ek hakkında aslında fiilin karşılıklı görünüşü yapan –iş- eki eski Türkçeden beri ortaklaşa fiil anlatımınıda kapmasamkta, ayrıca yardımlaşma fiilleri de yapmaktadır, ki bunlar dilimide gelişmediğini ancak birden fazla kimse istiyen ilk kisi yanında anlam yayılması yoluyla –iş- ekini daha erkenden anlamca dönüşlü fiiller yaptığı görülür, açıklamasını yapmaktadır.

3.17.1. İki Öznenin Birbirine Karşı Hareket Etmesi

atış- : Taş ve kılıç havale ile mudarebe etmek. Şetm ile mücavebe ve mücadele etmek, münakaşa etmek.<at-ı-ş-.

DLT'de *atış-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 49); HT'de *atış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 61); ÇT'de *ataş-* : "Atışmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 68).

azış- : Refte refte birbiriyle tutuşmak, kavga, fenalık artmak.<az-ı-ş-.

EAT'de *azış-* : "Birbirini kaybetmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 79).

boğuş- : Boğaza sarılıp hayvanlar gibi güreşmek, zıt gütmek.<boğ-u-ş-.

EUT'de *boğuş-* şeklinde geçer. (Caferoğlu, 1993: 31); DLT'de *boguş-* şeklinde görülür. (Atalay, 2006: 101).

bozuş- : Katı mürâvede etmek, mugayyer olmak, ittifak nifaka mübeddel olmak, katı ülfet ve muhabbet etmek.<boz-u-ş-.

DLT'de *bozuş-* : "Bozmakta yardım ve yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 107); EAT'de *boşız-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 136); HT'de *bozuş-* : "Birbirini bozmak, nakzetmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 109).

çarpış- : Döğünüp vuruşmak, müsademe etmek.<çarp-ı-ş-.

EUT'de soġuş- : "Çarpışmak" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 136); DLT'de *çalpaş-* : "Çarpışmak, mücadele etmek, sertleşmek, bir şey kötüleşip pisleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 134).

çatış- : Tokuşmak, kavuşmak.<çat-ı-ş-.

EAT'de *çataş-* : "Çatışmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 166).

çekiş- : Müşâcere, muaraza, mücadele etmek. Tartışmak tartılmak, çekişe çekişe pazarlık etmek. Nifak vifaka mübeddel olmak. *Çekişmeyince pekişmez, can çekilir*.<çek-i-ş-.

OT'de *öçäş-* : "Çatışmaya girmek, tartışmak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 307); EAT'de *çeküş-* şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 168); HT'de *keriş-* : "Çekişmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 311).

dalaş- : Boğuşup ısırışmak, tilkişmek, kudurup cenk etmek. *Domuz ile dalaşmaktan ise çalıyı dolamak*.<dala-ş-.

EUT'de *talaş-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 145); EAT'de *dalaş-, talaş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 183-626); HT'de *talaş-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 561); ÇT'de *talaş-* şekllinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1069); ÇT'de *tolġaş-(1)* : "Tokuşmak, dalaşmak" *tolġaş-(2)* : "Bükülmek, kıvrılmak, dolaşmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1145).

didiş- : Biri birini lime edecek gibi niza, mücadele etmek.<dit-i-ş-.

döğüş- : Muzarebe, muharebe etmek. Kavga eylemek, boğuşmak, *Horoz döğüştürmek*.<döğ~döv-ü-ş-.

DLT'de *tögüş-, töküş-* : "Döğmekte yardım ve yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 644); EAT'de *dögiş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 220); TS'de *dövüş-* şeklinde geçmektedir. (TDK, 2011: 719).

duruş- : Karşı karşıya gelip mübaşeret etmek, cenge, mübarezeye kıyam etmek.<dur-u-ş-.

DLT'de *turuş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 658); EAT'de *durış-, duruş-, turış-, turuş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 226-228-664-665); HT'de *duruş-, turuş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 153-607); ÇT'de *turuş-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1164); TS'de *duruş-* fiili yer almamaktadır.

itiş- : Müşacere etmek, boğuşmak, hırlaşmak, zıt gütmek.<it-i-ş-.

EUT'de *tikiş-* : "İtişmek, kakışmak, vuruşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 156); DLT'de itiş- : "İtişmek, bir şeyi müdafaada yardım ve yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 241); HT'de *itiş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 271); ÇT'de *itiş-* : "İnatlaşmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 549).

kalkış- : İddia, tesaddî, kıyam etmek.<kalk-ı-ş-.

EAT'de *kalkış-* : "Birlikte zıplamak, birlikte sıçramak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 398).

karış- : Sokuşmak, bir şeye girişmek, sokulmak, taarruz, müdahele etmek. *Necde Basra karışır, Sava Tuna'ya karışır.* Biribirine girmek, ihtilâl etmek, diğerinin işine gayba karışmak. **Mide karışmak** bulanmak.<kar-ı-ş-.

EUT'de *ḳarış-* : "Karışmak, düşman kesilmek, mağlûp olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 112); DLT'de *burbal-, burbaş-* : "Karışmak" anlamında kullanılırken *karış-* : "Karışmak, kamaşmak, karşılanmak, karşı koymak" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *tewşül-, tewşel-* : "Karışmak" anlmında kullanılırmıştır. (Atalay, 2006: 116-271-610); EAT'de *karış-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 412); HT'de *ḳarış-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 291); ÇT'de *ḳarış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 586).

kızış- : Cenk, nifak şiddetlenmek, alevlenmek, kavga etmek.<kız-ı-ş-.

ÇT'de *ḳızış-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 631).

koklaş- : Sevişmek, bilişmek. *İnsan söyleşe söyleşe, hayvan koklaşa koklaşa*.<kokla-ş-.

HT'de *yıḍlaş-* : "Koklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 681).

konuş- : Mücavir olmak, konuşmak, ülfet etmek, müşavere etmek.<kon- "bir yere yerleşmek" -u-ş-.

EUT'de *aġzan-* : "Konuşmak, söylemek" şeklinde geçerken *sözläş-* : "Konuşmak, sözleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 6-138); DLT'de *tılık-* : "Konuşmak, haber vermek, dile düşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 615); ÇT'de *ḳonuş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 647).

ödeş- : Takas etmek, ecri misl satmak.<öde-ş-.

ÇT'de *öteş-* : "Karşılıklı feragat etmek" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 879).

öpüş- : Öpürlemek, mükerrer şapur şupur öpüşmek, musalâha ve musafaha etmek.<öp-ü-ş-.

EUT'de *öpiş-* şeklinde görülmektedir. (Caferoğlu, 1993: 101); DLT'de *öpüş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 462); HT'de *öpüş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 461); ÇT'de *öpüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 876).

seviş- : Hoş geçinmek. Hazza gelmek.<sev-i-ş-.

EUT'de *amraş-* : "Sevişmek" şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 9); DLT'de *sewiş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 509); HT'de *sewüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 516); ÇT'de *siviş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 996).

sövüş- : Musaraha etmek.<söv-ü-ş-.

söyleş- : Müzakere etmek, pazarlık etmek, ittifak etmek.<söyle-ş-.

EUT'de *savlaş-* : "Söyleşmek, haberleşmek" anlamında kullanılırken *tiyiş-* : "Söyleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 131-58); DLT'de *sawlaş-* : "Birbirine sav söylemek, salık vermek, herhangi bir şey üzerinde konuşmak" anlamında kullanılırken *sözleş-* : "Söyleşmek, konuşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 499-536); EAT'de *söyleş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 598); HT'de *sözleş-, tėyiş-* : "Söyleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 532-589); ÇT'de *aytış-* : "Sözleşmek, konuşmak" şeklinde geçerken *söyleş-* fiili de kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 81-1004).

tanış- : Tearüf, bilişmek, söyleşmek, tanışmak. Müşavere, müzakere, istişare etmek.<tanı-ş-.

DLT'de *tanış-* : "Birbirine karşı borçlarını inkar etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 572); EAT'de *tanış-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 631); ÇT'de *tanış-, danış-* şeklinden geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1076).

tartış- : Bahis ve iddia üzerine bir şeyi tarttırıp zaptetmek.<tart-ı-ş-.

EAT'de *tartaş-, tartış-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 638); ÇT'de *tartış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1085).

tepiş- : Niza etmek, atlar vuruşmak, münakaşa, ter ter tepinmek.<tep-i-ş-.

DLT'de *tepiş-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 601); EAT'de *depiş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 198); HT'de *depnüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 145).

tokuş- : Sık olup biri birine değmek, temas, müsademe, tesâdüm etmek, darp, şiddetle birbirine çarpmak.<tokı~toku-ş-.

OT'de *tokı-* : "Vurmak, dövmek" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 310); DLT'de *tokı-* : "-İnsan- döğmek Bu anlam Oğuzcadır. –Demir- döğmek, vurmak, çarpmak, dokumak, dokunmak, götürmek ve batırmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *tokuş-, tokış-* : "Vuruşmak, çarpışmak, harp etmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 634-635); EAT'de *dokuş-, tokuş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 218-653); HT'de *dokuş-, tokuş-, toḳı-(1)* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 150-598); ÇT'de *toḳaş-* : "Tokuşmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1142).

tutuş- : Ateş eşyayı tutup yapışıp eşya parlamak, telehhüb, alevlenmek ateş almak, iltihap hararetlenmek, muaraza mücadelede biri biriyle tutuşmak. **El tutuşmak. Etekler tutuşmak**.

Kavgaya tutuşmak girmek, yaka paça olmak. *Lâdes tutuşmak. Talaş, ocak tutuşmak.*<tut-u-ş-.

EUT'de *tutuş-* : "Birbiriyle tutuşmak" anlamında kullanılırken *tütüş-* : "Tutuşmak, savaşmak, çarpışmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 167-170); DLT'de *tutuş-, tütüş-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 679); EAT'de *dutış-, dutuş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 228-229); HT'de *tutaş-, tutuş-, tütüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 608-609-614); ÇT'de *tutaş-(1), tutuş-, tutaşıl-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1165).

ulaş- : Vüsul olunmak. *Dağ dağa ulaşmaz*. Dal budak atmak. Varıp yetişmek, derk etmek. Görüşmek.<ula-ş-.

EUT'de *täg-* : "Ulaşmak, erişmek, düçar olmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 151); DLT'de *ulaş-* : "Ulaşmak, bitişmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 689); EAT'de *ulaş-(1)* : "1. Bitişmek, yapışmak. 2. Yaklaşmak. 3. Kavuşmak, nail olmak." *Ulaş-(2)* : "1. Yakınlık peyda etmek. 2. Şaka yapmak, alaya almak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 679); HT'de *ulaş-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 621); ÇT'de *ulaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1183).

vuruş- : Döğüşmek, mudarebe etmek.<vur-u-ş-.

EUT'de *ökläş-, sançış-, toķış-* : "Vuruşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 99-129-150); DLT'de *urış-, uruş-* : "Vuruşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 696); EAT'de *urış-, uruş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 682-684); HT'de *uruş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 627).

yetiş- : Varmak, derk etmek, hasıl olmak, kifayet ulaşmak, vasıl olmak, ermek, vusulü muktedir olmak.<yet-i-ş-.

DLT'de *yet (i) ş-* : "Yetişmek, erişmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 777); EAT'de *yetiş-* : "Kafi gelmek" *yitiş-* : "Ulaşmak, gelmek, yetişmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 751-766); HT'de *yetiş-, yitiş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 680); ÇT'de *yetiş-, yėtiş-, yetil-(1), yitilen-, yitiş-, yitüş-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1249-1256-1257).

yırtış- : Mücadele, muhasama etmek.<yırt-ı-ş-.

DLT'de *yırtış-* : "Yırtmakta yardım etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 787); TS'de *yırtış-* fiili yer almamaktadır.

3.17.2. İki Öznenin Birbiriyle Yarış ve Yardımlaşma Halinde Olması

alış- : İtibarlı olmak, teklifsizlik etmek, üngür devam etmek, fariğ olmak.<al-ı-ş-.

EUT’de *alış-* : “Almak, elde etmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 7); DLT’de *alış-* : “Alacak almakta yardım etmek” şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 20); EAT’de *alış-(1)* : “Hep birden almak, alışveriş yapmak” *alış-(2)* : “Tutuşmak, alev almak” şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 35); HT’de *alış-(1)* : “Alışmak, tutuşmak, beraberce yapmak, yardımlaşmak” *alış-(2)* : “Karşılıklı olmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 40); ÇT’de *alış-(1)* : “Alışmak” *alış-(2)* : “Değişmek, değiş tokuş etmek” *alış-(3)* : “Dostluk kurmak, alışılmak, yakınlaşmak” *alış-(4)* : “Malı yağma edip karışmak” şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 35).

bitiş- : İttisal bulmak, iki şey bir yere retk olmak, çatmak, yara ağzı kavuşmak, yanaşmak, tekarrüb etmek.<bit-i-ş-.

bölüş- : Mukaseme, inkisam etmek, hissedar olmak, nasip almak, paylaşmak.<böl-ü-ş-.

HT’de *bilüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 98); ÇT’de *bölüş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 167).

ediş- : Biribirine mesela veda, ta'n edişmek.<et-i-ş-.

KT’de *ediş-* : “Birbirine etmek: Veda edişmek = vedalaşmak; yardım edişmek = birbirine yardım, teavün etmek” anlamlarında kullanılmıştır. (Sami, 2019: 293); HT’de *ėdiş-* : “Birlikte yapmak” anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 164); TS’de *ediş-* fiili yer almamaktadır.

kapış- : Garet etmek, kalabalık yığılıp yağma etmek, destbürd gibi şiddetle kapmak.<kap-ı-ş-.

EUT’de *ḳapış-* : “Karşı durmak, asmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 110); DLT’de *kapış-, kapuş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 264); EAT’de *kapış-* : “Sıkıca tutmak, sarılmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 405); HT’de *ḳapuş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 287); ÇT’de *ḳapış-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 577).

kıyış- : Karar vermek kesişmek, mukata'a etmek.<kıy-ı-ş-.

DLT’de *kıyış-* : “İğrilemesine ağaç kesmekte yardım ve yarış etmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 325); EAT’de *kıyış-* : “Cesaret etmek, atılmak, girişmek” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 441).

uçuş- : Kuşlar telâşla kanat vurmak, birlikte pır pır etmek.<uç-u-ş-.

uyuş-(1) : Uzlaşmak, muvafakat etmek.<uy-u-ş-.

EUT’de *uyul-* : “Uyuşmak, kesilmek” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 176); DLT’de *onaş-* : “Uyuşmak, kabullenmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 438); EAT’de *uyuş-(1)* fiili mevcut olup farklı olarak *uyuş-(2)* : “1 Koyulaşmak. 2. Pıhtılaşmak” anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 692).

üleş- : İktisâm etmek, paylaşmak, bölüşmek.<üle-ş-.

DLT’de *üleş-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 711); EAT’de *üleş-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 696); HT’de *üleş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 636); ÇT’de *üleş-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1196).

yazış- : Mükâtebe, muhabere etmek.<yaz-ı-ş-.

DLT’de *yazış-* : “-Çözmekte ve yaydan kirişi çıkarmakta- yardım ve yarış etmek” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 766).

3.17.3. Birden Fazla Öznenin Aynı Hareketi Aynı Anda Birlikte Yapması

ağlaş- : Tezallüm etmek.<ağla-ş-.

EUT’de *ıġlaş-, sıġtaş-, yıġlaş-* : “Ağlaşmak” anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 57-133-191); DLT’de *ıglaş-, sıgtaş-, sıxtaş-, yıglaş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 215-513-781); EAT’de *aglaş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 21); HT’de *yıġılaş-, yıġlaş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 683); ÇT’de *yıġlaş-* şeklinde kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1250).

anlaş- : Uzlaşmak.<anla-ş-.

OT’de *tüzül-* : “Anlaşmak, ilişkileri düzeltmek, barış yapmak” anlamlarında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 312).

antlaş- : Ahitleşmek.<antla-ş-.

EAT’de *andlaş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 42); ÇT’de *antlaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 45).

badaş- : Bağdaşmak.<bada~bağda-ş-.

DS’de *badaş-, badeş-, badış-, bağdaş-* şeklinde geçmektedir. (Derleme Sözlüğü II B, 1993: 464); TS’de *badaş-* fiili yer almamaktadır.

bağdaş- : Badaşmak. Sarılmak, mutabık gelmek, dizleri büküp bacaklarını ilsak itmek, uzlaşmak.<bağda-ş-.

bağırış- : Kalabalık, yaygara, velvele, feryat etmek, çığlık atmak.<bağır-ı-ş-.

EUT’de *alaḳırış-* : “Bağırmak, çağrışmak” şeklinde geçerken *ḳıḳuruş-* : “Bağırışmak” şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 7-115); DLT’de *manğraş-, münğreş-* : “Bağrışmak” anlamında kullanılırken *orılaş-, orlaş-, urıla-, urla-* : “Bağrışmak, çağrışmak” anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 408-41); KT’de *bağırış-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 96); TS’de *bağırış-* fiili yer almamaktadır.

bakış- : Bakınmak, bir cemiyet, bir fert etrafa müteaccibane nigâh, hayret, intizar itmek, etrafına bakmak.<bak-ı-ş-.

HT'de *bakış-* : "Bakışmak, karşılıklı bakmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 76); ÇT'de *bakış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 97).

barış- : Barışılık etmek. Aslı barmak, *varmak*. Gelip gitmek. Görüşmek, barış görüş olmak.<bar-ı-ş-.

DLT'de *barış-* : "birbirine gitmek, gitmekte yardım ve yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 70); EAT'de *barış-* fiili geçmektedir. (Kanar, 2018: 89); HT'de *barış-(1)* : "Birlikte gitmek" *barış-(2), barlaş-* : "Barışmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 78-79); ÇT'de *barış-(1)* : "Gelip gitmek" *barış-(2)* : "Barışmak, uzlaşmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 103).

bekleş- : Halk muntazır olmak, arzu ile intizar çekmek.<bekle-ş-.

DLT'de *bekleş-* : "Muahede yapmak, ahitleşmek, kapatmakta yardım etmek, (Oğuzca) beklemekte, gözetlemekte yardım etmek" anlamında kullanılırken *ködüş-* : "Bekleşmek, birbirini bekleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 80-354).

buluş- : Müsâdif olmak, rastlaşmak, bir araya gelmek. İltika etmek, düş gelmek, tecemmü etmek, görüşmek.<bul-u-ş-.

DLT'de *buluş-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 116); EAT'de *bulış-, buluş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 141); HT'de *buluş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 112).

çağrış- : Haykırışmak, kalabalık etmek, feryat etmek.<çağır-ı-ş-.

çakış- : Çitişmek, toplu durmak, kenetlenmek, takılmak.<çak-ı-ş-.

DLT'de *çakış-* : "Çakmak yardım ve yarış etmek" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 131); EAT'de *çakış-* : "Birbirini gammazlamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 161); ÇT'de *çaḳış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 224).

çığrış- : Birbirine ses vermek, birlikte feryat etmek. Bu dahi çağırmak yerine söylenmiştir.<çığır-ı-ş-.

EAT'de *çığrış-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 172); TS'de *çığrış-* fiili yer almamaktadır.

çırpış- : Kuşlar kanat oynatmak.<çırp-ı-ş-.

çöküş- : Kalabalık bir yere toplanıp oturmak, kuşlar tarlaya bulut gibi inmek.<çök-ü-ş-.

HT'de *çöküş-* : "Oturuşmak, birlikte oturmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 138).

eğleş- : Oturup ârâm etmek.<eğle-ş-.

emiş- : Yavrular tepine tepine emcik emmek.<em-i-ş-.

EAT'de *emiş-* : "Birlikte süt emmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 255); ÇT'de *imüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 527).

fısıldaş- : Nifak sözü mahremane lâkırdı etmek.<fısılda-ş-.

EUT'de *tikiläş-* : "Fısıldaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 156).

görüş- : Konuşmak, muarefe etmek.<gör-ü-ş-.

OT'de *körüş-* : "Görüşmek, bir araya gelmek" şeklinde kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 304); EUT'de *körüş-* şeklini devam ettirmiştir. (Caferoğlu, 1993: 79); DLT'de *körüş-(1)* : "Gözle bakmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 365); EAT'de *göriş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 301); HT'de *köriş-, körüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 346); ÇT'de *keñeş-* : "Görüşmek, danışmak" anlamında kullanılırken *körüş-* : "Görüşmek, karşılaşmak, karşılıklı konuşmak" *uçraş-* : "Görüşmek, buluşmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 611-1180).

gülüş- : Halk istihza etmek.<gül-ü-ş-.

EUT'de *külüş-* şeklinde geçmektedir. (Caferoğlu, 1993: 81); DLT'de *külüş-* şekli devam etmiştir. (Atalay, 2006: 397); HT'de *külüş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 362).

kaynaş- : İltihâm etmek, izdiham olmak, uyuşup badışmak.<kayna-ş-.

ÇT'de *ḳaynaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 599).

kesiş- : Mukataa, mukavele, karar, pazarlık etmek. Oyunda mütareke, taş mübadele etmek.<kes-i-ş-.

EUT'de *bıçuş-* : "Kesişmek" anlamında kullanılırken *kâsiş-* : "Kesişmek, uyuşmak, bir sonuca varmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 27-72); DLT'de *kesiş-* : "Kesmekte yardım ve yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 306); HT'de *kesiş-* : "(İlgiyi) kesmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 312).

koşuş- : Üşmek, zihâm etmek.<koş-u-ş-.

DLT'de *yügrüş-* : "Koşuşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 821); EAT'de *yügrüş-* fiili yine bu anlamda kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 787).

oynaş- : Mülâ'abe, mesela köpek yavruları gibi boğuşmak.<oyna-ş-.

HT'de *oynaş-* : "Oynaşmak, sevişmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 453).

ötüş- : Kuşlar elhân, teganni etmek, yavrular iştikâ etmek.<öt-ü-ş-.

seğirdiş- : Halk koşuşmak.<seğirt-i-ş-.

EAT'de *seğirdiş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 577); TS'de *seğirdiş-* fiili yer almamaktadır.

sıkış- : Mecbur olmak, zayk olmak, halk izdiham, zahmet çekmek, kalabalık etmek, yığılmak. **Göğüs sıkışmak** tık nefes almak.<sık-ı-ş-.

DLT'de *sıkış-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 515).

silkiş- : Kuşlar çırpınıp temizlenmek, tüyleri düzmek.<silk-i-ş-.

ÇT'de *silkiş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 989); TS'de *silkiş-* fiili yer almamaktadır.

toplaş- : İçtima, cemiyet etmek, eşyayı kaldırıp cem etmek, hazırlanmak dizde yumrular toplaşmak.<topla-ş-.

DLT'de *yıglış-* : "Toplaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 781).

üşüş- : Karınca gibi üşmek, tehâlük etmek.<üş-ü-ş-.

yığış- : Birikip izdiham etmek.<yığ-ı-ş-.

DLT'de *yıgış-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 781); HT'de *yıġış-(1)* : "Alıkoyuşmak, karşılıklı engellemek" *yıġ(ı)ş-(2)* : "Toplaşmak, bir araya gelinmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 683).

3.17.4. Bir Halin Oluşması Bir Halden Başka Bir Hale Geçiş

başkalaş- : Değişmek, bozulmak, özge hale gelmek.<başkala-ş-,

berkiş- : Pekişmek, katılaşmak.<berk "sağlam"+i-ş-.

EAT'de *berkiş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 110); TS'de *berkiş-* fiili yer almamaktadır.

bulaş- : Mülevves olmak, sirayet etmek. El vurmak, el sürmek, girişmek, iltizam, mübaşeret, budanmak, yapışmak, ele almak, tutunmak, takılmak, sataşmak.<bula-ş-.

DLT'de *sırıl-* : "Bulaşmak, yapışmak" anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte *yuk-* : "Bulaşmak, sıvanmak, sirayet etmek" *yukul-* : "Bulaşmak, sıvanmak" *yukuş-, tokuş-* : "Bulaşmak, yayılmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 517-809); EAT'de *bulaş-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 140); HT'de *bulaş-, bulġaş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 111); ÇT'de *bulaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 172).

buruş- : Kat kat burdukları şey gibi çingere bağlamak, pirlikle yüz tekabbuz etmek, dil kamaşmak, tahaddür, çiçekler olmak, elbise kumaş sölpümek, kırma olmak. Kuruluktan kat olmak.<bur-u-ş-.

DLT'de *burkur-* : "Buruşmak, büzülmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 117).

çıkış- : Cüret etmek, kâfi, vasıl olmak, tazir etmek.<çık-ı-ş-.

DLT'de *çıkış-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 147); HT'de *çıkış-* : "Yarış etmek, karşı karşıya gelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 136); ÇT'de *çıḳış-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 245).

enleş- : Enlileşmek. Enlenmek, enlilenmek.<enle-ş-.

KT'de *enleş-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 313); TS'de *enleş-* fiili yer almamaktadır.

geliş- : İyileşmek, yetişmek, semirmek, büyümek.<gel-i-ş.

DLT'de *keliş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 298); HT'de *keliş-, kiliş-* : "Birlikte gelmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 307).

kamaş- : Ekşi ve meyhoş şeylerin tesirinden dişler sert şeye değmiş gibi hırş etmek.<kama-ş-.

DLT'de *alar-* : "Kamaşmak, göz kızarmak, al olmak, ala olmak, alacalaşmak" anlamında kullanılırken *kama-* : "Kamaşmak" *kamaş-* : "Kamaşmak, ekşi yemeden diş kamaşmak" şeklinde geçer. (Atalay, 2006: 18-257); HT'de *ḳamaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 283); ÇT'de *ḳamaş-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 571).

öğürdüş- : Yarışmış, görmüş koşum hayvanı yarışmak. İkinci derecede yapıya alıştırmak.<öğürt-ü-ş-.

KT'de *öğürdüş-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 952); TS'de *öğürdüş-* fiili yer almamaktadır.

sokuş- : Aralığa girmek.<sok-u-ş-.

OT'de *sokuş-* : "Rastlamak" anlamında kullanılmıştır. (Tekin, 2016: 308); DLT'de *sokuş-* : "Döğerek inceltmekte yardım ve yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 529); ÇT'de *soḳuş-* : "Dürtmek, sokmak, hançer ve mızrak ucunu dürtmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 999).

uyuş-(2) : Tahaddur etmek.<uyu-ş-.

ÇT'de *uyġuş-* fiili mevcuttur. Bunun yanında *üylüş-* : "Uyuşmak, gaflette bulunmak, tenbelleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 1192-1200).

yapış- : Mutabık, mülâsık, melzûk olmak, iltisâk etmek, el ile dokunmak, tutmak, musallat olmak, taciz etmek. **Eteğe yapışmak** tevessül etmek. **İşe yapışmak** bulaşmak. girişmek. El sürmek.<yap-ı-ş-.

EUT'de *yapış-, yapşın-, yilin-, yuḳ-* : "Yapışmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 185-186-193-198); DLT'de *yapış-, yapuş-* şeklinde görülmektedir. Bunun yanında *yaprul-* : "Yapışmak, yıpranmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 745); EAT'de *yapış-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 724); HT'de *yapşun-* : "Yapışmak, sıkıca tutunmak, sarılmak, kucaklamak" anlamında kullanılmış olup *yapuş-* fiili de kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 661); ÇT'de *yapış-, yapuş-, yapşun-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1230).

yatış- : Deniz, sancı teskin olmak, fesat def olunmak, dalgalar tesviye bulmak.<yat-ı-ş-.

DLT'de *yatgaş-* : "Yatışmak, birlikte yatmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 759).

3.17.5. Pekiştirme Göreviyle Kullanılması

depreş- : Yerinden kımıldamak, hareket etmek. Körü depreştirmek.<depre-ş-.

DLT'de *tepreş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 602); EAT'de *depreş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 198); HT'de *tepreş-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 584).

giriş- : Muvafakat etmek, fiilen müdahele etmek. *Çürük işe girişmek. İşe balta ile girişmek.* **ülfete girişmek**.<gir-i-ş-.

DLT'de *kiriş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 332); EAT'de *giriş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 289); ÇT'de *kirneş-, kiriş-(1)* : "Girişmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 638).

kaçış- : Müteferrik olmak, perişan olmak.<kaç-ı-ş-.

DLT'de *kaçış-* fiili mevcuttur. (Atalay, 2006: 244); ÇT'de *ḳaçış-* şeklinde geçmiştir. (Ünlü, 2013: 559).

oturuş- : Çöküp yerleşmek, teskin olmak, fırtına ârâm bulmak, tabiat sükunet bulmak.<otur-u-ş-.

EAT'de *oturuş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 528); HT'de *olturuş-, otruş-* : "(Birlikte) oturmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 445-451).

pekiş- : Berkişmek, sıkışmak, tıkanmak, tasallub etmek.<pek+i-ş-.

DLT'de *bekiş-, bekreş-, bekriş-, beküş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 80-81); EAT'de *bekiş-, pekiş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 104-550).

titreş- : Mürte'id, mürte'iş olmak, hep korkmak.<titre-ş-.

DLT'de *titreş-* fiili geçmektedir. (Atalay, 2006: 628); EAT'de *ditreş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 215).

yalvarış- : Bükâ etmek, ibtihâl etmek.<yalvar-ı-ş-.

EAT'de *yalvarış-* : "Birlikte yalvarmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 719); TS'de *yalvarış-* fiili yer almamaktadır.

yılış- : Gevşeyip bed-hâl olmak.<yıl-ı-ş-.

DLT'de *yılış-* : "Ilışmak, ılıklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 784).

3.17.6. Öznenin Tek Olması

biliş- : Muarefe olmak, itba olunmak.<bil-i-ş-.

DLT'de *biliş-* : "Bilişmek, tanışmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 94); EAT'de *biliş-* fiili kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 118); HT'de *biliş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 98); ÇT'de *bilüş-* şeklin geçmektedir. (Ünlü, 2013: 146).

dolaş- : Cevelân, devir etmek, tavaf etmek, devre çıkmak. Boşuna gezmek. Savuşmak, devran etmek, münteşir olmak, ipek yumağı sarılmak. **Artta dolaşmak**. **Arttan dolaşmak**. **Ayağa**

dolaşmak. **Dört dolaşmak**. **Kaparozda dolaşmak**. *Günahı kendi ayağına dolaşmak*.<dola-ş-
.

DLT'de *tolgaş-* : "Dolaşmak, dolamakta ve bükmekte yarış etmek, burulmak" şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte *tuşal-, tuşan-* : "Dolaşmak, kösteklenmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 637-660); EAT'de *dolaş-, tolaş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 219-654); HT'de *dolġaş-* : "(Yılan) dolaşmak" *tolġaş-* : "Dolaşmak, birbirine girmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 151-600); ÇT'de *dolaş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 302).

dürüş- : Müdavemet etmek, say etmek.<dür-ü-ş-.

EAT'de *dürüş-* : "Çalışmak, çabalamak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 236); TS'de *dürüş-* fiili yer almamaktadır.

eriş- : Uzanıp vasıl olup bir şeye yetişmek, tutmak, isabet, idrak etmek.<er-i-ş-.

DLT'de *erüş-* : "Erimek, erişmek" şeklinde geçerken *yewül-, yıgıl-, yuwul-* : "Erişmek, olgunlaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 194-778); EAT'de iki madde başı olarak ele alınmış olup farklı olarak *eriş-(1)* : "1. Yiğitlik taslamak. 2. Tartışmak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 258); HT'de *eriş-, iriş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 175); ÇT'de *eriş-, ėriş-, iriş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 342-536).

iliş- : Takılmak, tutulmak, göz ilişmek gönül ilişmek, muhabbet etmek. **Hatır ilişmek** tevakkuf etmek, şüphe, taarruz, isabet, tesadüf etmek. **Bir yerde ilişmek** muvakkaten durmak, oturmak, tereddüd etmek.<il-i-ş-.

DLT'de *iliş-* : "Birbirine ilişmek, çatışmak, asmakta yardım ve yarış etmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 231); ÇT'de *iliş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 522).

kalınlaş- : Kuvveti iktidâr peyda etmek, zengin olmak.<kalınla-ş-.

DLT'de *kalnadh-, kalnat-, kalnu-* : "Kalınlaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 256).

savuş- : Ayrılmak, kurtulmak, firar etmek, yan çizmek, sancı mündefi olmak.<sav-u-ş-.

sayış- : Mahsup etmek, takas etmek.<say-ı-ş-.

DLT'de *saştur-, sayıştur-* : "Sayışmak, kesişmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 496); EAT'de *sayış-* : "1. Birlikte hesaplamak. 2. Birlikte düşünmek." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 574); KT'de *sayış-* : "Arada hesap görmek, hesaplaşmak. Mahsûp etmek, hesaba geçirmek" şeklinde görülür. (Sami, 2019: 1052).

sığış- : Küncâyişi olan yere yerleşmek, vüs etmek. Hazırlık. *Bir haneye sığışmak*.<sığ-ı-ş-.

EAT'de *sığış-* : "Güçlükle sığmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 583); HT'de *sığış-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 519); ÇT'de *sığış-* : "Sığmak, sığışmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 982).

sıvaş- : Tekmil bulaşmak, lüzûcet kesbetmek.<sıva-ş-.

siviş-(1) : Kurtulup kaymak, sıyrılmak, savuşmak, kaybolmak, insirâf etmek.<siv-i-ş-.

EAT'de *siviş-* : "Sıvışmak, gözden kaybolmak" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 591); KT'de *siviş-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 1093); TS'de *siviş-* fiili yer almamaktadır.

siviş-(2) : Kapmak, çözülmek.<siv-i-ş-.

TS'de *siviş-* fiili yer almamaktadır.

soruş- : Ahara sual etmek.<sor-u-ş-.

EAT'de *sorış-, soruş-(2)* şeklinde geçerken *soruş-(1)* : "1. Emişmek, emerek öpüşmek. 2. Emilmek, somurulmak. 3. Kurumaya başlamak." Anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 594); HT'de *soruş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2012: 529); ÇT'de *soruş-* : "Soruşturmak, karşılıklı soruşmak, hal hatır sormak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1001).

uğraş- : Müsademe, muaraza, mücadele, muhasama, iştigal, ısrar, mücahede etmek.<uğra-ş-.

DLT'de *ograş-* şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 424); EAT'de *ograş-, ugraş-, uğraş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 513-676-677).

yaraş- : Barışmak gibi yakışmak, hoş gelmek, tevakuf olmak, güzel uymak. *Yaraşmış kart eşeğe kaşağı. Güzele her şey yaraşır.*<yara-ş-.

EUT'de *yaraş-* : "Yakışmak, yaraşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 186); DLT'de *kerge-* : "Yaraşmak" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında *yaraş-* : "Uyuşmak, anlaşmak, yaraşmak" şeklinde geçmektedir. (Atalay, 2006: 303-748); EAT'de *yaraş-* : "Uyuşmak, yakışmak, layık olmak, gerekmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 729); HT'de *yaraş-* fiili kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 663); ÇT'de *yaraş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1232).

3.17.7. +lAş Yapısındaki Fiiller

ağırlaş- : Hasta ziyade ağırlanmak, yaşla ve temkin ile mekanet kesbetmek, kâmil olmak. **Taam ağırlaşmak** kokmak.<ağır+la-ş-.

ayrılaş- : Geniş zaman; *ayrılaşır.*<ayrı+la-ş-.

KT'de *ayrılaş-* : "Ayrılmak, münferit olmak" şeklinde geçer. (Sami, 2019: 87).

bayramlaş- : Tebrik etmek, mu'âyede etmek.<bayram+la-ş-.

beraberleş- : Hizaya gelmek, müsavi olmak, muadil, mukabil bulunmak.<beraber+le-ş-.

EAT'de *barabarlaş-* : "Beraberleşmek, eşitlenmek" şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 89); TS'de *beraberleş-* fiili yer almamaktadır.

boklaş- : Bozuşmak.<bok+la-ş-.

bollaş- : Tekessür etmek. Bereket, kesret bulmak.<bol+la-ş-.

boylaş- : Boylanmak, boy uzamak, büyümek.<boy+la-ş-.

KT'de *boylaş-* fiili kullanılmıştır. (Sami, 2019: 147); TS'de *boylaş-* fiili yer almamaktadır.

cumbalaş- : Sarkmak.<cumba+la-ş-.

TS'de *cumbalaş-* fiili yer almamaktadır.

çatallaş- : Çatallanmak, dal budak olmak, iki başlı olmak. **Zihin çatallaşmak** müşkül olmak, bir şey, mesele çatallanmak.<çatal+la-ş-.

ÇT'de *çatallaş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 231).

çatlat- : Şak, münşak etmek, ayırmak, patlatmak, hasetten mustarip etmek, kırmak. **Topuk çatlatmak**. Mürakkaki çıtlatmak. *Çok arpa at çatlatır.*<çat+la-ş-.

çetinleş- : Sertleşmek, kesbi usret etmek.<çetin+le-ş-.

çiftleş- : Bir tek eşini bulup zevc olmak.<çift+le-ş-

çukurlaş- : Çukurlanmak, çökmek, gözler tekevvür, yanak tahazzür etmek.<çukur+la-ş-.

darlaş- : Göz darlaşmak.<dar+la-ş-.

denkleş- : Denk, müvazin olmak.<denk+le-ş-.

DLT'de *tenğeş-, tenğleş-* : "Denkleşmek, iki şey birbirine denk olmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 599-600).

dertleş- : Tazallüm-i hâl, tesliyet etmek.<dert+le-ş-.

dilleş- : Söyleşmek, musahabet, ecnebi diliyle konuşmak.<dil+le-ş-.

EAT'de *dilleş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 207).

elleş- : Döğüşmek, el şakası etmek, müşâcere, horyatlık etmek, gücünü denemek.<el+le-ş-.

EAT'de *elleş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 254); HT'de *elleş-* : "Barış yapmak, anlaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 169).

esenleş- : Vedalaşmak.<esen+le-ş-.

EAT'de *esenleş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 261).

eşleş- : Kuşlar çift olmak. Müşabih ve muadil olmak.<eş+le-ş-.

HT'de *ėşleş-, işleş-* : "Arkadaş olmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 180).

fıslaş- : Mahremane kulak kulağa söyleşmek.<fıs+la-ş-.

KT'de *fıslaş-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 351); TS'de *fıslaş-* fiili yer almamaktadır.

güzelleş- : Hava iyileşmek.<güzel+le-ş-.

DLT'de *körkedh-, körket-* : "Güzelleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 364); ÇT'de *görken-, görkey-* : "Güzelleşmek" anlamı taşımaktadır. (Ünlü, 2013: 403).

ıraklaş-, ıraklan- : Uzamak, tebâüt, tefavüt etmek.<ırak+la-ş-.

EAT'de *ıraklaş-* fiili mevcuttur. (Kanar, 2018: 353).

irileş- : Kocaman olmak, kabarmak.<iri+le-ş-.

iyileş- : Ehven olmak, şifa bulmak. İflâh, ıslâh, refte refte gelişmek, terakki etmek.<iyi+le-ş-.

EUT'de *tänil-* : "İyileşmek, zail olmak, sâlah bulmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 153).

kakalaş- : Bozuşmak.<kaka+la-ş-.

KT'de *kakalaş-* fiili mevcuttur. (Sami, 2019: 573); TS'de *kakalaş-* fiili yer almamaktadır.

karşılaş- : Tekabül, müvazene, mahbuplu düşmek.<karşı+la-ş-.

EAT'de *karşulaş-* şeklinde geçmektedir. (Kanar, 2018: 413).

kolaylaş- : Kesbi suhûlet etmek.<kolay+la-ş-.

koyulaş- : Kıvam getirmek, renk kararmak, koyulaşmak.<koyu+la-ş-.

DLT'de *koyluş-(2)* : "Koyulaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 352).

kökleş- : Temelleşmek, yerleşmek.<kök+le-ş-.

DLT'de *kökleş-* : "İlişip sokulmak, eğer bağlamakta yardım etmek, hısımlıkla bağlanmak (Bulgurca)" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 357).

kötüleş- : Münakaşa etmek.<kötü+le-ş-.

DLT'de *yıgrıl-* : "Kötüleşmek, büzülmek, titremek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 781).

ortaklaş- : Ortaklık etmek, teşarük etmek.<ortak+la-ş-.

HT'de *ortaḳlaş-* şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2012: 448).

özleş- : Özlenmek, ağdalanmak, kıvama gelmek.<öz+le-ş-.

paylaş- : Üleşmek, mukaseme etmek.<pay+la-ş-.

EUT'de *oḳlat-, ülä-, üläş-, ülüglä-* : "Paylaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Caferoğlu, 1993: 94-177).

pazarlaş- : Pazarlık etmek. Paha söyleşmek, çekişmek, fiyat kat etmek, mukavele etmek.<Pazar+la-ş-.

pençeleş- : Mübareze etmek, ayırt etmek.<pençe+le-ş-.

pıhtılaş- : Pıhtılanmak, kan fasit olmak, uyuşmak.<pıhtı+la-ş-.

sertleş- : Sertlenmek. Sertlendirmek.<sert+le-ş-.

sıklaş- : Seyrek vukua gelmekte olan şey sık sık zuhur etmeye başlamak, tekerrür etmek, kesbi sür'at etmek.<sık+la-ş-.

tozlaş- : Toz gibi çisemek.<toz+la-ş-.

uzaklaş- : Tebâ'üd etmek.<uzak+la-ş-.

uzlaş- : Uyuşmak, muvafakat, musalaha, müsaleme etmek, pazar yapmak, müvacehe ile karar vermek, muhadenet ve muhadenete mübeddel olmak, bozuşuk iken barışmak, davada sulh olmak.<uz+la-ş-.

ÇT'de *uzġan-* : "Uzlaşmak, anlaşmak, barışmak" şeklinde geçmektedir. (Ünlü, 2013: 1193).

yakınlaş- : Yaklaşmak, tekarrüb etmek.<yakın+la-ş-.

HT'de *yaḳnaş-* : "Yakınlaşmak, yaklaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 654); ÇT'de *anıḳ-(2)* : "Yakınlaşmak, yakınlık kurmak" anlamında kullanılırken yaḳınlaş- fiili de kullanılmıştır. Ayrıca yavuğlaş- fiili de "yakınlaşmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 44-1222-1242).

yassılaş- : Yassılanmak, müstevi olmak.<yassı+la-ş-.

yerleş- : **Yerli yerinde yerleşmek** eşyayı yerleştirip temekkün etmek.<yer+le-ş-.

DLT'de *orna-* : "Yerleşmek, yer tutmak, yer edinmek" anlamında kullanılırken *ordhulan-* : "Yurt tutmak, yerleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Atalay, 2006: 441); EAT'de *yerlen-* : "Yerleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 751); HT'de *orna-, yėrlen-* : "Yerleşmek" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2012: 447-679); ÇT'de *orna-* : "Yer etmek, yerleşmek, oturmak" anlamında kullanılmıştır. (Ünlü, 2013: 865).

yüzleş- : Muvacehe olmak, muhakeme olmak.<yüz+le-ş-.

ÇT'de *yüzleş-* fiili mevcuttur. (Ünlü, 2013: 1266).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİRLEŞİK FİİLLER

"Birleşik fiil bir kelime grubudur. Kelime gruplarında esas; mânâca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muâmelesi görmektir. Kelime gruplarına iştirak eden unsurlar; asıl mânâlarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir mânâ ifâde etmek üzere bir araya gelirler. Birleşik fiilde de bu, böyledir. İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil, bir tek kavramı karşılar. Hareket, oluş ifâde eden bir kavramı karşılamak için basit ve türemiş fiillerden nasıl istifâde ediyorsak birleşik fiillerden de aynı şekilde faydalanırız. Yâni bir kavramı anlatma ve fonksiyon bakımından basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında hiçbir fark yoktur. Bu üç türlü fiil arasındaki fark, sâdece teşkil edilişleri bakımındandır. Basit ve türemiş fiiller tek kelimeden, birleşik fiiller iki (bâzen daha fazla) kelimeden meydana gelir. Basit fiilin yapısında sâdece kök, türemiş fiilin yapısında kök ve ek, birleşik fiilin yapısında esas ve yardımcı unsur olan iki vaye daha fazla kelime vardır. Tıpkı, yapım ekiyle türetilmiş bir fiilin tek bir oluşu veya kılışı ifâde etmesi gibi, kelimelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen birleşik fiil de tek bir oluşu veya kılışı anlatır. "*hastalanmak*" ne ifâde ediyorsa, " *hasta olmak*" da aynı şeyi ifâde eder. Burada "*hasta*" artık isimlikten çıkmış, "*olmak*" yardımıyla (*hastalanmak'ta –lan- yardımıyla*) fiilleşerek bu defâ oluş ifâde eden yeni bir kelime hâline gelmiştir. "*olmak*" da müstakil iken ifâde ettiği "*vücut bulmak, meydana gelmek*" mânâsından sıyrılarak "*hasta*" ismini fiilleştirme vazifesini görmüştür. Ancak bu misal, bizi, her birleşik fiilin türemiş fiillerden mânâca bir muâdilinin mutlaka bulunacağı kanâatine götürmemelidir. Dilde bâzan yeni bir kavramı karşılamak için birkaç yola başvurulur. Meselâ burada olduğu gibi hem türetme, hem birleştirme yoluna başvurulabilir. Fakat bu, her zaman böyle olmaz, çoğu defâ bir kavram için tek bir kelime veya tek bir yapım kâfi görülür. Yeni bir kavramı karşılamak için çoğu defa türetme veya birleştirme yollarından sâdece birine başvururuz. Bu bakımdan her birleşik fiilin türemiş fiille birleşik fiilin fonksiyon itibariyle farksız olduğu göstermek için kullanılmıştır." (Ercilasun, 1984: 48-49).

4.1. İsim+ Yardimci Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller

(Ercilasun, 1984: 51) bu tür birleşik fiillerde isim unsurunun genelde tek kelimeden oluştuğunu, bu isim unsurunun isim, sıfat, zarf, sıfat-fiil olabileceği gibi kelimenin Türkçe asıllı ya da yabancı (alınma) kelime olabileceğini vurgular. Şayet kelime isimse çoğunlukla yalın ve çekimsiz olduğunu ama bunun yanında iyelik ve isim hal ekleri aldığı örneklerinin de mevcut olduğunu belirtir. Bu yapıda olan birleşik fiillerin isim unsurunun pek çoğu mecaz bir ifade taşıdığını dile getirir.

Ercilasun KB'de birleşik fiillerin günümüz Türkiye Türkçesiyle kıyaslandığı vakit çok fazla kullanma sahasına ulaştığını bunun da KB'in mühim bir üslup hususiyeti taşımasının bir sonucu olduğunu belirtir. Ayrıca birleşik fiillerdeki yardımcı fiillerin kullanım sıklığına göre iki grup şeklinde ele almıştır.

mah gel- : Kanaat etmek. *Aç göze bir fırın ekmek malı gelmez*.

TS'de *mah gel-* fiili yer almamaktadır.

vazgeç- : Vaz gelmek gibi boşlamak, bırakmak, terk etmek, feragat etmek.

EAT'de *vazgel-* : "Vazgeçmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 706).

4.2. Fiil+ Fiil Kuruluşunda Olan Birleşik Fiiller

4.2.1. Tasvirî Fiiller

"Tasvir fiilleri –e ve i- zarffiillerine belli yarı yardımcı fiiller getirilerek yapılmış birleşik fiil tabanlarıdır. Bunlar birinci, zarffiil halindeki fiilin anlatığı oluş ve kılışın oluşmasını tasvir ederler ve tasvir fiilleri (verbe descriptif) adını alırlar. Burada zarffiilin anlamı esastır. Bu özellikle de bunlar başka birleşik fiillerinden ayrılırlar: *yapabilmek, alıvermek, yürüyedurmak* vb. Anlatımlarına göre tasvir fiilleri dört çeşittir: **1**. *Yeterlilik fiilleri* (verbe possibilitif), **2**. *İvedilik fiilleri* (verbe hâtif), **3**. *Sürek fiilleri* (verbe duratif), **4**. *Yaklaşık fiiller* (verbe approximatif)." (Banguoğlu, 2015: 488).

4.2.1.1. Süreklilik Fiilleri

Bunlar –e zarffiilleri üzerine durmak, kalmak, koymak, gelmek, görmek gibi yarı yardımcı fiiller getirilerek kullanılırlar. Ayrıca süreklilik fiilleri anlam bakımından oluş ve kılışın zaman içinde sürekli olduğunu anlatmaya yararlar.

4.2.1.1.1. dur-

vuradur- : Vura vura, vuracak gibi hazır durmak, doğan kabarıp şikâra kast etmek.

TS'de *vuradur-* fiili yer almamaktadır.

4.2.1.1.2. kal-

Bu fiiller durmak, donmak gibi hareketsizliğin sürmekte yani devam etmekte olduğunu belirtir.

bakakal- : Tahassür etmek.

durakal- : Tereddüt etmek.

4.2.1.1.3. koy-

alıkoy- : Avk, tevkif, tehir, tatil etmek.

4.2.1.2. Tezlik Fiiller

-i zarffiilleri üzerine vermek yardımcısını getirilerek oluşturulur. Bu tezlik fiiller; oluşu, kılışı çabuk, birden, aniden, kolaylıkla, rahat bir şekilde gerçekleşmesi gibi anlamlar katarlar.

(Banguoğlu, 2015: 491) bu fiillerin olumsuz biçiminin iki şekilde yapılabildiğini ifade eder. İlkin tezlik fiilerinin olumsuz şekli yardımcının olumsuz görünüşüyle yapıldığını (*alıvermemek, inanıvermemek*), ikincisi ise zarffiili olumsuz yapmak, yani onun olumsuz görünüşü üzerine de ivedilik fiili kurulabileceğini dile getirir (*almayıvermek, inanmayıvermek*). Kelimenin bu yapısı kılışın beklenmedik bir olumsuz gelişmesini anlattığını vurgular.

4.2.1.2.1. ver-

alıver- : Diğeri için bir şey ibtiyâ etmek, bağteten almak.

EAT'de *alı vir-* : "Mücadele etmek" anlamında kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 34).

bırakıver- : Kapıp salıvermek.

bulunuver- : Bir yerde hazır olmak, muayyen olmak, buluvermek.

geliver- : Çıkagelmek, vuku, tahakkuk etmek.

görüver- : Tedarik, ifa etmek.

salıver- : Bırakmak, muntalık etmek. Târik olmak. Sakal koyuvermek. Zapt edememek, kaçırmak. **Etekleri salıvermek** indirmek. *Kahkalaları, kuşu salıvermek*. **Kapıp salıvermek**.

varıver- : Yarışmak, gelip gitmek, görüşmek, barışmak.

DS'de *varıver-* : "Irza geçmeye girişmek" anlamında kullanılmıştır. (Derleme Sözlüğü XI U-Z, 1993: 4091); TS'de *varıver-* fiili yer almamaktadır.

4.3. Tekrarli Birleşik Fiiller

İçerisinde isim unsurunu teşkil eden kelimenin en az iki defa söylenip yardımcı fiille birlikte birleşerek yeni bir yapının oluşmasına olanak sağlarlar.

ah ah et- : Beddua eylemek, hasret çekmek, iç çekmek, iştikâ etmek.

EAT'de *ah it-* : "Feryat etmek" şeklinde kullanılmıştır. (Kanar, 2018: 27); TS'de *ah ah et-* fiili yer almamaktadır.

SONUÇ

Dil, iletişim ağlarının en kapsamlı yapısını oluşturur. Bir insanın başka bir insana ulaşıp onun dünyasına girmesinin en pratik yolu şüphesiz aynı dili konuşuyor olabilmelerinden geçmektedir. Buradan haraketle en eski medeniyetlerden itibaren insanların anlaşılmak ya da varlığının ispatı için gerek taşlara ve mağaralara çizilen resimler gerekse kendi alfabelerini icat edip yaşamlarını ve tecrübelerini gelecek kuşaklara aktarabilmiş ve günümüze kadar dillerin nasıl geliştikleri hakkında bilgi edinmemize olanak sağlamışlardır.

Fiil, varlıkların yaptığı işi, hareketi,oluşu şahıs ekleri alarak belirli bir zaman dilimini de kapsayan oluşumların bütünüdür. Biz de Osmanlı döneminde yazılmış olan Lehçe i Osmani sözlüğündeki fiilleri ele aldık. Burada 2317 madde başı fiil tespit edilmiş. Çalışmamızda Özetle şu tespitlerde bulunduk.

Şekil Bilgisi Özelliklerine Ait Tespitler:

BİRİNCİ BÖLÜM

Basit Fiiller

Tezde yer alan bu fiiller: Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(41); Ünlü+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(18); Ünlü+Ünsüz+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(4); Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(28); Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(21); Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(11); Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(1); Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(2); Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(4); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(187); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(34); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(15); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz kuruluşunda Kök Fiiller(72); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(41); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+ Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(3); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz kuruluşunda Kök Fiiller(1); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(35); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+ Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök(2); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü Kuruluşunda Kök Fiiller(1); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+ Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(1); Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz+Ünlü+Ünsüz Kuruluşunda Kök Fiiller(1).

“Basit Fiiller” olmak üzere 21 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Tezde basit fiiller madde başı olarak 523 örnek tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. İsimden Fiil Yapan Ekler

Burada türemiş olan isimden fiil yapma eklerini almış fiiller ele alınmıştır bunlar: +A-(26); +I-/+U-(5); +AD-(1); +(A/I/U)l-(24); +(A/U)r-(20); +rA-(5); +DA-(58); +DUr-(1); +IrGA-/+IrKA-(2); +sA-(5); +(I/U)K-(3); +lA-(408); +(I/U)N-(2); +sI(n)-(7); +kIr-/+kUr-(12) olmak üzere 15 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Madde başı olarak da 579 örnek tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Burada türemiş olan fiilden fiil yapma eklerini almış fiiller ele alınmıştır bunlar: -A-(12); –I-/-U-(12); –ç-(2); -ḍ- > -y-(1); –(I)K-(12); –AlA-(6); –GA-/-KA-(2); –mA-(20); –mAlA- < -mA+lA-(1); –msI- / -msIn-(1); –(A/I/U) r-(40); –Dur-(261); –Gur~KUr-(1); –t-(194); –l-(150); –n-(328); -ş-(154) olmak üzere 17 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Madde başı olarak da 1197 örnek tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜBÖLÜM

BIRLEŞIK FIILLER

4.1. ISIM+ YARDIMCI FIIL ŞEKLINDE OLAN BIRLEŞIK FIILLER

1. Mah gel-(1)

2. Vazgel-(1)

4.2. FİİL+ FİİL KURULUŞUNDA OLAN BİRLEŞİK FİİLLER

4.2.1. TASVİRÎ FİİLLER

4.2.1.1. SÜREKLİLİK FİİLLERİ

4.2.1.1.1. dur-(1)

4.2.1.1.2. kal-(2)

4.2.1.1.3. koy-(1)

4.2.1.2. TEZLİK FİİLLER

4.2.1.2.1. ver-(7)

4.3. TEKRARLI BİRLEŞİK FİİLLER

1. Ah ah et-(1)

4 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Madde başı olarak da 14 örnek tespit edilmiştir.

Genel olarak tezin içerisinde yer alan bazı fiiller incelendiğinde bu fiillerin söz varlığı bakımından tarihî Türk dili alanında pek fazla görülmektediği örneklerin mevcudiyetini tespit etmemizi sağladı.

Lehçe-i Osmani'de yer alıp TS'de geçmeyen fiiller: Aba-, *abanla-, acırgan-, acıttır-, adla-, afatla-, afatlat-, ağsa-, ah et-, ahmaklan-, alatla-, alçakla-, aldırma-, altınla-, altmışla-, anaçla-, anlanıl-, ansala-, aralaştır-, arandır-, arıl-, arı-, arpala-, arslanlan-, arta-, artıl-, assılan-, atlandır-, avka-, avlanıl-, av-, avrı-, avrıl-, avuttur-, ayar-, aydınla-, ayırtla-, ayırtlat-, azgaş-, azırgan-, badaş-, bağırış-, bağ-, bakma-, balabanlan-, balıkla-, barı-, barklan-, bar-, basırgan-, başın-, bayır-, beklettir-, beraberle-, beraberleş-, berkiş-, beti-, bilinme-, bingiş-, bitle-, boğala-, boğun-, boslan-, boylaş-, boylaştır-, bönsü-, buğursu-, bulunma-, bulunul-, burgaçlan-, burkut-, burt-, burtul-, burun-, buyurt-, büğrült-,büğünle-, büğürt-, büyün-, büzdükle-, cav-, cırlan-, cıvıkla-, cıvıklan-, cızlan-, cızlat-, civirde-, cumbalaş-, cücü-, cücüt-, çakna-, çapkıla-, çaşıtlat-, çenirde-, çenti-, çepreş-, çığrıl-, çığrış-, çınra-, çırala-, çiğnenil-, çiğsin-, çirkinle-, çisi-, çişindir-, çiti-, çiv-, çizin-, çokra-, çoksun-, çökül-, çuk-, çuku-, dağın-, damşı-, darlan-, degirmilen-, depre-, depret-, derilen-, dızlat-, dinil-, dir-, doncu-, donuklan-, döğdür-, döğün-, döğüş-, durama-, durukla-, duruş-, duyurma-, düğesi-, düğül-, dürüş-, ediş-, ekserle-, eksikle-, eksi-, eksit-, enet-, enginle-, enleş-, enlet-, ervele-, esirget-, eşeklen-, eyiple-, ezin-, fanı-, fikla-, fırılda-, fırlan-, fıslaş-, fışna-, fillen-, fokurda-, gegele-, gerçeklen-, gevren-, gıcı-, gırgırış-, gırla-, givir-, gocuş-, göçün-, görüncülde-,görüncüldür-, görüncül-, görünme-, göyündür-, göyün-, güçsi-, gümürde-, halık-, haşırda-, havlık-, haylama-, hımhımla-, hörgüçlen-, huvla-, ıçkır-, ıklat-, ımın-, ınçkır-, ınla-, ıpra-, ıraklaştır-, ırgalat-, ısık-, ışkır-, iğele-, ildi-, ilin-, imizgen-, inci-, incirlen-, inre-, irinle-, işitme-, işitmezlen-, iti-, ivir-, iyilen-, kaballan-, kabullan-, kakalaş-, kalkı-, kama-, kanı-, kankı-, kantar-, kapal-, kardeşle-, kars-, kaşa-, karu-, kaygın-, kayrıl-, keke-, kekre-, kerki-, kerttir-, keskinlen-, kıflan-, kığırdan-, kığır-, kıjgır-, kındır-, kın-, kırık-, kırmala-, kısaçla-, kışkır-, kirle-, kitle-, koklatma-, kokozla-, kokuttur-, kolaylat-, kolda-, koskoslan-, köçekle-, körle-, kösnü-, kösü-, köşklen-, kurşan-, küçükle-, küçüklet-, lâpalan-, mah gel-, martla-, mayalat-, mayla-, meramatle- mevişlen-, mızık-, obrula-, ofkur-, olma-, onalt-, onurt-, orakla-, ora-, orat-, ortalan-, ovla-, oyanla-, oygala-, oyuklan-, öcüş-, ögülde-, öğürdüş-, öğüttür-, öksi-, öngüş-, önün-, örele-, örelen-, örfle-, öründele-, ötül-, özdekle-, parpulla-, pergelle-, pertin-, pert-, pırlan-, pintile-, pofla-, potuklan-, pula-, puşrafla-, püsküllendir-, sağın-, sallama-, sana- sançtır-, sanklat-, sarkıl-, sarkın-, sayın-, seğirdiş-, semelce-, sep-, sıçıl-, sıkla-, sıklan-, sınamsa-, sıpıt-, silkiş-, sinir-(1-2), sinle-, sisken-, sivir-, siviş-, siv-, siyir-, somurdan-, söyken-, süm-, şadırda-, şakala-, şaşıla-, şaşkınla-, şivlen-, şorulda-, tacın-, talabı-, talapsı(1-2)-, tanıma-, tan-, tapıştır-, taşal-, taşla-(1), tatla-, tatsızlan-, tavanla-, tavşanla-, tavuş-, tazıla-, tekele-, tekelen-, telsi-, teptir-, tezlen-, tığla-, tırma-, tırmaş-, tıskır-, tilkiş-, tilkiştir-, tokta-, toşar-, toza-, tökse-, tumşur-, tumuş-, turgur-, turşu-, tutma-, tutulma-,*

tüfle-, tüle-, tüm-, tüskürt-, tüslen-, tütünle-, ucal-, ufakla-, ufan-, ufat-, uğla-, ulal-, ulat(1-2)-, umma-, umun-, urlan-, uslat-, uyuğ-, uzgan-, üfürül-, ünürde-, üstünle-, üşendir-, varıver-, verdirt-, vereme-, vıkla-, vuradur-, yağın-, yalakı-, yalınla-, yalmar-, yalvarış-, yamandır-, yanazlan-, yaptırma-, yaraklan-, yastan-, yaşatma-, yavaştır-, yeğnilen-, yemekle-, yencil-, yenç-, yeper-, yığın-, yığıştır-, yıra-, yırandır-, yırıl-, yırın-, yır-, yırtış-, yil-, yiyin-, yoğ-, yolundur-, yorganla-, yorulun-, yumrul-, yüksü-.

Türkçenin tarihi dönemlerinde geçmeyip sadece Lehçe-i Osmani'de geçen fiiller: acıttır-, aldırma-, anlanıl-, arandır-, arslanlan-, avlanıl-, boğala-, büğrült-, büyün-, cızlan-, cumbalaş-, çaşıtlat-, çişindir-, damşı-, duyurma-, eyiple-, fıkla-, fırılda-, fillen-, gocuş-, görüncülde-, görüncüldür-, görüncül-, görünme-, halık-, haşırda-, havlık-, hörgüçlen-, huvla-, ınla-, ırgalat-, ildi-, incirlen-, irinle-, işitme-, kaballan-, kabullan-, kerki-, kıflan-, koklatma-, kokuttur-, köşklen-, lâpalan-, mah gel-, martla-, mayla-, merametle-, mevişlen-, pertin-, pert-, pula-, puşrafla-, sallama-, tanıma-, tumşur-, tutulma-, tüfle-, tüslen-, umma-, uzgan-, ünürde-, vuradur-, yaptırma-, yaşatma-, yeğnilen-, yırın-, yiyin-, yorulun-.

Bu çalısmayı kıymetli kılan da fiillerin ağız özeliklerini de ayrı bir madde başı olarak gösterilmesidir. Ayrıca bazı fiillerle ilgili tarihi metinlerden veya fiilin de içinde geçtiği şiir, deyim, atasözü gibi örnekler mevcuttur, buna örnek olarak ırla- fiilinde geçtiği gibi:

Ey Huda sen doğru yoldan ırmagıl
Dostlarından sen bizi ayırmagıl.

Bu çalışmanın önemini kuvvetlendiren bir başka husus ise fiillerin alt maddelerinin de açıklama bölümünde yer alması bu fiillerin kullanım alanlarını göstermesi ve iyi anlaşılması bakımından değerli olup zengin veriler elde etmemizi sağlamıştır.

Temennimiz tezin ileride yapılacak olan tarihi-çağdaş Türk dili araştırmaları ve ağız çalışmalarına katkı sağlayıp fiillerin Türk dilindeki önemini ve değerini bir kez daha anlamamıza yardımcı olmasıdır.

KAYNAKÇA

Akalın, M. (2001). *Dil Yazıları*. TDK Yayınları, Ankara.

Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. TDK Yayınları, Ankara.

Akün, Ö.F. (2003). *Ahmed Vefik Paşa'nın (ö.1891) Yazdığı Türkçe'den Türkçe'ye İlk Sözlük*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 27: 127-128.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. K. Eraslan, O. F. Sertkaya, N. Yüce (hzl). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Arat, R. R. (1992). *Atebetü'l- Hakayık*. TTK Basımmevi, Ankara.

Atalay, B. (2006). *Divanü Lûgat-it-Türk (Dizin) Cilt. IV*. TDK Yayınları, Ankara.

Atmaca, E.(2016). *Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı Ve Anlam Olayları*. Palet Yayınları, Konya.

Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. TDK Yayınları, Ankara.

Bilgegil, K. (1964). *Türkçe Dilbilgisi*. Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.

Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Enderun Kitabevi, İstanbul.

Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford University Press, London.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara.

Demir, T. (2006). *Türkçe Dilbilgisi*. Kurmay Kitabevi, Ankara.

Demirci, Ü. Ö. (2016). *Eski Türkçede Fiiller*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. (çev. A. U. Elöve), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Dilçin, C. (Ed.). (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. TDK Yayınları, Ankara.

Dizdaroğlu, H. (1993). *Türkçede Fiiller*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı*. (Çev. G. Karaağaç), TDK Yayınları, Ankara.

Ediskun, H. (1993). *Türk Dilbilgisi -Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Eker, S. (2016). *Çağdaş Türk Dili*. Grafiker Yayınları, Ankara.

Emre, A. C. (1946). *Türk Dilbilgisi*. Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. TDK Yayınları, Ankara.

Eratalay, S. Ö. ve Yıldız, Ş. (2020). *"-lA Ekinin Farklı Bir İşlevi Üzerine"*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(3): 706-713.

Ercilasun, A.B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri –Fiil-*.Gazi Üniversitesi Yayın No: 33 Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi No:3, Ankara.

Erdem, M. (2009). *Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı*. Grafiker Yayınları, Ankara.

Ergin, M. (2006). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Yayınları, İstanbul.

Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. TDK Yayınları, Ankara.

Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. M. Akalın), TDK Yayınları, Ankara.

Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. TDK Yayınları, Ankara.

Gülensoy, T. (2005). *Türkçe El Kitabı*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Gülensoy, T. (2007a). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I (A-N)*. TDK Yayınları, Ankara.

Gülensoy, T. (2007b). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü II (O-Z)*. TDK Yayınları, Ankara.

Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. TDK Yayınları, Ankara.

Gülsevin, G. ve Boz, E. (2006). *Eski Anadolu Türkçesi*. Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.

Güner, G. (2008). *Karahanlı Türkçesinde Fiiller*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Hengirmen, M. (1998). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Nurol Matbaacılık, Ankara.

İlker, A. (1997). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*. TDK Yayınları, Ankara.

Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. TDK Yayınları, Ankara.

Kanar, M. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. Say yayınları, İstanbul.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Ses Bilgisi*. Kesit Yayınları, İstanbul.

Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. TDK Yayınları, Ankara.

Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İnkılap Yayınları, İstanbul.

Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumları Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. TDK Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli: Oğuz Türkçesinin Gelişimi.* TDK Yayınları, Ankara.

Köktekin, K. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi.* Fenomen Yayınları, Erzurum.

Özyetgin, A.M. (2001). *Ebû Ḥayyân Kitâbu'l-İdrâk li lisâni'l-Etrâk Fiil Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*. Köksav Yayınları, Ankara.

Paçacıoğlu, B. (1987). *Türk Dili Dersleri*. Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara.

Sami, Ş. (2019). *Kamus-ı Türkî*. TDK Yayınları, Ankara.

Şirin, H. (2003). *Eski Anadolu Türkçesi.* Akçağ Yayınları, Ankara.

Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. TDK Yayınları, Ankara.

Timurtaş, F. K. (2019) *Eski Türkiye Türkçesi.* Kapı Yayınları, İstanbul.

Toparlı, R. (hzl.). (2000). *Lehce-i Osmânî*. TDK Yayınları, Ankara.

Toprak, F. (2005). *Harezm Türkçesinde Fiil*. Ankara Yayınları, Ankara.

Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. TDK Yayınları, Ankara.

Türk Dil Kurumu. (1993). *Derleme Sözlüğü I-XII Cilt*. (2. Bs.). TDK Yayınları, Ankara.

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları, Ankara.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Eğitim Kitabevi, Konya.

Ünlü, S. (2012). *Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Eğitim Kitabevi, Konya.

Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları, Ankara.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Salih BÜLBÜL
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Şanlıurfa Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/2017/3.20
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Lehçe-i Osmani'de Fiiller
Yabancı Dil / Diller	Arapça
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	75. Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi/2017 Akdeniz TÖMER/2018